

De ecclesiastica theologia

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Α΄

Τάδε τὸ α΄ περιέχει σύγγραμμα α΄ ὅτι μάτην Σαβέλλιον διέβαλλεν Μάρκελλος τὰ ἴσα αὐτῷ δοξάζων. β΄ ὅτι τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ ἢ Χριστοῦ χάρις τὴν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ γνῶσιν ἐξάιρετον ἔδωρήσατο. γ΄ ὅτι ποικίλως ἐσφάλησαν οἱ ἑτερόδοξοι ἐν τῷ περὶ υἱοῦ λόγῳ. δ΄ ὅτι μάτην Χριστιανούς ἑαυτοὺς λέγουσιν οἱ μὴ ὑφεστάναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ὁμολογοῦντες. ε΄ ὅπως Μάρκελλος τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἠρνεῖτο τὴν Σαβελλίου αἴρεσιν μιμούμενος. ς΄ ὅπως ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ πιστεύει. ζ΄ ὅπως οἱ ἑτερόδοξοι διαφόρως τῆς περὶ τοῦ υἱοῦ θεολογίας ἐκπεπτώκασιν. η΄ παράθεσις τῆς ὑγιούς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ὀρθοδοξίας. θ΄ ὅτι μὴ τοῖς πολλοῖς κτίσμασιν ὁμοίως καὶ ὁ υἱὸς ὑπέστη. ι΄ ὅτι μόνος ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθεὶς εἰκότως καὶ θεὸς καὶ μονογενὴς υἱὸς μόνος αὐτὸς ἀνείρηται. ια΄ ὅπως ἓνα θεὸν ἡ ἐκκλησία γνωρίζει, καίτοι τὸν υἱὸν θεὸν ἐκ θεοῦ εἶναι παραδεχομένη. ιβ΄ ὡς ἄρρητος αὐτοῦ ἢ ἐκ τοῦ πατρὸς γέννησις. ιγ΄ ὅτι ἀναγκαῖα καὶ σωτήριος τοῖς πᾶσιν ἡ τοῦ υἱοῦ ἐπιστάσις. ιδ΄ ὅτι εὐλόγως ἡ ἐκκλησία τὰ αὐτὰ φρονήσαντα Σαβελλίῳ Μάρκελλον ἀπεδοκίμασεν. ιε΄ ὁποίοις ῥήμασιν Μάρκελλος τὸν Σαβέλλιον ἔκοπτεν, προσποιούμενος μὴ τὰ ἴσα αὐτῷ φρονεῖν. ις΄ ὅπως ἀλίσκεται διὰ τῶν αὐτοῦ φωνῶν τὰ αὐτὰ τῷ Σαβελλίῳ δοξάζων. ιζ΄ ὅπως ἠρνεῖτο γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὴν ὑπόστασιν τοῦ υἱοῦ. ιη΄ ὅπως πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως οὐδὲν ἕτερον ἔφασκεν εἶναι τὸν υἱόν, ἢ λόγον αὐτὸ μόνον ὅμοιον τῷ παρ' ἀνθρώποις. ιθ΄ ὅπως αἱ θεῖαι γραφαὶ οὐ μόνον λόγον ἀλλὰ καὶ μυρία ἕτερα καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὠνόμαζον τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. κ΄ παραθέσεις καὶ ἐρμηνεῖται μερικαὶ τῶν ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς ἀποδείξεων ἐν ὅλοις λ΄ κεφαλαίοις. Ἐγὼ μὲν ὧμην ἐξαρκεῖν τὰς τῶν αὐτοῦ Μαρκέλλου φωνῶν παραθέσεις, ἅς διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀνελεξάμην, πρὸς τὸν καθ' ἑαυτῶν ἔλεγχον. οὕτω γὰρ προφανῆ καὶ ἀδιάτρεπτον τὴν ἄρνησιν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ περιεῖχον, ὡς καὶ δίχα πάσης ἀντιρρήσεως τοῖς τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ τροφίμοις φευκτὸν εἶναι τὸν ἐν αὐτοῖς λόγον. 1.Pref.2 ἐπεὶ δὲ διεσκεψάμην, μήποτ' ἄρα τινὲς τῆς ἐκκλησιαστικῆς θεολογίας ὑποσυρεῖεν τῇ πολλῇ παραθέσει, ἢ κέχρηται ὁ ἀνὴρ εἰς πίστωσιν ὧν ὤφειτο αὐτῷ συμβαλεῖσθαι, καὶ τούτων ἔκρινά δεῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν ἔλεγχον ἐκφῆναι, ὡς ἂν μάθοι πᾶς ὅτι μηδὲ εἰς αὐτῷ λόγος τῆς ἐνθέου γραφῆς ἀρνούμενῳ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ συνωδὸν παρείχετο μαρτυρίαν, πάντες δ' ἀντικρυς αὐτῷ τὴν ἐναντίαν ἐφθέγγοντο φωνὴν ἀδιαστρόφως τὰς οὐκ ὀρθῶς αὐτοῦ τῶν θείων γραφῶν παρεξηγήσεις εὐθύνοντες. συνάψω δὲ κατὰ τὸ αὐτὸ τῇ τούτων φώρα τὴν τοῦ σωτήρος ἡμῶν θεολογίαν, νεώτερον μὲν λέγειν ἔχων οὐδέν, οὐδ' ἑμαυτοῦ σοφόν τι καὶ οἰκεῖον εὔρεμα, τῆς δ' ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ τὴν ἀδιάφθορον διδασκαλίαν προῖσχύμενος, ἦν παρὰ τῶν αὐτοπτῶν καὶ αὐτηκόων τοῦ λόγου ἄνωθεν ἐξ ἀρχῆς παραλαβοῦσα φυλάττει

1.1.1 πρὸ δὲ τῆς τούτων ἐξετάσεως, ἐπειδὴ μεταξὺ τοῦ συγγράμματος τὸν Σαβέλλιον ὑπ' αὐτοῦ κοπτόμενον εὔρον, καταπλαγεὶς τῆς ἡλιθιότητος τὸν ἄνδρα, ὡς οὐκ ἐφείσατο κακῶς ἀγορευῆσαι ὃν πάντων μᾶλλον ἐπαινεῖν αὐτὸν ἐχρῆν ὁμόδοξον αὐτῷ καὶ ὁμογνώμονα γεγονότα, οὐχ ἡγησάμην ἀντιπαρελθεῖν σιγῇ τὸν λόγον, παραδοῦναι δὲ καὶ τούτου ἔλεγχον τῷ παρόντι γράμματι. τὸ μὲν γὰρ τοὺς τοῦ θεοῦ λειτουργοὺς πρὸς αὐτοῦ διαβεβλήσθαι εἰ καὶ αὐτῷ μὲν ψόγον τοῖς δ' ἐλευθερουμένοις τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας εὐδοξίαν ἐπήγαγεν, 1.1.2 ὅμως εἶχετό τινος εἰκότος τὸ δοκεῖν τὰ μὴ αὐτῷ φίλα φαυλίζειν· τὸ δὲ λαθεῖν κόπτοντα αὐτὸν

διὰ τῆς τοῦ ὁμογνώμονος δυσφημίας, ἀναιδεΐας ἔμοιγε δοκεῖ ἅμα καὶ ἀναισθησίας ὑπάρχειν. ὅτι δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, γένοιτ' ἂν ἔλεγχος αὐτὸς ἑαυτοῦ, υἱοπάτορα τὸν θεὸν κατὰ τὸν Σαβέλλιον, εἰ καὶ μὴ γυμνῶ τῷ λόγῳ, τῇ γοῦν ἀληθείᾳ εἰσάγων, τῷ τὴν ὑπόστασιν ἀναιρεῖν τοῦ υἱοῦ, ἓνα δὲ θεὸν ὀρίζεσθαι, καὶ τοῦτον ἑαυτοῦ πατέρα καὶ αὖ πάλιν υἱὸν ἀποκαλεῖν ἑαυτοῦ. 1.1.3 λόγον γὰρ εἶναι δούς τὸν ἐν τῷ θεῷ, ἔν τε καὶ ταῦτὸν ὄντα αὐτῷ τοῦτον ὀρισάμενος, πατέρα τούτου χρηματίζειν αὐτὸν ἔφη· τὸν τε λόγον υἱὸν εἶναι αὐτοῦ, οὐκ ἀληθῶς ὄντα υἱὸν ἐν οὐσίας ὑποστάσει, κυρίως δὲ καὶ ἀληθῶς ὄντα λόγον. ἐπισημαίνεται γοῦν ὅτι μὴ καταχρηστικῶς λόγον, ἀλλὰ κυρίως καὶ ἀληθῶς ὄντα λόγον, καὶ μηδὲν 1.1.4 ἕτερον ἢ λόγον. εἰ δὲ μηδὲν ἕτερον, δῆλον ὡς οὐδὲ υἱὸς ἦν κυρίως καὶ ἀληθῶς, μέχρι δὲ φωνῆς καὶ ὀνόματος καταχρηστικῶς ὠνομασμένος. ἔν τε εἶναι λέγων καὶ ταῦτὸν τῷ θεῷ τὸν λόγον, τὸν σαρκωθέντα καὶ ἐκ τῆς παρθένου τεχθέντα, θεὸν αὐτὸν ἀπέφηνεν. ὃ δὴ πάλαι καὶ πρόπαλαι τὸν Σαβέλλιον φθεγζάμενον ἀπεδοκίμασεν ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ, τοῖς ἀθέοις αὐτὸν αἰρεσιώταις ἐγκαταλέξασα. 1.2.1 τὸ μὲν γὰρ θεὸν ὁμολογεῖν ἓνα πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς Ἑλλήνων πολυθέου πλάνης πρῶτοι παρελήφασιν Ἰουδαίων παῖδες. τὸ δὲ καὶ πατέρα τὸν αὐτὸν υἱοῦ μονογενοῦς γνωρίζειν ἐξαίρετον γέρας ἢ χάρις ἢ σωτήριος τῇ ἐκκλησίᾳ δεδώρηται. υἱὸν δὲ Ἰησοῦν Χριστὸν μόνον οἶδεν καὶ οὐδένα ἕτερον, οὐ κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἦν ἀνείληφεν γένεσιν ταύτην γὰρ δούλου μορφὴν καὶ υἱὸν ἀνθρώπου καλεῖν δεδίδακται, κατὰ δὲ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς πρὸ πάντων αἰώνων ἄγνωστον τοῖς πᾶσιν· καθ' ἣν τὸ πλήρωμα τῆς πατρικῆς θεότητος καὶ αὐτὸν υἱὸν θεὸν ὑπεστήσατο, οὐκ ἰδιόκτητον καὶ τοῦ πατρὸς ἀφωρισμένην οὐδ' ἀναρχόν τινα καὶ ἀγέννητον οὐδὲ ἄλλοθὲν ποθεν ξένην καὶ τοῦ πατρὸς ἀλλοτρίαν ἐφελκόμενον θεότητα, ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς πατρικῆς μετουσίας ὡσπερ ἀπὸ πηγῆς ἐπ' αὐτὸν προχεομένης πληρούμενον. μόνῳ γὰρ «ἐν αὐτῷ πᾶν τὸ πλήρωμα» τῆς πατρικῆς ἐνοικεῖν «θεότητος» ὁ μέγας ἐπαίδευσεν ἀπόστολος. διὸ δὴ εἷς θεὸς τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ κηρύττεται, «καὶ οὐκ ἔστιν ἕτερος πλὴν αὐτοῦ»· εἷς δὲ καὶ μονογενὴς τοῦ θεοῦ υἱός, εἰκὼν τῆς πατρικῆς θεότητος, καὶ διὰ τοῦτο θεός. ἦν δὴ θεολογίαν οἱ πολλοὶ νοεῖν οὐ χωρήσαντες, ποικίλας ἀτραπούς ἐπενόησαν πλάνης· ἂν οἱ μὲν θεὸν δόντες τὸν υἱόν, τὸν δ' ἀνθρώπον ὃν ἀνείληφεν ἀρνησάμενοι, β' οἱ δὲ ψιλὸν ἀνθρώπον ὑποθέμενοι, τὸν δ' ἐν αὐτῷ θεὸν ἀγνοήσαντες, γ' οἱ δὲ φόβῳ τοῦ δοκεῖν δεύτερον εἰσηγεῖσθαι θεὸν τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν ὀρισάμενοι. οὓς ἐκτραπέῖσα ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ τῷ τῆς ἀληθείας εὐαγγελικῷ κηρύγματι σεμνύνεται, ἓνα μὲν τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν ἔχειν ἀυχοῦσα, ἓνα δὲ καὶ υἱὸν μονογενῆ θεὸν ἐκ θεοῦ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπιγραφομένην, σωτήρα τὸν αὐτὸν καὶ υἱὸν ἀνθρώπου γινόμενον ὁμολογοῦσα, ὄντα μὲν υἱὸν θεοῦ πρὶν ἢ καὶ ἀνθρώπου γενέσθαι, καὶ τοῦτο δὲ γενόμενον ὅπερ οὐκ ἦν δι' ἄφατον ὑπερβολὴν τῆς τοῦ πατρὸς φιλανθρωπίας. ὁ μὲν δὴ τῆς ἀληθείας λόγος ταῦτ' ἐκ προσώπου βοᾷ τῆς ἐκκλησίας· οἱ δὲ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἀρνούμενοι, ἓνα δὲ θεὸν εἶναι φάσκοντες καὶ οὐδὲν ἕτερον, τί καὶ παρενοχλοῦσιν μάτην τῇ ἐκκλησίᾳ, ταῖς Ἰουδαίων προσομιλεῖν συναγωγαῖς δέον; τί δὲ καὶ βλασφημίαις σφὰς αὐτοὺς περιπεύρουσιν λόγοις, τὸν ἓνα θεὸν συκοφαντοῦντες διτταῖς ἐπηγορίαις, εἰ δὴ τὸν αὐτὸν πατέρα καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν ὑποτίθενται; καὶ τίνας γὰρ ἔστιν πατήρ, μηδενὸς ὑφεστῶτος υἱοῦ; τίνας δὲ υἱὸς ἔσται, μὴ προϋπάρχοντος τοῦ γεγεννηκότος; εἷς δὲ ὢν πάντως πού αὐτὸς ἔσται ὁ σαρκωθεὶς καὶ παθὼν καὶ τὸν ἐν ἀνθρώποις διανύσας θνητὸν βίον. ἀλλὰ ταῦτα λέγοντα Σαβέλλιον ἢ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ, ὡς ἄθεα καὶ δυσσεβῆ τολμῶντα, μακρὰν ἤλασεν· ταῦτα δὲ Μάρκελλος ἀνανεοῦσθαι πειρᾶται, προκαλύμματι χρώμενος οὐ πιθανῶ λόγῳ. θεὸν γὰρ ἓνα ὀρθῶς ὀριζόμενος, τοῦτον αὐτὸν λόγον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ ἠνωμένον καὶ συνημμένον αὐτῷ φησίν· κάπειτα τοῦ ἐνὸς θεοῦ τὸ μὲν τι πατέρα καλεῖ, τὸ δὲ υἱόν, ὡς διπλὴν τινα καὶ σύνθετον οὐσίαν 1.5.2 ἐν αὐτῷ εἶναι. καὶ πόσω

τούτου κρείττων, ἐν κακῶν ἐκλογῇ, ὁ μὴ διαιρῶν μὲν τὴν ἄναρχον καὶ ἀγέννητον καὶ θεϊκὴν δύναμιν τὸν αὐτὸν δ' εἶναι ὁμολογῶν γυμνῷ τῷ λόγῳ, πόσῳ δὲ ἑκατέρων βελτίων ὁ Ἰουδαῖος, τὸν ἕνα θεὸν οὐ διαιρῶν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν Μαρκέλλῳ παραπλησίως οὐδὲ τὸν αὐτὸν υἱοπάτορα κατὰ τὸν Σαβέλλιον εἰσάγων, ἀλλὰ σέβων μὲν τὸν θεὸν γνωρίζων δὲ καὶ προσδοκῶν τὸν Χριστὸν αὐτοῦ τὸν διὰ τῶν προφητῶν ἦξει κηρυττόμενον, ὃν ἐλθόντα ἐπεὶ μὴ παρεδέξαντο, δίκην τῆς εἰς αὐτὸν ἀπιστίας ὑπέσχον τε καὶ ὑφέξουσιν. 1.6.1 οἱ δὲ πιστεύειν εἰς τὸν ἀφικόμενον δι' εὐχῆς ἔχοντες τρία ταῦτα γνωριούσιν· τὸν «ἐκ σπέρματος Δαυὶδ» καὶ τῆς αὐτῆς ἀγίας παρθένου καὶ τὸν ἐνοικήσαντα τούτῳ υἱὸν τοῦ θεοῦ προόντα καὶ οὐσιωδῶς ὑφειστώτα καὶ τὸν τούτου πατέρα θεόν, ὑφ' οὗ καὶ αὐτὸς ἀπεστάλθαι συνεχῶς ὁμολογεῖ. «ἡμῖν» τοίνυν «εἰς θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα» κατὰ τὸν ἀπόστολον «καὶ εἰς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα», ὁ προὖν τοῦ θεοῦ μονογενῆς υἱός, καὶ τρίτος ὁ κατὰ σάρκα υἱὸς ἀνθρώπου, ὃν δι' ἡμᾶς ἀνείληφεν ὁ υἱὸς τοῦ 1.6.2 θεοῦ. ἀλλ' οὔτε ὁ ἀνείληφεν σῶμα ταύτῳ ἦν τῷ ἀνείληφότι υἱῷ τοῦ θεοῦ, οὔτε αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἂν νομισθεῖται τῷ γεγεννηκότι. τριῶν δὲ τούτων ὑποκειμένων, οἱ δύο διδόντες τὸ τρίτον δ' ἐκποδῶν ποιούμενοι τῆς ἐκκλησίας εἶεν ἂν ἀπόβλητοι. 1.7.1 τὴν μὲν δὴ σάρκα τοῦ σωτῆρος ἄθεοί τινες τῶν ἑτεροδόξων παραιτησάμενοι, δόξῃ δὲ τινι φαντασίας ὤφθαι αὐτὸν ἐπὶ τῆς γῆς εἰρηκότες, πρῶτοι τοῦ τῆς ἀληθείας σκοποῦ διημαρτήκασιν. οἱ δὲ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν παραδεδεγμένοι, τὸν δὲ προόντα τοῦ θεοῦ υἱὸν ἀρνησάμενοι, ποικίλας ὡς ἔφην ἑαυτοῖς ἀνοδίας ἐπενόησαν· οἱ μὲν ψιλὸν ἄνθρωπον τῆς κοινῆς ἀπάντων φύσεως κατ' οὐδὲν κρείττονα ἢ ὅσον ἀρετῆς προτερήμασιν γεγονέναι αὐτὸν εἰρηκότες, οἱ δ' αὐτὸν ἐνοικήσαι τὸν τῶν ὄλων θεὸν τῷ σῶματι δογματίσαντες υἱὸν τε αὐτὸν ἑαυτοῦ χρηματίσαι φάντες δι' ἣν ὑπέμεινεν κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίαν. δύο διδόντες οὗτοι, θεὸν καὶ ἄνθρωπον, τοῦ τρίτου σφᾶς αὐτοῦ ἐσθήρησαν, αὐτὸν τὸν σωτῆρα τὸν μονογενῆ τοῦ θεοῦ 1.7.2 υἱὸν ἀρνησάμενοι. τούτων πάλοι μὲν Σαβέλλιος νυνὶ δὲ Μάρκελλος τῇ γνώμῃ συναπαχθέντες τὸν μὲν ἐπὶ πάντων θεὸν Ἰουδαίων τοῖς ἀπίστοις ὁμοίως εὖ μάλα εἰδέναι δισχυρίζοντο, καὶ τὸ δεύτερον, τὴν σάρκα τὴν ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου, συνωμολογήκασιν· τὸ δὲ τρίτον, αὐτὸ τὸ κεφάλαιον τῆς ἀπάντων ἡμῶν σωτηρίας, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ παραγκωνισάμενοι, φῶς ὄντα καὶ ἀλήθειαν, ὁμοῦ τῇ ἀρνήσει 1.7.3 τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ τῆς ἀληθείας φωτὸς ἐκπεπτῶκασιν. ἔνθεν ἕνα μὲν θεὸν ὁμολογούντων αὐτῶν ἀκούσει καὶ τὴν σάρκα δὲ τοῦ σωτῆρος τιμώντων· τὸν δ' ἐνοικήσαντα τῇ σαρκὶ θεοῦ υἱὸν φωνῇ μὲν καὶ χεῖλεσιν παραδεχομένων, ἔργῳ δὲ παραιτουμένων. υἱὸν γὰρ θεοῦ χρῆν ζητεῖν, ἀληθῶς ζῶντα καὶ ὑφειστώτα, οὔτε τὸν αὐτὸν ὧ ἀνείληφεν ὄντα σῶματι, οὔτε τὸν αὐτὸν ὄντα τῷ θεῷ καὶ πατρί. οὔτε γὰρ τὸν ἐπέκεινα τῶν ὄλων θεὸν υἱὸν ἂν τις εἰπὼν εὐσεβήσειεν τίνος γὰρ ἔσται υἱὸς ὁ τὴν ἄναρχον καὶ ἀγέννητον θεότητα περιβεβλημένος, οὔτε τὸν μονογενῆ τοῦ θεοῦ υἱὸν αὐτὸν εἶναι τὸν πατέρα τις εἰπὼν διαδράσεται τὴν κατὰ τῶν δυσφήμων δίκην. 1.8.1 διὸ δὴ τὴν εὐθειαν καὶ βασιλικὴν ὁδὸν ὀρθοτομοῦσα ἢ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ τὰς μὲν ἄλλας παρεκτροπὰς ἀπεδοκίμασεν, τοῖς δ' αὐτῆς θρέμμασιν τῆς ἐνθέου χάριτος παραδίδωσιν τὴν γνῶσιν, κατ' αὐτὸ τὸ τῆς παλιγγενεσίας μυστήριον ὁμολογεῖν διδάσκουσα πιστεύειν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τελείαν καὶ ἀκριβῆ καὶ ὀλόκληρον ταύτην εἰδέναι παρέχουσα τὴν θεολογίαν, ἣ θεὸν μὲν ἕνα παραδίδωσιν ἀφορίζουσα τῆς Ἑλληνικῆς καὶ πολυθέου πλάνης, πατέρα δὲ αὐτὸν οἶδεν τῆς Ἰουδαϊκῆς χωρίζουσα διδασκαλίας, παντοκράτορα δὲ αὐτὸν ὁμολογεῖ τῆς τῶν ἀθέων ἑτεροδόξων ἀποστρεφομένη τὴν δυσσεβίαν. 1.8.2 οὐδεὶς γοῦν τῶν ἑτεροδόξων εἴποι ἂν τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ αὐτὸν εἶναι τὸν θεὸν τὸν παντοκράτορα, ὡς οὐδὲ Ἰουδαίων ὁμολογήσειεν ἂν τις τὸν θεὸν πατέρα εἶναι τὸν μονογενῆ υἱὸν μὴ εἰδώς, οὐδέ γε Ἑλλήνων ἕνα μόνον φήσειεν

ἂν εἶδέναι θεόν. διὸ δὴ τούτων ἀπάντων ἀποκαθαίρουσα τὴν πλάνην ἢ ἐκκλησία τὸν ἕνα θεὸν κηρύττει, αὐτὸν εἶναι καὶ πατέρα καὶ παντοκράτορα διδάσκουσα, πατέρα μὲν ἑνὸς τοῦ Χριστοῦ μόνου, τῶν δὲ λοιπῶν ἀπάντων θεὸν καὶ κτίστην καὶ κύριον. οὕτω καὶ υἱὸν θεοῦ μονογενῆ Ἰησοῦν Χριστὸν παραδίδωσιν, τὸν πρὸ πάντων αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον, οὐ τὸν αὐτὸν ὄντα τῷ πατρί, καθ' ἑαυτὸν δὲ ὄντα καὶ ζῶντα καὶ ἀληθῶς υἱὸν συνόντα, θεὸν ἐκ θεοῦ καὶ φῶς ἐκ φωτὸς καὶ ζωὴν ἐκ ζωῆς, ἀλέκτοισι καὶ ἀρρήτοισι καὶ παντάπασιν ἀγνώστοις ἡμῖν καὶ ἀκαταλήπτοις λόγοις ἐκ τοῦ πατρὸς ἐπὶ σωτηρία τῶν ὅλων γεγεννημένον, καὶ οὐχ ὁμοίως μὲν τοῖς λοιποῖς γενητοῖς ὑποστάντα οὐδὲ ζωὴν ἐμφορῆ τοῖς δι' αὐτοῦ γεγεννημένοις ζῶντα, μόνον δὲ ἐξ αὐτοῦ 1.8.3 τοῦ πατρὸς ἀποτεχθέντα καὶ αὐτοζωὴν ὄντα. καὶ ἔπρεπεν γὰρ τῷ ἐπὶ πάντων θεῷ πρὸ παντὸς γενητοῦ καὶ πρὸ πάντων αἰώνων τὸ μονογενὲς τοῦτο προβαλέσθαι γέννημα, ὡσπερ τινὰ κρηπίδα καὶ θεμέλιον ἀρραγῆ τῶν μελλόντων δι' αὐτοῦ γενήσεσθαι. διὸ δὴ πρὸ πάντων τῶν μελλόντων ἔσεσθαι τὸν υἱὸν ἐγέννα ὡσπερ τινὸς φωτὸς ἀκτῖνα καὶ ζωῆς πηγὴν καὶ θησαυρὸν ἀγαθῶν, «ἐν ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι» κατὰ τὸν 1.8.4 θεῖον ἀπόστολον. τοσούτων ἀγαθῶν ὁ μόνος ἀγαθὸς πατὴρ τὸν υἱὸν ὑφίστη, αὐτοζωὴν ὄντα ζωοποιὸν τῶν ὅλων, καὶ αὐτοφῶς «τὸ ἀληθινόν» καὶ πάσης νοερᾶς καὶ λογικῆς οὐσίας φωτιστικόν, καὶ αὐτόλογον καὶ αὐτοσοφίαν σοφῶς τὰ πάντα καὶ λογικῶς ὑφιστάμενόν τε καὶ διοικοῦντα, ὧν δὴ χάριν μονογενῆ υἱὸς τοῦ θεοῦ μόνος αὐτὸς καὶ οὐδεὶς ἄλλος ἀνηγόρευται τε καὶ ἔστιν. 1.9.1 ὅθεν εἰκότως ἂν τις μέμφαιτο τοῖς κτίσμα αὐτὸν φάναι τετολημηκόσιν, ἐξ οὐκ ὄντων ὁμοίως τοῖς λοιποῖς κτίσμασιν γενόμενον. καὶ πῶς γὰρ ἔτι ἔσται υἱός; πῶς δὲ μονογενῆς τοῦ θεοῦ ὁ τὴν αὐτὴν τοῖς λοιποῖς κτίσμασιν ἐπιγραφόμενος φύσιν; αὐτὴ γὰρ ἀδελφὸς ἂν τούτων γένοιτο μᾶλλον, οὐχὶ δὲ υἱὸς τοῦ θεοῦ, τῶν τε πολλῶν γενητῶν ἔσται εἷς, ἅτε τῆς ἐξ οὐκ ὄντων κτίσεως ὁμοίως αὐτοῖς μετα1.9.2 σχῶν κοινωνίας. ἀλλ' οὐχ ὥδε τὰ θεῖα περὶ αὐτοῦ παιδεύει λόγια. ἀλλ' ὅτε μὲν τῆς τῶν γενητῶν ὑπάρξεως τὴν διδασκαλίαν ποιεῖται, ἀθρώως τὰ πάντα μαρτυρεῖ δι' αὐτοῦ γεγονέναι· «πάντα» γὰρ «δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν» καὶ «ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὄρατὰ εἴτε ἀόρατα» καὶ «τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτὸς ἔστιν πρὸ πάντων καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν» κατὰ τὰς 1.9.3 ἀποστολικὰς διδασκαλίας. ὅτε δὲ τὴν περὶ αὐτοῦ θεολογίαν εἰσάγει, τῶν μὲν λοιπῶν ἀπάντων αὐτὸν ἀφορίζει, κύριον δὲ αὐτὸν καὶ δεσπότην καὶ δημιουργὸν καὶ θεὸν καὶ σωτῆρα τῶν ὅλων οἶδεν, μονογενῆ τε υἱὸν θεοῦ μόνον αὐτὸν καὶ οὐδένα ἄλλον ἀποφαίνει, σοφίαν τε καὶ λόγον καὶ ζωὴν καὶ φῶς μόνον αὐτὸν ἀποκαλεῖ, «εἰκόνα» τε «τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου» καὶ «ἀπαύγασμα φωτὸς αἰδίου», ἕτερά τε μύρια τούτοις ἀδελφὰ περὶ αὐτοῦ δοξάζειν διδάσκει, ὥδέ πη τῆς πατρικῆς θεότητος τὴν πρὸς μόνον αὐτὸν ὡσανεὶ πρὸς υἱὸν μονογενῆ ἰδιά1.9.4 ζουσαν σχέσιν ἐπιδεικνύμενα. διὸ καὶ υἱὸν ἀγαπητὸν ἀνεκήρυττεν μόνον αὐτὸν ἀμφὶ τὰ Ἰορδάνου ρεῖθρα ἢ πατρικὴ φωνὴ μεγάλη μαρτυροῦσα βοῆ «οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠυδόκησα». καὶ δευτεροῖ γε τὴν μαρτυρίαν καὶ ἐπὶ τῆς ἐν τῷ ὄρει 1.9.5 μεταμορφώσεως τὸν αὐτὸν ἐπισφραγιζομένη λόγον. αὐτοῦ τοιγαροῦν τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ ταύτην αὐτῷ τὴν μαρτυρίαν παρασχομένου, τοῦ τε εὐαγγελιστοῦ διαρρήδην αὐτὸν υἱὸν μονογενῆ εἶναι διδάσκοντος δι' ὧν ἔφη «θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν πώποτε· ὁ μονογενῆς υἱὸς ἢ «μονογενῆς θεός» ὁ ὧν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο», ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος ἐν ταῖς περὶ αὐτοῦ διδασκαλίαις ταῦτ' ἐπισφραγιζομένου, δι' ὧν ἔλεγεν «οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ π1.9.6 στεύων εἰς αὐτὸν ἔχη ζωὴν αἰώνιον», ὁ μετὰ ταύτας τὰς φωνὰς γενητὸν ἐξ οὐκ ὄντων καὶ κτίσμα προηγμένον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὸν υἱὸν

οριζόμενος λέληθεν τούνομα μὲν αὐτῷ μόνον χαριζόμενος, τὸ δ' ἀληθῶς υἱὸν εἶναι ἀρνούμενος. ὁ γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονῶς οὐκ ἂν ἀληθῶς γένοιτ' ἂν υἱὸς θεοῦ, ὅτι μηδὲ ἄλλο τι τῶν γεννητῶν. 1.10.1 ὁ δ' ἀληθῶς υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἐξ αὐτοῦ ἄτε δὴ ἐκ πατρὸς ἀποτεχθεὶς, εἰκότως καὶ μονογενῆς καὶ ἀγαπητὸς χρηματίσειεν ἂν τοῦ πατρὸς· οὕτω δὲ καὶ θεὸς ἂν εἴη. τί γὰρ ἂν γένοιτο θεοῦ γέννημα ἢ τὸ τῷ γεγεννηκότι ἀφωμοιωμένον; κτίζει μὲν οὖν βασιλεὺς πόλιν ἄλλ' οὐ γεννᾷ πόλιν, γεννᾷ δὲ υἱὸν ἄλλ' οὐ κτίζειν λέγεται· καὶ ὁ τεχνίτης δημιουργὸς ἄλλ' οὐχὶ πατήρ γένοιτ' ἂν τοῦ πρὸς αὐτοῦ δημιουργομένου, τοῦ δ' ἐξ αὐτοῦ φύντος υἱοῦ οὐκ ἂν δημιουργὸς λεχθείη. καὶ δὴ καὶ ὁ τῶν ὄλων θεὸς τοῦ μὲν υἱοῦ πατῆρ, τοῦ δὲ 1.10.2 κόσμου κτίστης ἂν εἰκότως καὶ ποιητῆς λέγοιτο. εἰ δ' ἅπαξ που τῆς γραφῆς εὐρίσκοι τις εἰρημένον «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», τὸν νοῦν ἐπισκοπεῖν χρὴ τοῦ λόγου, ὃν μικρὸν ὕστερον ἐκθήσομαι, ἀλλὰ μὴ κατὰ Μάρκελλον ἐκ μιᾶς λέξεως τὸ κυριώτατον τῆς ἐκκλησίας παρασαλεύειν δόγμα. κάκεῖνος γὰρ ἅπαξ ἀκούσας λόγον εἶναι τὸν υἱόν, ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον καταπεσῶν 1.10.3 τὴν ὑπαρξιν ἠθέτει αὐτοῦ. ὃν δὴ καὶ πρὸς αὐτοῦ καὶ πρὸς τοῦ πατρὸς μαρτυρούμενον εἶναι υἱὸν πῶς τοῖς λοιποῖς γενητοῖς παραβάλλειν ὄσιον; πῶς δ' ἔσται μονογενῆς τῷ πλήθει τῶν γεγονότων συναριθμούμενος; καὶ μὴν ἐξ αὐτῆς τῆς προσηγορίας ὁ υἱὸς τὴν πρὸς τὸν πατέρα φυσικὴν σχέσιν παρίστησιν, ὡς αὖ πάλιν τὸ μονογενὲς ὄνομα καὶ τοῦ γένους ἐφάπτεται καὶ τῆς γενέσεως αὐτῆς καὶ τοῦ μόνον εἶναι καὶ μηδέτερον αὐτῷ τῆς υἰότητος κοινωνεῖν. ἄλλ' 1.10.4 εἰκόσιν ταῦτον Μαρκέλλω πάθος πεπονθέναι καὶ οὗτοι. ὁ μὲν γὰρ δέει τοῦ μὴ δύο θεοὺς εἰπεῖν τὴν ἄρνησιν τοῦ υἱοῦ προὔβαλλετο, τὴν ὑπόστασιν ἀθετῶν αὐτοῦ. οἱ δὲ δύο δόντες ὑποστάσεις, τὴν μὲν ἀγέννητον τὴν δ' ἐξ οὐκ ὄντων κτισθεῖσαν, ἓνα μὲν θεὸν ὑφίστανται· ὁ δὲ υἱὸς οὐκέτ' αὐτοῖς οὔτε ὁ μονογενῆς ἔσται οὔτε μὴν κύριος, οὔτε θεός, μηδὲν μὲν ἐπικοινωνῶν τῇ τοῦ πατρὸς θεότητι, τοῖς δὲ λοιποῖς κτίσμασιν, καθ' ὃ ἐξ οὐκ ὄντων ὑπέστη, 1.10.5 παραβαλλόμενος. ἄλλ' οὐχ οὕτως ἡ ἐκκλησία· τὸν δ' υἱὸν τοῦ θεοῦ θεὸν καὶ κύριον ἀνακηρύττει, καὶ ἀληθῶς υἱὸν εἶναι καὶ θεὸν διδάσκει· οὐ κατὰ τοὺς πολλοὺς τοὺς ἐπίκλην ὀνομασθέντας υἱοὺς τε καὶ θεοὺς, περὶ ὧν εἴρηται «ἐγὼ εἶπα θεοὶ ἔστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες», καθ' ὃ δὲ μόνος αὐτὸς ὁ ἐξ αὐτοῦ γεννηθεὶς τοῦ πατρὸς «ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπῆρχεν», «εἰκῶν» τ' ἦν «τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου καὶ πρωτότοκος ἀπάσης κτίσεως». διὸ καὶ τιμᾶν καὶ σέβειν καὶ προσκυνεῖν μόνον αὐτόν, οἷα κύριον καὶ σωτῆρα καὶ θεὸν ἑαυτῆς, μεμάθηκεν. 1.11.1 εἰ δὲ φόβον αὐτοῖς ἐμποιεῖ, μὴ πῆ ἄρα δύο θεοὺς ἀναγορεύειν δόξαιεν, ἴστωσαν ὡς καὶ τοῦ υἱοῦ πρὸς ἡμῶν ὁμολογουμένου θεοῦ εἷς ἂν γένοιτο θεὸς μόνος ἐκεῖνος, ὁ μόνος ἄναρχος καὶ ἀγέννητος, ὁ τὴν θεότητα οἰκείαν κεκτημένος, αὐτῷ τε τῷ υἱῷ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ τοιῶδε εἶναι γεγονῶς αἴτιος· δι' ὃν καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὁμολογεῖ ζῆν, ἄντικρυς λέγων «καθὼς ἀπέστειλén με ὁ ζῶν πατήρ κάγῳ ζῶ διὰ τὸν πατέρα» καὶ «ὡσπερ γὰρ ὁ πατήρ ζῶν ἔχει ἐν 1.11.2 ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ υἱῷ ἔδωκεν ζῶν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ». διὸ καὶ ἡμῶν καὶ ἑαυτοῦ θεὸν εἶναι διδάσκει τὸν πατέρα, ἐν οἷς φησιν «ἀνέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν καὶ θεὸν μου καὶ θεὸν ὑμῶν». καὶ κεφαλὴν δὲ αὐτοῦ μὲν τοῦ υἱοῦ τὸν θεόν, τῆς δ' ἐκκλησίας τὸν υἱὸν ὁ μέγας ἀπόστολος διδάσκει, πῆ μὲν λέγων «κεφαλὴ δὲ τοῦ Χριστοῦ ὁ θεός», πῆ δὲ περὶ τοῦ υἱοῦ φάσκων «καὶ αὐτὸν ἔδωκεν κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ, ἣτις ἐστὶν τὸ σῶμα αὐτοῦ». 1.11.3 οὐκοῦν τῆς μὲν ἐκκλησίας αὐτὸς ἀρχηγὸς ἂν εἴη καὶ κεφαλὴ, κεφαλὴ δὲ αὐτοῦ ὁ πατήρ· οὕτως εἷς θεὸς ὁ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ πατῆρ, καὶ μία ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ κεφαλὴ. μιᾶς δὲ οὔσης ἀρχῆς τε καὶ κεφαλῆς, πῶς ἂν γένοιτο θεοὶ δύο, οὐχὶ δὲ εἷς ἐκεῖνος μόνος ὁ μηδένα ἀνώτερον μηδὲ ἑαυτοῦ αἴτιον ἕτερον ἐπιγραφόμενος, οἰκείαν δὲ καὶ ἄναρχον καὶ ἀγέννητον τῆς μοναρχικῆς ἐξουσίας τὴν θεότητα κεκτημένος καὶ τῷ υἱῷ τῆς ἑαυτοῦ θεότητός τε καὶ ζωῆς μεταδούς, ὁ δι'

αὐτοῦ τὰ σύμπαντα ὑποστησάμενος, ὁ ἀποστέλλων αὐτόν, ὁ προστάττων αὐτῶ, ὁ ἐντελλόμενος, ὁ διδάσκων, ὁ πάντα αὐτῶ παραδιδούς, ὁ δοξάζων αὐτόν, ὁ ὑπερυψών, ὁ ἀναδείξας βασιλέα τῶν ὄλων, ὁ πᾶσαν αὐτῶ τὴν κρίσιν παραδιδούς, ὁ καὶ ἡμᾶς αὐτῶ πειθεσθαι βουλόμενος, ὁ τὸν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοπρεπείας αὐτοῦ κατέχειν θρόνον ἐγκελευόμενος ἐν τῷ προσφωνεῖν αὐτῶ καὶ λέγειν «κάθου ἐκ δεξιῶν μου», ὁ διὰ ταῦτα πάντα καὶ αὐτοῦ ὑπάρχων τοῦ υἱοῦ θεός, ὃς πειθόμενος ὁ μονογενὴς αὐτοῦ παῖς «ἐκένωσεν ἑαυτόν, ἔταπείνωσεν ἑαυτόν, μορφὴν δούλου ἀνείληφεν, ὑπήκοος μέχρι θανάτου γέγονεν», ὃς καὶ προσεύχεται, ὃς καὶ κελεύοντι πείθεται, ὃς καὶ εὐχαριστεῖ, ὃν καὶ «μόνον ἀληθινὸν θεὸν» ἠγεῖσθαι ἡμᾶς διδάσκει, μείζονά τε εἶναι ἑαυτοῦ ὁμολογεῖ, ὃν ἐπὶ πᾶσι τούτοις καὶ θεὸν ἑαυτοῦ εἶναι πάντας 1.11.5 ἡμᾶς εἰδέναι βούλεται. ὃν οὕτω δοξάζοντα τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἀμοιβαίως ἀντιδοξάζων ὁ πατήρ καὶ κύριον καὶ σωτήρα καὶ θεὸν τῶν ὄλων καὶ σύνθρονον τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀνέδειξεν. ἃ δὴ πεπαιδευμένη ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἑαυτῆς μὲν καὶ θεὸν καὶ κύριον καὶ σωτήρα τοῦ δ' ἐπὶ πάντων θεοῦ υἱὸν μονογενῆ αὐτόν γινώσκειν καὶ οὐδένα μὲν ἄλλον τῶν γενητῶν ἀναγορεύειν θεὸν ἀξιοῖ, μόνον δὲ 1.11.6 τοῦτον οἶδεν θεόν, ὃν μόνον ὁ πατήρ ἐξ ἑαυτοῦ ἐγέννα, ὡς περ οὖν αὐτὸς διὰ Σολομῶνος παρίστη λέγων «πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασηθῆναι, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾶ με», ὃς δὲ πῆ ὄρη καὶ βουνούς τὰς θείας καὶ ὑπερκοσμίους δυνάμεις αἰνιττόμενος. 1.12.1 εἰ δὲ δὴ περιεργάζοιτο τις καὶ πῶς ἂν γεννήσειεν ὁ θεός, πῶς δ' ἔσται πατήρ ὁ ἐπέκεινα τῶν ὄλων, τὸ τολμηρὸν τοῦ πύσματος κατασιγάσει ὁ φήσας «βαθύτερα σου μὴ ζήτηι, καὶ ὑψηλότερά σου μὴ ἐξέταζε. ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ· οὐ γὰρ ἐστὶν σοι χρεια τῶν κρυπτῶν». καὶ ὁ Παῦλος δὲ εἰπὼν «ὃ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ» τὸν περαιτέρω χωρεῖν τολμῶντα μὴ ἀνεφίκτοις ἐπιχειρεῖν πειθέτω. ἢ λεγέτω πρότερον αὐτός, ἃ δὴ φησιν ἐξ οὐκ ὄντων γεγονέναι, πῶς καὶ τίνα τρόπον ὑπέστη, μηδαμῆ 1.12.2 μηδαμῶς ὄντα πρότερον. οὐ γὰρ δὴ κατὰ τοὺς παρ' ἡμῖν τεχνίτας ὕλην προὑποκειμένην λαβὼν ταῖς χερσὶν τὸ πᾶν ἐτεκτήνατο. ὡς περ δὲ τὸ τῆ φύσει ἀμήχανον ὅσον ἐπ' ἀνθρώποις λέγω δὲ τὸ μηδαμῶς ὑπάρχον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι προαγαγεῖν αὐτῶ δυνατόν κατέστη, καὶ γέγονεν τῶν ὄλων ποιητῆς οὐ κατὰ ἄνθρωπον, ἀρρήτοις δὲ καὶ ἀφράστοις ἡμῖν λόγοις, οὕτω καὶ πολὺ πλεον ἢ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ γέννησις ἀνεξερεύνητος καὶ ἀνεξιχνίαστος ἂν εἴη, οὐχ ἡμῖν ὡς ἂν φαίη τις μόνοις, ἀλλὰ καὶ πάσαις ταῖς κρείττοσιν ἢ 1.12.3 καθ' ἡμᾶς δυνάμεσιν. τὰ γὰρ μακρῶ τὴν φύσιν ὑποβεβηκότα, κάτω τε καὶ πορρωτάτω τῆς ἀρρήτου καὶ θεϊκῆς καθεστῶτα οὐσίας, πῶς ἂν ἐφίκοιτο τῆς ἐπέκεινα καὶ ἀνωτάτω καταλήψεως; πῶς δ' ἂν τὰ μὴ ὄντα πρότερον, δι' αὐτοῦ δ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι προαχθέντα, τοῦ προαγαγόντος αἰτίου τε αὐτοῖς τῆς ὑπάρξεως γενομένου σχοίη ἂν τῆς πρώτης γενέσεως τὴν γνῶσιν; ἢ πού γε ἡμεῖς οἱ χιθιοί, «δέρμα καὶ κρέας» ἐνδεδυμένοι, «ὀστέοις καὶ νεύροις» ἐνειρμένοι, καὶ μηδὲ τὰ καθ' ἡμᾶς εἰδότες, τὴν περὶ τῶν ἀρρήτων ἀκίνδυνον ποιησόμεθα ζήτησιν, πῶς ἐγέννα τὸν υἱὸν ὁ πατήρ πολυπραγμονοῦντες; ὅτι δὲ καὶ τῶν παρὰ πόδας μυρία τὴν ἡμετέραν διαδιδράσκει γνῶσιν, 1.12.4 δῆλον ἂν εἴη ἐνθένδε. τίς γὰρ ἂν εἰπεῖν ἔχοι, πῶς καθεῖρκεται τῷ σώματι ἢ ψυχῇ, πῶς ἔξεισιν, πῶς δὲ τὴν ἀρχὴν εἰσεκρίθη, ὅποιον δὲ αὐτῆς τὸ εἶδος, τί τὸ σχῆμα, τίς ἢ μορφή, τίς ἢ οὐσία; οὐπω μοι τὸν περὶ δαιμόνων πολυπραγμονεῖν, οὐ τὸν περὶ οὐσίας ἀγγέλων, οὐ τὸν περὶ ἀρχῶν καὶ θρόνων καὶ κυριοτήτων, οὐ τὸν περὶ ἔξου1.12.5 σιῶν καὶ κοσμοκρατόρων. εἰ δ' ἐν τούτοις ἅπασιν ἀμηχανοῦμεν, τί δεῖ τὴν περὶ τῆς ἀνάρχου καὶ ἀγενήτου θεότητος γνῶσιν διερευνηῖσθαι; τί τὰ ἀνεφίκτα ἐρωτᾶν, πῶς υἱοῦ μονογενοῦς ὁ θεός ὑπέστη πατήρ, ὡς μὴ ἀπαρκούσης ἡμῖν τῆς πατρικῆς φωνῆς πρὸς μαρτυρίαν τοῦ ἀγαπητοῦ, ὃν ἀνεκήρυξεν εἰπὼν «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ 1.12.6 ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠυδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε»; εἰ δὴ

ἀκούειν αὐτοῦ ἐγκελεύεται, βασιλικῶ νόμῳ πειθαρχοῦντες ἀκούσωμεν τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ. τί δὲ οὗτος περὶ ἑαυτοῦ βούλεται ἡμᾶς εἶδέναι, παραστήσει λέγων «οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν ἔχη ζωὴν αἰώνιον». πιστευτέον δὴτα αὐτῷ, ὡς ἂν τῆς αἰώνιου τύχοιμεν 1.12.7 ζωῆς, «ὁ» γὰρ «πιστεύων» φησὶν «εἰς αὐτὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον»· οὐχ ὁ γινώσκων ὅπως ἐκ τοῦ πατρὸς γεγέννηται, οὐ γὰρ ἂν τι μετῆν ζωῆς αἰώνιου, εἰ δὴ τοῦτ' εἴρηται ὅτι «μηδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, μηδὲ τὸν υἱὸν τις ἔγνω εἰ μὴ» μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν «πατήρ». ἀπαρκεῖ τοιγαροῦν ἡμῖν ἡ πίστις πρὸς σωτηρίαν, ἡ θεὸν πατέρα παντοκράτορα παρέχουσα γινώσκειν, καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν ἐπιγράφεσθαι σωτήρα, ὃς δὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦθ' ὥδε παρεδίδου λέγων «τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστίν, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστίν». 1.12.8 «πνεῦμα» δὲ «ὁ θεός». διὸ ἔπεται νοεῖν, ὡς καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ θεοῦ θεὸς ἂν εἴη. ὅσω δὲ τῆς γεώδους σαρκὸς ὁ ἐπέκεινα τῶν ὄλων θεὸς ἀπηλλοτριώται καὶ ἀπεσχοίνισται τῇ φύσει, τοσοῦτω χρή νοεῖν καὶ τῆς τῶν σαρκῶν γενέσεως ἀπηλλοτριώσθαι τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ πατήρ ἐγέννα τὸν υἱόν. οὐ γὰρ τι προἰεμένος οὐδ' ἀλλοιούμενος οὐδέ γε παθητικῶς κινούμενος οὐδ' ὄλως τι τῶν ἡμῖν 1.12.9 συνεγνωσμένων ὑπομένων, ὑφίστη αὐτόν. οὐδὲ γὰρ σῶμα ἦν, ὡς ἀπόρροιαν ἢ μείωσιν ἢ ἔκτασιν ἢ μεταβολὴν ἢ τροπὴν ἢ ῥοὴν ἢ μέρος ἢ πάθος ἐπ' αὐτῷ λογίσασθαι. τούτων δ' ἐκτὸς ἀπάντων, ἄρρητον ἡμῖν καὶ ἀνεπιλόγιστον, μᾶλλον δὲ πάσῃ γενητῇ φύσει ἀνεξερεύνητον καὶ ἀνεξιχνίαστον τὴν γενεσιουργίαν ὑφίστη. γεννᾷ μὲν οὖν καὶ ἥλιος τὴν αὐγὴν, λέγεται δὲ καὶ ὁ υἱὸς «ἀπαύγασμα φωτὸς αἰδίου» καὶ «ἀπαύγασμα τῆς δόξης», οὐ μὴν κατὰ τὴν αἰσθητὴν τοῦ φωτὸς εἰκόνα· ἐπέκεινα γὰρ παντὸς παραδείγματος ἀρρήτοις αὐτόν καὶ ἀκαταλήπτοις λόγοις ὑφίστη, καὶ τοῦτον ἕνα καὶ μονογενῆ. 1.12.10 δυσσεβῶν δὲ καὶ ἀθέων ἀνδρῶν τῶν τὴν πολυθεὸν πλάνην νενοσηκότων ἀποπεφράχθω πᾶν στόμα, οἱ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τὴν ἐξαίρετον καὶ ἰδιάζουσαν γέννησιν εἰς πλήθος καταβαλόντες πατέρα «ἀνδρῶν τε θεῶν τε» ἀνειρήκασιν, ὁμοῦ μὲν ἄνδρας μίξαντες θεοῖς, ὁμοῦ δὲ τούτοις ὁμοφυᾶ καὶ τὸν αὐτὸν εἰσηγούμενοι πατέρα. ἀλλ' οἶδε μὲν ἐνεργεῖα δαιμονικῇ τὸ δυσσεβὲς τουτὶ καὶ ἄθεον προήκοντο ῥῆμα, τῷ θνητῷ καὶ παθητικῷ καὶ ἀμαρτητικῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ὁμοφυεῖς καὶ ὁμοπαθεῖς θεοὺς καὶ τὸν τούτων κοινὸν ὑποθέμενοι πατέρα πάντως που τοῖς παισὶν παρωμοιωμένον· ὁ δ' ἐκκλησιαστικὸς κῆρυξ ἐνὸς θεοῦ ἕνα μονογενῆ υἱὸν τοῖς πᾶσιν ἀνακηρύττει, ὃν ὑπὲρ τῆς τῶν γενητῶν ἀπάντων σωτηρίας τε καὶ προνοίας ὑφίστη. 1.13.1 ἐπειδὴ γὰρ ἡ τῶν γεγονότων φύσις, ἐν σώμασιν καὶ ἀσωμάτοις ἐμψύχοις τε καὶ ἀψύχοις λογικοῖς τε καὶ ἀλόγοις θνητοῖς τε καὶ ἀθανάτοις τὸ διάφορον κεκτημένη, τῷ ὑπὲρ πάντων καὶ ἐπὶ πάντων θεῷ πελάζειν καὶ τῶν τῆς αὐτοῦ θεότητος μαρμαρυγῶν οὐχ οἷα τε ἦν μετέχειν δι' ὑπερβολὴν τῆς ἀπὸ τοῦ κρείττονος ἑλλείψεως, μακρὰν δὲ καὶ πορρωτάτω φύσεως ἀσθενεῖα διώλισθεν ἂν, εἰ μὴ θεοῦ σωτήρος ἔτυχεν βοηθοῦ, εἰκότως ἡ πατρικὴ φιλανθρωπία τὸν αὐτοῦ μονογενῆ παῖδα ἐπὶ πᾶσιν καθίστη, καὶ διὰ πάντων χωροῦντα καὶ τοῖς πᾶσιν ἐπιστατοῦντα καὶ τὰς ἐξ αὐτοῦ χορηγίας 1.13.2 ἐπάρδοντα. πάντων γὰρ ἀθρώως τῶν τε κατ' οὐρανὸν καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ποιμένα καὶ σωτήρα κηδεμόνα τε καὶ φύλακα καὶ ἰατρὸν καὶ κυβερνήτην μόνον αὐτόν ὁ γεννήσας ἀνέδειξεν πατήρ, τῆς τῶν ὄλων συστάσεώς τε καὶ διοικήσεως μόνῳ τοῦς οἷακας ἐγχειρίσας, ὃ διδάσκει λέγων αὐτὸς «πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου» καὶ αὐθις «ὁ γὰρ πατήρ φιλεῖ τὸν υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ». 1.13.3 ὁ δ' οἷα σοφὸς κυβερνήτης τὸν κληρὸν παρὰ τοῦ πατρὸς ὑποδεδεγμένος, ἐπιβὰς τοῦ σύμπαντος κόσμου ἄνω τε πρὸς τὸν αὐτοῦ πατέρα βλέπων, ἄγει καὶ φέρει πηδαλιουχῶν τὸ πᾶν, οὐδὲ τὸ σμικρότατον τῶν δεομένων τῆς ἐξ αὐτοῦ χορηγίας παρορῶν οὐδ' ὑπερφρονῶν τῶν βραχυτάτων· διὸ δὴ τοῖς

παῖσιν ἐπιπάρεστιν, ἐκάστῳ νέμων τὰ πρόσφορα, τῆ τε τῶν ὄλων θεραπεία δίκην ἱατροῦ τὰ 1.13.4 ἀρμόδια πρὸς σωτηρίαν ἐπαρκῶν. ὅθεν εἰκότως οὐδὲ τοῦ κατὰ ἄνθρωπον ὑπερεφρόνησεν βίου, ἀλλὰ καὶ πάλοι πρότερον τοῖς ἐξ αἰῶνος φιλοθέοις ἀνδράσιν τὴν ἐξ αὐτοῦ παρεῖχεν ἐπικουρίαν, ὧδε μὲν ἐν ἀνθρωπείῳ σχήματι τοῖς Ἑβραίων προπάτορσιν ἐπιφαινόμενος ὧδε δὲ τοῖς τούτων ἀπογόνους ἀρμοδίους διαταττόμενος νόμους, ἤδη δὲ καὶ τοῖς μετέπειτα διὰ προφητῶν μελλούσης αὐτοῦ 1.13.5 θεοφανείας ἅπασιν ἐκλάμπειν ἀνθρώποις ἐξεδίδου θεοπίσματα. ὡς δὲ ὁ τούτων παρήλαυνε χρόνος, ἔργοις ἐπλήρου παλαιῶν χρησμῶν ἀποτελέσματα, καὶ δὴ παρῆν λοιπὸν ἀναμίξ τῷ θνητῷ βίῳ συναγελαζόμενος, αὐτὸς τε ἦν ὁ τοῦ θεοῦ μονογενῆς υἱὸς ὡς ἐν ἀγάλματι θεῖῳ, τῷ τοῦ σώματος ὀργάνῳ, τῷ τῶν ἀνθρώπων καθομιλῶν γένει 1.13.6 διδασκαλίαις, θεραπείαις, ἐνθέου σοφίας ἀπορρήτοις παιδεύμασιν. ἤδη δὲ αὐτῶν μέχρι θανάτου πυλῶν ἤλαυθεν πατρικοῦ νεύματος ὑπερβαλλούση φιλανθρωπία, ὡς ἂν καὶ τοὺς τῆδε τῆς ἑαυτοῦ καταξιώσειεν χάριτος, ἐπὶ τὴν παρ' αὐτῷ ζωὴν ἀνελεύσας. οὕτω «θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ»· καὶ τὴν ἔνσαρκον ὑπέμεινε οικονομίαν, προὖν μὲν αὐτῆς καὶ προϋπάρχων, θεότητι πατρικῆς δόξης τετιμημένος· οὐ μὴν «ἀρπαγμὸν» ἠγούμενος «τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἑαυτὸν» δ' οὐκ κενώσας καὶ «μορφὴν δούλου λαβὼν ἑταπεινώσεν ἑαυτὸν, ὑπήκοος» τῷ πατρὶ «γενόμενος μέχρι θανάτου», ἴν' «ὡσπερ» «ὁ θάνατος» «δι' ἐνὸς ἁμαρτήσαντος» «ἀνθρώπου» παντὸς κατεκυρίευσεν γένους, οὕτως καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ διὰ «τῆς αὐτοῦ χάριτος» τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων καὶ δι' αὐτοῦ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ γνωριζομένων βασιλεύσειεν. 1.14.1 εἰκότως δὴ ταῦτα κηρύττουσα ἡ ἐκκλησία, ὡσπερ τι κίβδηλον παραχαράξαντα νόμισμα τὴν ἄρνησιν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τὸν Σαβέλλιον ἀπεδοκίμασεν, καίτοι θεὸν ἕνα εἰδέναι καὶ πλὴν αὐτοῦ μὴ εἶναι Μαρκέλλῳ παραπλησίως λέγοντα· καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οἱ πρωτοκλήρυκες Ἑβριωνάιους ὠνόμαζον, Ἑβραϊκῆ φωνῆ πτωχοὺς τὴν διάνοιαν ἀποκαλοῦντες, τοὺς ἕνα μὲν θεὸν λέγοντας εἰδέναι καὶ τοῦ σωτῆρος τὸ σῶμα μὴ ἄρνούμενους, τὴν δὲ τοῦ υἱοῦ θεότητα 1.14.2 μὴ εἰδότας. καὶ τὸν Σαμοσατέα δέ, καίπερ Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ εἶναι διδάσκοντα, θεὸν τε ἕνα τὸν ἐπὶ πάντων ὁμοίως ὁμολογοῦντα Μαρκέλλῳ, τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ ἀλλότριον ἀπέφηναν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες, ὅτι μὴ καὶ υἱὸν θεοῦ καὶ θεὸν πρὸ τῆς ἐνσάρκου γενέσεως ὄντα τὸν Χριστὸν ὠμολόγει. ἀλλ' οὗτος μὲν ὡς εἰς τὸν Χριστὸν ἀσεβῶν τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ μακρὰν ἠλαύνετο· 1.14.3 Σαβέλλιος δ' ὡς εἰς αὐτὸν πλημμελῶν τὸν πατέρα, ὃν υἱὸν λέγειν ἐτόλμα, τὴν ἴσην τοῖς ἀθέοις αἰρεσιώταις ὑπεῖχε τιμωρίαν. τὰ ἴσα δ' αὐτῷ ὑπιδόμενος Μάρκελλος παθεῖν, καινότεραν ἐξεῦρε τῆ πλάνη μηχανήν, θεὸν καὶ τὸν ἐν αὐτῷ λόγον ἕνα μὲν εἶναι ὀριζόμενος, δύο δ' αὐτῷ πατρὸς καὶ υἱοῦ χαριζόμενος ἐπηγορίας. οὐ μὴν ἔλαθεν 1.14.4 οὐδ' ἐξέφυγεν, ὅψε ποτε φωραθεῖς τοῖς αὐτὸς αὐτοῦ δικτύοις· πλὴν καὶ πρὶν ἀλῶναι συνειδήσει πληττόμενος εἰς ἀποσκευὴν τῆς ὑπονοίας βλασφημεῖν ὤρμητο τὸν Σαβέλλιον. 1.15.1 ὅπως δὲ τὸν ἄνδρα διέβαλεν ὀνομαστὶ μνημονεύσας αὐτοῦ, ἐπάκουσον ταῦτα περὶ αὐτοῦ γράφοντος αὐταῖς συλλαβαῖς Σαβέλλιος γὰρ καὶ αὐτὸς τῆς ὀρθῆς ὀλισθήσας πίστεως οὔτε τὸν θεὸν ἀκριβῶς ἔγνω οὔτε τὸν ἅγιον αὐτοῦ λόγον. ὁ γὰρ μὴ τὸν λόγον γνοὺς ἠγνόησεν καὶ τὸν πατέρα. «οὐδεὶς» γὰρ «οἶδεν» φησὶν «τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός», τουτέστιν ὁ λόγος· ὁ γὰρ λόγος δι' αὐτοῦ τὴν τοῦ πατρὸς παρέχει γνῶσιν. οὕτω γὰρ καὶ πρὸς τοὺς οἰομένους τῆνικαῦτα τῶν Ἰουδαίων εἰδέναι τὸν θεόν, ἀθετοῦντας δ' αὐτοῦ τὸν λόγον, δι' οὗ μόνου γινώσκειται ὁ θεός, ἔλεγεν «οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ὧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ». ἐπειδὴ γὰρ ἀδύνατον ἦν ἑτέρως γνῶναι τὸν θεόν, διὰ τοῦ ἰδίου λόγου εἰδέναι αὐτὸν τοὺς ἀνθρώπους διδάσκει, ὥστε ἐσφάλῃ μὲν κάκεῖνος μὴ τὸν πατέρα καὶ τὸν τούτου λόγον ἀκριβῶς γνοῦς. 1.15.2 ταῦτα Μάρκελλος ἔγραφεν, τῆς τοῦ Σαβελλίζειν

ύπονοιᾶς καθάρων ἑαυτὸν μέχρι φωνῆς καὶ λόγου· τῇ γε μὴν γνώμῃ καὶ τῇ πρὸς τὸν ἄνδρα ὁμοφροσύνη ἀλίσκεται τοῖς αὐτοῖς ἐκείνῳ περιπειρόμενος βέλεσιν, ὡς ἔμοιγε * * * * καὶ δι' εὐχῆς ὑπῆρξεν ἂν τὸ μὴ τοῖς αὐτοῖς αὐτὸν περιπεσεῖν· νυνὶ δὲ κάκιον ἢ ἐκεῖνος πλημμελῶν φαίνεται. ὁ μὲν γὰρ τάχα που σφαλλόμενος ἠγνόνει· ὁ δ' ὁμολογῶν ἐσφάλθη τὸν ἄνδρα, κάπειτα αὐτὸν ὠθῶν ἐπὶ τὸν προφανῆ τῆς αὐτῆς δυσσεβείας κρημνόν, οὐδεμιᾶς γένοιτ' ἂν συγγνώμης ἄξιος. ἀλλὰ γὰρ διασκεψόμεθα τὰ λελεγμένα. 1.16.1 πρῶτον μὲν οὖν ὅτι μήτε τὸν Σαβέλλιον μήτε Ἰουδαίους ἐγνωκέναι τὸν θεὸν ἔφη τῷ μὴ τὸν λόγον ἐγνωκέναι αὐτούς, σκέψασθαι χρὴ ὁποῖον ὑποτίθεται λόγον· εἰ μὲν γὰρ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ὑφεστῶτα καὶ ζῶντα, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς τοῦτον ἔγνω. αὐτίκα δ' οὖν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν διαφόρως μνημονεύσαντος τοῦ υἱοῦ καὶ πολλάκις μονογενῆ υἱὸν ἀνειπόντος καὶ μηδεπώποτε λόγον ἑαυτὸν ἀποκαλέσαντος, διὰ πάντων δὲ τῶν εὐαγγελίων υἱὸν θεοῦ εἶναι διδάξαντος ἐφ' ᾧ καὶ μακαρίζει τὸν Πέτρον εἰρηκότα «σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος», καὶ τὴν γνώσιν αὐτῷ δι' ἀποκαλύψεως τοῦ πατρὸς γεγονέναι μαρτυρεῖ φήσας «μακάριος εἶ, Σίμων βᾶρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέν σοι ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος», ὁ θαυμαστὸς οὗτος ὡσπερ βεβυσμένος τὰ ὦτα ταῦτα κατὰ λέξιν γράφει καὶ διὰ τοῦτο οὐχ υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν ὀνομάζει, ἀλλὰ πανταχοῦ υἱὸν ἀνθρώπου ἑαυτὸν λέγει, ἵνα διὰ τῆς τοιαύτης ὁμολογίας θέσει τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας υἱὸν θεοῦ γενέσθαι παρασκευάσῃ. 1.16.2 ὁρᾷς ὅπως υἱὸν μὲν αὐτὸν τοῦ θεοῦ ὁμολογεῖν οὐ τολμᾷ, ὡς ἂν μὴ ἐκπέσοι τοῦ Σαβελλίου δόγματος· υἱὸν δὲ ἀνθρώπου καλεῖ, δι' ἣν ἀνείληφεν σάρκα. καὶ λόγον δὲ δι' ὅλου τοῦ οἰκείου συγγράμματος ὀνομάζει συνεχῶς ἐπισημαινόμενος, ὡς οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ 1.16.3 λόγος. καὶ ἐν οἷς δ' οὖν τὸν Σαβέλλιον καταμέμφεται, παρατίθεται μὲν τὰς τοῦ σωτῆρος φωνάς, δι' ὧν ἔφη «οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα 1.16.4 εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ», ὡσπερ δὲ ἐπανορθούμενος αὐτὰς ἀντὶ τοῦ υἱοῦ λόγον αὐθις ὀνομάζει, ὥδε λέγων «οὐδεὶς» γὰρ «οἶδεν» φησὶν «τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς», τουτέστιν ὁ λόγος, καὶ ἐπιφέρει ὁ γὰρ λόγος δι' ἑαυτοῦ τὴν τοῦ πατρὸς παρέχει γνώσιν, καὶ προστίθησιν ἀδύνατον ἦν ἑτέρως γνῶναι τὸν θεὸν ἢ διὰ τοῦ ἰδίου λόγου καὶ αὐθις λόγον ἀντὶ τοῦ υἱοῦ τίθησιν καὶ τὸν ἴδιον αὐτοῦ λόγον ἀποκαλεῖ· καὶ ἐν οὕτω βραχυτάτοις ῥήμασιν πολλάκις μὲν ἐμνημόνευσεν λόγου, υἱοῦ δὲ οὐδ' ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τοῦ σωτῆρος 1.16.5 μεταποιεῖ τὴν ῥῆσιν, ἀντὶ τοῦ «ὁ υἱὸς» ἐπάγων τουτέστιν ὁ λόγος, ὡς οὐχὶ μᾶλλον τῆς τοῦ υἱοῦ σημασίας ἀρμοζούσης τῇ τοῦ πατρὸς ἐπιγορίᾳ· ὅθεν εἰκότως ὁ μὲν σωτῆρ προσφυῶς ἐφήρμοσεν τῇ τοῦ πατρὸς τὴν τοῦ υἱοῦ συζυγίαν, ὁ δὲ τὸν υἱὸν εἰπεῖν παραιτησάμενος ἄνω κάτω τὸν λόγον θρυλεῖ, καὶ Σαβελλίου μὲν κατηγορεῖ τὸν υἱὸν ἀρνούμενου, ταῦτόν δὲ πράττων ἐκείνῳ σχηματίζεται, τῇ κατ' αὐτοῦ διαβολῇ τὴν τῆς κακοδοξίας ὑπόνοιαν ἐκκλίνειν οἰόμενος. εἰ μὲν οὖν τῷ Σαβελλίῳ μέμφεται τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἀρνούμενω, ἑαυτῷ πρότερον χρὴν μέμψασθαι· εἰ δὲ ὅτι ὃν αὐτὸς ὠρίζετο λόγον Σα1.16.6 βέλλιος ἠγνόνει, οὐκ ὀρθῶς τοῦτό γε ἠτιᾶτο. οὔτε γὰρ Σαβέλλιον οὔτ' αὐτοὺς Ἰουδαίους, τοὺς τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ ἀρνούμενους, ὃν φησὶν Μάρκελλος ἐν τῷ θεῷ εἶναι λόγον, δι' οὗ Μωσεῖ καὶ τοῖς προφήταις κεκηράτικεν, ἀγνοῆσαι, τοῦτον δὲ ἀκριβῶς εἰδέναι καὶ ὁ πᾶς εἴποι ἂν οὐ μόνον Ἰουδαίων ἀλλὰ καὶ Ἑλλήνων. λογικὸν γὰρ τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν εἶναι τὸν θεόν, ὡς καὶ σοφὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ δυνατόν; Σαβέλλιος τοῦτο μὲν οὐκ ἂν ἀρνηθεῖ εἰδέναι· ὅτι δὲ μὴ καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ ζῶντα καὶ ὑφεστῶτα ὄντα τε 1.16.7 καὶ προόντα τῆς σαρκὸς ὠμολόγει, ταύτης ἕνεκα τῆς πρὸς Μάρκελλον συμφωνίας ὁμοίως αὐτῷ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἠλάθη. πῶς δὲ τὰ ἴσα Μάρκελλος τῷ Σαβελλίῳ ἐφρόνει, δηλὸς ἂν εἴη ἐξ ὧν ἐν καὶ ταῦτόν εἶναι τὸν θεὸν καὶ τὸν αὐτοῦ λόγον διεστειλάτο, ποτὲ μὲν αὐτοῖς ῥήμασιν εἰπὼν 1.17.1 εἰ μὲν γὰρ ἢ τοῦ πνεύματος ἐξέτασις γίγνοιτο

μόνη, ἔν καὶ ταῦτὸν εἰκότως ἂν ὁ λόγος εἶναι τῷ θεῷ φαίνοιτο· ποτὲ δὲ παραβάλλων τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ τὸν τοῦ θεοῦ καὶ ἐπιλέγων ἔν καὶ ταῦτὸν εἶναι τῷ ἀνθρώπῳ τὸν ἐν αὐτῷ λόγον, οὐδενὶ χωριζόμενον ἑτέρῳ ἢ μόνη τῇ τῆς πράξεως ἐνεργείᾳ. διόπερ ποτὲ μὲν ἀπεφαίνεται πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως μηδὲν ἕτερον εἶναι πλὴν θεοῦ, καὶ πάλιν αὐτοῖς ῥήμασιν ἔλεγεν ὅτι μήπω τοῦ κόσμου γεγονότος οὐδὲν ἕτερον ἦν πλὴν θεοῦ μόνου· 1.17.2 ποτὲ δὲ τῷ ἡμετέρῳ σημαντικῷ λόγῳ τὸν τοῦ θεοῦ παρέβαλλεν, ἐν οἷς ὧδε ἔγραφεν ὡσπερ τὰ γεγονότα πάντα ὑπὸ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ λόγου γέγονεν, οὕτω καὶ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ λόγου σημαίνεται. καὶ δὴ λόγον σημαντικὸν ἐν τούτοις αὐτὸν ἀνειπών, προϊῶν ἐξῆς ἀχώριστον αὐτὸν τῇ ὑποστάσει ἔν καὶ ταῦτὸν εἶναι τῷ πατρὶ παρίστησιν, ὧδέ πη λέγων τοῦτο δὲ ῥάδιον, οἶμαι, τοῖς εὖ φρονοῦσιν καὶ ἀπὸ μικροῦ 1.17.3 τινος καὶ ταπεινοῦ καθ' ἡμᾶς παραδείγματος γινῶναι. οὐδὲ γὰρ τὸν τοῦ ἀνθρώπου λόγον δυνάμει καὶ ὑποστάσει χωρίσαι τινὶ δυνατόν. ἐν γὰρ ἔστιν καὶ ταῦτὸν τῷ ἀνθρώπῳ ὁ λόγος, καὶ οὐδενὶ χωριζόμενος ἑτέρῳ ἢ μόνη τῇ τῆς πράξεως ἐνεργείᾳ. καὶ αὐθις τῇ αὐτῇ κέχρηται εἰκόνη ἐν οἷς φησιν πάντα γὰρ ὅσα ἂν ὁ πατὴρ λέγῃ, ταῦτα πανταχοῦ διὰ τοῦ λόγου λέγων φαίνεται. τοῦτο δὲ δηλόν ἐστιν καὶ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν, ὅσα μικρὰ τοῖς μεγάλοις καὶ θείοις ἀπεικάσαι· καὶ ἡμεῖς γὰρ πάντα ὅσα ἂν θέλωμεν κατὰ τὸ δυνατόν λέγειν τε καὶ ποιεῖν τῷ ἡμετέρῳ ποιούμεν λόγῳ. 1.17.4 ταῦτα οὐ μᾶλλον Μαρκελλοῦ ἢ Σαβελλίου λέγοντος ἀκούειν προσήκει νομίζειν, εἰ μὴ ἄρα τοῦτ' ἐπισκώπτοι Σαβελλίῳ Μάρκελλος, ὅτι μὴ ἀναιδῶς τὸν ἐν τῷ θεῷ σημαντικὸν λόγον, ὡς αὐτὸς οἶεται, υἱὸν ἐτόλμα ὀνομάζειν. οὐ γὰρ αὐτὸς τοσαύτη αὐτῷ λογισμοῦ παρῆν ἄνοια, ὡς λόγον ὁμοίως ἀνθρώποις καὶ τῷ ἐπὶ πάντων διδόναι θεῷ, οὐδ' οὕτως ἡλίθιος ἦν, ὡς τὸν μὴ ὑφ' ἑστώτα λόγον υἱὸν θεοῦ καλεῖν. 1.17.5 διόπερ Σαβέλλιος ἕνα θεὸν εἰπών, τὸν δ' υἱὸν ἀρνησάμενος, ἐπομένως τῇ αὐτῷ δοθείσῃ ὑποθέσει τὸν αὐτὸν πατέρα εἶναι καὶ υἱὸν ἔφασκεν· Μάρκελλος δ' ὁμοίως ἐκείνῳ ἔν καὶ ταῦτὸν εἶναι τὸν θεὸν καὶ τὸν ἐν αὐτῷ λόγον διδούς, μάτην ἐσφάλαται τὸν Σαβέλλιον, οὐχὶ δὲ καὶ 1.17.6 ἑαυτὸν ὁμολογεῖ. ἢ γὰρ κάκεῖνον ἀποδέχεσθαι χρῆν, ἢ καὶ αὐτὸν μέμφεσθαι ἢ μεμφόμενον ἐκείνον τὴν ὁμοίαν αὐτῷ κακοδοξίαν ἐκτρέπεσθαι, καὶ μὴ ἀνδριαντοποιοῦ δίκην ὑποτίθεσθαι τὸν θεὸν τῇ ἑαυτοῦ ἐνθυμήσει καὶ τῷ ἰδίῳ λογισμῷ προσδιαλεγόμενον αὐτόν τε ἑαυτῷ παρακελευόμενον λέγειν· ἄγε ποιήσωμεν, ἄγε πλάσωμεν ἂν 1.17.7 δριάντα οὕτω γὰρ καὶ τὸν θεὸν εἰρηκέναι τὸ «ποιήσωμεν ἄνθρωπον» ἔφη, μηδὲ ποτὲ μὲν ἐνδιάθετον ὡς ἐπ' ἀνθρώπῳ λόγον ποτὲ δὲ σημαντικὸν ὡς τὸν ἐν ἡμῖν προφορικὸν καὶ ἐν τῷ θεῷ ὑποτίθεσθαι. ταῦτα γὰρ Σαβελλίου ἢ Ἰουδαίων τινὸς τῶν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἀπαρακαλύπτως ἀρνούμενων ἀνεκτὸν ἦν μᾶλλον ἢ Χριστιανοῦ λέγειν. 1.17.8 ὁ δ' ὡσπερ ἐγκαλλωπιζόμενος τῇ Ἰουδαϊκῇ διδασκαλίᾳ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ περὶ τοῦ μὴ εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸ δυσσεβὲς τουτὶ καὶ ἄθεον εἰσάγει δόγμα, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι μηδὲν ἕτερον εἶναι πλὴν θεοῦ μόνου δι' ὅλου τοῦ πονηθέντος αὐτῷ συγγράμματος κατασκευάζων, ἴν' ἀποκλείσῃ τῷ υἱῷ τὴν πᾶρ 1.17.9 ὁδόν. ἀλλὰ καὶ σεμνύεται αὐχῶν ἕνα θεὸν εἰδέναι· ὡς οὐχὶ καὶ ἡμῶν τοῦτο λεγόντων, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἀληθῶς υἱὸν εἶναι παραδεδεγμένων, παρ' αὐτοῦ τε μεμαθηκότων ἕνα γνωρίζειν θεόν, αὐτόν τε εἶναι θεὸν ὁμοῦ καὶ πατέρα υἱοῦ τοῦ μονογενοῦς, ἑαυτοῦ δηλαδὴ ὄντος ἀληθῶς υἱοῦ πρὸ πάντων αἰώνων ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένου, καὶ οὐ μόνον λόγου κεκλημένου πρὸ τῆς ἀναλήψεως τῆς σαρκός, ὅπερ ὁ γενναῖος διορίζεται, ἀλλὰ καὶ μυρία ἕτερα· ὁ δὲ κἂν τούτῳ τῆς θείας γραφῆς καταψεύδεται, πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας μηδὲν ἕτερον κεκληθῆναι αὐτὸν ἀπισχυρίζομενος ἢ λόγον. 1.18.1 ἐπάκουσον γοῦν, ὡς διαβεβαιοῦται, αὐτοῖς ῥήμασιν τοῦτον γράφων τὸν τρόπον ὥστε πανταχόθεν δηλόν ἐστιν μηδὲν ἕτερον τῇ αἰδιότητι τοῦ λόγου ἀρμόττειν ὄνομα ἢ τοῦθ' ὅπερ ὁ ἀγιώτατος τοῦ θεοῦ μαθητῆς καὶ ἀπόστολος

Ἰωάννης ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου εἶρηκεν. ἐπειδὴ γὰρ τὴν μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἀνάληψιν Χριστός τε καὶ Ἰησοῦς κηρύττεται, ζωὴ τε καὶ ὁδὸς καὶ ἡμέρα καὶ ἀνάστασις καὶ θύρα καὶ ἄρτος καὶ εἴ τι ἕτερον ὑπὸ τῶν θείων ὀνομάζοιτο γραφῶν, οὐ παρὰ τοῦτο ἀγνοεῖν ἡμᾶς προσήκει τὸ πρῶτον ὄνομα, ὅτι λόγος ἦν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ἀγιώτατος εὐαγγελιστὴς καὶ μαθητὴς τοῦ κυρίου, σφόδρα ἐγρηγορῶς τῷ πνεύματι, τῆς ἀνωθεν μνημονεύων ἀρχῆς καὶ μηδενὸς νεωτέρου, «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος», ἔφη «καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος», ἵνα δείξῃ ὅτι, εἴ τι καινὸν καὶ νεώτερον ὄνομα, τοῦτ' ἀπὸ τῆς καινῆς αὐτῷ καὶ νέας ὑπῆρξε κατὰ σάρκα καὶ οἶκο νομίας. 1.18.2 καὶ ἐξῆς ἐπιλέγει οὐκοῦν πρὸ μὲν τοῦ κατελθεῖν καὶ διὰ τῆς παρθένου τεχθῆναι λόγος ἦν μόνον. ἐπεὶ τί ἕτερον ἦν πρὸ τοῦ τὴν ἀνθρωπίνην ἀναλαβεῖν σάρκα τὸ κατελθὼν «ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν», ὡς καὶ αὐτὸς ἔγραφεν, καὶ τὸ γεννηθῆν ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου; οὐδὲν ἕτερον ἢ λόγος. καὶ πάλιν ἐπιφέρει πρότερον γάρ, ὡσπερ πολλάκις ἔφην, οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ λόγος. 1.18.3 καὶ προστίθησιν αὐθις φάσκων ὁ μὲν γὰρ λόγος «ἐν ἀρχῇ ἦν», μηδὲν ἕτερον ὢν ἢ λόγος· ὁ δὲ τῷ λόγῳ ἐνωθεὶς ἀνθρωπος, οὐκ ὢν πρότερον, γέγονεν ἀνθρωπος, ὡς διδάσκει ἡμᾶς Ἰωάννης· «καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο». 1.18.4 διὰ τοῦτο τοίνυν τοῦ λόγου μνημονεύων φαίνεται μόνου. εἴτε γὰρ Ἰησοῦ εἴτε Χριστοῦ ὀνόματος μνημονεῖται ἢ θεία γραφή, τὸν μετὰ τὸν τῆς ἀνθρωπίνης ὄντα σαρκὸς τοῦ θεοῦ λόγον ὀνομάζει φαίνεται. εἰ δέ τις καὶ πρὸ τῆς νέας διαθήκης τὸ τοῦ Χριστοῦ ἢ Ἰησοῦ ὄνομα ἐπὶ τοῦ λόγου μόνου δεικνύει δύνασθαι ἐπαγγέλλοιτο, εὐρήσει τοῦτο προφητικῶς εἰρημένον. καὶ μεθ' ἕτερα ἐπάγει λέγων εἰκότως οὖν πρὸ τῆς καθόδου τοῦτο ἦν, ὅπερ πολλάκις ἔφαμεν, λόγος· μετὰ δὲ τὴν κάθοδον καὶ τὴν τῆς σαρκὸς ἀνάληψιν διαφόρων καὶ τῶν ἐπηγοριῶν τετύχηκεν. ταῦτα μὲν οὖν δι' ὧν Μάρκελλος ἀλίσκεται τὸν μὲν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν ὄντα καὶ ζῶντα καὶ ἀληθῶς υἱὸν ὄντα ἀρνούμενος, λόγον δὲ 1.18.5 ψιλὸν εἰσάγων. δέδεικται δὲ διὰ τῶν ἔμπροσθεν παρατεθεισῶν αὐτοῦ φωνῶν καὶ ὁποῖον αὐτὸν εἶναι λόγον ὑπετίθετο, παραδείγματι χρώμενος τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἔν τε καὶ ταῦτόν εἶναι λέγων αὐτὸν τῷ θεῷ. καὶ δὴ ταύτην ἀρχὴν ὑποστησάμενος, ἀκολουθῶς ἐκ τῆς δοθείσης αὐτῷ ὑποθέσεως ἐπὶ τὸ καταψεύδασθαι τῆς θεοπνεύστου γραφῆς διαστρόφους τε αὐτῆς ποιεῖσθαι τὰς ἐρμηνείας προῆλθεν. 1.19.1 ὧν βραχείας ἐπὶ τοῦ παρόντος καλῶς ἔχειν ἐφάνη μοι διασκέπασθαι, τοῖς τε ἀγνοοῦσιν ἐπιδείξαι, ὡς οὐδεμία μὲν αὐτῷ νεωτερίζοντι καὶ τῆς ὑγιουῶν ἐκτρεπομένῳ πίστεως συνάδει γραφή, τούναντίον δὲ πᾶσαι ἀντιφθέγονται καὶ ἀντιμαρτυροῦσιν ταῖς οὐκ ὀρθῶς αὐτῷ παραληφθείσαις διηγήσεσιν. ὅπερ ἐχρῆν μάλιστα τοῖς τὸν ἄνδρα τιμῶσιν ἐνδείξασθαι, μήποτ' ἄρα τις αὐτῶν ἀπειρία τῶν θείων ἀναγνωσμάτων τυγχάνειν αὐτὸν τοῦ τῆς ἀληθείας σκοποῦ 1.19.2 νομίσειεν. καὶ δὴ τοῦτο πρῶτον διασκοπητέον, ὃ δὴ καὶ πρῶτον τετόλμηκεν ἀποφῆνασθαι, πρὶν τεχθῆναι διὰ τῆς παρθένου τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μὴ κεκλήσθαι ἐτέρῳ ὀνόματι ἢ λόγον. μήτε γὰρ εἶναι αὐτόν τι πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἢ λόγον, μήτ' ὀνομάσθαι ἐτέρως εἰ μὴ ἄρα προφητικῶς, λόγον γὰρ εἶναί τε καὶ ὀνομάσθαι καὶ οὐδὲν ἕτερον φάσκει, μετὰ δὲ τὴν ἐνσάρκον παρουσίαν διαφόρων καὶ τῶν ἐπηγοριῶν τετυχηκέναι. 1.20.1 τοῦτο δὴ οὖν πρῶτον δεικτέον ἀμαθῶς καὶ τῶν θείων γραφῶν ἀνεπιστημόνως αὐτὸν ἀποφηνάμενον. α'. πρῶτος μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ θεῖος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὁ δὴ λόγον αὐτὸν ἀνείπων, β'. οὐκ εἰς μακρὸν ἀλλ' εὐθύς καὶ παρὰ πόδα θεὸν αὐτὸν ὀνόμασεν φήσας «καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος». δυνάμενος γοῦν εἰπεῖν· καὶ θεοῦ ἦν ὁ λόγος, τοῦτο μὲν οὐκ ἔφη, ὡς ἂν μή τις αὐτὸν τῷ παρὰ ἀνθρώποις ὅμοιον εἶναι φήσειεν, θεὸν δὲ αὐτὸν καλεῖ, τὸ ὑπερφυῆς τοῦ περι αὐτὸν θεοπρεποῦς ἀξιώματος οὕτω δεικνύς. 1.20.2 γ'. μεταβάς δὲ ἐφ' ἐτέραν ἐπίνοιαν τῆς περι αὐτοῦ δοξολογίας φῶς αὐτὸν ὀνόμασεν, προὑπάρχειν αὐτὸν τῆς τοῦ σώματος ἀναλή1.20.3 φεως κατὰ τοῦτο αὐτὸ δηλώσας, ἐν οἷς περι τοῦ

βαπτιστοῦ φησιν «οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ὃ φωτίζει πάντα. ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. εἰς τὰ 1.20.4 ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον». ὁρᾷς ὅπως τούτοις οὐ λόγον μόνον, ὡς ἐδόκει Μαρκέλλω, ἀλλὰ καὶ θεὸν καὶ φῶς αὐτὸν ὠνόμασεν, προϋπάρχειν τε αὐτὸν ἐδίδαξεν καὶ τὸν κόσμον δι' αὐτοῦ γεγονέναι. ὡς περὶ γὰρ διὰ τοῦ θεοῦ λόγου γεγενῆσθαι τὰ πάντα καὶ «χωρὶς αὐτοῦ» γενέσθαι οὐδὲν προειρήκει, οὕτως καὶ διὰ τοῦ φωτός 1.20.5 «ὁ» γὰρ «κόσμος» φησὶν «δι' αὐτοῦ ἐγένετο». ὡς εἶναι ἐν καὶ ταῦτον τὸ φῶς καὶ τὸν θεὸν λόγον. λέγων δὲ δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι ποτὲ μὲν τὸν κόσμον ποτὲ δὲ τὰ πάντα τὸ ὑπηρετικὸν τοῦ θεοῦ παρίστησιν. δυνάμενος γοῦν ὁ εὐαγγελιστὴς εἰπεῖν· πάντα ὑπ' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ αὐθις· καὶ ὁ κόσμος ὑπ' αὐτοῦ ἐγένετο, οὐχ ὑπ' αὐτοῦ ἔφη ἀλλὰ «δι' αὐτοῦ» ἦν, ἵν' ἡμᾶς ἀναπέμψῃ ἐπὶ τὴν τῶν ὄλων 1.20.6 ποιητικὴν τοῦ πατρὸς αὐθεντίαν. ἀλλὰ καὶ «ὁ κόσμος» φησὶν «αὐτὸν οὐκ ἔγνω». τὸν δὲ ἐπὶ πάντων θεὸν φυσικαῖς ἐννοίαις ἅπαντες ὁμολογοῦσιν ἄνθρωποι, καὶ πρῶτοί γε Ἰουδαίων παῖδες ἐκ τῶν προφητικῶν γραφῶν χειραγωγούμενοι, ὡς καὶ αὐτὸς παρίστη Μάρκελλος 1.20.7 ἐν τοῖς ἐξῆς προΐων. οὐκοῦν ἕτερος ἦν οὗτος, ὃν «ὁ κόσμος» «οὐκ ἔγνω», θεὸς καὶ λόγος, φῶς ὑπάρχων τε καὶ ὠνομασμένος. φῶς δὲ οὐκ αἰσθητὸν οὐδὲ σαρκῶν ὀφθαλμοῦς ὁμοίως ἠλίω φωτίζον. οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἡ τῶν ἀλόγων ζῶων φύσις μετεῖχεν αὐτοῦ. νυνὶ δὲ διδάσκει ὁποῖον ἦν φῶς, λέγων «ἦν τὸ φῶς τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον». μόνον ἄρα ἦν ἀνθρώπων τὸ 1.20.8 λογικὸν τοῦτο φῶς. διὸ δυνάμει νοερᾶ καὶ λογικῆ τὰς «κατ' εἰκόνα» τὴν αὐτοῦ «καὶ ὁμοίωσιν» πεποιημένας ψυχὰς νοεράς καὶ λογικὰς ἀπειργάζετο. ὡς δὲ οὐκ αἰσθητὸν ἐτύγχανεν φῶς, οὕτως οὐδὲ τὸ ἐπέκεινα τῶν ὄλων, αὐτὸς ὁ θεός, ἦν. «ὁ» γὰρ «θεὸς φῶς ἐστὶν καὶ σκοτία οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ οὐδεμία». καὶ γὰρ ὁ μὲν φῶς ἀπρόσιτον ἦν, ὡς ὁ θεῖος ἀπόστολος διδάσκει λέγων «φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον 1.20.9 ἴτον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς οὐδὲ ἰδεῖν δύναται»· ὁ δ' «ἐν τῷ κόσμῳ ἦν», «φωτίζων πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον». ἀλλὰ καὶ ὁ κόσμος, φησὶν, διὰ τοῦδε τοῦ φωτός γέγονεν, τοῦ κρείττονος, δηλαδὴ τοῦ πατρὸς, διὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πᾶν συνισταμένου. τρεῖς μὲν δὴ αὗται κατὰ τὸ αὐτὸ τῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ δυνάμεων εὐφημοὶ καὶ εὐσεβεῖς ἐπηγορίαι τῷ θεολόγῳ τῆς γραφῆς ἀρχομένῳ παρελήφθησαν· ὁ λόγος καὶ ὁ θεός καὶ τὸ φῶς. 1.20.10 δ'. ἤδη δὲ καὶ τετάρτην προστίθησιν ὁ αὐτός, μονογενῆ τὸν αὐτὸν ἀποκαλῶν ἐν οἷς φησὶν «καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας». οὐκοῦν καὶ ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ πρὶν τὴν σάρκα ἀναλαβεῖν ἐχρημάτιζεν. εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα, φησὶν, δι' ἡμᾶς «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο», ἀλλ' ὅμως ἡμεῖς, οἷς κατηξίωσεν ἐνδείξασθαι τὴν ἑαυτοῦ θεότητα, οὐκ εἰς τὴν σάρκα ἀφορῶντες, αὕτη γὰρ «μορφὴ δούλου» ἦν ἀλλ' εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ τὴν ἐκτὸς τοῦ σώματος νῶ καθαρῶ θεωρουμένην, «ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ», δόξαν ἄρρητον καὶ πάντα θνητῶν λογισμῶν ὑπερβαίνουσαν, ὁποῖαν ἂν τις ἐννοήσειεν «δόξαν» υἱοῦ θεοῦ 1.20.11 «μονογενοῦς». ἦν δὲ αὕτη «παρὰ τοῦ πατρὸς» δόξα. ὁρᾷς ὅπως οὐκ εἶπεν· «καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς» λόγου, καίτοι προειπὼν «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο», ἀλλ' ἵνα διδάξῃ ὁποῖον αὐτὸν ὑπεστήσατο λόγον ὅτι μὴ σημαντικόν· πῶς γὰρ καὶ οἷόν τε ἦν τὸν τοιοῦτον σάρκα γενέσθαι; ἀναγκαίως μονογενῆ αὐτὸν προσεῖπεν. 1.20.12 καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ ταύτην εἶναι διδάσκει, καθ' ἣν νοεῖται μονογενὴς τοῦ θεοῦ υἱός. ὑπάρχειν τε αὐτῷ φησὶν τὴν δόξαν οὐκ ἄλλοθεν ἢ παρὰ τοῦ πατρὸς· οὐ γὰρ ἀγένητον οὐδὲ ἀναρχον οὐδὲ ιδιόκτητον εἶχε τὴν δόξαν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ πατρὸς λαβών. ὃ δὲ καὶ αὐτὸς παρίστη λέγων «πάτερ δόξασόν με τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν 1.20.13 κόσμον εἶναι παρά σοι». ὃν καὶ ἀμείβεται λέγων ὁ πατήρ «καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω». καὶ ἔτι μᾶλλον τὴν

ὑπόστασιν αὐτοῦ συνίστησιν ὁ αὐτὸς εὐαγγελιστῆς ἐπιφέρων «Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ κέκραγεν λέγων· οὗτος ἦν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος 1.20.14 αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν». ἀλλὰ βοῶντος Ἰωάννου ὅτι «πρῶτος ἦν» αὐτοῦ, οὐκ ἀκούει ὁ νέος Σαβέλλιος. καίτοι κατὰ σάρκα προῆγεν τοῦ σωτῆρος τὴν γένεσιν ὁ βαπτιστῆς Ἰωάννης· πῶς οὖν μαρτύρεται, ὅτι πρῶτος αὐτοῦ γέγονεν; τῇ μὲν γὰρ κατὰ σάρκα γενέσει οὐκ ἦν 1.20.15 πρῶτος αὐτοῦ ὁ σωτήρ· οὐκοῦν καθ' ὃ μονογενῆς ἦν τοῦ θεοῦ «πρῶτος» ἦν Ἰωάννου καὶ «ἔμπροσθεν» αὐτοῦ «γένεσιν». ἄρ' οὖν ἐπιδέχεται ταῦτα ἐπὶ τὸν πατέρα καὶ θεὸν τῶν ὄλων ἀναφέρεσθαι, ἢ ἐπὶ ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον ἐν τῷ θεῷ λόγον τὸν αὐτὸν ὄντα τῷ θεῷ; καὶ πῶς ἂν εἴη δυνατὸν περὶ τοῦ μὴ ὑφεστῶτος λόγου λέγεσθαι τὸ «ἔμπροσθέν μου γέγονεν»; τίς δ' οὕτως ἂν μανείη, ὡς νομίσαι Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν περὶ τοῦ θεοῦ τῶν ὄλων εἰρηκέναι τὸ «ἔμπροσθέν μου γέγονεν» καὶ «ὅτι πρῶτός μου ἦν»; 1.20.16 οὐκοῦν δέδεικται διὰ τούτων προϋπάρχων τῆς Ἰωάννου γενέσεως ὁ θεολογούμενος καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ γεγονώς, συνέστη τε οὐ μόνον λόγος ἀλλὰ καὶ θεὸς καὶ φῶς καὶ μονογενῆς πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ὑπάρχων τε καὶ ὠνομασμένος. ε'. τούτων δὲ πόθεν ἢ γνώσις τῷ εὐαγγελιστῇ, αὐτὸς δηλώσει λέγων ἐξῆς «ὁ μονογενῆς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο». ὁρᾷς παρὰ τίνος μεμάθηκεν τοῦ υἱοῦ τὴν θεο1.20.17 λογίαν. οὐ γὰρ Μωσῆς φησιν οὐδὲ προφητῶν τις τῶν μετὰ Μωσέα οὐδέ γε ἀγγέλων τις ἢ τῶν κρειττόνων δυνάμεων, ἀλλ' αὐτὸς «ὁ μονογενῆς υἱὸς τοῦτ' ἐξηγήσατο». οὐκοῦν ὁ μὲν ἀόρατος θεὸς οὐκ ἐξηγήσατο, ὁ δὲ μονογενῆς υἱὸς ὄρατος γενόμενος τὴν περὶ τοῦ πατρὸς ἀνθρώποις ἐξηγήσιν ἐποίησατο, ἕτερος ὢν δηλαδὴ παρὰ τὸν ἀόρατον θεόν. ἀλλὰ καὶ προϋπάρχων ἦν οὐκ ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ πατρὸς, ὡς ἐδόκει Μαρκέλλω, ἀλλ' ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ· ὥσπερ δὴ ἡμῖν ἐπήγγελται ὁ σωτὴρ εἰς κόλπους Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ διαναπαύσασθαι, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς «εἰς τὸν κόλπον» ἦν «τοῦ πατρὸς», οὐχ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὢν τῷ πατρί, ἐπεὶ μηδὲ ἡμεῖς οἱ αὐτοὶ 1.20.18 ἐσόμεθα τοῖς ἀγίοις πατράσιν. ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τούτοις τήρει, ὅπως μετὰ τὸ ἄπαξ ὀνομάσαι λόγον καὶ θεὸν τὸν αὐτὸν ἀνειπεῖν καὶ φῶς ἀποκαλέσαι καὶ μονογενῆ φάναι καὶ υἱὸν θεοῦ ὁμολογήσαι, οὐκέτι λόγον ὀνομάζει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν λοιπὸν ἱστορεῖ τὸν σωτῆρα οὐ λόγον ἑαυτὸν ἀποκαλοῦντα, ἀλλὰ υἱὸν καὶ μονογενῆ καὶ φῶς καὶ ζῶν καὶ ἀλήθειαν καὶ ἄλλα μυρία, ὥσπερ οὖν ἀκοῦσαι πάρεστιν αὐτοῦ ὧδέ πη διδάσκοντος «οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται», καὶ πάλιν «οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν εἰς τὸν 1.20.19 κόσμον, ἵνα κρίνη τὸν κόσμον», καὶ αὖθις «ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι οὐ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ». καὶ ἐνταῦθα πάλιν ὁ μὲν θεὸς ἐδίδου καὶ «ἀπέστειλεν τὸν υἱὸν σωτῆρα τοῦ κόσμου», ὁ δὲ ἀπεστέλλετο ἕτερος ὢν δηλαδὴ παρὰ τὸν ἀποστέλλοντα. διό μοι δοκεῖ διὰ τῶν ἐξῆς ὡς πρὸς αὐτὸν Μάρκελλον καὶ πρὸς τοὺς διαφθορομένους τῇ τοῦ υἱοῦ φύσει ἀναγεγράφθαι αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν εἰρηκῶς «οὐκ ἔστιν γεγραμμένον ἐν 1.20.20 τῷ νόμῳ ὅτι ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἐστε; εἰ ἐκείνους εἶπεν θεοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος ἐγένετο τοῦ θεοῦ, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἢ γραφή, ὃν ὁ πατὴρ ἠγάσεν καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον ὑμεῖς λέγετε ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον· υἱὸς τοῦ θεοῦ εἰμί». ἀκούεις ὁσάκις αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἑαυτὸν οὐ λόγον, ἀλλὰ υἱὸν ὠνόμασεν καὶ μονογενῆ προσεῖπεν, 1.20.21 ὅπως δὲ ἀπεστάλθαι ἑαυτὸν καὶ ἠγιάσθαι πρὸ τοῦ ἀποσταλῆναι ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐδίδασκεν, καὶ ὡς τοὺς ὀκνοῦντας υἱὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν τοῦ θεοῦ δυσωπεῖ διδάσκων ἐκ τῆς θείας γραφῆς ὡς οὐ μόνον υἱοὶ θεοῦ ἀλλὰ καὶ θεοὶ θνητοὶ τὴν φύσιν ἄνδρες ἐκλήθησαν· διὸ μὴ χρῆναι νομίζειν βλάσφημον εἶναι τὸ καὶ υἱὸν θεοῦ καὶ θεὸν ὁμολο1.20.22 γεῖν «ὃν ὁ πατὴρ ἠγάσεν καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον». τί οὖν ἐχρῆν παθεῖν τὸν μετὰ τὰς τοσαύτας φωνὰς

τολήσαντα φάναι λόγον εἶναι αὐτὸν καὶ οὐδὲν ἕτερον, αὐτολεξεῖ τε εἰρηκότα καὶ διὰ τοῦτο οὐχ υἱὸν θεοῦ αὐτὸν ὀνομάζει, ἀλλὰ πανταχοῦ υἱὸν ἀνθρώπου ἑαυτὸν λέγει, ἵνα διὰ τῆς τοιαύτης ὁμολογίας θέσει τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας υἱὸν θεοῦ γενέσθαι παρασκευάσῃ. ταῦτα γὰρ Μάρκελλος εἰπὼν οὐκ οἶδ' ὅπως ὁποίοις ὀφθαλμοῖς οἷός τε ἦν ἀντιβλέπειν ἢ ποίοις χεῖλεσιν ἀντιφθέγγεσθαι ταῖς τοσαύταις 1.20.23 μαρτυρίαις. καὶ φῶς δὲ αὐτὸν εἶναι ὁ σωτὴρ παρίστη συμφώνως τοῖς περὶ τοῦ φωτὸς προαποδοθεῖσιν λέγων «ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου», καὶ πάλιν «ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς, καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ», καὶ αὐθις «ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἠγάπησαν οἱ 1.20.24 ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς». καὶ εἶγε τις ἔροιτο, πόθεν ἐλήλυθεν, ἀποκρινεῖται ὁ εἰπὼν «ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστίν» καὶ «ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος ὁ ἐώρακεν καὶ ἤκουσεν μαρτυρεῖ»: τίς δ' ἦν «ὁ ἐρχόμενος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ»; μήτι γε ἡ σὰρξ ἦν ἀνείληφεν ὁ σωτὴρ; οὐδαμῶς. ἀλλ' αὐτός, δηλονότι τὸ φῶς καὶ ὁ λόγος καὶ ὁ θεὸς καὶ ὁ μονογενὴς καὶ ὁ υἱός, αὐτὸς ὢν ταῦτα πάντα, «ἃ ἐώρακεν» τοίνυν οὗτος «καὶ ἃ ἤκουσεν», φησίν, 1.20.25 «μαρτυρεῖ». οὐκοῦν καὶ ἐώρα καὶ ἤκουσεν πρὶν ἐπὶ γῆς ἐλθεῖν. τίνα δὲ ἐώρα ἢ τὸν πατέρα; τίνας δὲ ἤκουσεν ἢ τοῦ πατρός; οὕτω δὲ ἑαυτὸν οὐ λόγον σημαντικόν, ἀλλ' υἱὸν ἀληθῶς ζῶντα καὶ ὑφ' ἑσῶτα ἐδίδασκεν, ὡς λέγειν «ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον». πιστεύωμεν τοίνυν, ὅτι «τὸν υἱόν» ἀγαπῶν «ὁ πατὴρ 1.20.26 πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ». ἐπιμελῶς δὲ προσεκτέον τῷ «πάντα», τῆς τῶν γεννητῶν ἀπάντων ὑπάρξεως περιληπτικῶ ὄντι, δι' οὗ τὸ μέγεθος τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ δυνάμεως ἴδιοι ἂν τις, ἐννοήσας ὄση καὶ ὁποῖα χειρὶ παρὰ τοῦ πατρὸς ὑποδέδεκτο τὴν τῶν 1.20.27 ὄντων ἀπάντων ὑπαρξιν. εἰ γὰρ δὴ μέγας ὁ σύμπας οὐρανός τε καὶ κόσμος, καὶ τούτων ἔτι μακρῶ κρείττονα καὶ διαφέροντα τυγχάνει τὰ ἐπέκεινα τῶν ὀρωμένων ἐν ἀσωμάτοις καὶ ἀφθάρτοις νοεραῖς τε καὶ θείαις ὑφ' ἑσῶτα δυνάμεσιν, πάντα τε ὅσα τὸν ἡμέτερον διαδιδράσκοντα νοῦν τὴν ἡμετέραν γνῶσιν λανθάνει, τούτων ἀπάντων μία τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ χεὶρ περιδραττομένη τῆς ἀπειρο1.20.28 μεγέθους αὐτοῦ δυνάμεως τὴν ἀρετὴν ἐπιδείκνυται. ὁ δὲ καὶ δι' ἑτέρας 1.20.28 πάλιν αὐτὸς ὁ υἱὸς παρίστη φωνῆς λέγων «πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου». εἶθ', ὡς ἡμῶν ἀπορούντων, τίς ποτ' ἦν καὶ ὀηλίκος ὁ τὴν τοσαύτην παρακαταθήκην ὑποδεδεγμένος, μὴ ζῆτει, φησίν, μηδ' ἐρώτα. οὐ γὰρ ἔχει φύσιν ἀνθρώποις γνωρίζεσθαι, ἀλλ' οὐδὲ ταῖς κρείττοσιν καὶ θειοτέραις δυνάμεσιν ἢ ἀκριβῆς τοῦ υἱοῦ 1.20.29 τοῦ θεοῦ κατάληψις. διὸ προφήσας «πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου» ἐπήγαγεν «καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατὴρ». σεσιγήσθω τοίνυν πᾶς ἀπόρρητος περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ μόνω τῷ πατρὶ παραδεδοσθῶ ἢ τῆς ἐξ αὐτοῦ γενέσεως αὐτοῦ γνῶσις, μηδὲ περαιτέρω τις ζητῶν χωρεῖτω φύσεως πέρι καὶ οὐσίας ἀπορρήτου, μόνη δὲ ἡμῖν ἢ αὐτοῦ περὶ αὐτοῦ διδασκαλία τῆ τῆς πίστεως βεβαιούσθω χάριτι, σαφῶς πάντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ πατρὸς 1.20.30 παραδεδοσθῶ παιδεύουσα. οὐκοῦν ὁ μὲν θεὸς ἐδίδου καὶ παρεδίδου ἐπὶ βελτιώσει καὶ ὠφελείᾳ, οἷα σωτῆρι καὶ ἰατρῷ καὶ κυβερνήτῃ τῶν ὄλων τὴν παράδοσιν ποιούμενος· ὁ δὲ υἱὸς ἐλάμβανεν καὶ οἷα πιστὸς παραθηκοφύλαξ τὴν δόσιν ὑπεῖχεν, οὐχ ὡς λόγος ἀνούσιος καὶ ἀνυπόστατος, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς υἱὸς ὢν μονογενὴς καὶ ἀγαπητὸς τοῦ πατρός. 1.20.31 ζ'. ἔτι πρὸς τούτοις καὶ ἄρτον ζωῆς αὐτὸς ἑαυτὸν ὠνόμαζεν λέγων «ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς», «ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς». καὶ ὅπως ὑπῆρχε ζῶν, διεσάφει τρανότατα διαρθρῶν ἐν οἷς φησιν «καθὼς ἀπέστειλέν με ὁ ζῶν πατὴρ καὶ γὰρ 1.20.32 ζῶ διὰ τὸν πατέρα, καὶ ὁ τρώγων με κἀκεῖνος ζήσει δι' ἐμέ». τοῦτο δὲ καὶ ἐν ἑτέροις ἐδίδαξεν εἰπὼν «ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ υἱῷ ἔδωκεν ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ». ἄρ' οὖν καὶ ἄρτος ἦν ζωῆς καὶ ὑπῆρχεν ἐν τῷ οὐρανῷ τὰς

ἀγγελικὰς δυνάμεις ἐπάρδων καὶ τρέφων τῇ τῆς θεότητος αὐτοῦ δυνάμει, καὶ τοσαῦτα ἦν πρὶν ἐπὶ γῆς ἔλθειν, υἱὸς τε ἦν ζωὴν ἔχων 1.20.33 «ἐν ἑαυτῷ», ὁμοίως τῷ πατρὶ ζωὴν ἔχοντι «ἐν ἑαυτῷ». τὸ γὰρ ἑξαίρετον καὶ ἰδιάζον τῆς τοῦ πατρὸς ἀγενήτου καὶ θεϊκῆς ζωῆς, δι' ἣν «μόνος ἔχειν ἀθανασίαν» κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον εἴρηται, μόνος ἂν ἔχοι ὁ υἱός, ἅτε εἰκὼν τοῦ πατρὸς καὶ κατὰ τοῦτο τυγχάνων· ἔχει δὲ τὴν εἰρημένην ζωὴν οὐκ ἄναρχον οὐδὲ ἀγένητον οὐδὲ 1.20.34 ἰδιόκτητον ὁμοίως τῷ πατρὶ, ἀλλὰ παρὰ τοῦ πατρὸς λαβῶν. οὕτως γὰρ φησιν «καὶ τῷ υἱῷ ἔδωκεν ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, καθὼς ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ». οὐκοῦν ὁ μὲν ἔδωκεν, ὁ δὲ εἴληφεν. καὶ μόνος τοῦτ' εἴληφεν τὸ γέρας, ὡς μὴ ἔξωθεν ποθεν αὐτῷ πορίζεσθαι ὁμοίως τοῖς λοιποῖς ζώσιν τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ πηγάζουσιν ἔχειν αὐτὴν κατὰ τὴν ἐν τῷ πατρὶ. διὸ πάντα μὲν τὰ τῆς ζωῆς μέτοχα ἐξ ἐπιχορηγίας τοῦ υἱοῦ ζῆ· μόνος δὲ αὐτὸς πηγάζουσιν ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, τοῦ πατρὸς αὐτῷ τοῦτο δωρησαμένου εἰς ἀπόλαυσιν 1.20.35 τῶν μελλόντων δι' αὐτοῦ ζωοποιεῖσθαι. ὁ δὲ καὶ αὐτὸς διδάσκει λέγων «καθὼς ἀπέστειλέν με ὁ ζῶν πατὴρ κάγω ζῶ διὰ τὸν πατέρα, καὶ ὁ τρώγων με κάκεῖνος ζήσει δι' ἐμέ. οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς». ὁρᾷς ὅπως καὶ ἐν οὐρανῷ ὑπάρχων ἄρτος ἦν ζωῆς. διὸ λέλεκταί που «ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος». καὶ πρὶν ἀπεστάλθαι ἄρα ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐν οὐρανῷ ἦν καὶ ἔζη διὰ 1.20.36 τὸν πατέρα, οὐχ ὡς λόγος σημαντικός οὐδ' ὡς ἐν καὶ ταῦτὸν ὑπάρχων τῷ θεῷ, ἀλλ' ὡς ὑφ' ἑστώσας καὶ ζωὴν ἰδίαν ἔχων, ἦν ὁ πατὴρ 1.20.37 αὐτῷ δέδωκεν. καὶ προῖων δὲ ἐξῆς τὸ ὑπερέχον τῆς τοῦ πατρὸς δόξης παριστὰς ἔλεγεν «καθὼς ἐδίδαξέν με ὁ πατὴρ, ταῦτα λαλῶ. καὶ ὁ πέμψας με μετ' ἐμοῦ ἐστίν· οὐκ ἀφήκέν με μόνον, ὅτι ἐγὼ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε». τήρει δὲ ἀκριβῶς, ὅπως εἴρηται 1.20.38 «πάντοτε». οὐ γὰρ νῦν, φησὶν, ὅτε ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις διὰ σαρκὸς ὁμιλῶ, τὰ ἀρεστὰ τῷ πατρὶ διαπράττομαι, ἀλλὰ καὶ πάντοτε. καὶ ταῦτα δὲ λαλεῖν μαρτύρεται, ἅπερ ὡς παρὰ διδασκάλου παρὰ τοῦ πατρὸς μεμάθηκεν· οὐκοῦν καὶ διδάσκαλον ἐπιγράφεται τὸν πατέρα, ἕτερος ὢν δηλαδὴ παρ' αὐτόν, εἶγε πᾶς ὁ τῷ μαθητευόμενος ἕτερος 1.20.39 τυγχάνει τοῦ διδάσκοντος. εἰ δ' ἐν τῷ θεῷ ἦν ὁ λόγος, δι' ὃν καὶ λογικὸς ἂν ῥηθείη, τῶν τοῦ πατρὸς νοημάτων σημαντικός τις ὢν, πῶς ἂν αὐτὸς ἑαυτοῦ γένοιτο διδάσκαλος; πῶς δ' ἀχώριστος ὢν τοῦ θεοῦ, ἑαυτὸν ἔλεγεν ἀπεστάλθαι; πῶς δὲ ἐν καὶ ταῦτὸν ὑπάρχων τῷ θεῷ τὰ ἀρεστὰ πράττειν αὐτῷ διεμαρτύρετο; εἰ δὲ πρὸς ταῦτα λέγοι Μάρκελλος ἐν τῇ σαρκὶ ὄντα τὸν λόγον ταύτας εἰρηκέναι τὰς φωνάς, καὶ τί τοῦτο φήσομεν πρὸς τὸ μὴ ὁμολογεῖν υἱὸν αὐτόν 1.20.40 εἶναι, ἀλλὰ λόγον μόνον; πῶς δ' ἐν τῇ σαρκὶ ἦν, ὅτε ταῦτ' ἔλεγεν; ἄρα γε ζῶν καὶ ὑφ' ἑστώσας καὶ τοῦ πατρὸς ὑπάρχων ἐκτός; καὶ τίς ἦν ὁ πατὴρ τότε, μὴ τὸν οἰκεῖον κεκτημένος ἐν αὐτῷ λόγον, ἀλλ' ὑφ' ἑστώσας ἄνευ λόγου; ἐνοικῶν δ' ἐν τῇ σαρκὶ ὁ λόγος, ὅτ' ἐπὶ γῆς ἐποιεῖτο τὰς διατριβάς, εἰ μὲν τοῦ πατρὸς ἐκτός ἦν, ζῶν καὶ ὑφ' ἑστώσας καὶ τὴν σάρκα κινῶν ψυχῆς δίκην, ἕτερος δηλαδὴ παρὰ τὸν πατέρα, καὶ δύο πάλιν ὑποστάσεις αὐτός τε καὶ ὁ πατὴρ ὑπῆρχον, 1.20.41 μάταιός τε πᾶς ὁ Μάρκελλου πεφώραται πόνος οὐσιώδη λόγον ζῶντα καὶ ὑφ' ἑστώσας τὸν ἐν τῇ σαρκὶ γενόμενον ὀριζομένου. εἰ δ' ἐκτός ὑπῆρχεν τοῦ θεοῦ ὁ ἐν τῷ σώματι κατοικῶν λόγος, ἦνωτο δὲ καὶ συνῆπτο τῷ θεῷ ὡς ἐν τε καὶ ταῦτὸν εἶναι αὐτῷ, ἐξ ἀνάγκης δώσει ἢ αὐτόν εἶναι τὸν πατέρα ἐν τῇ σαρκὶ, ἢ τὸν υἱὸν ὑφ' ἑστώσας καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐνεργοῦντα ἐν τῷ σώματι, ἢ ψυχὴν ἀνθρώπου, ἢ εἰ μηδὲν τούτων, αὐτόματον κινεῖσθαι τὴν σάρκα, ἄψυχον 1.20.42 οὔσαν καὶ ἄλογον. εἰ μὲν οὖν τὸν πατέρα λέγοι, ἔσται ὁ πατὴρ αὐτῷ ὁ γεννηθεὶς καὶ παθὼν καὶ πᾶν ἔργον ἀνθρωποπαθὲς ὑπομείνας, ὁ δὲ φθεγγόμενος τὸν Σαβέλλιον ἀσεβείας ἐγράψατο γραφὴν τοῦ θεοῦ ἢ ἐκκλησία. εἰ δὲ τὸν πατέρα λέγειν οὐ θεμιτὸν ἐνανθρωπήσαντα, τὸν υἱὸν ὁμολογεῖν ἀνάγκη αὐτῷ μαθητευομένους τοῦτο 1.20.43 διδάσκοντι. εἰ δὲ τοῦτον ἄρνοῖτο Μάρκελλος ὑφ' ἑστώσας, ὥρα ψιλὸν ἄνθρωπον αὐτόν ὑποτίθεσθαι ἐκ σώματος καὶ

ψυχῆς συνεστῶτα, ὡς μηδὲν τῆς κοινῆς ἀνθρώπων διαλλάττειν φύσεως. ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς ἐκκλησίας ἀπελήλαται τὸ δόγμα· ὁ δὲ πάλαι μὲν Ἐβριωναῖοι νεωστὶ δὲ ὁ Σαμοσατεὺς καὶ οἱ ἐπίκλην ἐξ αὐτοῦ Παυλιανοὶ φρονή1.20.44 σαντες δυσφήμων ὑπέμειναν δίκην. τί δὲ οὖν λείπεται μετὰ ταῦτα ἢ τὴν σάρκα μόνον εἰσάγειν δίχα παντὸς ἐνοίκου δίκην τῶν παρὰ τοῖς θαυματοποιοῖς αὐτομάτων κινουμένην; καὶ πῶς ἡ σὰρξ καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ σῶμα δίχα τοῦ ἐνεργοῦντος εἶπεν ἂν «καθὼς ἐδίδαξέν με, ταῦτα λαλῶ»; πῶς δὲ ἡ σὰρξ εἶπεν ἂν «ὅτι ἐγὼ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε»; πῶς δὲ ἡ σὰρξ ἀπεστάλθαι ἑαυτὴν παρὰ τοῦ πατρὸς ἔλεγεν; ἄρα δὲ πατέρα τῆς σαρκὸς τὸν θεὸν λέγειν ὅσιον, ἢ μᾶλλον τοῦ ἐν αὐτῇ κατοικοῦντός τε καὶ ἐνεργοῦντος; τίς οὖν ἦν οὗτος; πότερα ὁ ἐν τῷ θεῷ λόγος, αὐτὸς ὢν ὁ θεὸς κατὰ Σαβέλλιον, ἢ, ὅπερ ὅσιον καὶ ἀληθὲς λέγειν, ὁ ζῶν καὶ ὑφεστῶς 1.20.45 μονογενῆς υἱὸς τοῦ θεοῦ; εἰ δὲ μηδέτερα τούτων λέγοι, ἐξ ἀνάγκης ὑποστήσεται ψυχὴν ἀνθρώπου, καὶ ἔσται αὐτῷ ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ Χριστός· καὶ οὐκέτι Σαβελλιανός, Παυλιανός δ' ἡμῖν ἔσται ὁ νέος συγγραφεύς. εἰ δὲ τὸν ἐν τῷ θεῷ φαίη λόγον ἐνοικῆσαι τῇ σαρκὶ οὐδὲν 1.20.46 ἕτερον ὄντα ἢ λόγον καὶ λόγον σημαντικὸν ἢ ἐνεργητικόν, καὶ πῶς 1.20.46 οὗτος εἶπεν ἂν ζῆν ἰδιάζουσαν ζωὴν παρὰ τὸν πατέρα; πῶς δὲ αὐτὸς ἀπέσταλτο συνημμένος καὶ ἠνωμένος ἀεὶ τῷ θεῷ; πῶς δὲ καὶ διδάσκαλον αὐτοῦ φησὶν εἶναι τὸν πατέρα; πῶς δὲ «τὰ ἀρεστὰ τῷ πατρὶ πάντοτε» πράττειν ἑαυτὸν ἔλεγεν; αὐταὶ γὰρ διαρρήδην υἱοῦ ὑφεστῶτος καὶ ζῶντος εἶεν ἂν φωναί, καὶ δι' ὅλου δὲ τοῦ εὐαγγελίου ὁ εὐχόμενος τῷ πατρὶ, ὁ δοξάζων τὸν πατέρα, ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς δοξασθῆναι ἀξιῶν, τί ἕτερον ἢ ὑφεστῶτα ἑαυτὸν δείκνυσιν, καὶ μά1.20.47 λιστα ὅτε φησὶν «δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθῆς ἐστίν. ἐγὼ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἑαυτοῦ, καὶ ὁ πέμψας με πατὴρ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ»; διὰ τοσοῦτων αὐτὸς ὁ σωτὴρ ζῶντα ἑαυτὸν παραστήσας, οὐδαμοῦ μὲν λόγον ἑαυτὸν ὠνόμασεν, υἱὸν δὲ καὶ φῶς καὶ μονο 1.20.48 γενῆ καὶ ἄρτον ζωῆς καὶ πάντα μᾶλλον ἢ λόγον. καὶ λόγον μὲν ἔχειν διδάσκει φάσκων «ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει», ἑαυτὸν δὲ λόγον εἶναι οὐ φησὶν. πῶς οὖν μετὰ ταῦτα πάντα οὐκ ἐρυθρίᾳ ὁ μόνον λόγον καὶ οὐδὲν ἕτερον εἶναι αὐτὸν ἀποφηνάμενος; ἐπάκουσον γοῦν ὅπως ἔγραφεν λέγων ὥστε πανταχόθεν δῆλόν ἐστιν μηδὲν ἕτερον τῇ ἀιδιότητι τοῦ λόγου ἀρμόττειν ὄνομα ἢ τοῦθ' ὅπερ ὁ ἀγιώτατος τοῦ θεοῦ μαθητῆς καὶ ἀπόστολος Ἰωάννης ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου εἶπεν. 1.20.49 καὶ πάλιν ἵνα δείξῃ ὅτι, εἴ τι καινὸν καὶ νεώτερον ὄνομα, τοῦτ' ἀπὸ τῆς καινῆς αὐτῷ καὶ νέας ὑπῆρξε κατὰ σάρκα οἰκονομίας. 1.20.50 καὶ αὐθις οὐκοῦν πρὸ μὲν τοῦ κατελθεῖν καὶ διὰ τῆς παρθένου τεχθῆναι λόγος ἦν μόνον. ἐπεὶ τί ἕτερον ἦν πρὸ τοῦ τὴν ἀνθρώπινην ἀναλαβεῖν σάρκα τὸ κατελθὸν «ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν», ὡς καὶ αὐτὸς γέγραφεν, καὶ γεννηθὲν ἐκ τῆς παρθένου; οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ λόγος. 1.20.51 τοσαῦτα Μαρκέλλω εἰπεῖν καὶ ἀποφῆνασθαι πάρεστιν διὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. πρὸς ὃν εἶπεν ἂν ὁ εὐαγγελιστὴς μέγα ἐπιβοήσας· τί φῆς, ἄνθρωπε; οὐ λόγον αὐτὸν ἔφην μόνον, ἀλλὰ καὶ θεόν, καὶ «φῶς τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν 1.20.52 κόσμον», καὶ μονογενῆ υἱὸν τὸν «εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς». μὴ δὲ οὖν συκοφαντεῖτω τις τὸν θεολόγον, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπαίετω αὐτοῦ, ὁποῖον ὑπέθετο λόγον παρὰ πόδας συνάψας «καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος» καὶ προσθεῖς τὸ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο». κατὰ δὲ αὐτὸν τὸν τῶν ὄλων σωτῆρα οὐδὲ ἅπαξ ὠνόμασται λόγος, ἀλλὰ υἱὸς θεοῦ καὶ μονογενῆς καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια καὶ πάντα μᾶλλον ἢ λόγος. 1.20.53 ἢ. εἰ δὲ λέγοι ταῦτα ἐκ τῆς καινῆς διαθήκης εἰρησθαι, λεχθήσεται αὐτῷ ὅτι καὶ τὸ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» οὐδ' ἐτέρωθεν ἦν ἢ ἐξ αὐτῆς. ἐν δὲ οὖν καὶ τὸ αὐτὸ εὐαγγέλιον ὁ αὐτὸς τε εὐαγγελιστὴς ὁ λόγον αὐτὸν εἰπὼν καὶ τὰ λοιπὰ πάντα περὶ αὐτοῦ συνεγράψατο. 1.20.54 θ'. καὶ Παῦλος δὲ ὁ θεῖος ἀπόστολος λέγων «ἡμῖν εἰς θεὸς ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα», δῆλός

ἔστιν τὸν πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας υἱὸν τοῦ θεοῦ «δι' οὗ τὰ πάντα» ἐγένετο, οὐ λόγον ὀνομάζων, ἀλλὰ κύριον Ἰησοῦν καὶ Χριστόν. ἀλλ' εἰ κατὰ Μάρκελλον εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἦν ὁ θεὸς καὶ ὁ ἐν αὐτῷ λόγος, ἀπήρκει τῷ ἀποστόλῳ φάναι «ἡμῖν εἷς θεὸς 1.20.55 ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα». πλήρης γὰρ ἦν ἡ διάνοια καὶ ὁ λόγος αὐτοτελής τὸν θεὸν εἰσηγούμενος ποιητὴν τῶν ὄλων. ἀλλὰ τοῦτο καὶ Ἰουδαῖος ἂν εἴποι. ὁ δὲ τῆς ἐκκλησίας κήρυξ πρὸς τῷ προτέρῳ 1.20.56 καὶ τὸ δεύτερον μὴ ἀγνοεῖν διδάσκει· τί δὲ ἦν τοῦτο; «καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός». διὸ προστίθησιν τὸ δεύτερον ἐξῆς λέγων «ἡμῖν εἰ γὰρ καὶ μὴ πᾶσιν, ἀλλ' ἡμῖν, φησὶν εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός». διὰ τί δὲ μετὰ τὸν ἕνα θεὸν καὶ οὗτος «ἡμῖν εἷς κύριος», παρίστησιν ἐπιλέγων «δι' οὗ τὰ πάντα»· ἐπειδὴ γὰρ τὰ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο», εἰκότως ἡμῖν τοῖς τοῦτ' ἐπισταμένοις κύριος εἶναι 1.20.57 τῶν ὄλων μετὰ τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν πεπίστευται. ὅτι δὲ οὐ περὶ τῆς σαρκὸς ταῦτ' ἔλεγεν, ἀλλὰ περὶ τοῦ θεοῦ λόγου, δηλὸς ἔστιν ἐκ τοῦ ἐπιφέρειν «δι' οὗ τὰ πάντα». «ἡμῖν» γὰρ φησὶν «εἷς θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα». ὁ δὲ καὶ περὶ τοῦ φωτὸς καὶ περὶ τοῦ προόντος λόγου εἴρηται. αὐτὸς οὖν ἦν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ φῶς καὶ ὁ λόγος, «δι' οὗ τὰ πάντα» γέγονεν, ἀλλ' οὐχ ἡ σὰρξ. οὐ γὰρ ἂν περὶ τῆς σαρκὸς ἀσυναρτήτως οὕτως εἴπεν ἂν τὸ «δι' οὗ τὰ πάντα». 1.20.58 ἰ. οἶδεν δὲ τὸν τῆς σαρκὸς προϋπάρχοντα τοῦ θεοῦ υἱὸν Χριστὸν ὀνομάζειν ὁ αὐτὸς Παῦλος, κατὰ τὸ αὐτὸ πέτραν αὐτὸν ἀποκαλῶν, δι' ὧν γράφει περὶ τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ συνδιατριψάντων Μωσεῖ, λέγων «ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός», καὶ ἐπισφραγίζεται τὸ αὐτὸ μεθ' ἕτερα φάσκων «μηδὲ ἐκπειράζωμεν τὸν Χριστόν, καθὼς τινες αὐτῶν 1.20.59 ἐπέειρασαν καὶ ὑπὸ τῶν ὄψεων ἀπώλοντο». καὶ ἔτι μᾶλλον τοῦτ' αὐτὸ βεβαιοῖ λέγων «πίστει Μωσῆς μέγας γενόμενος ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραῶ, μείζονα πλοῦτον ἠγησάμενος τῶν Αἰγύπτου θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ». ἐναργέστατα δὲ ἔτι μᾶλλον τοῦτο συνίστησιν ἐν οἷς φάσκει «τοῦτο φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου 1.20.60 λαβῶν, καὶ σχήματι εὔρεθεις ὡς ἄνθρωπος». συνοραῖς ὅτι πρὸ τοῦ κενῶσαι ἑαυτὸν καὶ «μορφὴν δούλου» λαβεῖν ἦν καὶ προῆν καὶ «ἐν μορφῇ θεοῦ» ὑπῆρχεν. τίς δὲ ἦν οὗτος; οὐδεὶς ἄλλος ἢ Ἰησοῦς Χριστός. αὐτὸς οὖν ἦν θεὸς λόγος Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ πρὶν ἢ τὴν 1.20.61 σὰρκα λαβεῖν. ἀκριβῶς γὰρ ἀκουστέον τοῦ θείου ἀποστόλου λέγοντος «τοῦτο φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», καὶ διασαφούντος ἐξῆς τίς ποτ' ἦν οὗτος Ἰησοῦς Χριστός, δι' ὧν ἐπισυνάπτει λέγων «ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβῶν». 1.20.62 μήτι οὖν κἀνταῦθα ἐπὶ τὴν σὰρκα οἶόν τέ ἐστιν ἐκλαβεῖν τὸ λόγιον; μὴ περὶ τῆς σαρκὸς ἀρμόζει λέγειν τὸ «ὃς καὶ» καὶ τὸ «ὑπάρχων»; ἀλλὰ μὴ σὰρξ «ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβῶν»; ἀλλὰ γελοῖον τοῦτό γε. φέρ' οὖν ἐξετάσωμεν ὅπως εἴρηται τὸ «ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν». εἰ μὲν δὴ λόγος ἦν ἀνύπαρκτος, μηδαμῶς ἔξωθεν τοῦ θεοῦ ὑφειστώσως, ἀλλ' ἔνδον ὦν ἐν αὐτῷ, ποτὲ μὲν ἐν ἡσυχίᾳ καὶ σιγῇ 1.20.63 ποτὲ δὲ ἐν τῷ ἐνεργεῖν, καὶ πῶς οὗτος ἦν «ἐν μορφῇ θεοῦ», δυνάμει θεῷ αὐτὸς ὦν ὁ θεός; πῶς δὲ «οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ», αὐτὸς ὦν θεός; πῶς δὲ «ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν ὑπήκοος γενόμενος» τῷ πατρί; τὸ γὰρ ὑπακούειν τόνδε τῷδε δευτεῖν γένοιτ' 1.20.64 ἂν προσώπων παραστατικόν. καὶ ἐπειδήπερ τῷ παρὰ ἀνθρώποις λόγῳ κέχρηται εἰκόνη Μάρκελλος, πευστέον εἰ δύναται ἀρμόζειν ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου τὸ λέγειν· ὃς ἐν μορφῇ ἀνθρώπου ὦν οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν γενόμενος ὑπήκοος τῷ ἀνθρώπῳ; καὶ πῶς ὁ ἐν ἀνθρώπῳ συμφυῆς λόγος ταῦτα ἂν ποιήσειεν, ἐν καὶ ταῦτὸν ὑπάρχων τῷ ἀνθρώπῳ; οὐκ ἄρα λόγος ψιλὸς καὶ

άνυπόστατος ἔσται ἀλλ' υἱὸς ἀληθῶς μονογενῆς τοῦ θεοῦ ὁ «ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων», ὃς «οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῶ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβὼν», ὃν καὶ Ἰησοῦν Χριστὸν ὠνόμαζεν ὁ θεῖος ἀπόστολος, προϋπάρχοντα αὐτὸν τῆς σαρκὸς ἀκριβῶς ἐπιστάμενος. 1.20.65 ια'. πρὸς τούτοις μεσίτην αὐτὸν τοῦ θεοῦ ὁ αὐτὸς ὠνόμασεν, τὴν Μωσέως νομοθεσίαν ἐν χειρὶ αὐτοῦ δεδόσθαι εἰπὼν δι' ὧν φησιν «ὁ νόμος διαταγεῖς δι' ἀγγέλων, ἐν χειρὶ μεσίτου. ὁ δὲ μεσίτης ἐνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ θεὸς εἷς ἔστιν». ἀκούεις ὅπως ἰδίως τὸν θεὸν ἀποκαλῶν καὶ ἀγγέλους ὀνομάζων, μεταξὺ τὸν μεσίτην εἰσάγει λέγων «ὁ δὲ μεσίτης ἐνὸς οὐκ ἔστιν». ἦν ἄρα καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως κατὰ τοὺς Μωσέως χρόνους μεσιτεῦν τῇ νομοθεσίᾳ. 1.20.66 ιβ'. καὶ ἀρχιερέα δὲ αὐτὸν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἀποκαλεῖ λέγων «ἔχοντες οὖν ἀρχιερέα μέγαν διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ». 1.20.67 ιγ'. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρα τοῦ θεοῦ καὶ υἱὸν καὶ κληρονόμον τὸν αὐτὸν οἶδεν λέγων «ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῶ, ὃν ἔθηκεν κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ ἐποίησεν τοὺς αἰῶνας· ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ». καὶ ἐνταῦθα ὡς περ ἄνωτέρω ἐλέγετο περὶ τοῦ λόγου τὸ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο», καὶ περὶ τοῦ φωτὸς τὸ «ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο», καὶ περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ «ἡμῖν εἷς κύριος Ἰησοῦς Χρῆ1.20.68 στὸς, δι' οὗ τὰ πάντα» θέα ὅπως περὶ τοῦ αὐτοῦ ὁμοίως εἴρηται τὸ «δι' οὗ καὶ ἐποίησεν τοὺς αἰῶνας». ιδ'. ἐπιστῆσαι δὲ τὸν νοῦν ἐν τούτοις ἄξιον, ὅπως ὠνόμασται ἀπαύγασμα· οἶμαι γὰρ τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ γεννήσεως παραστατικὸν εἶναι τὸν λόγον. πολλάκις γὰρ ὠνομασμένου υἱοῦ καὶ τοῦ θεοῦ πατρὸς χρηματίσαντος, ἵνα μὴ καταπεσόντες ἐπὶ τὰς τῶν ζώων γενέσεις τοιοῦτόν τινα τρόπον ὑπολάβοιμεν, ἐπὶ τοῦ θεοῦ 1.20.69 θεοπρεπεστέρᾳ κέχρηται εἰκόνη ὁ ἀπόστολος, περὶ μὲν τοῦ πατρὸς εἰπὼν «φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον», τὸν δὲ υἱὸν ἀπαύγασμα τοῦ πατρικοῦ φωτὸς ὀρισάμενος, ὥστε εἶναι τὸ ἀπαύγασμα γέννημα τοῦ πρώτου φωτὸς, οὐ κατὰ τὴν τῶν θνητῶν ζώων ὑποστὰν γένεσιν, κατὰ δὲ τὸ ῥηθὲν παράδειγμα. εἰκότως οὖν καὶ εἰκόνα αὐτὸν «τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου» ἀποκαλεῖ, διὰ τὸ «ἐν μορφῇ θεοῦ» ὑπάρχειν, καὶ διὰ 1.20.70 τὸ «ἀπαύγασμα» εἶναι «καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως». διὰ ταῦτα γὰρ περὶ αὐτοῦ γράφων ἔλεγεν «ὅς ἔστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὀρατὰ εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτὸς ἔστιν πρὸ πάντων καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συν 1.20.71 ἔστηκεν». ταῦτα γὰρ περὶ τῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, κἂν μὴ Μαρκέλλῳ δοκῆ, εἴρηται. οὐ γὰρ περὶ τῆς σαρκὸς εἶπεν ἂν τοσαῦτα ὁ θεῖος ἀπόστολος. μωρὸν γὰρ τοῦτο καὶ ἀδιανόητον, πρὸς τῷ καὶ ἀσυνάρτητον εἶναι τῆς φράσεως τὴν ἐρμηνείαν· πῶς γὰρ περὶ τῆς σαρκὸς ἤρμοζε λέγειν «ὅς ἔστιν εἰκὼν», δέον εἰ ἄρα φῆσαι· ἢ ἔστιν εἰκὼν. 1.20.72 ιε'. καὶ ἐν ἐτέρῳ δὲ πάλιν ὁ αὐτὸς εἰκόνα τοῦ θεοῦ αὐτὸν ὠνόμαζεν λέγων «εἰ δὲ καὶ ἔστιν κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἔστιν κεκαλυμμένον, ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσεν τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων πρὸς τὸ μὴ καταυγᾶσαι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ, 1.20.73 ὃς ἔστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ». ἔνθα καὶ προσήκει τὸν νοῦν ἐπιστῆσαι, ὡς ὁ θεῖος ἀπόστολος ὀρικὸν ἐξηνέγκατο λόγον περὶ τοῦ Χριστοῦ εἰπὼν αὐτὸν εἰκόνα τοῦ θεοῦ, ἵνα μὴ τις δύο θεοὺς ὑπολάβοι εἶναι, ἀλλ' ἓνα τὸν ἐπὶ πάντων. εἰ γὰρ «εἷς θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἕτερος πλὴν αὐτοῦ», αὐτὸς ἂν εἴη ὁ καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ ὡς δι' εἰκόνας γνω1.20.74 ριζόμενος. διὸ καὶ ὁ υἱὸς θεός, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ τοῦ πατρὸς ὡς ἐν εἰκόνι μόρφωσιν. ὁ δὲ παρίστησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος, τοτὲ μὲν λέγων «ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων», τοτὲ δὲ αὐτὸν «εἰκόνα τοῦ θεοῦ» ὀρίζομενος. οὐκοῦν μετὰ τῶν ἄλλων ἐπηγοριῶν καὶ «εἰκὼν τοῦ θεοῦ» πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ὁ υἱὸς ἦν τε καὶ

ώνομασται. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀπὸ τῆς καινῆς διαθήκης, ὀλίγα ἀπὸ μυρίων, ἡμῖν λόγου συμμετρίας χάριν συνῆκται. 1.20.75 ιβ'. καὶ οἱ πάλοι δὲ γενόμενοι τοῦ θεοῦ προφηταὶ τὸν αὐτὸν διαφόροις ἐτίμων θεολογίαις. ὁ μὲν γὰρ ἀπεκάλει αὐτὸν πνεῦμα τοῦ θεοῦ λέγων «ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης ἀναβήσεται, καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα τοῦ θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως» καὶ τὰ ἐξῆς. σαφῶς γὰρ τὸν «ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα» καὶ τὸν ἐνοικήσαντα αὐτῷ θεὸν λόγον διὰ τούτων ἐδήλου. ἔνθεν ὁ θεῖος ἀπόστολος ποτὲ μὲν ἔλεγε «ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν», ποτὲ δὲ «Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία». καὶ ἕτερος δὲ ὁμοίως πνεῦμα αὐτὸν ἀποκαλεῖ λέγων «πνεῦμα πρὸ προσώπου ἡμῶν Χριστὸς κύριος». καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δὲ περὶ αὐτοῦ σαφῶς εἴρηται «ἰδοὺ ὁ παῖς μου ὃν ἠρέτισα, ὁ ἀγαπητός μου, ὃν ἠυδόκησεν ἡ ψυχὴ μου. ἔδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν, κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει». 1.20.76 ιζ'. προφητῶν δὲ ἄλλος ζῶν αὐτὸν καὶ φῶς ὠνόμαζεν ἐν τῷ προσφωνεῖν τῷ θεῷ καὶ λέγειν «ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς». τίς γὰρ ἦν ἢ παρὰ τῷ θεῷ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τὸ φῶς ἢ αὐτὸς ὁ ἐν εὐαγγελίοις εἰπὼν «ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου», καὶ «ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή»; διὸ πάλιν ἰκετεύων ὁ προφήτης ἐν εὐχῇ πρὸς τὸν θεὸν λέγει «ἐξάποστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου· αὐτὰ με ὁδηγήσει». ιη'. ἀλήθειαν δὲ αὐτὸν καὶ Ζοροβάβελ ἀνειπὼν νικητηρίων ἠξιώθη, ὅτ' ἐπὶ τοῦ Περσῶν βασιλέως ἀναγράφεται εἰρηκῶς «καὶ ἡ 1.20.77 ἀλήθεια μένει καὶ ἰσχύει εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ζῆ καὶ κρατεῖ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. καὶ οὐκ ἔστιν παρ' αὐτῇ λαβεῖν πρόσωπα, ἀλλὰ τὰ δίκαια ποιεῖ, ἀπὸ πάντων τῶν ἀδίκων καὶ πονηρῶν ἀπέχεται». οἷς ἐπιλέγει «καὶ αὐτῆς ἡ ἰσχὺς καὶ τὸ βασίλειον καὶ ἡ ἐξουσία καὶ ἡ μεγαλοσύνη πάντων τῶν αἰώνων». ζῆν γὰρ εἰπὼν τὴν ἀλήθειαν καὶ νικᾶν καὶ κρατεῖν, ἐμφαντικώτατα παρέστησεν αὐτῆς τὴν ὑπόστασιν. οἷς ἀκολούθως καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἀλήθειαν ἑαυτὸν ὀνομάζων τὴν τοῦ Ζοροβάβελ μαρτυρίαν ἐπεσφραγίζετο. 1.20.78 ιθ'. καὶ ποταμὸν δὲ αὐτὸν ὠνόμασεν ὁ εἰπὼν «τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα εὐφραίνουσιν τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ». 1.20.79 κ'. ἤδη δὲ καὶ ὄρος προσεῖπεν ὁ φήσας «τὸ ὄρος ὃ ἠυδόκησεν ὁ θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ». διὸ καὶ παρὰ τῷ Δανιὴλ «ἐξ ὄρους» λίθος τμηθεὶς «ἄνευ χειρῶν» καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἀποκαθιστάμενος εἰς ὄρος ὑψηλὸν ἑωρᾶτο, τοῦ μὲν ὄρους τὴν προὔπαρξιν τῆς θεότητος αὐτοῦ σημαίνοντος, τοῦ δὲ λίθου τὴν ἀνθρωπότητα. 1.20.80 κα'. καὶ δικαιοσύνην δὲ αὐτὸν ἐκάλουν ὡς ὁ λέγων «τίς ἐξήγειρεν ἀπὸ ἀνατολῶν δικαιοσύνην;» κβ'. καὶ ἥλιον δικαιοσύνης ὡς ὁ εἰπὼν «τοῖς δὲ φοβουμένοις με ἀνατελεῖ ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ ἴασις ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ.» καὶ ἄλλος «δύσεται» φησὶν «ὁ ἥλιος ἐπὶ τοὺς προφήτας» «τοὺς πλανῶντας τὸν λαόν μου»· οὐ γὰρ δὴ ταῦτα τῷ αἰσθητῷ ἐφαρμόζοι ἂν ἡλίῳ, ἀλλ' οὐδὲ τῷ ἐνσάρκῳ λόγῳ. 1.20.81 κγ'. καὶ σοφίαν δὲ αὐτὸν ὀνομάζει Σολομῶν ἐν Παροιμίαις 1.20.81 λέγων «ἡ σοφία ὠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον, καὶ ὑπῆρεισεν στύλους ἐπτά» καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ ὅτι προκόσμιος ἦν ἡ σοφία ζῶσα καὶ ὑφεστῶσα, αὐτὸς ἐδίδασκεν ἐκ προσώπου αὐτῆς ταύτας προέμενος τὰς φωνὰς «ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλήν, καὶ γνῶσιν καὶ ἔννοιαν ἐγὼ ἐπεκαλεσάμην», εἰθ' ἐξῆς ἐπιλέγων «δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσιν καὶ οἱ δυνάσται γράφουσιν δικαιοσύνην, δι' ἐμοῦ μεγιστᾶνες μεγαλύνονται, καὶ τύραννοι δι' ἐμοῦ κρατοῦσιν». 1.20.82 κδ'. ἀλλὰ καὶ ζύλον ζωῆς καὶ κύριον αὐτὸν Σολομῶν ἀπεκάλει λέγων «ζύλον ζωῆς ἐστὶν πᾶσιν τοῖς ἀντεχομένοις αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐπερειδομένοις ἐπ' αὐτὴν ὡς ἐπὶ κύριον ἀσφαλῆς». 1.20.83 κε'. καὶ ὁ τοῦ Σολομῶνος δὲ πατὴρ Δαυὶδ ἐν Ψαλμοῖς ὁμοῦ καὶ κύριον ὁμοῦ καὶ ἱερέα αὐτὸν ὠνόμαζεν· ποτὲ μὲν λέγων «εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου», ποτὲ δὲ φάσκων «ὥμοσεν κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ». 1.20.84 κϛ'. καὶ θεὸν δὲ αὐτὸν οἶδεν ὁμολογεῖν ὁ αὐτὸς φάσκων «ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν

αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος ἢ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέν σε ὁ θεός, ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου». θεὸς γὰρ ἐν τούτοις χρισόμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ τίς ἂν ἕτερος εἶη ἢ αὐτὸς ὁ διὰ τὸ χρῖσμα τὸ πατρικὸν Χριστὸς ἀνηγορευμένος; 1.20.85 κζ'. ὁ δ' αὐτὸς οὗτος καὶ ἀγαπητὸς ἦν τοῦ θεοῦ, ὁ δὲ παρίστησιν ἢ τοῦ ψαλμοῦ προγραφή περιέχουσα «ὦδὴ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ». 1.20.86 κη'. Ἡσαίας δὲ βραχίονα αὐτὸν ἀπεκάλει λέγων «ἀποκαλύψει κύριος τὸν βραχίονα τὸν ἅγιον αὐτοῦ ἐνώπιον πάντων τῶν ἐθνῶν.» κθ'. καὶ Δαυὶδ ὁμοῦ δικαιοσύνην καὶ σωτήριον αὐτὸν ἠπίστατο, διὸ ἔλεγεν «ἐγνώρισεν κύριος τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν 1.20.87 ἀπεκάλυψεν τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ», καὶ πάλιν «εὐαγγελίζεσθε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ», καὶ αὐθις «τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραήλ;» καὶ «δεῖξον ἡμῖν, κύριε, τὸ ἔλεός σου, καὶ τὸ σωτήριόν σου δώης ἡμῖν». λ'. καὶ τί με δεῖ καθ' ἕκαστον ἀναλέγεσθαι, παρὸν τῷ φιλομαθεῖ τὰ τοιαῦτα συνάγειν ἐξ ἀπάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, δι' ἧς φαίνονται οἱ τοῦ θεοῦ ἄνθρωποι τῷ θείῳ πνεύματι φωτισθέντες τὴν τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ γνῶσιν, ἀπόρρητον οὔσαν τότε καὶ τὰ πλήθη διαλανθάνουσαν τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ. διὸ καὶ διαφόρως αὐτὸν ἐξεφώνουν κεκαλυμμέναις ταῖς ἐπηγορίαις. ἐφυλάττετο γὰρ τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ ἢ χάρις τοῦ κηρύγματος τῆς περὶ αὐτοῦ θεολογίας, ἦν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἢ αὐτοῦ ἐκκλησία ὡσπερ τι πάλαι κρύφιον καὶ σεσιγημένον μυστήριον παραλαβοῦσα 1.20.88 σεμνύνεται. τοῦτο γοῦν καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος διδάσκει λέγων «κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι εἰς ὑμᾶς πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν—νυνὶ δὲ ἐφανερῶθη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, οἷς ἠθέλησεν ὁ θεὸς γνωρίσαι τί τὸ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅς ἐστιν Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπίς τῆς δόξης». ὁρᾷς ὅπως μυστήριον ἦν ἀποκεκρυμμένον πρότερον, νυνὶ 1.20.89 δὲ φανερωθὲν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. διόπερ οἱ μὲν τοῦ θεοῦ προφητῆται τῷ προφητικῷ πνεύματι μυστικῶς αὐτὸν ἐθεολόγουν, τὸ δὲ πλῆθος τοῦ Ἰουδαίων ἔθρους ἐν ἀγνοίᾳ ἐτύγχανεν τοῦ κεκρυμμένου μυστηρίου. ὅθεν θεὸν μὲν ἐδιδάσκετο ἕνα εἰδέναι διὰ τὸ τῇ πολυθέῳ πλάνῃ συνεχῶς ὑποσύρεσθαι, πατέρα δὲ ὄντα τὸν θεὸν υἱοῦ τοῦ μονογενοῦς ἠγνόει· τοῦτο γὰρ ἐφυλάττετο τῇ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίᾳ τὸ 1.20.90 μυστήριον, κατ' ἐξαιρετικὴν χάριν αὐτῇ δεδωρημένον, ἐν αὐτῷ γὰρ εἰσιν κατὰ τὸν ἀπόστολον «πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι». ἀλλὰ γὰρ διὰ τοσοῦτων ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ὁ «ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν», οὐ μόνον λόγος κεκλημένος, ὡς Μάρκελλος οἶεται, ἀπεδείχθη, ἀλλὰ καὶ υἱὸς καὶ μονογενὴς καὶ φῶς καὶ ἄρτος καὶ Ἰησοῦς καὶ Χριστὸς καὶ κύριος καὶ ἀρχιερεὺς καὶ ἀπαύγασμα καὶ χαρακτήρ καὶ εἰκὼν καὶ πρωτότοκος πάσης κτίσεως καὶ πηγὴ ζωῆς καὶ ἀλήθεια καὶ ποταμὸς καὶ δικαιοσύνη καὶ ἥλιος δικαιοσύνης καὶ σοφία καὶ ξύλον ζωῆς καὶ κύριος καὶ θεὸς καὶ ἀγαπητὸς καὶ ἱερεὺς καὶ βραχίων καὶ δικαιοσύνη καὶ σωτήριον. καὶ πάντα ταῦτα ὦν καὶ προϋπάρχων τῆς σαρκὸς ὠνομάζετο, ὡς αἰ παρατε1.20.91 θεῖσαι γραφαὶ δεδηλώκασιν. τίνοι τοίνυν λόγῳ ταῦτα πάντα παρὲς Μάρκελλος ἐπὶ μόνου τοῦ λόγου ἴσταται, οὐ διαβαίνων μὲν καὶ ἐπὶ τὰς λοιπὰς ἐπωνυμίας, μόνον δὲ λόγον αὐτὸν εἶναι φάσκων τοῦ θεοῦ καὶ λόγον σημαντικόν, ποτὲ μὲν ἡσυχάζοντα ἐν τῷ θεῷ, ποτὲ δὲ ἐνεργεῖα μόνῃ λαλοῦντα λέγοντα ἢ πράττοντα, ἢ διὰ τὸ Σαβελλιάζειν ἄντικρυς καὶ μὴ πιστεύειν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μηδὲ γνωρίζειν τὸ μυστήριον τὸ προϋπάρχον μὲν πάλαι, μόνῃ δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ 1.20.92 Χριστοῦ διὰ τῆς αὐτοῦ φανερωθὲν χάριτος; εἰ δὲ λέγοι μυστήριον εἶναι ἀγνοούμενον τὸ λόγον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸν θεὸν καὶ χρῆσθαι λόγῳ τοῦτο γὰρ αὐτῷ Μαρκέλλῳ δοκεῖ τοῦτον γράφοντι τὸν τρόπον τί γὰρ ἕτερον ἦν ἀποκεκρυμμένον μυστήριον ἢ τὸ κατὰ τὸν λόγον; οὕτως δὲ ἦν ἀποκεκρυμμένον ἐν τῷ θεῷ τοῦτο πρότερον τὸ μυστήριον, ὥστε

μηδένα τοῦ προτέρου λαοῦ σαφῶς τὰ κατὰ τὸν λόγον εἰδέναι- εἰ δὴ οὖν τοῦτο λέγοι, μανθανέτω ὅτι καὶ πᾶς Ἰουδαίων τῶν τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ μὴ ἐπεγνωκότων ὁμολογήσειεν ἂν τὸν λόγον 1.20.93 ἔχειν τὸν θεὸν καὶ μὴ εἶναι ἄλογον. τοῦτο δὲ καὶ Σαβέλλιος αὐτὸς καὶ πᾶς Ἕλληνας τε καὶ βάρβαρος, ὁ θεὸν εἶναι ὑφιστάμενος, ἀναμφιλέκτως φῆσαι ἂν· ἅμα γὰρ τῷ θεῷ εἰπεῖν, καὶ σοφὸν αὐτὸν νοεῖ καὶ λογικὸν καὶ δυνατὸν καὶ δίκαιον καὶ ἀγαθόν. ποῖον οὖν μυστήριον ἦν ἀποκεκρυμμένον τὸ τοῖς πᾶσιν ὁμολογούμενον; τίς γὰρ οὐκ ἂν εἴποι ἐν τῷ θεῷ σοφίαν εἶναι καὶ δύναμιν καὶ ζωὴν καὶ φῶς καὶ ἀλήθειαν καὶ δικαιοσύνην καὶ λόγον καὶ πᾶν ὅ τι καλὸν καὶ ἀγαθόν; μᾶλλον δὲ αὐτὸν εἶναι πάντα ταῦτα καὶ εἴ τι τούτων ἀνώτερόν τε καὶ κρεῖττον καὶ ἡμῖν ἄγνωστον· ταῦτα γὰρ αὐτοδίδακτος φύσις ὁμολογεῖν περὶ τοῦ θεοῦ πάντα ἄνθρωπον ἐξαναγκάζει. 1.20.94 ἔνθεν καὶ τὸν υἱὸν διδασκόμεθα πάντα ταῦτα εἶναι, ἅτε μονογενῆ υἱὸν καὶ κληρονόμον ὄντα τοῦ πατρὸς καὶ πάντ' ἔχοντα ὅσα καὶ ὁ πατήρ. διὸ ἐν μορφῇ θεοῦ λέλεκται καὶ εἰκῶν τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον φῆσαντα «ὅς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμόν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ», καὶ πάλιν «ὅς ἐστὶν εἰκῶν τοῦ θεοῦ». 1.20.95 οὐκ ἄρα τὸ λογικὸν εἶναι τὸν θεὸν τοῦτο ἦν «τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν», οὐδὲ τοῦτο «νῦν ἐφανερώθη» τὸ φυσικαῖς ἐννοίαις πᾶσιν ἀνθρώποις ἐγνωσμένον· ἀλλὰ γὰρ ποῖον εἰ ἔροίτο τις, ἀποκρίνεται ὁ ἀπόστολος, «νῦν δὲ ἐφανερώθη» λέγων «τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, οἷς ἠθέλησεν ὁ θεὸς γνωρίσαι τί τὸ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς 1.20.96 ἔθνεσιν, ὅς ἐστὶν Χριστὸς ἐν ὑμῖν». Χριστὸς οὖν ἦν τὸ μυστήριον, δῆλον δ' ὅτι υἱὸς τοῦ θεοῦ. διὸ μυστικῶς πρότερον οἱ τοῦ θεοῦ προφήται διαφόροις αὐτὸν ἐδόξαζον ἐπηγορίαις, τὸ ἀπόρητον ἀποκρύπτοντες καὶ τῇ αὐτοῦ χάριτι τὴν εἰς πάντας ἀποκάλυψιν αὐτοῦ ταμιευόμενοι. ὅτε τοίνυν μετὰ τοσαύτας τῶν γραφῶν μαρτυρίας δισχυρίζεται Μάρκελλος τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον πρὶν ἢ τὴν σάρκα ἀναλαβεῖν μηδὲν ἕτερον εἶναι ἢ λόγον καὶ μηδ' ἑτέρω χρηματίσαι ὀνόματι, τότε δὲ διαφόρων ἐπηγοριῶν τετυχηκέναι ὅτε «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο», πρὸ τούτου μηδὲν ἕτερον ὄντα ἢ λόγον, πῶς οὐκ ἀμαθῆς καὶ ἀσύνητος τῶν θείων ἐλέγχοιτ' ἂν ἀναγνωσμάτων; ἀλλὰ γὰρ τούτου συστάντος, φέρε λοιπόν, ὡςπερ ἀναβεβιωκότα τὸν νέον Σαβέλλιον ἐποπτεύσωμεν. 2.t.1 Β' Τάδε τὸ β' περιέχει σύγγραμμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς θεολογίας ἀ' ὅπως τὴν Σαβελλίου δόξαν ἀνευεῦθε Μάρκελλος. β' ὅπως καὶ Ἰουδαῖζων τῇ δόξῃ διελέγχεται. γ' ὅπως τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἐν τῷ θεῷ ὄντα ἀναρχον εἶναι καὶ ἀγέννητον ὠρίζετο. δ' ὅπως ἐν καὶ ταῦτὸν εἶναι τὸν λόγον καὶ τὸν θεὸν ἔλεγεν. ε' ὅτι ταῦτα λέγων ἠρνεῖτο τὸν υἱόν. ς' ὅπως ἡ ἐκκλησία τὸν υἱὸν θεολογεῖ. ζ' ὅπως ἡ ἐκκλησία τὴν τοῦ πατρὸς μοναρχίαν κηρύττει. η' ὁποίοις ῥήμασιν Μάρκελλος ἠρνεῖτο τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. θ' ἔλεγχος τῆς τοῦ ἀνδρὸς κακοδοξίας. ι' ὅτι μὴ ὀρθῶς ἐξεδέξατο τὸ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος». ια' ὅτι ποτὲ μὲν αὐτὸν προφορικὸν τοῦ θεοῦ λόγον, ποτὲ δὲ ἐνδιάθετον ὁμοίως τῷ ἐν ἀνθρώποις ἔφασκεν. ιβ' ὅτι μὴ ὡς ἐδόκει Μαρκέλλω ὁ εὐαγγελιστὴς τὴν περὶ τοῦ λόγου θεολογίαν ἐξέθετο. ιγ' ποσαχῶς τὸ σημαινόμενον ἐκ τῆς τοῦ λόγου φωνῆς νοεῖται. ιδ' ὅπως χρῆ διερμηνεύειν τὴν εὐαγγελικὴν περὶ τοῦ λόγου διδασκαλίαν. ιε' τῶν αὐτοῦ Μαρκέλλου φωνῶν παραθέσεις δι' ὧν ἠρνεῖτο τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ σαφῶς προφορικὸν λόγον καὶ ἐνδιάθετον φάσκων εἶναι αὐτόν. ις' ἔλεγχος τῆς τάνδρὸς κακοδοξίας. ιζ' ἐρμηνεία τῆς ἀληθοῦς διανοίας τοῦ λόγου. ιη' διὰ τί λόγον ὠνόμασεν τὸν υἱὸν ὁ εὐαγγελιστὴς ἀρχόμενος τῆς ἑαυτοῦ γραφῆς. ιθ' ὅπως Μάρκελλος τὰς περὶ ἐνὸς θεοῦ τῆς παλαιᾶς διαθήκης γραφὰς μαρτυροῦμενος ὁμοίως Ἰουδαίοις τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἠρνεῖτο. κ' διὰ τί Μωσῆς καὶ οἱ προφῆται οὐ γυμνῶς παρέδωκαν Ἰουδαίοις τὴν περὶ τοῦ υἱοῦ θεολογίαν. κα' ὅτι ὁ υἱὸς ἦν τοῦ θεοῦ ὁ Μωσεῖ καὶ τῷ Ἀβραάμ χρηματίσας. κβ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς προφήταις διὰ τοῦ υἱοῦ ὁ πατήρ ἐθεολογεῖτο. κγ' ὅτι μὴ δύο θεοὺς ἡ ἐκκλησία κηρύττει. κδ' ὅπως Μάρκελλος τοῖς λόγοις τοῦ θεοῦ

τοῖς τῶν πρακτέων παραγγελτικοῖς τὸν μονογενῆ λόγον ἀφωμοίου. κέ ὅπως αὐτὸς ἑαυτῷ τάναντία ἔγραφεν.

2.1.1 Μετὰ τὰς παρατεθείσας τῶν θείων ἀναγνωσμάτων μαρτυρίας, δι' ὧν ὅτι μὴ μόνον λόγος ὠνόμαστο πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ παρέστη ὡσπερ οὖν ἐδόκει Μαρκέλλω ἀλλὰ καὶ μυρία ἕτερα, φέρε δὴ λοιπὸν τὸ Σαβελλίου εἶδωλον ὡσπερ ἀπὸ γῆς ἀνακύψαν ἐποπτεύσωμεν. ἐτόλμησεν οὖν εἰπεῖν αὐτὸν τὸν ἐπὶ πάντων θεόν, τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, γεγεννησθαι ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου καὶ αὐτὸν πεπονθέναι, τοῦτον γράψας τὸν τρόπον τί τοίνυν ἦν τὸ κατελθὸν πρὸ τοῦ ἐνανθρωπήσαι; πάντως πού φησιν· πνεῦμα. εἰ γάρ τι παρὰ τοῦτο λέγειν ἐθέλοι, οὐ συγχωρήσει αὐτῷ ὁ πρὸς τὴν παρθένον εἰρηκῶς ἄγγελος «πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ». εἰ δὲ πνεῦμα εἶναι φήσει, ἀκουέτω τοῦ σωτῆρος λέγοντος «πνεῦμα ὁ θεός». 2.1.2 διὰ τούτων τὸν τῶν ὄλων θεόν, περὶ οὗ ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν ἐδίδαξεν εἰπὼν «πνεῦμα ὁ θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν», τὸ ἐπελθὸν τῇ παρθένῳ 2.1.3 πνεῦμα εἶναι ἔφη, ἄντικρυς τὸν Σαβέλλιον ἀνανεούμενος. καὶ προῖων ἐξῆς, Ἰερεμίου τοῦ προφήτου περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ σωτῆρος σαφῶς εἰρηκότος «μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη», ἐπὶ τὸν πατέρα ἀναφέρει τὸ λόγιον φάσκων αὐτοῖς ῥήμασιν ἀλλ' ἔοικεν ἐν τῷ λόγῳ ὁ πατήρ εἶναι, κὰν Ἀστερίῳ μὴ δοκῆ καὶ τοῖς ταῦτα ἐκείνῳ φρονοῦσιν. 2.1.4 καὶ ἐπὶ τοῦ πάθους δὲ τοῦ σωτῆρος ταῦτον ποιεῖ. παραθεῖς γὰρ ἀπὸ τῶν Ἰερεμίου Θρήνων τὸ «πνεῦμα προσώπου ἡμῶν Χριστὸς κύριος συνελήφθη ἐν ταῖς διαφθοραῖς αὐτῶν», ἐπιλέγει κἀνταῦθα ὁμοίως ὁ προφήτης περὶ τοῦ τὴν ἡμετέραν ἀνειληφότος σάρκα λόγου διαλέγεται, καὶ ἐπιφέρει λέγων πνεῦμα σκιᾶς ποιητικὸν οὐκ ἂν ποτε γένοιτο. πνεῦμα δὲ ὅτι αὐτὸς ὁ θεός, ὁ σωτὴρ ἔφη «πνεῦμα ὁ θεός». ὅτι δὲ ὁ θεὸς φῶς ἐστίν, αὐτὸς διδάσκει ἡμᾶς «ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς» λέγων. θεωρεῖς ὅπως τὰ περὶ τοῦ σωτῆρος λελεγμένα ἐπὶ τὴν θεότητα τοῦ 2.1.5 πατρὸς μεταφέρει. καὶ πάλιν ἀναιρεῖ τὴν ὑπόστασιν τοῦ υἱοῦ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ πρὸ τῆς τῶν γεννητῶν δημιουργίας μηδὲν ἕτερον εἶναι πλὴν τοῦ θεοῦ μόνου ἀποφαινόμενος· γράφει δ' οὖν ὧδε κατὰ λέξιν τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐξουσίαν Ἀστερίος δόξαν ὀνομάζει, καὶ οὐ δόξαν μόνον ἀλλὰ καὶ προκόσμιον δόξαν, οὐκ ἐννοῶν ὅτι μήπω τοῦ κόσμου γεγονότος οὐδὲν ἕτερον ἦν πλὴν θεοῦ μόνου. καὶ αὖθις τὸ αὐτὸ βεβαιοῖ λέγων οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ πάντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὄντα ὑπὸ τοῦ θεοῦ γεγένηται· εἰ τοίνυν τοῦτο πιστεύοι, ἀνάγκη αὐτὸν κάκεινο συνομολογεῖν ὅτι πλὴν θεοῦ οὐδὲν ἕτερον ἦν. 2.2.1 ὄραξ Ἰουδαῖον ἄντικρυς τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ, «δι' οὗ τὰ πάντα» γέγονεν, ἀρνούμενον. εἰ γὰρ πλὴν θεοῦ οὐδὲν ἕτερον ἦν πρὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, οὐκ ἦν ἄρα ὁ υἱός· καὶ πῶς «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν»; ὁ μὲν οὖν Ἰουδαῖος, ὁ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ ἀρνούμενος, πρὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως οὐδὲν οἶδεν πλὴν θεοῦ μόνου, συμμαρτυροῦντος αὐτῷ Μαρκέλλου· ἡ δὲ Χριστοῦ ἐκκλησία σὺν παρρησίᾳ πάση σεμνύνεται λέγουσα «ἡμῖν εἰς θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ 2.2.2 εἰς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα». ἐπὶ δὲ λέγει «δι' οὗ τὰ πάντα», οἶδεν αὐτὸν πρὸ πάντων· ὥστε πρὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ὁ λέγων οὐδὲν ἕτερον εἶναι πλὴν θεοῦ μόνου τῆς ἀληθείας καταψεύδεται. σὺν γὰρ τῷ μόνῳ θεῷ καὶ ὁ μονογενὴς αὐτοῦ υἱὸς ἦν πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως, καὶ τῷ πατρὶ συνῆν. τοῦτο γὰρ ἐδίδαξεν αὐτὴν καὶ ὁ εἰπὼν «ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκεν κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ 2.2.3 ἐποίησεν τοὺς αἰῶνας». καὶ ἐν Παροιμίαις διὰ Σολομῶνος αὐτὸς ὁ υἱὸς περὶ ἑαυτοῦ διδάσκει λέγων «ἠνίκα ἠτοίμαζεν τὸν οὐρανόν, συμπαρήμην αὐτῷ». ἀλλὰ καὶ αὐτὸς «ἦν τὸ φῶς, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον», ἐπειδὴ «ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ

ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο». εἰ δὲ «ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο», 2.2.4 δῆλον ὡς προϋπήρχεν τοῦ κόσμου. οὐκ ἄρα μόνος ἦν ὁ θεὸς πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως, συνῆν δὲ αὐτῷ ὁ μονογενὴς αὐτοῦ υἱός, εἰς ὃν ἀφορῶν ὁ πατὴρ ἔχαιρεν, ὡς διδάσκει αὐτὸς ὢν ἡ σοφία, λέγων ἐν Παροιμίαις «ἐγὼ ἤμην ἢ προσέχαιρεν καθ' ἡμέραν». καὶ αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς ταῖς πατρικαῖς ἐννοίαις ἐνατενίζων εὐφροσύνης ἐπληροῦτο, διό φησιν «ἠὺφραινόμεν δὲ ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ». ταῦτα μὲν ἡ Χριστοῦ ἐκκλησία τὰ εὐσεβῆ καὶ θεῖα μυστήρια παραλαβοῦσα φυλάττει. ὁ δὲ λέγων μήπω τοῦ κόσμου γεγονότος μηδὲν ἕτερον εἶναι πλὴν θεοῦ μόνου 2.2.5 δυεῖν θάτερον ἑαυτὸν ὄντα παρίστη, ἢ Ἰουδαῖον ἢ Σαβελλιανόν. ἢ γὰρ αὐτόθεν ἀρνούμενος τὸν υἱόν, θεὸν δὲ μόνον εἰσάγων, Ἰουδαῖος ἔσται τὸν Χριστὸν ἀρνούμενος· ἢ μέχρι λόγου τὴν τοῦ υἱοῦ πρόσρησιν ἀποδεχόμενος, αὐτὸν δ' εἶναι φάσκων τὸν ἕνα θεόν, υἱὸν ὁμοῦ καὶ πατέρα, τὸν Σαβέλλιον ἀνανεώσεται. εἰ γὰρ πρὸ τοῦ κόσμου οὐδὲν ἕτερον ἦν πλὴν θεοῦ, ἢ αὐτὸς ἔσται πατὴρ καὶ υἱὸς ἢ οὐδ' ἕξει υἱόν. 2.3.1 ἀλλ' ἔοικεν Μάρκελλος, τὸν ἐν αὐτῷ τῷ θεῷ λόγον, καθ' ὃν λογικὸς νοεῖται, τοῦτον εἶναι φάσκων τὸν υἱόν· ὥστε εἶναι αὐτὸν ἑαυτοῦ πατέρα, καὶ αὐτὸν ἑαυτοῦ υἱόν. ἐπάκουσον γοῦν τῶν αὐτοῦ φωνῶν, δι' ὧν τοῦτον γράφει τὸν τρόπον πρὸ γὰρ τῆς δημιουργίας ἀπάσης ἡσυχία τις ἦν, ὡς 2.3.2 εἰκός, ὄντος ἐν τῷ θεῷ τοῦ λόγου. εἰ γὰρ ποιητὴν ἀπάντων τὸν θεὸν Ἀστέριος πεπίστευκεν εἶναι, δῆλον ὅτι συνομολογήσει ἡμῖν καὶ αὐτὸς τὸν μὲν αἰεὶ ὑπάρχειν, μηδεπώποτε ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβόντα, τὰ δὲ γεγενῆσθαι τε ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γεγενῆσθαι. ὁρᾷς ὅπως τὸν θεὸν ἀναρχον ὑποστησάμενος τὸν λόγον ἐν αὐτῷ ὄντα ἐν ἡσυχίᾳ εἶναι πρὸ τῆς δημιουργίας ἔφη· καὶ προῖων ἐξῆς ἐπιλέγει εἰ τοίνυν τοῦτο πιστεύοι, ἀνάγκη αὐτὸν κάκεῖνο συνομολογεῖν ὅτι πλὴν θεοῦ οὐδὲν ἕτερον ἦν. εἶχεν οὖν τὴν οἰκείαν δόξαν ὁ λόγος, ὢν ἐν τῷ πατρὶ. 2.3.3 ἐντεῦθεν εἰκότως καὶ ἀίδιον, τοῦτ' ἔστιν ἀγέννητον, εἶναι φησιν τὸν λόγον, ὡς γράφων ἀκούεις τοίνυν τῆς συμφωνίας τοῦ ἁγίου πνεύματος, διὰ πολλῶν καὶ διαφόρων προσώπων τῆ τοῦ λόγου μαρτυρούσης αἰδιότητι. καὶ πάλιν καὶ διὰ τοῦτο ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῆς αἰδιότητος τοῦ λόγου, «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» λέγων «καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος». τρισὶν ἐπαλλήλοις μαρτυρίαις χρώμενος τὴν αἰδιότητα τοῦ λόγου δεικνύει βούλεται. 2.3.4 ὅπως δὲ ἠνώσθαι τῷ θεῷ καὶ συναγέννητον εἶναι αὐτῷ τὸν λόγον ἔφασκεν, πάρεστιν αὐτοῦ ἐπακοῦσαι ὡς πη λέγοντος τὴν μὲν κατὰ σάρκα οἰκονομίαν τῷ ἀνθρώπῳ διαφέρειν γινώσκωμεν, τὴν δὲ κατὰ πνεῦμα αἰδιότητα ἠνώσθαι τῷ πατρὶ πεπιστεύκαμεν. 2.4.1 τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἐν τῷ θεῷ δοῦς εἶναι τὸν λόγον, ἐν καὶ ταῦτον εἶναι αὐτῷ ἐξῆς ἀποφαίνεται κατὰ λέξιν ὡς γράφων εἰ μὲν γὰρ ἡ τοῦ πνεύματος ἐξέτασις γίνοιτο μόνη, ἐν καὶ ταῦτον εἰκότως ἂν ὁ λόγος εἶναι τῷ θεῷ φαίνοιτο· εἰ δὲ ἡ κατὰ σάρκα προσθήκη ἐπὶ τοῦ σωτήρος ἐξετάζοιτο, ἐνεργεῖα ἢ θεότης μόνη πλατύνεσθαι δοκεῖ· ὥστε εἰκότως μονὰς ὄντως ἐστὶν ἀδιαίρετος. 2.4.2 καὶ πάλιν προῖων φησιν οὐ διὰ τὴν ἐν ἅπασιν οὖν λόγοις τε καὶ ἔργοις ἀκριβῆ συμφωνίαν, ὡς Ἀστέριος ἔφη, ὁ σωτὴρ λέγει «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν»· ἀλλὰ διότι ἀδύνατόν ἐστιν ἢ λόγον θεοῦ ἢ θεὸν τοῦ ἑαυτοῦ μερίζεσθαι λόγου. εἰ δὲ οὖν ἐν καὶ ταῦτον ἦν ὁ θεὸς καὶ ὁ ἐν αὐτῷ λόγος, ὡς δοκεῖ Μαρκέλλω, ὁ ἐν τῇ ἀγίᾳ παρθένῳ γενόμενος καὶ σαρκωθεὶς καὶ ἐνανθρωπήσας καὶ παθὼν τὰ ἀναγεγραμμένα καὶ ἀποθανὼν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν αὐτὸς ἦν ὁ ἐπὶ πάντων θεός· ὁ δὲ τολμήσαντα φάναι τὸν Σαβέλλιον ἢ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἐν ἀθέοις καὶ βλασφημίαις κατέλεξεν. 2.5.1 εἰ δὲ λέγοι Μάρκελλος τὸν λόγον εἶναι τοῦ θεοῦ τὸν σαρκωθέντα, ἀλλ' ἀχώριστον αὐτὸν ὠρίσατο εἶναι τοῦ θεοῦ, μονάδα δοῦς ἀδιαίρετον, καὶ μίαν ὑπόστασιν τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ λόγου, ὡς μηδ' ἕτερον νοεῖν τὸν ἐνανθρωπήσαντα κατ' αὐτὸν ἢ τὸν ἐπὶ πάντων θεόν. εἰ δὲ μονὰς ἐστὶν ἀδιαίρετος, ἔν τε καὶ ταῦτον ὁ θεὸς καὶ ὁ ἐν αὐτῷ λόγος, καὶ τίνα ἂν εἴποι τις πατέρα, τίνα δὲ υἱόν, ἐνὸς ὄντος τοῦ ὑποκειμένου; οὕτω μὲν δὲ Μάρκελλος

υιοπάτορα τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἰσάγων τὸν Σαβέλλιον ἀνερέου. ἡ δὲ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ καὶ τὴν μονάδα τὴν ἀδιαίρετον γνωρίζει, μίαν ἀρχὴν ὁμολογοῦσα, τὸν ἕνα καὶ ἀγέννητον καὶ ἀναρχον θεόν· καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ δὲ γεννηθέντα μονογενῆ υἱόν, ἀκριβῶς ὄντα καὶ ζῶντα καὶ ὑφεστῶτα, σωτῆρα ἐπιγράφεται, οὐκ ἀναρχον ὄντα οὐδὲ ἀγέννητον, ἵνα μὴ δύο ἀρχὰς καὶ δύο θεοὺς ὑποστήσῃται, ἐξ αὐτοῦ δὲ γεννηθέντα τοῦ πατρὸς καὶ ἀρχὴν ἔχοντα τὸν γεγεννηκότα. 2.6.2 διὸ πιστεύειν παρείληφεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα καὶ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν μονογενῆ τοῦ θεοῦ υἱόν, τῆς ἀγίας ταύτης καὶ μυστικῆς πίστεως τὴν ἐν Χριστῷ παρεχούσης ἀναγέννησιν τοῖς δι' αὐτῆς φωτιζομένοις. ἀλλὰ τὴν μονάδα φησὶν Μάρκελλος ἐνεργεῖα πλατύνεσθαι, ὃ ἐπὶ μὲν σωματῶν χώραν ἔχει, ἐπὶ δὲ τῆς ἀσωμάτου καὶ ἀλέκτου καὶ ἀνεκφράστου οὐσίας οὐκέτι. 2.6.3 οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ ἐνεργεῖν πλατύνεται οὐδ' ἐν τῷ μὴ ἐνεργεῖν συστέλλεται, οὐδ' ὅλως ὁμοίως ἀνθρώποις ἐνεργεῖ οὐδ' ὁμοίως ἀνθρώποις κινεῖται· μονὰς δὲ ὢν ἀδιαίρετος ὁ θεὸς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱόν ἐξ ἑαυτοῦ ἐγέννα, οὐ διαιρούμενος οὐδ' ἀλλοίωσιν ἢ τρο2.6.4 πὴν ἢ ῥοὴν ἢ τι πάθος ὑπομένων. οὐδὲ γὰρ προστάτων οὐδ' ἐγκελευόμενος οὐδὲ νομοθετῶν, ὁμοίως ἀνθρώποις γλώττη καὶ χεῖλεσιν λαλῶν ταῦτα πράττει, οὐδέ γε ἀφορῶν εἰς τὴν τοῦ παντὸς διακόσμησιν ὁμοίως ἡμῖν ὀφθαλμοῖς χρώμενος ἐνατενίζει, ὅποτε καὶ «τὰ μὴ ὄντα» προλαβῶν ἀρρήτῳ καὶ θεϊκῇ δυνάμει ὡς ἦδη ὄντα καὶ 2.6.5 ὑφεστῶτα θεωρεῖ. ἀλλ' οὐδὲ ποιῶν καὶ δημιουργῶν ὁμοίως τοῖς παρ' ἡμῖν τεχνίταις προὔποκειμένην ὕλην λαβῶν χερσὶν καὶ δακτύλοις τεκταίνεται, ἀρρήτῳ δὲ πάλιν καὶ ἀκαταλήπτῳ δυνάμει ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τὴν τῶν γενητῶν ἀπάντων ὑπεστήσατο οὐσίαν. εἰ δὴ οὖν πάντα λόγοις ἡμῖν ἀρρήτοις καὶ ἀσυλλογίστοις ἐποίησε, τί δὴ χρὴ ἀγωνιᾶν, μὴ ὁμοίως τοῖς θνητοῖς ζῴοις πάθος τι περὶ αὐτὸν εἴποιμεν γεγονέναι ἐπὶ τῇ τοῦ υἱοῦ γεννήσει, ἣν ὑπὲρ πάντα καὶ πρὸ πάντων ὑπέστη, οὐ κατὰ τι τῶν τῆς θνητῶν φύσει συνεγνωσμένων, κατὰ δὲ τὸν αὐτῷ μόνῳ γνωριζόμενον τρόπον; 2.7.1 ἀλλὰ φοβῆ, ὦ ἄνθρωπε, μὴ δύο ὑποστάσεις ὁμολογήσας δύο ἀρχὰς εἰσαγάγοις καὶ τῆς μοναρχικῆς θεότητος ἐκπέσοις; μάνθανε τοίνυν ὡς, ἐνὸς ὄντος ἀνάρχου καὶ ἀγεννήτου θεοῦ τοῦ δὲ υἱοῦ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένου, μία ἔσται ἀρχὴ μοναρχία τε καὶ βασιλεία μία, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ἀρχὴν ἐπιγράφεται τὸν αὐτοῦ πατέρα. «κε 2.7.2 φαλὴ γὰρ Χριστοῦ ὁ θεὸς» κατὰ τὸν ἀπόστολον. ἀλλὰ ἀγωνιᾶς, μὴ δύο θεοὺς ἀνάγκη εἶη παραδέξασθαι τὸν δύο ὑποστάσεις πατρὸς καὶ υἱοῦ εἶναι ὁμολογοῦντα; ἀλλὰ καὶ τοῦτο γίνωσκε, ὡς ὁ δύο δούς ὑποστάσεις πατρὸς καὶ υἱοῦ οὐκ ἀναγκάζεται δύο πατέρας εἰπεῖν, οὐδὲ δύο υἱούς, ἀλλὰ τὸν μὲν ἕνα πατέρα δώσει, τὸν δὲ ἕτερον υἱόν. κατὰ τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον οὐ δύο θεοὺς ἀνάγκη δοῦναι τὸν τὰς 2.7.3 δύο ὑποστάσεις τιθέντα. οὐδὲ γὰρ ἰσοτίμους αὐτὰς ὀριζόμεθα οὐδ' ἄμφω ἀνάρχους καὶ ἀγεννήτους, ἀλλὰ μίαν μὲν τὴν ἀγέννητον καὶ ἀναρχον, θατέραν δὲ γεννητὴν καὶ ἀρχὴν τὸν πατέρα κεκτημένην. διὸ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς καὶ ἑαυτοῦ εἶναι θεὸν τὸν αὐτοῦ πατέρα διδάσκει, ἐν οἷς φησιν «ἀνέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα 2.7.4 ὑμῶν καὶ θεὸν μου καὶ θεὸν ὑμῶν». ὁ μὲν δὴ θεὸς καὶ πατὴρ καὶ 2.7.5 αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ θεὸς ὢν δείκνυται· διὸ δὴ εἰς θεὸς τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ υἱοῦ κηρύττεται. ὁ δὲ υἱός, ὅτε μὲν αὐτὸς παραβάλλεται τῷ πατρί, οὐκέτ' ἔσται καὶ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς θεός, ἀλλ' υἱὸς μονογενῆς καὶ ἀγαπητὸς αὐτοῦ καὶ «εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου» καὶ «ἀπαύγασμα» τῆς πατρικῆς δόξης, σέβει τε καὶ προσκυνεῖ καὶ δοξάζει τὸν ἑαυτοῦ πατέρα θεὸν αὐτὸν καὶ ἑαυτοῦ ἐπιγραφόμενος ᾧ καὶ εὐχέσθαι ἀναγέγραπται, ᾧ καὶ εὐχαριστεῖ, ᾧ καὶ «ὑπήκοος μέχρις θανάτου» 2.7.6 γίνεται, ὁμολογεῖ τε ζῆν «διὰ τὸν πατέρα» καὶ μηδὲν δύνασθαι πράττειν ἄνευ τοῦ πατρὸς καὶ μὴ τὸ ἑαυτοῦ θέλημα ποιεῖν ἀλλὰ τὸ τοῦ πατρὸς. λέγει δ' οὖν αὐταῖς συλλαβαῖς «ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ οὐχ ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με», καὶ αὐθις «οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἄπ' ἑμαυτοῦ οὐδέν· καθὼς ἀκούω

κρίνω, καὶ ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν, ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με». καὶ ὅτι γε ἕτερος ἦν ὁ πέμψας αὐτὸν παρ' αὐτὸν παρίστησιν ἐξῆς λέγων «ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής· 2.7.7 ἄλλος ἐστίν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ». εἶτα μνημονεύσας τοῦ βαπτιστοῦ, τὸν πατέρα μάρτυρα εἶναι αὐτοῦ διδάσκει φάσκων «καὶ ὁ πέμψας με πατήρ, αὐτὸς μεμαρτύρηκεν περὶ ἐμοῦ», καὶ προστίθησιν «εἰ ἡγαπᾶτέ με, ἐχάρητε ἂν ὅτι πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα· ὅτι ὁ 2.7.8 πατήρ μου μείζων μου ἐστίν». δι' ὧν ἀπάντων ἕτερον ἑαυτὸν τοῦ πατρὸς δείκνυσιν. καὶ τὸ ὑπερέχον τῆς δόξης τοῦ πατρὸς παρίστησιν διὰ τοῦ τὸν μὲν ἀπεσταλκέναι λέγειν, ἑαυτὸν δὲ ἀπεστάλθαι καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατεληλυθέναι «οὐχ ἵνα ποιήσῃ τὸ θέλημα τὸ ἑαυτοῦ ἀλλὰ τὸ τοῦ πέμψαντος» αὐτόν. καὶ τί ἂν πρὸς ταῦτα φαίη Μάρκελλος, ἀκούων τοῦ κατεληλυθότος ἐξ οὐρανοῦ ταῦτα διδάσκοντος; οὐ γὰρ δήπου καὶ νῦν τὴν σάρκα τοῦ σωτήρος ταῦτα φάσκων ἔρει· 2.7.9 οὐ γὰρ ἡ σὰρξ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατελήλυθεν. τίνα τοίνυν ἔρει τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατεληλυθότα καὶ ταῦτα διδάσκοντα; πότερα τὸν θεὸν αὐτὸν ἢ τὸν τούτῳ συνημμένον λόγον; ἀλλ' εἰ λέγοι τὸν πατέρα, γυμνῶς ἀνακαλύψας τὸν Σαβέλλιον, αὐτὸς αὐτὸν ὁ σωτὴρ ἐψευσμένον ἀπελέγξει λέγων «καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ οὐχ ἵνα 2.7.10 ποιήσω τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με», καὶ «οὐ δύναμαι ἐγὼ ἀπ' ἑμαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν· καθὼς ἀκούω κρίνω», καὶ «οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με», καὶ «ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστίν». ταῦτα γὰρ οἶσθαι τὸν 2.7.11 πατέρα φάσκων ἐσχάτης ἂν εἴη μανίας. εἰ δὲ τὸν ἐν τῷ θεῷ συμφυᾶ λόγον καὶ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, καθ' ἣν λογίζεται καὶ ἔνδον ἐν ἑαυτῷ διανοεῖται, τὰ προκείμενα διεξιέναι φησίν, καὶ πῶς ἂν ἡ ἐνθύμησις τοῦ θεοῦ καὶ ἡ ἐν αὐτῷ διάνοια καταβέβηκεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ; πῶς δ' ἐν τῇ σαρκὶ ἢ ἀνείληφεν γενομένη ταῦτα διεξήει; πῶς δ' ὁ ἐν τῷ θεῷ λόγος ἔρει καταβεβηκέναι «οὐχ ἵνα ποιήσῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ 2.7.12 ἀλλὰ τὸ τοῦ πέμψαντος» αὐτόν; διὰ τούτων μὲν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τὸ πρὸς τὸν πατέρα σέβας ἑαυτοῦ παρίστησιν· ὅτε δὲ τῶν γεννητῶν ἀπάντων καθηγεῖται τῶν δι' αὐτοῦ γεγεννημένων, ὡς ἂν ἀπάντων ὑπάρχων σωτὴρ καὶ κύριος καὶ δημιουργός «πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν», τῆνικαῦτα καὶ θεὸς καὶ 2.7.13 δεσπότης καὶ σωτὴρ καὶ βασιλεὺς ἀναγορεύοιτο ἂν. διὸ καὶ σέβειν καὶ προσκυνεῖν καὶ τιμᾶν αὐτὸν οἷα θεὸν ἢ ἐκκλησίαν αὐτοῦ δεδί2.7.14 δακται, τοῦτο πράττειν παρ' αὐτοῦ μαθοῦσα. λέγει δ' οὖν αὐτὸς ὁ σωτὴρ «οὐδὲ γὰρ ὁ πατήρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν ἅπασαν κρίσιν δέδωκεν τῷ υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσιν τὸν υἱὸν καθὼς τιμῶσιν τὸν πατέρα», διαρρηδὴν παρακελεύόμενος τιμᾶν αὐτὸν μὴ ὁμοίως τοῖς προφήταις μηδ' ὁμοίως ἀγγέλοις ἢ ταῖς τούτων διαφορούσαις δυνάμεσιν, ἀλλ' αὐτῷ τῷ πατρὶ παραπλησίως. τοῦτο γὰρ αὐτὸς ὁ πατήρ βουληθεὶς «πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκεν τῷ υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσιν 2.7.15 αὐτὸν καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα». ἂ δὲ καὶ Θωμᾶς ὁ Δίδυμος ἀκριβῶς ἐπιστάμενος, ἄτε τοῦ χοροῦ τῶν δώδεκα γεγονῶς μαθητῶν, λαμπροῖς ῥήμασιν καὶ θεὸν αὐτὸν καὶ κύριον ἐπεγράφετο λέγων «ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου». διὸ δὲ καὶ ἡμᾶς προσήκει μόνον τὸν υἱὸν καὶ μηδένα ἕτερον θεϊκῆς τιμῆς σέβειν, καθὼς τιμῶμεν τὸν πα2.7.16 τέρα, καὶ ἐν τούτῳ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ τιμωμένου· ὃ δὲ καὶ αὐτὸ διδάσκει λέγων «ὁ τιμῶν τὸν υἱὸν τιμᾷ τὸν πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν». ὡσπερ γὰρ καὶ βασιλέως καταπεμφθεῖσαν εἰκόνα τιμῶντες τὸ πρωτότυπον τῆς εἰκόνης αὐτὸν ἂν τιμήσασιν τὸν βασιλέα, τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ πατήρ ἂν εἴη διὰ τοῦ υἱοῦ τιμῶμενος, ὡς καὶ 2.7.17 δι' αὐτοῦ ὀρώμενος. «ὁ» γὰρ «ἑώρακῶς» τὸν υἱὸν «ἑώρακεν τὸν πατέρα», τὴν ἀγέννητον θεότητα, οἷα ἐν εἰκόνι καὶ κατόπτρῳ, ἐν τῷ υἱῷ χαρακτηριζομένην ὀρῶν· «ἀπαύγασμα γὰρ ἐστὶν φωτὸς αἰδίου, καὶ ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον τῆς τοῦ θεοῦ ἐνεργείας, καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ». πάντα δὲ ταῦτα παρὰ τοῦ πατρὸς λαβῶν, ἐξ αὐτοῦ τε καὶ τῆς θεότητος τὴν

δόξαν, ὡς ἂν υἱὸς γνήσιος καὶ μονογενῆς, εἰληφῶς ἔχει. ἀλλ' οὐ καὶ ὁ πατὴρ παρά τινος εἴληφεν, πάντων δ' αὐτὸς ὢν ἀρχὴ καὶ πηγὴ καὶ ρίζα τῶν ἀγαθῶν εἰκότως εἷς καὶ μόνος ἀναγορεύοιτο ἂν θεός. 2.8.1 ἀλλὰ τούτων ἐν ἀγνοίᾳ τυγχάνων Μάρκελλος οὐ βούλεται μὲν ἀληθῶς τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννηθῆναι, ὡς υἱὸν ζῶντα καὶ ὑφ' ἑστώτα, οἷα δὲ λόγον αὐτὸν σημαντικὸν τινος ἢ προστακτικὸν προελθεῖν τοῦ θεοῦ φάσκει. ἄκουε δ' οὖν ἀκαλύπτως καὶ τοῦτο λέγοντος αὐτοῦ ταῖς φωναῖς τὸ μὲν οὖν πρὸ τῶν αἰώνων αὐτὸν γεγεννηθῆναι φῆσαι, ἀκολουθῶς εἰρηκέναι δοκεῖ γέννημα γὰρ τὸ προελθὸν τοῦ προεμένου γίνεσθαι πατρός. θάτερον δὲ οὐκέτι ὑγιῶς οὐδ' εὐσεβῶς αὐτῷ παρείληπται. τὸ γὰρ μὴ λόγον εἶναι φῆσαι τὸν ἐξ αὐτοῦ προελθόντα, καὶ τοῦτον εἶναι τὸν τῆς γεννήσεως ἀληθῆ τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἀληθῶς υἱὸν μόνον, ἔμφασιν τινὰ τοῖς ἀκούουσιν ἀνθρωπίνης ὄψεως παρέχειν εἴωθεν. 2.8.2 εἴθ' ὅτι μὴδὲ γεγέννηται ἐκ τοῦ πατρὸς ὁ λόγος παριστὰς ὧδε λέγει πρὸς λέξιν ὁ τοίνυν ἱερός ἀπόστολος καὶ μαθητῆς τοῦ κυρίου Ἰωάν νης ἀιδιότητος αὐτοῦ μνημονεύων ἀληθῆς ἐγένετο τοῦ λόγου μάρτυς, «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» λέγων «καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος», οὐδὲν γενέσεως ἐνταῦθα μνημο νεύων τοῦ λόγου. οὕτω δὲ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἀρνούμενος, τὸν ἐν τῷ θεῷ λόγον ποτὲ μὲν ἔνδον εἶναι ἐν τῷ θεῷ ἔφασκεν ποτὲ δὲ προῖέναι τοῦ θεοῦ, καὶ 2.8.3 ἄλλοτε πάλιν ἀναδραμεῖσθαι εἰς τὸν θεὸν καὶ ἔσεσθαι ἐν αὐτῷ, ὡς καὶ πρότερον ἦν. ἐπάκουσον δ' ὅπως ταῦτα λέγει τούτοις τοῖς ῥήμασιν νυνὶ δὲ πιστεύω ταῖς θείαις γραφαῖς, ὅτι εἷς ὁ θεός. καὶ ὁ τούτου λόγος προῆλθεν μὲν τοῦ πατρὸς, ἵνα πάντα δι' αὐτοῦ γένηται· μετὰ δὲ τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως καὶ τὴν τῶν ἀπάντων διόρθωσιν καὶ τὸν ἀφανισμόν τῆς ἀντικειμένης ἀπάσης ἐνεργείας, «τότε αὐτὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα» «θεῷ καὶ πατρί», ἵν' οὕτως ἦ ἐν τῷ θεῷ ὁ λόγος, ὡσπερ καὶ πρότερον ἦν πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι. οὐδενὸς γὰρ ὄντος πρότερον ἢ τοῦ θεοῦ μόνου, πάντων δὲ διὰ τοῦ λόγου γίνεσθαι μελλόντων, προῆλθεν ὁ λόγος δραστηρικῆ ἐνεργείᾳ, λόγος τοῦ πατρὸς ὢν. 2.8.4 καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν διάνοιαν λευκότερον τίθησιν ὧδε γράφων πρὸ γὰρ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι ἦν ὁ λόγος ἐν τῷ πατρί. ὅτε δὲ ὁ παντοκράτωρ θεὸς πάντα τὰ τε ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς προέθετο ποιῆσαι, ἐνεργείας ἢ τοῦ κόσμου γένεσις ἐδεῖτο δραστηρικῆς· καὶ διὰ τοῦτο, μηδενὸς ὄντος ἑτέρου πλην θεοῦ πάντα γὰρ ὁμολογεῖται ὑπ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι, τότε ὁ λόγος προελθὼν ἐγένετο τοῦ κόσμου ποιητῆς, ὁ καὶ πρότερον ἔνδον νοητῶς ἔτοι μάζων αὐτόν. 2.8.5 καὶ αὖθις μετὰ πάντα ἐπιφέρει λέγων καὶ διὰ τοῦτο οὐχ υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν ὀνομάζει, ἀλλὰ παν ταχοῦ υἱὸν ἀνθρώπου ἑαυτὸν λέγει, ἵνα διὰ τῆς τοιαύτης ὁμο λογίας θέσει τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας υἱὸν θεοῦ γενέσθαι παρασκευάσῃ καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς πράξεως αὖθις, ὡς λόγος, ἐνωθῆ τῷ θεῷ, πληρῶν ἐκεῖνο τὸ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου εἰρημένον· «τότε αὐτὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἦ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ὁ θεός». ἔσται γὰρ τῆσιν αὐτῶν τοῦθ' ὅπερ πρότερον ἦν. τοσαῦτα Μάρκελλος περὶ τοῦ λόγου εἰπὼν τοῦ ἐν τῷ θεῷ, καθ' ὃν νοοῦμεν αὐτὸν λογικὸν εἶναι, δεινῆ δυσχωρίᾳ περιπέπτωκεν, τολμήσας ἐκτὸς τοῦ θεοῦ γεγονέναι ποτὲ φάναι τὸν ἐν αὐτῷ λόγον, καὶ πάλιν ἐντὸς αὐτοῦ μετὰ τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως, ἵν' οὕτως ἦ ἐν τῷ θεῷ ἐνωθεὶς αὐτῷ, ὡσπερ καὶ πρότερον ἦν. 2.9.1 ὥρα τοίνυν ἐρωτῶσιν ἡμῖν αὐτὸν ἀποκρίνασθαι. τί οὖν ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ, ὅτε ἐκτὸς ἦν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, προσήκει νοεῖν; πῶς δὲ προῆλθεν; ἐν ὁποῖα δὲ ἦν ἄρα καταστάσει ὁ θεός, μὴ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν οἰκεῖον λόγον; εἰ γὰρ ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ παντὸς ἔσται ὁ λόγος ἐν τῷ θεῷ, ὡσπερ καὶ πρότερον ἦν πρὸ τοῦ καιροῦ τῆς συντελείας, πῶς ἔσται ὁ λόγος ὁ προελθὼν τοῦ θεοῦ; εἰ μὲν γὰρ καθ' ἑαυτὸν ὑφ' ἑστώτως ἕτερος ἐγένετο τοῦ θεοῦ, μάταιος ὁ Μαρκέλλου πόνος· εἰ δὲ καὶ προελθὼν τοῦ θεοῦ, κατὰ τὸν ἐν ἡμῖν προφορικὸν λόγον, ἔμενεν τοῦ πατρὸς ἀχώριστος, οὐκοῦν ἀεὶ καὶ διὰ παντὸς 2.9.2 τὸς ἦν ἐν τῷ θεῷ, καὶ ὅτε ἐνήργει. πῶς οὖν εἰς τὸν τῆς κρίσεως ἀναπέμπει καιρὸν, τότε

λέγων αὐτὸν ἐνωθήσεσθαι τῷ θεῷ καὶ ἔσεσθαι ὡσπερ καὶ πρότερον ἦν; εἰ γὰρ τότε ἔσται ὡσπερ καὶ πρότερον ἦν, οὔτε ὁ λόγος ὁ προελθὼν τοῦ θεοῦ ὁποῖος ἦν πρότερον ὑπάρξει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς ἔσται ἑαυτῷ ἀνόμοιος, πάλαι μὲν ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν λόγον καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ παντὸς ἀποληψόμενος αὐτὸν καὶ γιγνόμενος τότε ὡσπερ καὶ πρότερον ἦν, ἐν δὲ τῷ μεταξὺ χρόνῳ ἀνομοίως κείμενος, καὶ ὁ λόγος δὲ ὡσαύτως ἐκτὸς τοῦ θεοῦ γενόμενος οὐκ ἔσται πρὸ τῆς συντελείας τοῦ παντὸς οἷος 2.9.3 ἦν πρότερον. καὶ τίς ἂν τούτων δυσσεβέστερος γένοιτ' ἂν λόγος; ὅλως γὰρ τὸ ἦν καὶ τὸ ἔσται καὶ τὸ γεγονέναι ποτὲ καὶ πάλιν μέλλειν ἔσεσθαι, τῆς ἐν χρόνῳ μεταβολῆς ὄντα δηλωτικά, ἀλλότρια ἂν εἴη τῆς ἀχρόνου καὶ ἀνάρχου καὶ ἀγενήτου καὶ ἀναλλοιώτου οὐσίας, ἐφ' ἧς τὸ εἶναι μόνον ἐπιπρέπει νοεῖν καὶ εἶναι ἀπαρραλλάκτως ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχουσιν, μὴ μειουμένην, μὴ συστελλομένην, μὴ ἐκτεινομένην, μὴ ἐξαπλουμένην, μηδ' ἐκτός τι καὶ ἐντός ἑαυτῆς ἔχουσιν, μηδ' ἄλλοτε ἄλλην γιγνομένην, μηδ' ἕτερον μὲν οὔσαν πρότερον εἶτα ἄλλο τι γιγνομένην καὶ πάλιν εἰς τὸ 2.9.4 ἀρχαῖον ἀποκαθισταμένην. ἃ δὴ Μάρκελλος ἐτόλμα ὑποτίθεσθαι, πάλαι μὲν λέγων εἶναι τὸν θεὸν καὶ τινα ἡσυχίαν ἅμα τῷ θεῷ ὑπογράφων ἑαυτῷ κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν τῶν ἀθέων αἰρεσιωτῶν ἀρχηγὸν ὃς τὰ ἄθεα δογματίζων ἀπεφαίνετο λέγων· ἦν θεὸς καὶ σιγή, μετὰ δὲ τὴν σιγὴν καὶ τὴν ἡσυχίαν προελθεῖν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς κοσμοποιίας δραστηρικῆ ἐνεργείᾳ· ὡς μηκέτ' εἶναι αὐτόν, οἷος ἦν ἐν σιωπῶντι τῷ θεῷ πρότερον ἡσυχάζων, ἀλλ' ἐνερ2.9.5 γεῖν προερχόμενον τοῦ θεοῦ. καὶ πῶς ἄρα προήει; πάντως που κατὰ προφορὰν φωνῆς ἐνάρθρου, φθεγγομένου δηλαδὴ καὶ λαλοῦντος τοῦ θεοῦ ὁμοίως ἀνθρώποις. τοῦτο γοῦν αὐτῷ ἐδόκει γράφοντι τοῦτον τὸν τρόπον ὡσπερ γὰρ τὰ γεγονότα πάντα ὑπὸ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ λόγου γέγονεν, οὕτω καὶ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ λόγου σημαίνεται. 2.9.6 καὶ αὐθις πάντα γὰρ ὅσα ἂν ὁ πατὴρ λέγῃ, ταῦτα πανταχοῦ διὰ τοῦ λόγου λέγων φαίνεται. τοῦτο δὲ δῆλόν ἐστιν καὶ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν, ὅσα μικρὰ τοῖς μεγάλοις καὶ θείοις ἀπεικάσαι· καὶ ἡμεῖς γὰρ πάντα ὅσα ἂν θέλωμεν κατὰ τὸ δυνατόν λέγειν τε καὶ ποιεῖν τῷ ἡμετέρῳ ποιοῦμεν λόγῳ. 2.9.7 εἰ δὴ οὖν οὕτως ὁ λόγος προῆλθεν τοῦ πατρὸς δραστηρικῆ ἐνεργείᾳ, πόθεν Μαρκέλλω ἐπῆλθεν περιορίσαι χρόνον τῆ τοῦ λόγου ἐνεργείᾳ τὸν τῆς συντελείας, καθ' ὃν ἔσεσθαι φάσκει τὸν λόγον ἐν τῷ θεῷ, ὡσπερ καὶ πρότερον ἦν πρότερον δὲ ἡσυχάζοντα αὐτὸν ἐδίδου ἐν σιωπῶντι τῷ θεῷ; οὐκοῦν καὶ μετὰ τὴν συντέλειαν ἡσυχία τις ἔσται, μηδὲν μέλλοντος ἐνεργεῖν τοῦ λόγου. ἀλλὰ πρὸ μὲν τῶν γεννητῶν συστάσεως οὐδὲν ἦν, φησὶν, πλὴν θεοῦ, καὶ ἐπεὶ μηδὲν 2.9.8 ἦν, εἰκότως ἑαυτῷ τὴν ἡσυχίαν ἐτυποῦτο· κατὰ δὲ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν Δανιὴλ ὁ προφήτης πρὸ τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ μυριάδας ἔσεσθαι θεσπίζει λέγων «χίλια χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ 2.9.9 μύρια μύριαδες παρειστήκεισαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ», πάντες δὲ που καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τότε ἔσονται αἱ τε μακάριαι ψυχαὶ πατριαρχῶν καὶ προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἅγιά τε πνεύματα μαρτύρων πάντα τε πρόβατα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τὰ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ στησόμενά τε καὶ ἀκουσόμενα «δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς 2.9.10 κόσμου». τοσοῦτων τοίνυν ἔσομένων καὶ ἀθάνατον ζωὴν ζησομένων μετὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν, διὰ τί μὴ ἐνεργήσει ὁ τοῦ θεοῦ λόγος καὶ τότε; πόθεν δὲ Μαρκέλλω παρέστη ἀποφύνασθαι, ὅτι οὐκέτι λαλήσει τοῖς ἀγίοις ὁ θεὸς τότε οὐδὲ χρήσεται ἐνεργῶ τῷ αὐτοῦ λόγῳ, ἀλλ' ἔσται, ὡς καὶ πρότερον ἦν, ἐν αὐτῷ σιωπῶν δηλαδὴ καὶ ἡσυχάζων; τοῦτο γὰρ παρίστη πολλάκις εἰπὼν τότε ἔσεσθαι αὐτὸν ὡς καὶ πρότερον ἦν· ἦν δὲ πρότερον, ὡς αὐτὸς ἔφη, ἐν ἡσυχίᾳ. 2.9.11 οὐκοῦν ἀποσιωπήσει τότε ὁ θεός, πρὸ τούτου μὲν λαλῶν καὶ τῷ λόγῳ χρώμενος ἐνεργῶ, τότε δὲ κατ' αὐτὴν τὴν ἐπηγγελμένην βασιλείαν οὐρανῶν τοῦ οἰκείου λόγου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ σοφίας ἀποστερῶν τοὺς

ἀγίους αὐτοῦ. ὄρας εἰς οἶον κευώρηκεν κρημνὸν μηδενὶ χειραγωγῶ. χρησάμενος, μηδὲ ταῖς θεαῖς γραφαῖς· ταῦτα γοῦν πάντα 2.9.12 ἀπὸ μιᾶς φωνῆς, ἦν μὴ νενόηκεν, ἑαυτῷ συνέθηκεν. αὐτίκα γὰρ χωρήσας ἐπὶ τὰς ἀποδείξεις τῆς νέας καὶ καινῆς διαθήκης, πανταχόθεν μὲν ἠλαύνετο στενοχωρούμενος, μίαν δὲ μόνην εὐρῶν λέξιν τῇ αὐτοῦ συμβαλλομένην κακοδοξία, ὥσπερ τινὶ περιτυχῶν ἐρμαίῳ ταύτη μόνη συνεπλάκη, οὐδ' αὐτῇ ἐκ προσώπου τοῦ σωτήρος ἡμῶν εἰρημένη ἀλλ' ἐκ προσώπου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, δι' ἧς αὐτὸν ὠνόμασεν, «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» εἰπὼν «καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος». ἔνθεν γοῦν ὀρμηθεὶς ὡς μηδὲν ὄντα ἕτερον ἢ λόγον ὅμοιον τῷ παρ' ἡμῖν ἐγνωσμένῳ τὸν υἱὸν ἠρνήσατο. 2.10.1 καίτοι οὐ λόγον μόνον αὐτὸς ὁ μέγας καὶ θεῖος εὐαγγελιστὴς κέκληκεν, ὡς πολλάκις ἡμῖν εἴρηται, ἀλλὰ καὶ θεὸν καὶ φῶς καὶ υἱὸν καὶ μονογενῆ· αὐτὸν τε τὸν σωτήρα ἵστορεῖ ἑαυτὸν ἀποκαλοῦντα λόγον μὲν οὐδαμοῦ τῆς γραφῆς, δι' ὅλου δὲ τοῦ εὐαγγελίου ζωὴν καὶ φῶς καὶ μονογενῆ καὶ υἱὸν θεοῦ καὶ ἀλήθειαν καὶ ἀνάστασιν καὶ ἄρτον ζωῆς καὶ ἄμπελον καὶ ποιμένα καὶ μυρία ἕτερα, ὥσπερ 2.10.2 οὐκ ἤδη προδέδεικται. τί δή ποτ' οὐκ, τοσοῦτων ὄντων, ἐπὶ μὲν τῶν λοιπῶν ἀπάντων οὐκ ἴσταται ἐπὶ τῆς λέξεως τὴν δὲ τῶν λεγομένων διάνοιαν πολυπραγμονεῖ, ἐπὶ δὲ μόνου τοῦ λόγου κυριολεκτεῖσθαι αὐτὸν φησὶν ὡς οὐδὲν ὄντα ἕτερον ἢ λόγον. γράφει δ' οὐκ αὐτοῖς ῥήμασιν λέγων οὐ καταχρηστικῶς ὀνομασθεὶς λόγος, κἂν διαρρα γῶσιν οἱ ἕτεροδιδασκαλοῦντες ψευδόμενοι, ἀλλὰ κυρίως τε καὶ ἀληθῶς ὑπάρχων λόγος. 2.10.3 καὶ πάλιν μανθανέτω τοίνυν θεοῦ λόγον ἐληλυθέναι, οὐ λόγον καταχρηστικῶς ὀνομασθέντα, ὡς αὐτοὶ φασιν, ἀλλ' ἀληθῆ ὄντα λόγον. καὶ αὐθις πρότερον, ὥσπερ πολλάκις ἔφην, οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ λόγος. καὶ πάλιν πρὸ τοῦ κατελεθεῖν καὶ διὰ τῆς παρθένου τεχθῆναι λόγος ἦν μόνον. ἐπεὶ τί ἕτερον ἦν πρὸ τοῦ τὴν ἀνθρωπίνην ἀναλαβεῖν σάρκα τὸ κατελεθὸν «ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν», ὡς καὶ αὐτὸς ἔγραφε, καὶ τὸ γεννηθὲν ἐκ τῆς παρθένου; οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ λόγος. ταῦτα Μαρκέλλῳ λέγοντι ἦν ἂν δίκαιον τοιανδὶ προσαγαγεῖν πεῦσιν· 2.10.4 καὶ πόθεν ἡμῖν, ὦ οὗτος, τὸ οὐδὲν ἕτερον προστίθης καὶ τὸ μόνον; τὸ μὲν γὰρ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» ἀκριβῶς ἔγνωμεν· καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ «καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος» καὶ «φῶς ἦν τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον» καὶ «μονογενὴς ἦν υἱὸς» καὶ ὅσα κατείλεκται ἕτερα. ὅτι δὲ λόγος ἦν μόνον καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ λόγος οὐκ ἂν ἔχοι 2.10.5 τις εἰρημένον ἀποδείξει. πόθεν οὐκ τῆς προσθήκης τόλμημα; διὰ τί γὰρ οὐκ ἂν μᾶλλον υἱὸν ἂν τις εἴποι αὐτὸν μόνον καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ υἱόν; διὰ τί δὲ οὐ θεὸν καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ θεόν; διὰ τί μὴ φῶς τοῦ κόσμου καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο; διὰ τί δὲ μὴ ζωὴν καὶ οὐδὲν ἕτερον; καὶ ἐπὶ τῶν παραπλησίων ταῦτων ἂν τις δικαιοῖ. 2.10.6 τατα ἂν προτείνειεν. ἀλλ' ὥσπερ ἂν τις, εἰ τοῦτο λέγοι, ἐλέγχοιτ' ἂν ἀμαρτάνων πάντα γὰρ ἀθρώως ἐστὶν ταῦτα, εἰς ὧν υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ εἴ τι τούτων ἀνώτερον, καθ' ἐκάστην ἐπίνοιαν τῶν ἐν αὐτῷ θεϊκῶν δυνάμεων διαφόρων καὶ τῶν ἐπηγοριῶν ἠξιωμένος, 2.10.7 οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου ὁ φῶς μόνον λόγον αὐτὸν εἶναι καὶ οὐδὲν ἕτερον σφάλλεσθαι ἂν λέγοιτο εἰκότως· μόνου γὰρ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου λόγον αὐτὸν ἀποκαλέσαντος καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἀλλὰ καὶ ἕτερα, τοῦ δὲ σωτήρος φῶς καὶ ἀλήθειαν καὶ ζωὴν καὶ μονογενῆ υἱὸν καὶ τὰ λοιπὰ ἑαυτὸν ἀνειπόντος λόγον δὲ οὐδαμῶς, πῶς οὐκ ἄτοπον ἐπὶ μὲν ὧν αὐτὸς ἑαυτὸν ὠνόμασεν μὴ λέγειν ἐν τούτων εἶναι καὶ οὐδὲν ἕτερον, ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ εὐαγγελιστοῦ περὶ αὐτοῦ φωνῆς, τῆς λόγον αὐτὸν ἀνειπούσης, διαβεβαιουῦσθαι ὡς οὐδὲν ἕτερον 2.10.8 ἦν ἢ λόγος. ἀλλὰ καὶ κυρίως φησὶν καὶ ἀληθῶς ὑπάρχων λόγος. διατί δὲ μὴ κυρίως καὶ ἀληθῶς ὑπάρχων θεός; οὐ γὰρ δὴ ἕτερος ἦν ὁ λόγον αὐτὸν ἀνειπών, ἕτερος δὲ ὁ θεὸν ἀποκαλέσας· εἰς δὲ καὶ ὁ αὐτὸς εὐαγγελιστὴς ὁμοῦ θεὸν καὶ λόγον αὐτὸν ἐδίδαξεν εἰπὼν «καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος», ὁ δ' αὐτὸς καὶ φῶς αὐτὸν ὠνόμασεν. διατί οὐκ ἂν κυρίως καὶ ἀληθῶς υἱὸν μονογενῆ καὶ ὅσα ἄλλα αὐτὸς ὁ δεσπότης καὶ σωτὴρ διὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ περὶ

ἑαυτοῦ μεμαρτύρηκεν; ὁ δὲ πάντα παρεῖς μόνον λόγον αὐτὸν κυρίως καὶ ἀληθῶς ὑπάρχειν φησὶν· καὶ προστίθησιν ὡς ἄρα μόνον εἶη λόγος, ἐντεῦθεν τε καταπίπτει ἐπὶ τὴν τοῦ ἀνθρωπείου λόγου ὁμοιότητα. 2.11.1 καὶ φῶς μὲν αὐτὸν ἀκούων οὐκ ἐκπίπτει ἐπὶ τὸ σωματικὸν φῶς, οὐδ' ὅμοιον αὐτὸν εἶναι φησι τῷ ἡλίου φέγγει, ἐπὶ δὲ τοῦ λόγου σημαντικὸν αὐτὸν δίδωσιν καὶ ὅμοιον τῷ ἀνθρωπίνῳ· ὡς ποτὲ μὲν λέγειν αὐτὸν ἡσυχάζειν ἐν τῷ θεῷ ποτὲ δὲ προΐεναι τοῦ θεοῦ, καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς γίνεσθαι αὐτοῦ, καθ' ὁμοιότητα τοῦ παρ' ἡμῖν λόγου, τοῦ τε ἐνδιαθέτου καλουμένου καὶ τοῦ κατὰ προφορὰν 2.11.2 διὰ φωνῆς ἐξακουομένου. λέγει δ' οὖν αὐτοῖς ῥήμασιν πάντα γὰρ ὅσα ἂν ὁ πατὴρ λέγη, ταῦτα πανταχοῦ διὰ τοῦ λόγου λέγων φαίνεται. τοῦτο δὲ δηλόν ἐστιν καὶ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν, ὅσα μικρὰ τοῖς μεγάλοις καὶ θείοις ἀπεικάσαι· καὶ ἡμεῖς γὰρ πάντα ὅσα ἂν θέλωμεν κατὰ τὸ δυνατὸν λέγειν τε καὶ ποιεῖν τῷ ἡμετέρῳ ποιούμεν λόγῳ. καὶ αὖθις ταῦτά φησιν πρὸ γὰρ τῆς δημιουργίας ἀπάσης ἡσυχία τις ἦν, ὡς εἰκός, ὄντος ἐν τῷ θεῷ τοῦ λόγου. εἴτ' ἐπιφέρει οὐδενὸς γὰρ ὄντος πρότερον ἢ θεοῦ μόνου, πάντων δὲ διὰ τοῦ λόγου γίνεσθαι μελλόντων, προῆλθεν ὁ λόγος δραστηκῆ ἐνεργεία, 2.11.3 τοσαῦτα περὶ τοῦ λόγου εἰπὼν, τὴν εὐαγγελικὴν φωνὴν ἐπάκουσον ὅπως πειράται διερμηνεύειν ὧδε γράφων ὁ δὲ ἱερὸς ἀπόστολος τε καὶ μαθητὴς τοῦ κυρίου Ἰωάννης σαφῶς καὶ διαρρηδὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου διδάσκων, ὡς ἀγνοούμενον ἐν ἀνθρώποις πρότερον, λόγον αὐτὸν τοῦ παντοκράτορος ὀνομάζων, οὕτως ἔφη «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος». οὐ μιᾶ μαρτυρία χρώμενος τὴν ἀιδιότητα σημαίνει τοῦ λόγου. 2.11.4 καὶ πάλιν φησὶν τρισὶν ἐπαλλήλοις μαρτυρίαις χρώμενος τὴν ἀιδιότητα τοῦ λόγου δεικνύει βούλεται. καὶ αὖθις ἐπιλέγει ἴν' ἐν μὲν τῷ φῆσαι «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» δεῖξῃ δυνάμει ἐν τῷ πατρὶ εἶναι τὸν λόγον ἀρχὴ γὰρ ἀπάντων τῶν γεγονότων ὁ θεὸς «ἐξ οὗ τὰ πάντα», ἐν δὲ τῷ «καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν 2.11.5 θεὸν» ἐνεργεία πρὸς τὸν θεὸν εἶναι τὸν λόγον «πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν», ἐν δὲ τῷ θεὸν εἶναι τὸν λόγον εἰρηκέναι μὴ διαιρεῖν τὴν θεότητα, ἐπειδὴ ὁ λόγος τε ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ λόγῳ· «ἐν ἐμοὶ» γὰρ φησιν «ὁ πατὴρ, κἀγὼ ἐν τῷ πατρὶ». διὰ τοσοῦτων Μάρκελλος τὴν ὑπόστασιν τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἀναιρῶν, τὸν θεῖον εὐαγγελιστὴν τῆς ἑαυτοῦ κακοδοξίας μαρτύρεται, ὡς οὐδὲν ἕτερον αὐτὸν ἐπιστάμενον ἢ λόγον, ποτὲ μὲν ἐνεργοῦντα ἄλλοτε δὲ ἡσυχάζοντα ἐν τῷ θεῷ καὶ οὐδὲν ἕτερον ὄντα ἢ αὐτὸν τὸν θεόν. 2.12.1 καίτοι ὁ μέγας εὐαγγελιστὴς ἅμα καὶ θεολόγος τρίτον ἐν ταῦτῳ μνημονεύσας τοῦ λόγου, οὐδ' ἄπαξ εἴρηκεν αὐτὸν θεοῦ λόγον. οὐ γὰρ εἶπεν· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀλλ' ἀορίστως «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος», ἡμῖν καταλιπὼν ζητεῖν ὁποῖος ἦν λόγος. καὶ πάλιν «καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν» εἶπεν δυνάμενος εἰπεῖν· καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἦν ἐν τῷ θεῷ. ἀλλὰ καὶ «καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος» οὐχί· καὶ θεοῦ ἦν ὁ λόγος, ἔφη, ἵνα μὴ τοῦ θεοῦ ἐνεργείαν τινα σημαν2.12.2 τικὴν τινος ἢ ποιητικὴν εἶναι αὐτὸν ὑπολάβωμεν. ὁ δὲ Μάρκελλος οἰηθεὶς ἀίδιον εἶναι αὐτὸν τοῦ θεοῦ λόγον, τουτέστιν ἀγέννητον, πολλακίς ὠρίσατο· οὐ συνορῶν ὅτι εἰ μὲν ἕτερον τοῦ θεοῦ τὸν λόγον φάσκοι δύο ἔσται ἀίδια ὁ λόγος καὶ ὁ θεός καὶ οὐκέτ' ἔσται ἀρχὴ μία, εἰ δὲ ἐν λέγοι τὸ ἀίδιον τὸν αὐτὸν ὀριζόμενος εἶναι τὸν θεὸν τῷ λόγῳ γυμνὸν τὸν Σαβέλλιον ὁμολογήσει, υἱοπάτορα τὸν 2.12.3 ἓνα κατ' αὐτὸν ἐκείνον εἰσάγων. ἔσται οὖν ὁ πατὴρ αὐτῷ γεννηθεὶς καὶ παθὼν, καὶ αὐτὸς ἔσται ὁ εὐχόμενος ἑαυτῷ καὶ ἀπεστάλθαι λέγων ὑφ' ἑαυτοῦ καὶ υἱὸν ἑαυτοῦ καὶ μονογενῆ, οὐκ ἐπαληθεύων σὺν εἰρωνείᾳ δὲ καταψευδόμενος. καὶ τίς ἂν ἕτερος τούτου δυσσεβέστερος γένοιτ' ἂν λόγος; ἀλλὰ γὰρ ἡμεῖς φέρε ἴδωμεν, ὁποῖον ἡμῖν ὁ εὐαγγελιστὴς λόγον εὐαγγελίζεται φάσκων «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος». 2.13.1 ἢ μὲν οὖν τὸν λόγον δηλοῦσα λέξις, δι' Ἑλληνικῆς γλώττης προενηνεγμένη, πολὺσημον ὑποβάλλει τὴν ἐξ αὐτῆς θεωρίαν. α'. κέκληται γὰρ ὁ

λόγος καὶ ὁ ἐν τῇ λογικῇ ψυχῇ καταβεβλημένος, καθ' ὃν τὸ λογίζεσθαι ἡμῖν πάρεστιν, β'. καὶ παρὰ τοῦτον ἕτερος, ὁ διὰ γλώττης καὶ φωνῆς ἐνάρθρου σημαίνων τι, γ'. καὶ κατὰ τρίτον 2.13.2 τρόπον, ὁ διὰ γραφῆς τῷ γραφεῖ συντεταγμένος. δ'. ἤδη δὲ λόγον εἰώθαμεν καλεῖν καὶ τὸν σπερματικὸν ἢ φυτικόν, καθ' ὃν δυνάμει τὰ μηδέπω φύντα ἐναπόκειται τοῖς σπέρμασιν, μέλλοντα ὅσον οὐπω τῇ ἐνεργείᾳ εἰς φῶς προΐεναι. ε'. καὶ παρὰ ταῦτα ἐτέρως εἰώθασιν ὀνομάζειν λόγον τὸν ἐπιστημονικὸν τέχνης τινὸς ἢ ἐπιστήμης καὶ πάντων τῶν τοιωνδὶ θεωρημάτων καταληπτικόν, οἷον ἰατρικόν ἢ ἀρχιτεκτονικόν ἢ γεωμετρικόν. 2.14.1 διαφόρων τοίνυν τρόπων παρισταμένων ἐκ τῆς τοῦ λόγου φωνῆς, τοῦ τε εὐαγγελιστοῦ ἀπολύτως εἰρηκότος «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος», προσήκει τὸν νοῦν ἐπιστήσαντα καταμαθεῖν, ὡς ξένον τι χρῆμα λόγου παρὰ τὰ ἐγνωσμένα ἡμῖν ὁ εὐαγγελιστῆς ἐπὶ τοῦ παρόντος παραδίδωσιν, ἀπολύτως μὲν εἰπὼν λόγον προσθεῖς δὲ τὸ ξένον καὶ παράδοξον τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ δυνάμεως ἐν τῷ «καὶ θεὸς ἦν ὁ 2.14.2 λόγος». μὴ γὰρ τῶν πρὸς τι, φησὶν, νόμιζε εἶναι καὶ τοῦτον, ὡς τὸν ἐν ψυχῇ λόγον ἢ ὡς τὸν διὰ φωνῆς ἀκούμενον ἢ ὡς τὸν ἐν σωματικοῖς ὄντα σπέρμασιν ἢ ὡς τὸν ἐν μαθηματικοῖς ὑφεστῶτα θεωρήμασιν· οὗτοι γὰρ πάντες τῶν πρὸς τι ὄντες ἐν ἐτέρᾳ προϋποκειμένῃ νοοῦνται οὐσίᾳ. ὁ δὲ θεὸς λόγος οὐχ ἐτέρου δεῖται τοῦ προϋποκειμένου, ἴν' ἐν αὐτῷ γενόμενος ὑποστῇ, καθ' ἑαυτὸν δὲ ἐστὶν 2.14.3 ζῶν καὶ ὑφεστῶς ἅτε θεὸς ὢν. «θεὸς» γὰρ «ἦν ὁ λόγος». θεὸν δὲ αὐτὸν ἀκούων, φησὶν, μὴ ἄναρχον καὶ ἀγέννητον ὁμοίως τῷ αὐτοῦ πατρὶ καὶ αὐτὸν εἶναι ὑπολάβῃς, μάνθανε δὲ ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἦν» οὗτος ὁ θεὸς λόγος. τίνα δ' αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν ὑφίσταται, διασαφεῖ ἐξῆς, οὐκ εἰπὼν· καὶ ὁ λόγος ἦν ὁ θεός, μετὰ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης, ἵνα μὴ αὐτὸν εἶναι τὸν ἐπὶ πάντων ὀρίσηται, ἀλλ' οὐδ' ἐν τῷ θεῷ, ἵνα μὴ καταβάλλῃ ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὁμοιότητα, ἀλλὰ «καὶ ὁ λόγος 2.14.4 ἦν πρὸς τὸν θεόν» ἔφη. εἰ γὰρ εἰρήκει· καὶ ὁ λόγος ἦν ἐν τῷ θεῷ, ὡς ἐν ὑποκειμένῳ συμβεβηκὸς καὶ ὡς ἕτερον ἐν ἐτέρῳ δούς, σύνθετον ὡσπερ εἰσήγεν τὸν θεόν, οὐσίαν μὲν αὐτὸν ὑποτι2.14.5 θέμενος δίχα λόγου συμβεβηκὸς δὲ τῇ οὐσίᾳ τὸν λόγον. ὅπερ οἰηθεὶς Μάρκελλος τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάγει, τὴν μὲν οὐσίαν καλῶν τὸν πατέρα, τὸν δ' ἐν αὐτῷ λόγον τὸν υἱόν· οὐ λογισάμενος ὡς ὁ τοῦτο διδούς, τὸν θεὸν ἄνευ λόγου ὑποθέμενος, ἀθέῳ καὶ δυσσεβεῖ περιπέσοι ἂν δόγματι θεὸν ἄλογον παραδεχόμενος, ἔχοντα μὲν λόγον ὡς συμβεβηκότα ἐν αὐτῷ οὐ μὴν αὐτὸν ὄντα 2.14.6 λόγον· δέον ἔν τι θεῖον, ἄρρητον, ἀγαθόν, ἀπλοῦν, ἀσύνθετον, μονοειδὲς τὸ ἐπέκεινα τῶν ὅλων ὁμολογεῖν, αὐτόθεον, αὐτονοῦν, αὐτόλογον, αὐτοσοφίαν, αὐτοφῶς, αὐτοζωήν, αὐτοκαλόν, αὐτοαγαθὸν ὄντα καὶ τούτων ὅ τι ἂν τις κρεῖττον ἐπινοήσειεν, μᾶλλον δ' ὑπὲρ 2.14.7 πάντα νοῦν καὶ πάσης ἐπέκεινα διανοίας τε καὶ ἐνθυμήσεως, τὸν δὲ τούτου μονογενῆ υἱόν, ὡς ἂν εἰκόνα τοῦ πατρὸς ἐξ αὐτοῦ φύντα πάντη τε καὶ κατὰ πάντα ὁμοιότατον ὄντα τῷ γεγεννηκότι, καὶ αὐτὸν θεὸν καὶ νοῦν καὶ λόγον καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν καὶ φῶς εἶναι αὐτοῦ τε τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ εἰκόνα, οὐκ αὐτὸν ὄντα τὸν πατέρα ἀλλὰ τὸν τοῦ πατρὸς μονογενῆ υἱόν, οὐδ' αὐτὸν ὄντα τὸν ἀγέννητον καὶ ἄναρχον ἀλλὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ φύντα καὶ ἀρχὴν ἐπιγραφόμενον τὸν 2.14.8 γεγεννηκότα. εἰ δὲ τούτοις ἀντιλέγων Μάρκελλος ταῦτόν εἶναι φάσκοι τὸν θεὸν καὶ τὸν ἐν αὐτῷ λόγον, ἀσύνθετον καὶ ἀπλοῦν τὸν θεὸν ὀριζόμενος, ὥρα μῆτε πατέρα μῆτε υἱὸν ὁμολογεῖν αὐτόν, ἀντικρυς δὲ τὸν Ἰουδαῖον προβάλλεσθαι ἢ τὸν Σαβέλλιον εἰσάγειν, πατέρα καὶ υἱὸν τὸν αὐτὸν εἶναι φάσκοντα· ὥστε κατ' αὐτὸν τὸ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» ἴσον εἶναι τῷ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ θεός, καὶ τὸ «καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν» ἴσον εἶναι τῷ καὶ ὁ θεός ἦν πρὸς τὸν 2.14.9 θεόν, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ τρίτον ταῦτόν εἶναι τῷ καὶ θεός ἦν ὁ θεός, ἃ δὴ πρὸς τῷ ἀσυναρτήτῳ καὶ παραλογώτατα εἶη ἂν. πῶς δὲ καὶ τὸ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο» χῶραν ἔξει, ἐνὸς ὄντος τοῦ ὑποκειμένου; οὐ γὰρ ὑπ' αὐτοῦ φησιν

οὐδ' ἐξ αὐτοῦ τὰ πάντα γεγενῆσθαι, ἀλλὰ «δι' αὐτοῦ». ἡ δὲ διὰ πρόθεσις τὸ ὑπηρετικὸν σημαίνει, ὡς ὁ αὐτὸς εὐαγγελιστὴς προῖων ἐξῆς παρίστησιν λέγων «ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο»· ὡς γὰρ ὁ νόμος οὐκ ὦν ἀνθρώπινος οὐδ' αὐτοῦ Μωσέως ὑπάρχων ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ Μωσέα διάκονον καὶ ὑπηρέτην ἐπεγράψατο τῆς εἰς ἀνθρώπους ἐκδόσεως, καὶ διὰ τοῦτ' εἴρηται «ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη», οὕτως καὶ «ἡ χάρις διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο», τοῦ 2.14.10 πατρὸς αὐτὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ κατεργασαμένου. ὡσαύτως οὖν εἴρηται καὶ τὸ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο», ἑτέρου μὲν πεπονηκότος, αὐτοῦ δὲ διακονησαμένου· ὥσθ' ἕτερον ζητεῖν τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων τὸν διὰ τοῦ θεολογουμένου τὰ πάντα ὑποστησάμενον. καὶ 2.14.11 τίς ἂν γένοιτο οὗτος; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι εἰπεῖν. ὦν οὕτως ἐχόντων ὁμολογεῖν ἀνάγκη τὸν θεολογούμενον ὑπὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ μὴ τὸν ἐπὶ πάντων εἶναι θεὸν μηδ' αὐτὸν τὸν πατέρα, τὸν δὲ τούτου μονογενῆ υἱόν, οὐ συμβεβηκότα τῷ πατρὶ οὐδ' ὡς ἐν ὑποκειμένῳ ἐν αὐτῷ ὄντα οὐδὲ ἐν καὶ ταῦτὸν τῷ θεῷ ὄντα, υἱὸν δὲ ἀληθῶς ὄντα, ζῶντα καὶ ὑφεστῶτα, ἐν ἀρχῇ τε ὄντα καὶ πρὸς τὸν θεὸν ὄντα καὶ θεὸν ὄντα, 2.14.12 δι' οὗ τὰ πάντα δημιουργεῖ· ὡς ὀρθῶς ἂν τινα ἐπὶ τὸ σαφέστερον μεταλαμβάνοντα φάναι ἀντὶ τοῦ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος», τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ υἱός, καὶ ἀντὶ τοῦ «καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν» τὸ καὶ ὁ υἱός ἦν πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἀντὶ τοῦ «καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος» τὸ καὶ θεὸς ἦν ὁ υἱός. οὕτω δ' ἂν ἀρμόσειεν καὶ τὸ ἐξῆς ἐπαγόμενον, «πάντα» γὰρ «δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν». 2.14.13 εἰκότως τοιγαροῦν ὁ θεῖος εὐαγγελιστὴς ἐν ἀρχῇ αὐτὸν ἔφη δούς αὐτῷ ἀρχὴν, δῆλον δ' ὅτι τὴν γέννησιν, τὴν ἐκ τοῦ πατρὸς· πᾶν γὰρ τὸ ἐκ τίνος γεννηθὲν ἀρχὴν ἔχει τὸν γεγεννηκότα. οὐ μὴν ἔθ' ὁμοίως ἐπήγαγεν τὸ καὶ ὁ λόγος ἦν ἐν τῷ θεῷ, ἀλλὰ «πρὸς τὸν θεὸν ἦν ὁ λόγος», διδάσκων τὸν γεννηθέντα καὶ ἀρχὴν τὸν πατέρα κτησάμενον μὴ μακρὰν που εἶναι τοῦ πατρὸς μηδὲ ἀπεσχοινίσθαι καὶ πόρρω που ἀφεστάναι αὐτοῦ, ἀλλὰ παρεῖναι αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ 2.14.14 εἶναι· ὁ δὲ καὶ ἐν Παροιμίαις ἐδίδασκεν πρότερον φήσας «πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με», ἔπειτα προσθεὶς «ἠνίκα ἠτοίμαζεν τὸν οὐρανόν, συμπαρήμην αὐτῷ». οὕτως οὖν ὁ λόγος, δῆλον δ' ὅτι ὁ μονογενὴς υἱός, ἦν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα τὸν θεὸν συνῶν καὶ 2.14.15 συμπαρῶν αὐτῷ ἀεὶ καὶ πάντοτε· ὁ δὲ καὶ παρίστη λέγων «καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν». ἐπεὶ δὲ ἐχρῆν ἡμᾶς γνῶναι καὶ ὁποῖου ὑπῆρχεν ἀξιώματος, ἀναγκαίως συνῆψεν τὸ «καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος». πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν θεὸς εἶναι ὁ ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀγεννήτου θεοῦ γεννηθείς; εἰ γὰρ τὸ «γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστίν, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστιν» κατὰ τὴν σωτήριον διδασκαλίαν, ἀκολούθως καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ θεοῦ 2.14.16 θεὸς ἂν εἴη. διὸ καὶ «θεὸς ἦν ὁ λόγος»· καὶ θεὸς ποιητικὸς καὶ δημιουργικὸς πάντων. ὁ δὲ καὶ αὐτὸ παρέστησεν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐξῆς τὸ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο» ἐπισυνάψας. ὁ μὲν οὖν παιδαγωγὸς νόμος διὰ Μωσέως ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ τὸν θεὸν ποιητὴν τοῦ παντὸς εἰσάγων στοιχεῖά τε καὶ εἰσαγωγὰς θεοσεβείας παραδιδούς ἐδίδασκεν, λέγων «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν 2.14.17 γῆν» καὶ τὰ τούτοις ἐξῆς, δι' ὧν τὸν Ἰουδαίων παιδαγωγῶν λαὸν 2.14.17 γεννητὸν εἶναι τὸν κόσμον ἠγεῖσθαι παρήνει, πρὸς τὸ μὴ τὴν κτίσιν 2.14.18 «παρὰ τὸν κτίσαντα» σέβειν. ὅπως δὲ ὁ θεὸς καὶ διὰ τίνος τὰ σύμπαντα ἐδημιούργει, οὐκέτι Μωσῆς τοῖς ὑπ' αὐτὸν παρεδίδου, «ἡ» δὲ «χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ» τὸ σεσιγημένον ὑπὸ Μωσέως μυστήριον εὐαγγελιζομένη καινοτέρας καὶ μυστικῆς τῆ ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ κατήρξε διδασκαλίας, ἀντικρυς τοῖς πᾶσιν εἰς ἐξάκουστον βῶσσαν τὸ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος», καὶ τὸ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ 2.14.19 χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν», καὶ ἔτι τούτοις προσθεῖσα τὸ «ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει», καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, δι' ὧν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ

τὰ ἐξαίρετα τοῦ θεοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ζωῆς, ὅπως τε δι' αὐτοῦ τὰ ὑπὸ Μωσέως εἰρημένα πάντα καὶ τὰ ἔτι τούτων ἐπέκεινα συνέστη, παιδεύει. ἀλλὰ τούτων οὐδὲν Μάρκελλος εἰδὼς ποτὲ μὲν Ἰουδαίζων ποτὲ δὲ Σαβελλίζων ἀλίσκεται, 2.14. κατὰ μὲν τὸν Ἰουδαῖον πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως μηδὲν εἶναι φάσκων πλὴν τοῦ θεοῦ μόνου, τῆς ἐκκλησίας πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως τὸν πατέρα εἶναι καὶ τὸν υἱὸν ὁμολογούσης, κατὰ δὲ τὸν Σαβέλλιον ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι ἀποφαινόμενος υἱὸν καὶ πατέρα καὶ ποτὲ μὲν αὐτὸν ἐνδιάθετον εἰσάγων λόγον ποτὲ δὲ προφορικόν. 2.14.21 εἰ γὰρ προσποιεῖται ταύτας μὴ παραδέχεσθαι τὰς φωνάς, πλὴν δῆλός ἐστιν ἐκ τοῦ ποτὲ μὲν ἔνδον αὐτὸν λέγειν ἐν τῷ θεῷ, ἄλλοτε δὲ δι' ἐνεργείας δραστηκῆς προῖεναι αὐτοῦ, ἀφ' ὧν τε τῷ ἀνθρωπίνῳ ἀπεικάζει αὐτὸν λόγῳ. ὃ γε μὴν θεῖος εὐαγγελιστὴς κατ' οὐδένα τῶν ἀποδοδομένων τρόπων λόγον ὑπεστήσατο τὸν πρὸς αὐτοῦ θεολογούμενον, ἀλλ' οἷον ἔπρεπεν τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ νοεῖν, λόγον μὲν ὄντα καθ' ὃ πάντα λόγῳ συνεστήσατο καὶ χωρὶς λόγου τῶν ὄντων οὐδὲν γέγονεν, θεὸν δὲ καὶ μονογενῆ καθ' ὃ μόνος ἀληθῶς ἦν υἱὸς τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ, υἱὸς γνήσιος ὄντως καὶ ἀγαπητός, τῷ 2.14.22 αὐτοῦ πατρὶ κατὰ πάντα ἀφωμοιωμένος. διὸ καὶ φῶς ἦν ἀληθῶς καθ' ὃ τὸ νοερὸν καὶ λογικὸν ταῖς κατ' εἰκόνα τῆν αὐτοῦ πεποιημέναις ψυχαῖς ἐναυγάζει φέγγος. διὸ οὐ πάντων αὐτὸν φῶς εἶναι φησιν, ἀλλὰ μόνων ἀνθρώπων· «ἦν» γὰρ «τὸ φῶς τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον» ἔφη. οὕτω δὲ καὶ ζωὴ ὑπῆρχεν ἀληθῶς, καθ' ὃ πᾶσιν τοῖς ζῶσιν τὸ τῆς ἐξ αὐτοῦ χορηγίας παρέχει νᾶμα. καὶ καθ' ἑκάστην δὲ ἐπίνοιαν τῶν ἐν αὐτῷ θεϊκῶν δυνάμεων παραστατικὰς εὐροὺς ἂν αὐτοῦ καὶ ἀληθεῖς ἐπωνυμίας. κατὰ πάντα γὰρ ἀλήθεια ἦν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὃ δὴ παρίστησιν αὐτὸς λέγων «ἐγὼ εἶμι ἡ ἀλήθεια». 2.15.1 ἀλλ' ὁ νέος συγγραφεὺς ταῦτα μὲν οὔτε συνήσιν οὔτε οἶδεν οὔθ' ὅτι ἀγνοεῖ οἶδεν, ἃ δὴ καὶ εἰδέναι αὐχεῖ, ὅπως συνέστη. φέρε πάλιν εἶτα ἀναλαβόντες ἀκούσωμεν, ὡς τῷ ἐν ἀνθρώποις αὐτὸν ἀπεικάζει λόγῳ, τῷ τε κατὰ διάνοιαν καὶ τῷ κατὰ προφορὰν, τοῦτον γράφων τὸν τρόπον τοῦτο δὲ ῥάδιον, οἶμαι, τοῖς εὖ φρονοῦσιν καὶ ἀπὸ μικροῦ τινος καὶ ταπεινοῦ καθ' ἡμᾶς παραδείγματος γινῶναι. οὐδὲ γὰρ τὸν τοῦ ἀνθρώπου λόγον δυνάμει καὶ ὑποστάσει χωρίσαι τινὶ δυνατόν· ἐν γὰρ ἐστὶν καὶ ταῦτὸν τῷ ἀνθρώπῳ ὁ λόγος, καὶ οὐδενὶ χωριζόμενος ἐτέρῳ ἢ μόνη τῇ τῆς πράξεως ἐνεργεία. 2.15.2 ἐν δὴ τούτοις τῷ προφορικῷ λόγῳ κέχρηται εἰκόνη, τῷ δὲ γε ἐνδιαθέτω ἐν οἷς ταῦτά φησιν οὐ γὰρ δὴ ἐτέρας ἐτοιμασίας, οἷον ὕλης ἢ ἄλλης τινὸς ἀνθρωπίνης, ὃ θεὸς ἐδεῖτο πρὸς κατασκευὴν, ἀλλὰ ταύτης τῆς ἐν τῇ ἑαυτοῦ διανοίᾳ ἐτοιμασίας. ἐπεὶ οὖν ἀδύνατον ἦν χωρὶς λόγου καὶ τῆς προσοῦσης τῷ λόγῳ σοφίας ἐννοῆσαι περὶ τῆς τοῦ οὐρανοῦ κατασκευῆς τὸν θεόν, εἰκότως ἔφη «ἠνίκα ἠτοίμαζεν τὸν οὐρανόν, συμπάρημην αὐτῷ». 2.15.3 εἶθ' ἐξῆς προῖων ὁμοῦ καὶ ἐνδιάθετον τὸν τοῦ θεοῦ λόγον παρίστη, γράφων οὕτως τίς γὰρ οὕτως ἢ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἢ ἀνδρῶν δικαίων ἀξιόπιστος ἦν τὴν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ ὀρισθεῖσαν αὐτῷ τιμωρίαν λῦσαι, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ λόγος ὁ συμπάρων τε καὶ συμπλάττων. πρὸς ὃν ὁ πατήρ «ποιήσωμεν ἄνθρωπον» ἔφη; 2.15.4 τούτοις ἐξῆς διασαφεῖ ὁποῖον εἰσάγει λόγον φάσκων ἀλλ' εἴ τις μικρῷ τινι καὶ ἀνθρωπίνῳ καθ' ἡμᾶς παραδείγματι χρώμενος ὡς διὰ εἰκόνας τὴν θείαν ἐξετάζοι πρᾶξιν· ὡσπερ ἂν εἴ τις ἀνδριαντοποιὸς ἐπιστήμων ἀνὴρ ἀνδριάντα πλάσαι βουλόμενος, πρῶτον μὲν τοὺς τύπους αὐτοῦ καὶ χारा κτήρας ἐν ἑαυτῷ σκοπεῖ, ἔπειτα πλάτος τε καὶ μῆκος ὅσον εὐπρεπὲς ἐννοεῖ, ἀναλογίαν τε τοῦ παντὸς ἐν τῷ καθ' ἕκαστον ἐξετάζει μέρει, χαλκοῦ τε τὴν πρόσφορον ἐτοιμάσας ὕλην καὶ τὸν ἐσόμενον ἀνδριάντα τῇ ἑαυτοῦ προτυπώσας διανοίᾳ καὶ νοητῶς ὁρᾷ νομίσας συνειδῶς τε ἑαυτῷ συνεργεῖν τὸν λόγον, ὃ λογίζεται καὶ ὃ πάντα πράττειν εἶωθεν οὐδὲν γὰρ μὴ λόγῳ γιγνόμενον καλόν, ἀρχόμενος τῆς αἰσθητῆς ταύτης ἐργασίας πρὸς ἑαυτὸν ὡς πρὸς ἕτερον παρακελεύεται λέγων· ἄγε ποιήσωμεν, ἄγε πλάσωμεν

ἀνδριάντα· οὕτως ὁ τῶν ὄλων δεσπότης θεὸς τὸν ἔμψυχον ἐκ γῆς ἀνδριάντα ποιῶν οὐκ ἄλλω τινὶ ἀλλὰ τῷ ἑαυτοῦ παρακε λύεται λόγῳ «ποιήσωμεν ἄνθρωπον» λέγων. διὰ τούτων ἐναργῶς καὶ ἐνδιάθετον λόγον ᾧ διαλογίζεται τις καὶ προφορικὸν ᾧ διαλέγεται προσῆψεν τῷ θεῷ, τοιοῦτόν τινα οἶον τὸν καθ' ἡμᾶς καὶ τὸν ἐν τῷ θεῷ εἶναι λόγον ὑποθέμενος. 2.16.1 ταῦτα μὲν οὖν πάντα ὡς ἀρνητικὰ τυγχάνει τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, οὐδὲν προσεπεξεργάζεσθαι δεῖ. τοσοῦτον δὲ οἶμαι προσῆκειν ἐπερωτῆσαι, εἰ δὴ εἷς θεὸς ἦν καὶ οὐδὲν ἕτερον, οὐ πατὴρ οὐχ υἱός, τί κατεψεύδετο τῶν τοιοῦτων ὀνομάτων ἢ γραφῆ; τί δὲ καὶ αὐτὸς Μάρκελλος ὑποκρίνεται, τὸν μὴ υἱὸν ἀλλὰ λόγον υἱὸν ἀποκαλῶν; καὶ ἐπειδὴ κέχρηται παραδείγματι τῷ ἐν ἀνθρώποις λόγῳ, λεκτέον ὡς οὐ πᾶς ἄνθρωπος υἱὸν ἔχει, λογικὸς ὢν καὶ τὸν συμφυᾶ λόγον. 2.16.2 ἐν αὐτῷ κεκτημένος· οὐκοῦν ἕτερόν τί ἐστὶν υἱὸς παρὰ τὸν λόγον. τὸν οὖν θεὸν εἰ λόγον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ φάσκοι καὶ οὐδὲν ἕτερον, ᾧ καὶ διενοεῖτο, ᾧ καὶ πρὸς ἑαυτὸν διελέγετο «ποιήσωμεν ἄνθρωπον» λέγων, τί καὶ μάτην υἱὸν ὀνομάζει; τί δὲ τὴν ἐκκλησίαν ὑποκρίνεται; τί δὲ μὴ πιστεῦν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ προσποιεῖται πιστεύειν, σχηματιζόμενος διὰ τοῦ τὸν λόγον τὸν ἐν τῷ θεῷ υἱὸν ἀποκαλεῖν, σαφῶς τοῦ παραδείγματος μακρῷ διεστάναι διδάσκοντος τὸν ἔμφυτον ἐν ψυχῇ λόγον παρὰ τὸν ἕκ τινος γεννηθέντα καὶ καθ' ἑαυτὸν 2.16.3 ὑφεστῶτα καὶ ζῶντα καὶ ἐνεργοῦντα υἱόν; ἀλλ' οὐκ ἐγώ, φήσει ὡς εἰκός, ἀλλ' ὁ θεῖος εὐαγγελιστὴς λόγον αὐτὸν προσεῖπεν· ἀκόλουθον τοίνυν εἶη ἂν καὶ ἡμᾶς τούτῳ συνομολογεῖν. ναί φημι καὶ αὐτός. 2.17.1 πλὴν οὐδ' ἑτέρως προσῆκειν οἶμαι ἐξακοῦειν τῆς φωνῆς ἢ αὐτῷ πάλιν μαθητευομένους τῷ εὐαγγελιστῇ διδάσκοντι ὁποῖον διωρίζετο λόγον. σαφῶς δὲ τοῦτον παρίστη οἷός τις ἦν, ἐπισυνάπτων ἐξῆς καὶ λέγων «καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος»· δυνάμενος γοῦν εἰπεῖν· καὶ ὁ θεὸς ἦν ὁ λόγος, μετὰ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης, εἶγε ἐν καὶ ταῦτόν ἠγεῖτο τὸν πατέρα εἶναι καὶ τὸν υἱὸν αὐτόν τε εἶναι τὸν 2.17.2 λόγον τὸν ἐπὶ πάντων θεόν, οὐχ οὕτως ἐξέδωκε τὴν γραφὴν. ἢ γὰρ καὶ θεοῦ ἦν ὁ λόγος ἐχρῆν εἰπεῖν ἢ ὁ θεὸς ἦν ὁ λόγος, μετὰ προσθήκης τοῦ ἄρθρου, εἰ τῇ Μαρκέλλου διανοίᾳ σύμφωνον τὴν γραφὴν ἐποιεῖτο. νυνὶ δὲ καὶ αὐτὸν τὸν λόγον θεὸν εἶναι παρίστη, ὁμοίως τῷ πρὸς ὃν ἦν θεῷ· προειπὼν γὰρ «καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν», ἐπάγει λέγων «καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος», μονονουχὶ σαφέστερον ἡμᾶς διδάσκων πρῶτον μὲν ἠγεῖσθαι θεὸν τὸν ἐπέκεινα τῶν ὄλων αὐτὸν τὸν τοῦ λόγου πατέρα, πρὸς ὃν ἦν ὁ λόγος, ἔπειτα μετ' αὐτὸν μὴ ἀγνοεῖν ὡς καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ὁ μονογενὴς υἱός, οὐχὶ αὐτός 2.17.3 ἦν ὁ ἐπὶ πάντων θεός, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς θεὸς ἦν. ὁ γὰρ «καὶ» σύνδεσμος τῷ πατρὶ συνάπτει τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ. διὸ φησιν «καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος», ἴν' ἴδωμεν θεὸν τὸν ἐπὶ πάντων πρὸς ὃν ἦν ὁ λόγος. καὶ θεὸν αὐτὸν τὸν λόγον ἄκουε, ὡς εἰκόνα τοῦ θεοῦ, καὶ εἰκόνα οὐχ ὡς ἐν ἀψύχῳ ὕλῃ, ἀλλ' ὡς ἐν υἱῷ ζῶντι καὶ ἀκριβέστατα πρὸς τὴν ἀρχέτυπον θεότητα τοῦ πατρὸς ἀφωμοιωθῆναι. 2.17.4 μὲν. ἐπεὶ δὲ τῷ ἀνθρωπίνῳ λόγῳ τὸν τοῦ θεοῦ παραβάλλειν ἐδόκει Μαρκέλλῳ, καὶ πόσω βελτίῳ εἶναι φήσομεν, εἰκόνη χρώμενον τῷ ἀνθρωπίνῳ λόγῳ, τούτῳ μᾶλλον χρήσασθαι τῷ παραδείγματι καὶ φάναι τοῦ παρ' ἡμῖν λόγου πατέρα εἶναι τὸν νοῦν, ἕτερον ὄντα παρὰ τὸν λόγον. τὸν μὲν γὰρ νοῦν, ὅστις ποτὲ καὶ ὁποῖος ὢν τὴν οὐσίαν ὑπάρχει, οὐδεὶς πώποτε ἀνθρώπων ἔγνω, βασιλεὺς δ' οἷα ἐν ἀπορρήτοις εἶσω τοῖς αὐτοῦ ταμείοις ἰδρυμένος τὰ πρακτέα βουλευεται· ὁ δ' ἐξ αὐτοῦ λόγος οἷα πατὴρ ἐξ ἀδύτων μυχῶν γεγεννημένος 2.17.5 τοῖς ἐκτὸς πᾶσιν καθίσταται γνῶριμος. εἶθ' οἱ μὲν ἐκ τῆς τοῦ λόγου μεταλαμβάνουσιν ὠφελείας, τὸν δ' ἀφανῆ καὶ ἀόρατον νοῦν, τὸν δὲ 2.17.6 τοῦ λόγου πατέρα, οὐδεὶς πώποτε εἶδεν. κατὰ τὰ αὐτὰ δὴ, μᾶλλον δ' ἐπέκεινα πάσης εἰκόνας τε καὶ παραδείγματος, ὁ τοῦ παμβασιλέως θεοῦ τέλειος λόγος, οὐ κατὰ τὸν προφορικὸν ἀνθρώπων λόγον ἐκ συλλαβῶν καὶ ῥημάτων καὶ ὀνομάτων συγκείμενος, οἷα δὲ μονογενὴς τοῦ θεοῦ υἱὸς ζῶν καὶ ὑφεστῶς πρόεισιν μὲν τῆς

πατρικῆς θεότητός τε καὶ βασιλείας, ἐπάρδει δὲ τῷ σύμπαντι κόσμῳ τὰς ἐξ αὐτοῦ χορηγίας, ζωῆς καὶ λόγου καὶ σοφίας καὶ φωτὸς καὶ παντὸς ἀγαθοῦ μετουσίας τοῖς γενητοῖς ἅπασιν ἐπιλιμνάζων, τοῦ πατρὸς καὶ θεοῦ τῶν ὄλων ἐπέκεινα ὄντος ἀλήπτου τε καὶ ἀχωρήτου τοῖς πᾶσιν, κατὰ τὸν ἀφανῆ καὶ ἀόρατον νοῦν, παρ' ὃ καὶ «φῶς οἰκῶν 2.17.7 ἀπρόσιτον» λέλεκται. ἀλλ' ὁ μὲν ἀπρόσιτος καὶ ἀχώρητος εἶη ἂν τοῖς πᾶσιν ὁ πατήρ, ὁ δὲ τοῖς πᾶσιν ἐγγίμων, ἅτε δὴ τὰ πάντα πατρικῶ νεύματι διακυβερνῶν διὸ οὐ περὶ τοῦ πατρὸς, περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ λέλεκται τὸ «ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο»· καὶ ὁ μὲν ἐπέκεινα ἦν τῶν ὄλων καὶ ὑπὲρ πάντα «φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον», ὁ δὲ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν κηδεμονικῆ διήκων προνοία, ὡς κατὰ τοῦτο μόνον αὐτῷ συμβάλλεσθαι τὴν τοῦ ἀνθρωπέου λόγου εἰκόνα. ἀλλὰ γὰρ τούτων ἡμῖν ἀποδεδειγμένων, εἰκὸς τινα τῶν φιλομαθῶν ἐρωτᾶν· 2.18.1 διὰ τί δὲ τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ ἀρχόμενος τῆς ἑαυτοῦ γραφῆς ὁ εὐαγγελιστὴς λόγον ἀνεφώνησεν; πρὸς ὃν ἐροῦμεν ὅτι διὰ τὰς ἀνακρύπτους πάλαι περὶ αὐτοῦ προφητείας. ἐπειδὴ γὰρ ἐφ' ἐκάστῳ προφήτῃ «λόγος κυρίου ὃς ἐγενήθη» φέρε «πρὸς Ἡσαΐαν» εἴρηται καὶ «ἀρχὴ λόγου κυρίου ἐν Ὡσηέ» καὶ «λόγος κυρίου ὃς 2.18.2 ἐγενήθη πρὸς Ἰωήλ» καὶ «ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ἰωνᾶν», καὶ «πρὸς Μιχαϊάν» ὁμοίως, καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς προφήτας παραπλησίως ἐφ' ἐκάστῳ προφήτῃ τὸ ἐγένετο προσέκειτο τῆς θείας γραφῆς ἀκριβῶς καὶ ἀναγκαίως ἐπισημαιομένης ὡς ἐν οὐδενὶ τῶν προφητῶν ἦν, ἀλλὰ καθ' ἕκαστον ἐγίνετο, πρὸς ὃ ἡ ἐκάστου δύναμις οἷα τε ἦν χωρεῖν προσιῶν αὐτῇ καὶ τῇ ἐκάστου ψυχῇ τὸ κατάλληλον παρέχων ἐξ αὐτοῦ πνεῦμα, καὶ νοερὰν εἰκότως ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ εὐαγγελιστὴς τοῦ λόγου ἔμελλεν εὐαγγελίζεσθαι οἰκονομίαν, οὐκέθ' ὁμοίως τοῖς παλαιοῖς γεγονέναι αὐτὸν πρὸς ἕτερον τινα διδάσκει, ἀλλ' αὐτὸν σάρκα ἀνειληφέναι καὶ ἄνθρωπον γεγονέναι. εἴτ' ἐπειδὴ τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ σωτήριον τοῖς πᾶσιν πάροδον κηρύττειν ἔμελλεν, ἐξῆς λέγων «καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν», ἀναγκαίως ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀνατρέχει, τὸν χθὲς καὶ πρῶην 2.18.3 σαρκωθέντα λόγον τίς ποτε ἦν καὶ ὁποῖος δεικνύς, θεολογεῖ τε αὐτόν, ὁμοῦ τὴν γνῶσιν αὐτοῦ καὶ τὴν εἰς ἀνθρώπους θεοφάνειαν εὐαγγελιζόμενος. εἶθ' ὡς τῶν παλαιῶν ἐκ τῶν θείων ἀναγνωσμάτων προμεμαθηκότων τὸν ἐφ' ἐκάστῳ προφήτῃ γενόμενον λόγον, αὐτὸς τὴν θειοτέραν καὶ ἐξαίρετον ἀρχὴν αὐτοῦ κηρύττει, ἦν οὐδεὶς προ2.18.4 φητῶν ἀνθρώποις γυμνῶς οὕτως καὶ ἀπαρακαλύπτως ἐξέφηεν. διὸ μεγάλη φωνῇ τοῖς πᾶσιν τὸ λεληθὸς καὶ κρύφιον περὶ τοῦ λόγου μυστήριον παραδιδούς ἐβόα λέγων «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, 2.18.5 καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν.» εἰ γὰρ παρὰ τῶν προτέρων θείων γραφῶν παιδαγωγούμενοι πάλαι πρότερον μεμαθήκατε, φησίν, ὅτι λόγος κυρίου ἐγένετο πρὸς τόνδε τὸν προφήτην καὶ πρὸς ἕτερον πάλιν ὁμοίως ἐγένετο καὶ αὐτῆς πρὸς ἄλλον, ἀλλὰ νῦν οὐχ ὅπως ἐγένετο ἀλλ' ὅπως ἦν ἐν ἀρχῇ τοῖς πᾶσιν ἀναγκαῖον εὐαγγελίσασθαι καὶ ὡς «θεὸς ἦν» καὶ ὡς «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο» καὶ ὡς αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ θεὸς λόγος, «δι' οὗ τὰ πάντα», φιλανθρωπία τοῦ 2.18.6 πατρὸς «σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν». ταῦτ' εὐηγγελίζετο Ἰωάννης ὁ μέγας τοῦ Χριστοῦ μαθητὴς καὶ ἀπόστολος, τὰ νέα καὶ καινὰ τοῦ σωτῆρος παιδεύων ἅπαντας ἀνθρώπους μυστήρια. οὐχ ὅτι λογικὸς ἦν ὁ θεός, οὐδ' ὅτι αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν διενοεῖτο καὶ ἑαυτῷ προσδιελέγετο «ποιήσωμεν ἄνθρωπον» λέγων, οὐδ' ὅτι λόγοις κέχρηται τοῖς τῶν πρακτέων παραγγελτικοῖς. ταῦτα γὰρ πᾶς ἀρνού2.18.7 μενος τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἶποι ἂν. ὃ δὴ καὶ Μάρκελλος ποιῶν, ὡς ἐπὶ κρησφύγετον ἐπὶ τὴν παλαιὰν καταφεύγει γραφὴν καὶ τὰ νηπιάζοντι τῷ Ἰουδαίων λαῷ περὶ τοῦ μὴ εἰδωλολατρεῖν ἕνα δὲ μόνον εἰδέναι τε καὶ σέβειν θεὸν παρηγγελμένα συνάγειν πειράται. ἔνθα καὶ ἠύροησεν αὐτῷ ἢ περὶ τοῦ ἐνὸς θεοῦ διδασκαλία, χρησίμως τότε καὶ κατὰ καιρὸν εἰδωλολατροῦσιν Ἰουδαίοις παραδεδομένη. καὶ δὴ ἐνταῦθα

καταφυγῶν καὶ ὡσπερ ἐν ὀχυρώματι ἑαυτὸν τῇ Ἰουδαϊκῇ περιφράξας σκληροκαρδία, τὴν ἄρνησιν προβάλλετο τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. 2.19.1 ἐπάκουσον γοῦν οἴαις κέχρηται φωναῖς, ὧδε γράφων κατὰ λέξιν τίνα τοίνυν τὸν «ἐγὼ εἶμι ὁ ὢν» λέγοντα Ἀστέριος εἶναι οἶεται, τὸν υἱὸν ἢ τὸν πατέρα; δύο γὰρ ὑποστάσεις, εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἦν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἀνειλήφεν σάρκα ἀφορῶν καὶ δι' αὐτὴν οὕτω φανταζόμενος, πατρός τε καὶ υἱοῦ ἔφησεν εἶναι, οὕτω τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ χωρίζων τοῦ πατρός, ὡς καὶ υἱὸν ἀνθρώπου χωρίσειεν ἄν τις τοῦ κατὰ φύσιν πατρός. 2.19.2 καὶ ἐπιλέγει ἐξῆς εἰ τοίνυν τὸν πατέρα χωρίζοντα ἑαυτὸν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν Μωσέα ταῦτ' εἰρηκέναι φήσει, οὐκ εἶναι τὸν υἱὸν θεὸν ὅμοιο λογῆσει. πῶς γὰρ ἐγχωρεῖ τὸν λέγοντα «ἐγὼ εἶμι ὁ ὢν» μὴ συνομολογεῖν ὅτι κατὰ ἀντιδιαστολὴν τοῦ μὴ ὄντος ὁ ὢν ἑαυτὸν εἶναι φησιν; εἰ δὲ τὸν υἱὸν ὑποστάσει διηρημένον τοῦτο φάσκοι λέγειν τὸ «ἐγὼ εἶμι ὁ ὢν», ταῦτόν αὐθις περὶ τοῦ πατρός λέγειν νομισθήσεται· ἐκάτερον δὲ τούτων ἀσεβές. 2.19.3 καὶ πάλιν ἔν εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἐπιδειξάμενος, οὕτως γράφει αὐτὸς γὰρ ὁμολογεῖ λέγων «ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ καὶ ἐν τῷ πατρί»· ὅτι δὲ τοῦτο οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ ἀσκοπῶς εἴρηκεν, δῆλον καὶ ἀφ' ἐτέρας ἀποστολικῆς ῥήσεως· «εἷς» γὰρ ὁ εἰπὼν «κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα» «εἷς θεὸς» ἔφη «καὶ πατὴρ, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν». ὁρᾷς ὅτι οὐδ' ἐνταῦθα ἀφίσταται τῆς συμφωνίας, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ πέπονθεν. «εἷς» γὰρ εἰπὼν «κύριος» αὐθις «εἷς θεὸς» ἔφη, ἵνα ἠνίκα ἂν τοῦ ἐνὸς κυρίου μνημονεύη περιλαμβάνη καὶ τὸν πατέρα, ἠνίκα δ' ἂν περὶ τοῦ πατρός λέγῃ μὴ ἐκτὸς εἶναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ μαρτυρῆ. 2.19.4 ταῦτα Μάρκελλος εἰπὼν ἐξῆς πλείους συνάγει γραφὰς ἀπὸ τῆς πα2.19.5 λαιᾶς διαθήκης εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ ὑπάρχειν υἱὸν τῷ θεῷ. μονάδα γοῦν εἶναι ἀδιαίρετον τὸν θεὸν φάσκων, τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι υἱὸν παρίστη, γράφων τοῦτον τὸν τρόπον τί οὖν; εἰ μὴ τῷ πνεύματι προσέχοντες δυνάμει ἀδιαίρετον τὴν μονάδα εἶναι νομίζομεν, ἄρα οὐχ ἀμαρτησόμεθα, σαφῶς τοῦ λόγου διδάσκοντος ἡμᾶς «κύριον τὸν θεὸν σου προσ2.19.6 κινήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις»; τὸ αὐτὸ δὲ καὶ διὰ τοῦ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγελίου κηρύττει· ἐνὸς γὰρ τινος γραμματέως προσελθόντος αὐτῷ καὶ πυνθανομένου, τίς εἶη πρώτη τῶν ἐντολῶν, ἀπεκρίνατο πρὸς αὐτὸν οὕτως εἰπὼν «πάντων πρῶτον· ἄκουε, Ἰσραὴλ, κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν κύριος εἷς ἐστίν, καὶ ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεὸν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου. αὕτη πρώτη· καὶ δευτέρα ὁμοία ταύτῃ· ἀγαπήσεις 2.19.7 τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. μείζων τούτων ἄλλη ἐντολὴ οὐκ ἔστιν. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ γραμματεὺς· καλῶς, διδάσκαλε, ἐπ' ἄλλῃ θείας εἵπας ὅτι εἷς ἐστίν ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν πλὴν αὐτοῦ». 2.19.8 ἀλλ' ὁ μὲν γραμματεὺς διὰ τοῦ νόμου τὴν θεοσεβειαν μεμαθη κέναι δοκῶν, ἐπαινῶν τὸ τοῦ σωτῆρος ῥητὸν φαίνεται «ἄκουε, Ἰσραὴλ», λέγοντος «κύριος ὁ θεὸς σου εἷς ἐστίν» καὶ ὄρκῳ καλῶς εἰρησθαι πιστούμενος· «ἐπ' ἀληθείας» γὰρ φησιν «εἵπας ὅτι εἷς ἐστίν ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ». οἱ δὲ τὰ τῆς νέας διαθήκης ἀύχοῦντες εἰδέναι μυστήρια, οὗτοι καὶ δευτέρον ἀναπλάττειν θεὸν βούλονται ὑποστάσει καὶ δυνάμει χωριζόμενον τοῦ πατρός. 2.19.9 τούτοις προστίθησιν κατασκευάζων ὅτι εἷς ἐστίν ὁ θεὸς καὶ ὅτι μὴ ἐστίν υἱὸς διὰ τούτων ὅτι δὲ τὴν μονάδα κύριον καὶ θεὸν οἶδεν καλεῖν ἢ θεία γραφή, ἥδη καὶ ἐκ τῶν προειρημένων δῆλον γέγονεν, δι' ὧν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ θεράποντα Μωσέα ὁ θεὸς ἔφη «εἶπεν δὲ ὁ θεὸς πάλιν πρὸς Μωσέα· οὕτως ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· κύριος ὁ θεὸς τῶν πατέρων ὑμῶν, ὁ θεὸς Ἀβραάμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ, ἀπέσταλκέν με πρὸς ὑμᾶς». ὁρᾷς ὅπως ἐν ἐπιδεικνύς ἡμῖν 2.19.10 ἐνταῦθα πρόσωπον τὸ αὐτὸ κύριον καὶ θεὸν προσαγορεύει. αὐθις τε ὁμοίως ἢ γραφὴ λέγει «καὶ ἐλάλησεν κύριος πάντας τοὺς λόγους τούτους λέγων· ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς σου, ὁ ἐξαγαγὼν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας. οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ»· ἀκούεις ὅπως διὰ τῆς

άντωνυμίας ένα είναι θεόν 2.19.11 μόνον αποφαίνεται. και αὐθις μικρὸν ὕστερον «ἐγὼ εἰμι κύριος ὁ θεός σου» φησίν, ἑαυτὸν κύριον και θεὸν εἶναι λέγων. τί δὲ και δι' ἐτέρας γραφῆς μανθάνομεν; «και γνώση σήμερον» φησίν «και οὐ διαστραφήση τῆ διανοία, ὅτι κύριος ὁ θεός σου, οὗτος θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω και ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, και οὐκ ἔστι πλην αὐτοῦ». και αὐθις ἐν τῷ αὐτῷ Δευτερονομίῳ «ἄκουε, Ἰσραήλ.» φησίν «κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν κύριος εἷς ἐστίν· και ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεὸν σου ἐξ ὅλης καρδίας σου και ἐξ ὅλης 2.19.12 ψυχῆς σου και ἐξ ὅλης διανοίας». και πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ «ἴδετε ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι, και οὐκ ἔστιν θεὸς πλην ἐμοῦ· ἐγὼ ἀποκτενῶ και ζῆν ποιήσω· πατάξω και ἰάσομαι». πῶς οὖν Ἀστέριος ταῖς ἀγίαις γραφαῖς ἀπλῶς και ἐμφόβως ἀκολουθεῖν προσποιούμενος οὐκ ἔγνω τὸ μέρος τοῦτο λέγον «κύριος ὁ θεός σου, οὗτος θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω και ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, και οὐκ ἔστιν ἔτι πλην αὐτοῦ», και ὅτι «εἷς ἐστίν» και πλην αὐτοῦ ἕτερος «οὐκ ἔστιν»; 2.19.13 και μεθ' ἕτερα τούτοις αὐθις προστίθῃσιν λέγων πῶς οὖν ὁ ἱερὸς προφήτης Ἰερεμίας οὐ φανερώς αὐτὸν ἑτεροδιδασκαλοῦντα ἐλέγξει; τὰ γὰρ κατὰ τὸν σωτῆρα ἡμῖν προ φητεῶν οὕτως ἔφη «οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. ἐξεῦρεν πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, και ἔδωκεν Ἰακώβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ και Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, και τοῖς ἀνθρώποις συνανε στράφη». 2.19.14 και πάλιν προστίθῃσιν λέγων ἀλλ' ἔοικεν ἐν τῷ λόγῳ ὁ πατήρ εἶναι, κἂν Ἀστερίῳ μὴ δοκῆ και τοῖς τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ φρονοῦσιν. δοκεῖ γὰρ τοῦτο τῷ θεσπεσίῳ προφήτῃ Ἡσαΐα, τῷ δι' ἀγίου λέγοντι πνεύματος «και προσκυνήσουσιν σοι, και ἐν σοὶ προσεύξονται· ὅτι ἐν σοὶ ὁ θεός, και οὐκ ἔστιν ἄλλος πλην σου. σὺ γὰρ εἶ ὁ θεός.» ὁρᾶς ὅπως πρόρριζον ἀνατρέπει τὴν τῶν ἑτεροδιδασκαλούντων ἔντεχνον κακουργίαν; 2.19.15 και αὐθις ἐπιλέγει εἰ δὲ και βούλει και ἐτέρας ἀκοῦσαι τοῦ αὐτοῦ προφητείας ἕνα ἡμῖν θεὸν βεβαιούσης, «ἐγὼ θεός» φησίν «πρῶτος, και εἷς τὰ ἐπερχόμενα ἐγὼ εἰμι»· τὸ γὰρ ἐγὼ ἐνὸς προσώπου δεικτικόν ἐστίν, αἱ γὰρ δύο ῥήσεις ἐν ἡμῖν πρόσωπον σημαίνουσιν. «ἐγὼ» γὰρ εἰπὼν ἐπάγει και τὸ «εἰμί», ὥστε διὰ τῶν δύο τοῦ λόγου μερῶν, ἀντωνυμίας τε και ῥήματος, τὴν τῆς θεότητος 2.19.16 μαρτυρεῖσθαι μονάδα. εἰ δὲ δέοιτο και ἐτέρας μαρτυρίας, αὐθις τὸν αὐτὸν αὐτῷ παρέξομαι προφήτην λέγοντα «ἐγὼ πρῶτος και ἐγὼ μετὰ ταῦτα, και πλην ἐμοῦ οὐκ ἔστιν θεός». εἰ ὑποστάσει διηρημένον τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς ὡς υἱὸν ἀνθρώπου Ἀστέριος εἶναι οἶεται, ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς ἦν δι' ἡμᾶς ἀνέλαβεν σκανδαλιζόμενος, δεικνύτω ἡμῖν τὸν ταῦτα λέγοντα· 2.19.17 ἐνὸς γὰρ ἐστίν κἀνταῦθα προσώπου ἢ λεγομένη ῥῆσις. τίς οὖν ἔστιν ὁ λέγων «οὐκ ἔστιν πλην ἐμοῦ θεός»; ἀκουέτω δὲ και ἐτέρας προφητείας λεγούσης «οὐκ ἔστιν πλην ἐμοῦ δίκαιος και σωτήρ». εἰ δύο θεοὺς εἶναι νομίζοι, ἀνάγκη αὐτὸν τὸν ἕτερον μὴ δίκαιον ὁμολογεῖν εἶναι μηδὲ σωτῆρα. εἰ δὲ οὐ δίκαιος οὐδὲ σωτήρ, πῶς ἔτι θεός εἶναι δύναται; ἕνα γὰρ ἀποφαίνεται δίκαιον και σωτῆρα εἶναι. και αὐθις «ἐμπροσθέν μου» φησίν «οὐκ ἐγένετο ἄλλος, και μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται, ἐγὼ θεός, και οὐκ ἔσται παρὲξ 2.19.18 ἐμοῦ σῶζων». εἰ δὲ βούλεται και ἐτέρου προφητικοῦ ἀκοῦσαι ῥητοῦ, τάχα που πρὸς αὐτὸν και τοὺς ὁμοίως περὶ θεότητος αὐτῷ διακειμένους λεχθέντος, ἀκουέτω αὐτοῦ Ἡσαΐου λέγοντος «μετανοήσατε, οἱ πλανώμενοι, ἐπιστρέψατε τῆ καρδίᾳ, και μνήσθητε τὰ πρότερα ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, ὅτι ἐγὼ ὁ θεός και οὐκ ἔστιν πλην 2.19.19 ἐμοῦ». οὐκ εἶπεν· ἐγὼ θεός, ἵνα και διὰ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης ἕνα θεὸν ὄντα σαφῶς ἐπιδείξῃ. τί δὲ και Ὡσηὲ ὁ προφήτης; οὐ και αὐτὸς τὰ αὐτὰ μαρτυρεῖ, «ἐγὼ ἀνήγαγόν σε ἐξ Αἰγύπτου,» λέγων «και θεὸν πλην ἐμοῦ οὐ γνώση, και σῶζων οὐκ ἔστιν παρὲξ ἐμοῦ»; αὐθις τε ὁ Μαλαχίας «οὐχὶ θεός εἷς 2.19.20 ἔκτισεν ὑμᾶς;» φησίν «οὐχὶ πατήρ εἷς πάντων ὑμῶν»; ἀλλὰ τὸν Δαυὶδ φῆσει που Ἀστέριος μηδὲν εἰρηκεῖναι περὶ τούτου, και τοὶ πρεσβύτατον παρὰ Μωσέα τῶν ἄλλων προφητῶν ὄντα, και διὰ τοῦτο ἀμφιγνοεῖν, εἴτε δύο θεοὺς ὑποστάσει διηρημένους νομίζειν

εἶναι προσήκει εἴτε καὶ μή. οὐκοῦν ἴνα μὴ τοῦτο λέγη, ἀκόλουθον ἡγοῦμαι καὶ αὐτὸν ἐπιδειῖξαι αὐτῷ τὰ αὐτὰ τοῖς προειρημένοις ἀγίοις λέγοντα· «ἄκουσον,» φησὶν «λαὸς μου, καὶ λαλήσω σοι· Ἰσραήλ, καὶ διαμαρτύρομαί σοι. ἐὰν ἀκούσης μου, οὐκ ἔσται ἐν 2.19.21 σοὶ θεὸς πρόσφατος, οὐδὲ προσκυνήσεις θεῷ ἄλλοτρίῳ. ἐγὼ γάρ εἰμι κύριος ὁ θεὸς σου». ὁ αὐτὸν ἐπιδεικνύς καὶ λέγων «ἐγὼ εἰμι», οὐ δηλὸς ἐστὶν ἕνα θεὸν μόνον εἶναι λέγων, τουτέστιν ἑαυτὸν; 2.20.1 ταῦτα πάντα Μάρκελλος καὶ ἔτι τούτων πλείονα ἐπὶ ἀρνήσει τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ συνεφόρει, δι' ἀνεπιστημοσύνην οὐ λογιζάμενος ὅτι πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ ἢ τοιαύτη αὐτοῖς παρείχετο διδασκαλία. οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἦν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τῶν προφητῶν τοῦ θεοῦ ἀνθρώποις ἀτελέσιν τὰς φρένας ἐντελεῖ 2.20.2 παραδοῦναι τὸν τῆς θεοσεβείας λόγον. οὕτω γοῦν αὐτοῖς καὶ θυσίας ἐπιτελεῖν ἐνομοθέτει καὶ σώματος περιτομὴν καὶ σαββάτου φυλακὴν καὶ τοιωνδὶ βρωμάτων ἀποχὴν καὶ καθάρσια σωμάτων σωματικὰς τε εὐλογίας, ναὶ μὴν καὶ γῆς ῥεούσης «γάλα καὶ μέλι» ἀλλ' οὐ βασιλείας οὐρανῶν ἐπαγγελίας. ὁ δὲ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν ἐρωτηθεὶς πῶς Μωσέως προστάξαντος διδόναι βιβλίον ἀποστασίου καὶ ἀπολύειν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα τὸν βουλούμενον αὐτὸς τάναντία διατάττοι τὸν λόγον ἀπέδωκεν καθολικὸν φήσας «Μωσῆς πρὸς τὴν σκληρο2.20.3 καρδίαν ὑμῶν ἔγραψεν· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως». ταῦτον οὖν εἶπεν ἂν καὶ εἴ τις ἤρετο, τί δήποτε θεὸν ἕνα σέβειν παρακελευόμενοι Μωσῆς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν προφήται οὐκ ἐδίδασκον αὐτοὺς τὴν περὶ τοῦ υἱοῦ γνῶσιν· οὐ γὰρ οἷοί τε ἦσαν οἱ συνεχῶς ἀπαγόμενοι τῇ πολυθέῳ πλάνῃ τὴν εὐαγγελικὴν παραδέχεσθαι χάριν. διὸ πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν τὴν περὶ ἐνὸς θεοῦ διδασκαλίαν ἐποιοῦντο, τέως παιδαγωγοῦντες αὐτοὺς διὰ τοῦ ἀποτρέπειν μὲν τοῦ πολλοῦ εἶναι νομίζειν θεοὺς ἐπάγειν δὲ ἐπὶ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἐνός. 2.20.4 οὕτω δὲ Μωσῆς ἀτελεῖ τὴν διδασκαλίαν τοῖς κατ' αὐτὸν παρεδίδου διὰ τὸ ἀτελεῖς αὐτῶν τῆς φρονήσεως, ὡς μηδεμίαν αὐτὸν μνήμην ποιήσασθαι ἀγγέλων κτίσεως ἐν τῷ τῆς κοσμοποιίας λόγῳ, καίτοι τῶν μετὰ ταῦτα προφητῶν οὐ μόνον ἀγγέλων μνημονευσάντων, ἀλλὰ καὶ θείων δυνάμεων καὶ πνευμάτων ἁγίων τῶν τε ὑπερουρανίων θεοῦ λειτουργῶν, περὶ ὧν ὁ Δαυιδὸς διδάσκων ἔλεγεν «χίλια χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύρια μυριάδες παρειστήκεισαν ἔμπροσθεν 2.20.5 αὐτοῦ». ἀλλὰ γὰρ τούτων ἀπάντων σιωπῇ παρέδωκε τοὺς λόγους Μωσῆς καίπερ οὐκ ὦν αὐτῶν ἐν ἀγνοίᾳ, πάντων δὲ τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν προειληφώς τῷ θεῷ πνεύματι· πλὴν οὐδαμῶς αὐτῶν ἐν τῇ 2.20.6 κοσμοποιίᾳ ὡς πρὸς τοῦ θεοῦ γενομένων ἐποίησατο μνήμην. καὶ τούτου τὴν αἰτίαν οὐδ' ἑτέραν εἶποι ἂν τις ἢ τὴν σκληροκαρδίαν τοῦ λαοῦ γεγενῆσθαι, ὡσπερ οὖν αὐτὸς ἐδίδασκεν ὁ σωτὴρ. καὶ ἄλλα δὲ μυρία εἶναι ἐν τῇ τοῦ παντὸς συστάσει μάθοις ἂν ἐκ τῶν τῆς καινῆς διαθήκης ἀναγνωσμάτων οὐδ' ὄλως ἐν τῇ Μωσέως φερόμενα γραφῇ· οὐκ οὖν ἐμνημόνευσεν ἀρχῶν οὐδ' ἐξουσιῶν οὐδὲ κοσμοκρατόρων οὐδὲ πνευματικῶν «τῆς πονηρίας», πρὸς ἃ τὴν πάλιν ἡμῖν 2.20.7 συνεστάναι φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος. τί οὖν; ἐπεὶ μήτε παρὰ Μωσεῖ μήτε παρὰ τοῖς λοιποῖς προφήταις σαφῶς ἔστιν εὐρεῖν τοὺς περὶ τούτων λόγους, ἀπιστητέον τῷ ἀποστόλῳ; ἢ ἐπειδὴν τοῦ τῶν κρειττόνων τάγματος ὁ αὐτὸς πάλιν μνημονεῦη λέγων τὸν Χριστὸν «ἐν δεξιᾷ» τοῦ θεοῦ καθέζεσθαι «ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ 2.20.8 μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι», καὶ αὖθις ἐπειδὴν ὀνομάζει θρόνους καὶ κυριότητας καὶ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας λέγων «ἐν αὐτῷ γὰρ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι», ἄρ' οὐ προσήκει ταῦτα παραδέχεσθαι διὰ τὸ μήτε Μωσέα μήτε τοὺς λοιποὺς προφήτας περὶ τούτων προειληφέναι; ἢ ταῦτον καὶ περὶ τούτων ἐροῦμεν, ὡς οὐχ οἷοί τε ἦσαν τοὺς περὶ τούτων πιστεῦσθαι λόγους οἱ «σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς

ώσιν»; οἷς οὐδὲ περὶ τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ ἀνεκάλυπτον οἱ τοῦ θεοῦ προφήται, ὡσπερ οὖν τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ διασαφῶν καὶ τοὺς περὶ ταύτης λόγους ὁ Παῦλος ἐβόα λέγων «ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶν μήτηρ ἡμῶν», καὶ «προσεληλύθατε Σιών ὄρει καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων, πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογε 22.20.9 γραμμένων ἐν οὐρανοῖς». λεγέτω πρὸς ταῦτα Μάρκελλος, εἰ οἷός τέ ἐστιν ἐκ τῶν παλαιῶν γραμμάτων τὴν τούτων προφέρειν διδασκα 2.20.10 λίαν. εἰ δὲ μὴ εὐρίσκοι, τὴν αἰτίαν ἀποδιδότω δι' ἣν σεσιώπητο τοῖς τοῦ θεοῦ προφήταις ταῦτά τε πάντα καὶ ἄλλα τούτοις ἀδελφὰ μυρία, περὶ ὧν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ὑπὲρ ἡμῶν ἐδεῖτο τοῦ θεοῦ, «ἵνα ἐξισχύσωμεν καταλαβέσθαι σὺν πᾶσιν τοῖς ἀγίοις τί τὸ πλάτος καὶ μήκος καὶ βάθος καὶ ὕψος, γνῶναί τε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώ2.20.11 σεως ἀγάπην τοῦ θεοῦ». καὶ αὐτὸς δὲ ὁ σωτὴρ ἡμῶν πλεῖστα ὅσα μυστήρια περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν περὶ τε τῆς συντελείας τοῦ παντός περὶ τε τῶν ἐπαγγελιῶν ποτὲ μὲν διὰ παραβολῶν ποτὲ δὲ καὶ ἐν ἀπορρήτοις ἐξέφαιεν τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς, πρὸς οὓς ἔλεγεν «ὕμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τοῦ θεοῦ». ὧν οὐκ ἂν εὐροί τις 2.20.12 τὰ ἴσα παρὰ Μωσεῖ ἢ παρὰ τοῖς λοιποῖς προφήταις. τί οὖν; ἐπεὶ μὴ τῷ Ἰουδαίων λαῷ παρεδόθη ταῦτα, εἰς ἐπιτήδειον καιρὸν φυλαττόμενα τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ, παρὰ τοῦτο χρῆν ἡμᾶς τὴν δωρηθεῖσαν ἡμῖν χάριν ἀθετεῖν ἢ μειζόνως εὐχαριστεῖν τῷ τῆς τοσαύτης ἡμᾶς καταξιώσαντι γνώσεως; κατὰ τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ τὰς περὶ τοῦ υἱοῦ διδασκαλίας ἐκ τῆς αὐτοῦ καινῆς διαθήκης προσήκοι ἂν ἀπολαμβάνειν, οὐδὲν ξενιζομένους εἰ μὴ τῷ σκληροκαρδίῳ λαῷ τὴν περὶ αὐτοῦ γνῶσιν ἀνεκάλυπτον οἱ τοῦ θεοῦ ἄνθρωποι, εἰς καιρὸν 2.20.13 εὔκαιρον τὸν περὶ αὐτοῦ ταμιευόμενοι λόγον. οὐ γὰρ ἐδόκει ἐπιτήδειον εἶναι τὸ τηνικαῦτα ὑποσυρομένοις ἀνδράσιν ἐπὶ τὴν πολύθεον πλάνην παραδιδόναι τὸ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ μυστήριον, οἷς οὐδὲ τοὺς περὶ τῶν ὑποβεβηκυῶν δυνάμεων ἐξεκάλυπτον λόγους, ὡς ἂν μὴ προφάσει ταύτη ἐπὶ τὴν Ἑλληνικὴν καταπέσοιεν πολυθεΐαν, οἱ πατέρα «ἀνδρῶν τε θεῶν τε» τὸν παρ' αὐτοῖς ἀνεπλάσαντο θεόν. 2.20.14 διόπερ τῆς τοιαύτης αὐτοῦ ἀναστέλλων πλάνης ὁ λόγος τὸν ἕνα θεὸν ἐκήρυττεν, οὐ μὴν πατέρα εἶναι τὸν αὐτὸν ἡρνεῖτο· καὶ τὸν ἀληθῆ δὲ σέβειν ἐδίδασκεν καὶ πλὴν αὐτοῦ μηδένα εἰδέναι παρήνει, οὐ μὴν ἡρνεῖτο εἶναι αὐτὸν πατέρα. εἰ δὲ καὶ κύριον καὶ θεὸν αὐτὸν καὶ δίκαιον καὶ σωτῆρα ἀπεκάλει, ἀλλ' οὐκ ἀπέκλειεν τοῦ καὶ πατέρα εἶναι αὐτὸν ἡγεῖσθαι τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ καὶ ἀγαπητοῦ 2.20.15 υἱοῦ. εἴτ' οὖν ὁ πατὴρ λέγει εἴθ' ὁ υἱὸς τὸ «ἐγὼ εἰμι ὁ ὦν», ἀληθεῖς ἂν ἑκατέρως ὁ λόγος. ὁ τε γὰρ πατὴρ «ὁ ὦν» εἶη ἂν, μόνος αὐτὸς ὦν «ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν θεός» ὡς ὁ θεῖος ἐδίδασκεν ἀπόστολος. ὁ τε υἱὸς καὶ αὐτὸς χρηματίζων «ὁ ὦν» ἀληθεῖς ἂν, μόνος ὦν υἱὸς μονογενῆς τοῦ ὄντος· ἀλλὰ καὶ εἰκῶν τοῦ ἀοράτου θεοῦ ὑπάρχων κατὰ τοῦτο εἶη ἂν αὐτοῦ εἰκῶν, καθ' ὃ μόνος ἦν αὐτὸς «ὁ ὦν»· διὸ καὶ αὐτὸς χρηματίζοι ἂν «ὁ ὦν», ἐπεὶ καὶ θεὸς καὶ κύριος ὁμοίως τῷ πατρὶ καὶ αὐτὸς διὰ πάσης ἀνηγόρευται τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. 2.21.1 τοῦτο δὲ ἐστὶν καὶ ἐκ τοῦ πρὸς τὸν Μωσέα χρηματισμοῦ γνῶναι· λέγει δ' οὖν ἡ γραφὴ «ἐλάλησεν δὲ ὁ θεὸς πρὸς Μωσῆν καὶ εἶπεν πρὸς αὐτόν· ἐγὼ κύριος· καὶ ὥφθην πρὸς Ἀβραάμ καὶ πρὸς Ἰσαὰκ καὶ πρὸς Ἰακώβ, θεὸς ὦν αὐτῶν». ὁρᾷς ὅπως ὥφθαι ἑαυτὸν τοῖς πατράσιν ἔφη. πότε δὲ ὥφθη, πάλιν ἡ γραφὴ μαρτυρεῖ λέγουσα «ὥφθη δὲ κύριος ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ πρὸς τῇ δρυὶ τῇ Μαμβρῆ, καθημένου αὐτοῦ πρὸς τῇ θύρᾳ». πῶς δὲ ὥφθη ἀλλ' ἐν σχήματι ἀνθρωπίνῳ; τίνα δὲ χρῆν πιστεύειν εἶναι τοῦτον ἢ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ; ὁ δὲ καὶ αὐτὸς ἐν Εὐαγγελίοις παρίστη λέγων πρὸς τοὺς Ἰουδαίους «Ἀβραάμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλίασατο ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, 2.21.2 καὶ εἶδεν καὶ ἐχάρη»· ὅτε καὶ θαυμασάντων ἐπὶ τῷ λόγῳ προσέθηκεν τὸ «πρὶν Ἀβραάμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμι», τὴν προῦπαρξιν ἑαυτοῦ παριστὰς λευκότεα. τί δὲ οὖν συνίστησιν ὁ λόγος ἢ αὐτὸν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν χρηματίσαντα τῷ Μωσεῖ καὶ

εἰρηκότα «ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν»; αὐτὸς γὰρ τῷ Ἀβραὰμ ὤφθαι ἑαυτὸν ἐδίδαξεν. ὅπως 2.21.3 δὲ ἦν αὐτὸς «ὁ ὢν», εἴρηται. καὶ ὁ μέγας δὲ ἀπόστολος Παῦλος οἶδεν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μεσίτην γενόμενον τῆς διὰ Μωσέως νομοθεσίας, ἐν οἷς διδάσκει λέγων «ὁ νόμος διαταγείς δι' ἀγγέλων, ἐν χειρὶ μεσίτου. ὁ δὲ μεσίτης ἐνὸς οὐκ ἔστιν». οὐκοῦν ὁ χρηματίσας τῷ Μωσεῖ ὁ μεσίτης ἦν, ἐξ ἐκείνου μεσιτεύων τῇ τῶν ἀνθρώπων 2.21.4 σωτηρίᾳ, πρὶν ἢ τὴν σάρκα ἀναλαβεῖν. τοῦτον δὲ εἶναι Ἰησοῦν Χριστὸν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος παρέστησε φήσας «εἷς θεός, εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός». εἴτ' οὖν ἐξ αὐτοῦ τοῦ προσώπου λέγοιτο παρὰ Μωσεῖ τὸ «ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν», εἴθ' ὁ πατήρ ἦν ὁ δι' αὐτοῦ ταύτην προϊέμενος τὴν φωνήν, ἐκατέρως 2.21.5 ἀληθεύοι ἂν ὁ λόγος. μὴ δὴ οὖν ἀπορείτω Μάρκελλος συλλογισμῷ χρώμενος, ὡς οἶεται, ἀφύκτω, δι' οὗ φησὶν τίνα τοίνυν τὸν «ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν» λέγοντα Ἀστέριος εἶναι οἶεται, τὸν υἱὸν ἢ τὸν πατέρα; εἴθ' ἐξῆς συνάγων, ὡς εἰ μὲν ὁ πατήρ εἴη ὁ ὢν, οὐκέτ' ἔσται ὁ υἱὸς θεός· ὅτι κατὰ ἀντιδιαστολήν τοῦ μὴ ὄντος ὁ ὢν ἑαυτὸν εἶναι φησιν. εἰ δὲ τὸν υἱὸν ὑποστάσει διηρημένον τοῦτο φάσκοι λέγειν τὸ «ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν», ταῦτον αὐθις περὶ τοῦ πατρὸς λέγειν νομι σθήσεται· ἐκάτερον δὲ τούτων ἀσεβές. 2.21.6 ταῦτα δὲ λέγων ὁ αὐτὸς ἐκατέρω περιπέπτωκεν τῷ ἀτόπῳ, ἕνα μὲν ὀριζόμενος εἶναι τὸν ὄντα, θάτερον δὲ ἀρνούμενος. καὶ τίνα τοῦτον αὐτὸς ἂν εἰδείη. ἢ γὰρ τὸν πατέρα δούς τὸν υἱὸν ἀρνήσεται, ἢ τὸν υἱὸν μόνον παραδεξάμενος ἀθετήσεται τὸν πατέρα· μᾶλλον δὲ οὔτε πατέρα οὔτε υἱὸν εἰδὼς ἐλεγχθήσεται, ἕνα μόνον διδούς τὸν δ' ἕτερον ἐκποδὼν μεθιστάς. κἂν ἀκούη δὲ λέγοντος τοῦ θεοῦ «ἐγὼ κύριος ὁ θεός σου, ὁ ἐξαγαγὼν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δου2.21.7 λείας. οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλην ἐμοῦ», πάλιν κἀνταῦθα μὴ ταραττέσθω τὴν ψυχὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἐξῆς συνημμένων ἀκουέτω· εἰπὼν γὰρ «οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλην ἐμοῦ», ἐπήγαγεν «οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κατώ καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς. οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς· ἐγὼ γάρ 2.21.8 εἰμι κύριος ὁ θεός σου, κύριος ζηλωτής». ὁρᾷς ὅπως διεστέλλετο μὴ τῇ τῶν ἐθνῶν πολυθέῳ πλάνῃ συναπάγεσθαι, μόνον δὲ αὐτὸν εἰδέναί θεὸν καὶ κύριον. τίς δ' ἦν οὗτος; ὁ υἱὸς τὴν εἰκόνα τοῦ πατρὸς ἔχων ἐν ἑαυτῷ ἐξ ἀθθεντείας τε αὐτοῦ τοῖς εἰδωλολατρείαν νοσοῦσιν ταῦτα διαταττόμενος. ὡς γὰρ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο», τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ σωτήρος τὴν τῶν γεννητῶν ἀπάντων οὐσίαν ὑποστησαμένου, οὕτως αὐτὸς ἦν ὁ πατήρ τὴν εἰς αὐτὸν γνῶσιν 2.21.9 τε καὶ εὐσέβειαν διὰ μεσίτου τοῦ υἱοῦ παραδιδούς ἀνθρώποις. τοῦτο δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος αὐτοῖς ῥήμασιν Γαλάταις γράφων ἐδίδασκεν, δι' ὧν ἔφη «ὁ νόμος διαταγείς δι' ἀγγέλων, ἐν χειρὶ μεσίτου. ὁ δὲ με2.21.10 σίτης ἐνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ θεὸς εἷς ἔστιν». κἂν λέγη «ἴδετε ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστιν θεὸς πλην ἐμοῦ», πάλιν ὁ πατήρ ἦν ὡς διὰ εἰκόνας καὶ μεσίτου διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦτο φάσκων. εἰ γὰρ δὴ λέγοντος μὲν Ἡσαΐου τοῦ προφήτου «υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα» καὶ πάλιν «Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός με οὐ συνήκεν» καὶ αὐθις «ἐγὼ πᾶσιν τοῖς ἄστροις ἐντειλάμην, καὶ τῇ χειρὶ μου ἐστερέωσα τὸν οὐρανὸν» καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, οὐ τὸν Ἡσαΐαν ταῦτα λέγειν φήσομεν, δι' αὐτοῦ δὲ τὸν ἐν αὐτῷ λαλοῦντα θεόν, οὐχὶ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ πρέποι ἂν τὸν πατέρα δι' αὐτοῦ χρῆναι ταῦτα διαμαρτύρασθαι τοῖς τῶν τοιῶνδε παραγγελμάτων δεομένοισ; εἰδωλολάτραι δ' ἦσαν οὗτοι, ὡς ἡ αὐτὴ διδάσκει γραφὴ λέγουσα «καὶ εἶπεν κύριος· ποῦ εἰσὶν οἱ θεοὶ αὐτῶν, ἐφ' οἷς ἐπεποιθείσαν ἐπ' αὐτοῖς; ὧν τὸ στέαρ τῶν θυσιῶν αὐτῶν ἠσθίετε, καὶ ἐπίνετε τὸν οἶνον τῶν σπονδῶν αὐτῶν· ἀναστήτωσαν καὶ βοηθησάτωσαν ὑμῖν, καὶ γενηθήτωσαν ὑμῶν σκεπασταί». τούτοις γὰρ συνῆπται τὸ «ἴδετε ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστιν θεὸς πλην ἐμοῦ». 2.22.1 κἂν μυριάκις τοίνυν διὰ τοῦ προφήτου βοῶν φάσκη «πλην ἐμοῦ οὐκ ἔστιν θεός» καὶ «πλην ἐμοῦ οὐκ ἔστιν δίκαιος καὶ σωτὴρ» καὶ «θεὸν πλην ἐμοῦ οὐ γνώση, καὶ σῶζων οὐκ ἔστιν

πάρεξ ἐμοῦ» καὶ ὅσα ἄλλα τούτοις ἀδελφὰ ἐν τοῖς λοιποῖς φέρεται προφήταις, θεὸς ἦν καὶ ἐξ ἐκείνου «ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῶ», καὶ αὐτὸς ἦν ὁ πατὴρ ταῦτα διὰ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ, οἷα δι' ἐρμηνέως, ἀνθρώποις ὑποφθεγγόμενος. ὁ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ἐν Εὐαγγελίοις παρεδίδου, ἕνα μόνον εἰδέναι διδάσκων θεόν, ἐν οἷς ἔλεγεν «αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσιν σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν». αὐτὸς οὖν ὁ ἀληθινὸς ἦν θεός, ὁ εἷς μόνος καὶ ἕτερος οὐκ ἔστιν πλὴν αὐτοῦ, ὁ μὴ μόνον διὰ τῶν προφητῶν ἀλλὰ διὰ τοῦ ἰδίου υἱοῦ ταῦτα κατ' ἐκεῖνο καιροῦ εἰδωλολατρεύοντι τῷ Ἰουδαίων ἐγκελευόμενος ἔθνευ. αὐτίκα δ' οὖν ὁ Ἡσαΐας μᾶλλον δὲ ὁ θεὸς δι' αὐτοῦ εἰπὼν «πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν θεός, τίς ὡσπερ ἐγώ;» καὶ ἐξῆς «μάρτυρες ὑμεῖς ἐστε εἰ ἔστιν θεὸς πλὴν ἐμοῦ», ἐπήγαγεν τὸ «καὶ οὐκ ἦσαν τότε. οἱ πλάσσοντες καὶ οἱ γλύφοντες πάντες μάταιοι, ποιοῦντες τὰ καταθύμια 2.22.3 αὐτῶν». καὶ δι' ὅλης δὲ τῆς αὐτοῦ προφητείας εὗροις ἂν κοπτόμενα τὰ ἄψυχα ζῶα, καὶ παρ' ἐκάστῳ δὲ προφήτῃ ὁμοίως εἰς ἀποτροπὴν τῆς πολυθέου πλάνης τὸν ἕνα θεὸν κηρυττόμενον εὐρήσεις. οὕτω καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν Ἑλλήνων τοῖς δεισιδαίμοσιν ἐν τοῖς πρὸς αὐτοὺς διαλόγοις τὴν μὲν περὶ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν εἰς εὐκαιρον ταμιεύεσθαι, τέως δὲ αὐτοῖς τῆς εἰδωλολάτρου πλάνης ἐλέγχους προσφέρειν καὶ τὸν ἕνα εἶναι θεὸν ἀποδεικτικοῖς κατασκευάζειν λόγους. 2.22.4 γοις, μανθανέτω τοίνυν Μάρκελλος, εἰ καταγηράσας ἐν ἐπισκοπῇ τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας οὕτω καὶ νῦν μεμάθηκεν, ὅτι τῷ παλαιῷ λαῷ ἢ τοῦ ἀποκεκρυμμένου μυστηρίου περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ γνῶσις κατάλληλος οὐδαμῶς ἦν, ὀλισθηρῶς ἔχοντι πρὸς εἰδωλολατρείαν, καὶ ὡς μόνη τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ «τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν» διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος ἐταμιεύετο, ἐν ᾧ μυστηρίῳ ὁ περὶ τῆς ἁγίας τριάδος πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου 2.22.5 πνεύματος περιείχετο λόγος. ὁ δὲ τοσαῦτα συναγαγὼν ὅσα ἂν εἴποι καὶ Ἰουδαίων διδάσκαλος περὶ τῆς ἐκτομῆς ὁμιλῶν ἐν Ἰουδαίων συναγωγῇ, σεμνύνεται τοῖς Χριστοῦ μαθηταῖς ταῦτα προβαλλόμενος, οὐκ εἰδὼς ὅτι πλείονα αὐτοῦ εἴποι ἂν ὁ σωματικὸς Ἰουδαῖος. ἐπὶ τούτοις μὲν οὖν ἀρχεῖ, τὰς δ' ἀληθεῖς περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεολογίας διαστρέφων οὐκ ἐγκαλύπτεται. 2.23.1 αὐτίκα δ' οὖν οὐ συνήσιν τὰς φωνὰς τοῦ θείου ἀποστόλου, διαφόρως διδάξαντος αὐτὸν εἶναι εἰκόνα τοῦ θεοῦ δι' ὧν ἐξεθέμην αὐτοῦ λέξεων, δέον ἐντεῦθεν συνεῖναι ὡς οὐ δύο θεοὺς ἢ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ κηρύττει· οὐ γὰρ δύο ἀγέννητα οὐδὲ δύο ἄναρχα, ὡς πολλάκις ἡμῖν εἴρηται, οὐδὲ δύο οὐσίας ἐξ ἰσοτιμίας ἀντιπαρεξαγομῆνας ἀλλήλαις εἰσάγει, διὸ οὐδὲ δύο θεοὺς, ἀλλὰ μίαν ἀρχὴν καὶ θεὸν καὶ τὸν αὐτὸν πατέρα διδάσκουσα εἶναι τοῦ μονογενοῦς καὶ ἀγαπητοῦ υἱοῦ, ὡσαύτως δὲ καὶ μίαν εἰκόνα «τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου», τὴν αὐτὴν οὖσαν τῷ μονογενεῖ καὶ ἀγαπητῷ υἱῷ αὐτοῦ. κἂν λέγη δὲ ὁ ἀπόστολος θεολογῶν τὸν πατέρα «ὁ μακάριος καὶ 2.23.2 μόνος δυνάστης» καὶ πάλιν «ὁ μόνος ἔχων ἀθανασία, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον» καὶ αὐτίς «τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἀφθάρτῳ ἀοράτῳ μόνῳ θεῷ» καὶ πάλιν «μόνῳ σοφῷ θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἁμῖν», κἂν τούτων ἔτι πλείονα λέγηται εἰς δοξολογίαν τοῦ ἐνὸς καὶ ἐπὶ πάντων θεοῦ, καὶ τούτων ἀπάντων χρῆ νοεῖν εἰκόνα εἶναι τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ, οὐχ ὡς ἀψύχῳ ὕλῃ ἀλλ' ὡς ἐν υἱῷ ζῶντι μεμορφωμένην. κἂν αὐτὸς ὁ σωτὴρ μόνον ἀληθινὸν θεὸν διδάσκη εἶναι τὸν πατέρα λέγων «ἵνα γινώσκωσιν σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν», ἀλλ' οὐκ ἀποκνητέον καὶ αὐτὸν θεὸν ἀληθινὸν ὁμολογεῖν ὡς ἐν εἰκόνι καὶ τοῦτο κεκτημένον, ἵνα ἢ τοῦ μόνου προσθήκη μόνῳ τῷ πατρὶ ὡς ἂν ἀρχετύπῳ τῆς εἰκόνης ἀρμόζῃ. 2.23.3 σαφέστατα γοῦν εἰκόνα καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς «ἐν μορφῇ» τε τοῦ θεοῦ εἶναι αὐτὸν ὁ θεσπέσιος ἐδίδασκεν Παῦλος, ὡς διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀποδεδεικται. ὡσπερ οὖν ἐνὸς ὑφειστώτος πατρὸς καὶ ἐνὸς υἱοῦ φύντος ἐκ τοῦ πατρὸς οὐκ ἂν τις εὖ φρονῶν εἴποι δύο πατέρας ὑπάρχειν οὐδὲ υἱοὺς δύο, καὶ ὡσπερ βασιλέως κρατοῦντος ἐνὸς

εικόνας δὲ αὐτοῦ πανταχοῦ γῆς προφερομένης οὐκ ἄν τις σωφρονῶν δύο εἴποι τοὺς κρατοῦντας, ἀλλ' ἓνα τὸν καὶ διὰ τῆς εἰκόνας τιμώμενον, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς καὶ πολλάκις ἡμῖν εἴρηται καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἓνα παραλαβοῦσα θεὸν σέβειν τὸν αὐτὸν καὶ διὰ 2.23.4 τοῦ υἱοῦ, ὡς διὰ εἰκόνας, μένει προσκυνοῦσα. ἃ δὴ μὴ συνεῖς Μάρκελλος τὴν εἰκόνα «τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου» τὴν σάρκα εἶναι τοῦ σωτῆρος ἀπεφήνατο, ἦν ὁ ἀπόστολος «μορφὴν δούλου» κέκληκεν· οὐ λογιζάμενος ὅτι καὶ πάντες ἄνθρωποι κατὰ τὴν σάρκα τοῦ σωτῆρος τυγχάνουσιν μεμορφωμένοι. καὶ τὸ μὲν σῶμα ὃ ἀνείληφεν ὁ σωτὴρ τῆς ἀγενήτου καὶ ἀρρήτου καὶ πατρικῆς θεότητος εἰκόνα εἶναι δισχυρίζεται, τὸν δὲ υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ δι' οὗ τὰ πάντα συνέστη «πάντα» γὰρ «δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν» ἀρνεῖται εἶναι εἰκόνα τοῦ θεοῦ αὐταῖς συλλαβαῖς λέγων οὐκοῦν πρόδηλον, ὅτι πρὸ τῆς τοῦ ἡμετέρου σώματος ἀναλήψεως ὁ λόγος καθ' ἑαυτὸν οὐκ ἦν εἰκὼν τοῦ ἀοράτου θεοῦ. 2.23.5 ὁρᾷ ὅση διαστροφή κέχρηται τῆς ἀποστολικῆς ἐρμηνείας. οὕτω δὲ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τὸ παρὰ Μωσεῖ καὶ τοῖς λοιποῖς προφήταις κεκρυμμένως ἐγνωσμένον μυστήριον εὐαγγελιζομένου καὶ ἀνακαλύπτοντος μεγάλη τε κηρύττοντος βοῇ τὸ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ 2.23.6 ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο» καὶ μαρτυρομένου ὅτι «ἦν τὸ φῶς τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω», τὴν τε υἰότητα σαφῶς παριστῶντος ἐν τῷ περὶ μὲν τοῦ πατρὸς λέγειν «θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν πώποτε», περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ «ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο», 2.24.1 ὁ θαυμαστὸς οὗτος τῶν Χριστοῦ λόγων διδάσκαλος τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ καὶ τοὺς παραγγελτικούς τῶν πρακτέων λόγους ἀπὸ τῆς θείας συναγαγὼν γραφῆς τοιοῦτόν τινα ὀρίζει τὸν «ἐν ἀρχῇ» λόγον. ἐπάκουσον δὲ ὅπως ταῦτα συνιστᾶν πειρᾶται, τοῦτον γράφων τὸν τρόπον * * * * * τῶν δὲ διδασκόντων αὐτοὺς ὡσπερ αἰδομένων μεμνησθαι τοῦ λόγου, ὃν οὕτω πᾶσαι αἱ θεῖαι κηρύττουσιν γραφαί. Δαυὶδ μὲν γὰρ περὶ αὐτοῦ λέγει «τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν», αὐθὶς τε ὁ αὐτὸς «ἐξαπέστειλεν τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ ἴασατο αὐτούς». Σολομών δὲ «ζητήσουσιν με κακοί, καὶ οὐχ εὕρησουσιν. ἐμίσησαν γὰρ σοφίαν, τὸν δὲ λόγον κυρίου οὐ προ εἶλοντο». Ἡσαΐας τε «ἐκ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ». καὶ αὐθὶς Ἱερεμίας «ἠσχύνθησαν σοφοὶ» φησὶν «καὶ ἐπτοήθησαν καὶ ἐάλωσαν, ὅτι τὸν λόγον κυρίου ἀπεδοκίμασαν». καὶ Ὡσηὲ δὲ ὁ προφήτης «ἐμίσησαν» ἔφη «ἐν πύλαις ἐλέγχοντα, καὶ λόγον ὅσιον ἐβδελύξαντο». Μιχαῖας τε ὁμοίως καὶ αὐτὸς περὶ τοῦ λόγου μνημονεύων «ἐκ Σιών» ἔφη «ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ». ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ἀδελφὰ συναγαγὼν κρατύνειν διὰ τούτων τὴν 2.24.3 ἑαυτοῦ δόξαν ἡγεῖται. ὅρα δὲ πῶς φύρας τὰς ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς μαρτυρίας ὁμοῦ συνήγαγεν καὶ τὸν ἀποστελλόμενον τοῦ θεοῦ λόγον, τὸν σωτήριον καὶ ἰατικόν, καὶ τὸν τῶν πρακτέων παραγγελτικόν. τὸ γὰρ «ἐμίσησαν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα, καὶ λόγον ὅσιον ἐβδελύξαντο» ποῖον ὑποτίθεται λόγον ἢ πάντως πού τὸν περὶ τῶν ὁσίων καὶ δικαίων πράξεων παραγγελτικόν, πάντα τε μᾶλλον ἢ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ὁμολογεῖν βούλεται, ὡσπερ αἰδούμενος μνημονεῦσαι τοῦ υἱοῦ. ἡμεῖς μὲν γὰρ οἶδαμεν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ κυριώτατον ὄντα υἱὸν καὶ ἀληθῶς μονογενῆ τοῦ θεοῦ, καὶ λόγον δὲ αὐτὸν ἀκριβῶς ἴσμεν οὐχ ὁμοιον τῷ ἐν ἀνθρώποις, ἀλλ' οἷον προσήκει νοεῖν θεοῦ λόγον, ζῶντα καὶ ὑφεστῶτα καὶ υἱόν. ὁ δὲ λόγον σημαντικὸν καὶ τῶν πρακτέων παραγγελτικὸν εἰσάγων, εἰκότως ὥκνει τὸν υἱὸν ὁμολογεῖν, ὃν αὐτῷ ἔργῳ ἠρνεῖτο. 2.25.1 εἶτα καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ τάναντία γράφων οὐκ αἰσθεται. ἐν ἑτέροις μὲν γὰρ δισχυρίζεται μηδένα τοῦ προτέρου λαοῦ τὰ κατὰ τὸν λόγον ἐγνωκέναι, μυστήριον γὰρ εἶναι ἀποκεκρυμμένον. γράφει δὲ ὧδε αὐταῖς λέξεσιν τί γὰρ ἕτερον ἦν ἀποκεκρυμμένον μυστήριον ἢ τὸ

κατὰ τὸν λόγον; οὕτως δὲ ἦν ἀποκεκρυμμένον ἐν τῷ θεῷ τουτὶ πρό τερον τὸ μυστήριον, ὥστε μηδένα τοῦ προτέρου λαοῦ σαφῶς τὰ κατὰ τὸν λόγον εἶδέναι, ἀλλ' ἡμᾶς τοῦ πλούτου τῆς δόξης καὶ τοῦ ἀποκεκρυμμένου μυστηρίου ἀπολαύειν νυνί. καὶ αὐθις ἐπιλέγει ὁ δὲ ἱερὸς ἀπόστολός τε καὶ μαθητῆς τοῦ κυρίου Ἰωάννης σαφῶς καὶ διαρρήδη ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου διδάσκων, ὡς ἄγνο οὐ μὲνον ἐν ἀνθρώποις πρότερον, λόγον αὐτὸν τοῦ παντοκράτορος ὀνομάζων, οὕτως ἔφη «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος». ἐν τούτοις μὲν οὖν ἀποκεκρυμμένον μυστήριον διορίζεται εἶναι τὸ περὶ τοῦ λόγον ἔχειν τὸν θεόν, ἐν δὲ ταῖς ἀρτίως παρατεθείσαις προφητικαῖς φωναῖς πάσας τὰς θείας γραφὰς κηρύττειν τὰ περὶ αὐτοῦ συνίστησιν καὶ συνάγει περὶ λόγου θεοῦ πλείστας ὅσας μαρ2.25.2 τυρίας. οὐκ ἄρα ἦν ἀγνοούμενος τῷ προτέρῳ λαῷ, πάντες γὰρ αὐτοὶ τοὺς τοιοῦτους λόγους ἤδυσαν, ἀνά στόμα καὶ διὰ μνήμης τὰ προφητικὰ λόγια φέροντες. ἀλλὰ τὸν γραμματέα τῶν Ἰουδαίων ἡμῖν ὁ Χριστιανὸς προῖσχεται, οὐκ ἀκούων τοῦ σωτῆρος λέγοντος «οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί», θαυμάζει τε αὐτὸν ὄρκω πιστούμενον ὅτι «εἷς ἐστὶν ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν πλὴν αὐτοῦ», οὐκ 2.25.3 εἰδὼς ὅτι καὶ τὰ «δαιμόνια πιστεύουσιν καὶ φρίττουσιν». τήρει δὲ ὅπως ἐξ αὐτῶν τῶν προφητικῶν γραφῶν τὰ περὶ λόγου συνάγει τοῦ τῶν πρακτέων διδασκαλικοῦ· ὃν καὶ Ἰουδαίων παῖδες γνωρίζειν ὁμολογήσουσιν, ἅτε πρό ἡμῶν τοῦτον παρειληφότες. ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς 2.25.4 Σαβέλλιος τὸν τοιοῦτον ἠγνώνει λόγον. πῶς οὖν Ἰουδαίους καὶ Σαβέλλιον κόπτων μὴ ἐγνωκέναι τὸν λόγον ἔφη δι' ὧν παρεθέμην αὐτοῦ φωνῶν; καὶ ἐπειδὴ ἀποπέφανται ὁ αὐτὸς διὰ τῶν ἔμπροσθεν ὡς οὐδεὶς ἐδύνατο τὸν θεὸν εἶδέναι οὐδὲ τὸν λόγον γνωρίζειν αὐτοῦ εἰ μὴ τὴν εἰκόνα εἰλήφει τοῦ ἀοράτου θεοῦ, δηλαδὴ τὴν σάρκα ὡς 2.25.5 αὐτὸς ἔφη διὰ μόνης γὰρ τῆς εἰκόνης γνωρίζεσθαι τὸν θεὸν καὶ τὸν τούτου λόγον διετείνετο, τὴν σάρκα λέγων εἶναι τὴν εἰκόνα, ὑπομνηστέον διὰ τῶν προκειμένων ὡς δίχα τῆς ἐνσάρκου παρουσίας Ἰουδαῖοι πάντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ τοὺς λόγους τοὺς ἐν ταῖς προφητικαῖς γραφαῖς τῶν ὁσίων ἔργων παραγγελτικὸς ἀκριβῶς ἤδυσαν, ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων τούτους καταμελετῶντες, καὶ τὸν θεὸν ὠμολόγουν τὸν πάντων ποιητὴν καὶ δημιουργόν, ὡσπερ οὖν καὶ ὁ γραμματεὺς ὁ δι' ὄρκου πιστούμενος τοῦτο. 2.25.6 ταῦτα μὲν οὖν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ Σαβελλίζειν τὸν ἄνδρα. ὥρα δὲ λοιπὸν ἐπελθεῖν καὶ ἅς πεποιήται διαστρόφους τῶν θείων γραφῶν ἐρμηνείας, ὡς ἂν μάθοι πᾶς τῶν τὸν ἄνδρα τιμώντων ὅτι μὴ μόνης τῆς ὀρθῆς παρεξεστράπη πίστεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑγιῶς τῶν θεοπνεύστων γραφῶν ἐντεύξεως τε καὶ θεωρίας. 3.t.1 Γ Κεφάλαια τοῦ γ' α' ὡς διαστρόφως ὁ Μάρκελλος τὰς θείας γραφὰς ἐρμηνεύειν ἐτόλμα. β' ὅπως τὸ «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ» καὶ τὰ τούτω συνημμένα νοεῖται, καὶ ὅπως τὰ αὐτὰ Μάρκελλος ἐπὶ τὴν σάρκα τοῦ σωτῆρος μετήγεν. γ' ἔλεγχος τῶν οὐκ ὀρθῶς εἰς τοὺς τόπους αὐτῷ λελεγμένων καὶ τῶν αὐτῶν ὑγιῶς ἐρμηνεία. δ' ὅπως Μάρκελλος, μὴ συνιείς τὰς γραφὰς, μίαν εἶναι ὠρίζετο ὑπόστασιν πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἀγίου πνεύματος. ε' ὅπως ὁ σωτὴρ περὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος ἐδίδασκεν. ς' ὅπως ἡ ἐκκλησία περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἀγίου πνεύματος φρονεῖν παραδίδωσιν. ζ' ὅπως Μάρκελλος τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου τὴν σάρκα εἶναι διεβεβαιοῦτο. η' ὅπως ὁ αὐτὸς μηδὲν ὠφελεῖν τὴν σάρκα τοῦ σωτῆρος ἀπεφαίνετο. θ' ὅπως καταλειφθήσεσθαι ἐν τῷ τοῦ παντὸς τέλει τὴν σάρκα τοῦ σωτῆρος τοῦ λόγου ἔρημον ἐτόλμα λέγειν. ι' ὅποια αἱ θεῖαι γραφαὶ περὶ τῆς σαρκὸς τοῦ σωτῆρος διδάσκουσιν, καὶ ὡς τὰ ἐναντία Μάρκελλος ἐφρόνει. ια' ὅπως μὴ νοήσας τὴν εὐαγγελικὴν φωνὴν σκανδαλίζειν ἔφη τὴν σάρκα τοῦ σωτῆρος καὶ μηδὲν ὠφελεῖν. ιβ' ἐρμηνεία τῆς εὐαγγελικῆς λέξεως. ιγ' ὅπως τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν ἀρχὴν μὲν εἰληφέναι τὴν ἀπὸ τετρακοσίων ἐτῶν τέλος δὲ ἔξειν ἐν τῇ συντελείᾳ διεβεβαιοῦτο, διαστρόφους ποιούμενος τὰς τῶν θείων γραφῶν ἐρμηνείας. ιδ' ἐξηγήσεις τῆς ὑγιῶς διανοίας τῶν ἀναγνωσμάτων. ιε' ὅπως εἴρηται τὰ πάντα ὑποταγήσεσθαι τῷ υἱῷ καὶ

αὐτὸν τῷ πατρὶ. Ἰ΄ ὅπως εἴρηται τῷ ἀποστόλῳ τὸ «τότε ἔσται ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν παῖσιν». Ἰζ΄ ὅπως αἱ θεῖαι γραφαὶ τὰ περὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀτελευτήτου βασιλείας παριστῶσιν, καὶ ὡς Μάρκελλος γυμνῆ τῇ κεφαλῇ παυθήσεσθαι αὐτοῦ τὴν βασιλείαν ἀπεφαίνεται. ἱη΄ ὅπως ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ υἱοῦ ἐν γενήσονται πάντες οἱ τῆς τότε μακαριότητος ἀξιούμενοι. ἱθ΄ ὅτι ὡσπερ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἐν εἶναι λέγονται, οὕτω καὶ πάντες ἔσονται οἱ ἅγιοι. κ΄ ὅτι ὡς ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις ἅπασιν ἔσται. κά΄ ὅπως χρή νοεῖν τὸ «ὁ ἑώρακὼς ἐμὲ ἑώρακεν τὸν πατέρα».

3.1.1 Ὁ μὲν οὖν μέγας εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεολογίαν τὸν ἀποδοθέντα τρόπον διαφόρως εὐηγγελίζετο· Μάρκελλος δ' ὅπως ταύτην ἀρνησάμενος ἐπὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἐξώκειλεν ἀπιστίαν, δεδήλωται δι' ὧν λέλεκται. ὡς δὲ καὶ διαστρόφως τὰς ὁμολογουμένας καὶ σαφεῖς περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν παρηρμήνευεν διδασκαλίας, μάθοις ἂν καὶ ἐξ ἐτέρων μὲν πλείστων ὄσων αὐτοῦ διηγήσεων, ἀτὰρ δὴ καὶ ἐκ τῆς οὕτως ἐχούσης. ἐν ταῖς Σολομῶνος Παροιμίαις εἰσάγεται ἡ σοφία αὐτοπροσώπως περὶ ἑαυτῆς ταῦτα διεξ3.1.2 ερχομένη «ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλήν, καὶ γνῶσιν καὶ ἔννοιαν ἐγὼ ἐπεκαλεσάμην. φόβος κυρίου μισεῖ κακίαν, ὕβριν τε καὶ ὑπερηφανίαν καὶ ὁδοὺς πονηρῶν· ἐμίσησα δὲ ἐγὼ διεστραμμένας ὁδοὺς 3.1.3 κακῶν. ἐμὴ βουλή καὶ ἀσφάλεια, ἐγὼ σύνεσις, ἐμὴ δὲ ἰσχὺς. δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσιν, καὶ οἱ δυνάσται γράφουσιν δικαιοσύνην· δι' ἐμοῦ μεγιστᾶνες μεγαλύνονται, καὶ τύραννοι δι' ἐμοῦ κρατοῦσι γῆς. ἐγὼ τοὺς ἐμὲ φιλοῦντας ἀγαπῶ, οἱ δὲ ἐμὲ ζητοῦντες εὐρήσουσιν. πλοῦτος καὶ δόξα μοι ὑπάρχει, καὶ κτήσις πολλῶν καὶ δικαιοσύνη. 3.1.4 βέλτιον ἐμὲ καρπίζεσθαι ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον, τὰ δὲ ἐμὰ γενήματα κρείσσω ἀργυρίου ἐκλεκτοῦ. ἐν ὁδοῖς δικαιοσύνης περιπατῶ, καὶ ἀνὰ μέσον ὁδῶν δικαιοῦματος ἀναστρέφομαι, ἵνα μερίσω τοῖς ἐμὲ ἀγαπῶσιν ὑπαρξίν, καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν ἐμπλήσω ἀγαθῶν. ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν γιγνόμενα, μνημονεύσω τὰ ἐξ 3.1.5 αἰῶνος ἀριθμῆσαι. κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέν με, ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾶ με. κύριος ἐποίησεν χώρας καὶ ἀοικήτους καὶ ἄκρα οἰκούμενα τῆς ὑπ' οὐρανῶν. ἠνίκα ἠτοίμαζεν τὸν οὐρανόν, συμπαρήμην αὐτῷ, ἠνίκα ἀφώριζεν τὸν ἑαυτοῦ θρόνον ἐπ' ἀνέμων. ἠνίκα ἰσχυρὰ ἐποίησε τὰ ἄνω νέφη, καὶ ὡς ἀσφαλεῖς ἐτίθει πηγὰς τὰς ὑπ' οὐρανόν, καὶ ἰσχυρὰ ἐποίησε τὰ θεμέλια τῆς γῆς, ἤμην παρ' αὐτῷ ἀρμόζουσα· ἐγὼ ἤμην ἣ προσέχαιρεν καθ' ἡμέραν· ἠψφραϊνόμενη δὲ ἐν προσώπῳ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ· ὅτε ἠψφραίνεται τὴν οἰκουμένην συντελέσας, καὶ ἠψφραίνεται ἐφ' υἱοῖς ἀνθρώπων». 3.2.1 ταῦτα μὲν ἐν Παροιμίαις περὶ ἑαυτῆς ἡ σοφία. ὅλα δ' ἐπίτηδες ἀναγκαίως παρεθέμην, δεικνὺς ὡς ἐν ἔστιν πρόσωπον τὸ ταῦτα λέγον, οὐδεμιᾶς ἐν τῷ μεταξύ γενομένης μεταβολῆς τοῦ λέγοντος· δεῖκνυται τοίνυν ἡ σοφία ταῦτα περὶ ἑαυτῆς διδάσκουσα. κἀνταῦθα δὲ πρῶτον ἐπιτηρητέον ὡς ἀπολύτως σοφία ὠνόμασται· «ἐγὼ» γάρ φησιν «ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλήν» καὶ οὐκ εἴρηται· σοφία τοῦ θεοῦ. ἀλλ' ὡσπερ παρὰ τῷ εὐαγγελιστῇ τὸ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» ἀπολύτως ἐγράφετο, καὶ πάλιν «ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν», καὶ οὐκ εἴρητο· ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ἵνα μὴ τῶν πρὸς τι νομίση τις αὐτὸν λέγεσθαι, μηδ' ὡς συμβεβηκότα ἐν τῷ θεῷ, ἀλλ' ὡς ὑφ' ἐστῶτα καὶ ζῶντα διὸ ἐπιλέγει «καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος», οὐκ εἰπὼν· καὶ θεοῦ 3.2.2 ἦν ὁ λόγος, οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς σοφίας· ἐν γὰρ καὶ ταύτῳ ἦν ὁ 3.2.2 θεὸς λόγος καὶ ἡ σοφία. διὸ ἀπολύτως ἐν ταῖς Παροιμίαις ὀνομάζεται, ἐν τε τοῖς προτεθεισὶν ῥητοῖς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δι' ὧν τοῦτον εἴρηται τὸν τρόπον «μακάριος ἀνὴρ ὃς εὗρεν σοφίαν» καὶ «ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν» καὶ «εἶπον τὴν

σοφίαν σὴν ἀδελφὴν εἶναι» καὶ «σὺ τὴν σοφίαν κήρυξον, ἵνα φρόνησίς σοι ἐπακολουθήσῃ» 3.2.3 καὶ «κρείσσων γὰρ σοφία λιθῶν πολυτελῶν» καὶ «ἡ σοφία ὠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον, καὶ ὑπήρτισεν στύλους ἑπτὰ» καὶ ὅσα ἄλλα τούτοις ἀδελφὰ ἐν τῇ αὐτῇ φέρεται βίβλω· δι' ὧν οὐδαμοῦ σοφία θεοῦ ὠνόμασται, ἀλλὰ ἀδιορίστως ἡ σοφία, ἵνα μὴ σύμβαμά τι νομίσωμεν αὐτὴν εἶναι περὶ τὸν θεόν, ὡς ἐν τῷ ἐπιστήμονι ἀνδρὶ τὴν ἐπιστήμην, ἀλλ' ὑφεστῶσαν καὶ ζῶσαν σοφίαν, τὴν αὐτὴν οὕσαν τῷ 3.2.4 υἱῷ τοῦ θεοῦ. εἰ δέ τις ἕξιν ἐν τῷ θεῷ σοφὴν καθ' ὃ νοοῦμεν τὸν θεὸν σοφὸν ὑπολάβοι εἶναι τὴν ἐνταῦθα λεγομένην σοφίαν, ἐπακουσάτω λεγούσης τῆς γραφῆς «εἶπον τὴν σοφίαν σὴν ἀδελφὴν εἶναι». τίς δ' ἂν οὕτω μανείη, ὡς τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ σοφὴν ἕξιν ὑπολαβεῖν ἀδελφὴν τῶν ἐν ἀνθρώποις κατορθούντων 3.2.5 λέγεσθαι; εἰ δὲ ἐπὶ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ ἐκλάβοις τὸ εἰρημένον «Χριστὸς» γὰρ «θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία», οὐδὲν ἐμποδῶν ἔσται τῇ διανοίᾳ, ἐπεὶ καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς οὐκ ἀναίνεται ἀδελφότητά δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας. εἰ δὲ ἐν καὶ ταῦτόν ἦν ὁ θεὸς καὶ ἡ ἐν ταῖς Παροιμίαις εἰσαγομένη σοφία, ἕξις οὕσα σοφὴ ἐν αὐτῷ νοουμένη καθ' ὃ σοφὸς ὁ θεός, τί ἐκώλυεν ἀντὶ τῆς σοφίας τὸν θεὸν ἀναγεγράφθαι; ὥστε τὸ «ἡ σοφία ὠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον, καὶ ὑπήρτισεν στύλους ἑπτὰ» καὶ τὰ τούτοις συνημμένα εἰρηῆσθαι ἀντὶ τοῦ ὁ θεός 3.2.6 ὠκοδόμησεν ἑαυτῷ οἶκον καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ πάλιν ἀντὶ τὸ «εἶπον τὴν σοφίαν σὴν ἀδελφὴν εἶναι» λελέχθαι ἀντὶ τοῦ· εἶπον τὸν θεὸν σὸν ἀδελφὸν εἶναι. ἀλλ' ὄρας ὡς τὴν ἀκοὴν πλήττει ἡ τοιαύτη 3.2.7 φωνὴ οὐκ ἔχουσα ἀρμονίαν. εἰ δ' ἐπὶ τὸν υἱὸν ἐκλάβοις τὰ λόγια αὐτὸς γὰρ ἦν ἡ σοφία, πάντα σοὶ εὐροήσει, μηδενὸς δυσσεβοῦς νοήματος ἐμποδῶν ἰσταμένου, συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὃς τὸν σωτήρα καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν λαμπρᾶ τῇ φωνῇ σοφίαν ὠνόμασεν εἰπὼν «Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία». 3.2.8 τούτων ὡδέ πη κατεσκευασμένων, ἀκόλουθόν ἐστιν μετὰ τῶν προεκτεθέντων ἀπάντων ἐξ αὐτοῦ τοῦ προσώπου καὶ τὸ «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ» λελέχθαι· εἰ δὲ λέγει ἐκτίσθαι ἑαυτόν, οὐχ ὡς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρελθὼν τοῦτ' ἂν εἴποι οὐδ' ὡς ὁμοίως τοῖς λοιποῖς κτίσμασιν καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γεγονώς, ἢ τινες οὐκ ὀρθῶς ὑπειλήφασιν, ἀλλ' ὡς ὑφεστῶς μὲν καὶ ζῶν, προῶν τε καὶ προϋπάρχων τῆς τοῦ παντὸς κόσμου συστάσεως, ἄρχειν δὲ τῶν ὄλων ὑπὸ κυρίου, τοῦ αὐτοῦ πατρός, κατατεταγμένος, τοῦ «ἔκτισεν» ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ κατέταξεν 3.2.9 ἢ κατέστησεν εἰρημένον. διαρρήδη γοῦν τοὺς ἐν ἀνθρώποις ἄρχοντας καὶ ἡγεμόνας κτίσιν ὠνόμασεν ὁ εἰπὼν ἀπόστολος «ὑποτάγητε πάσῃ κτίσει ἀνθρωπίνῃ διὰ τὸν κύριον· εἴτε βασιλεῖ ὡς ὑπερέχοντι, 3.2.10 εἴτε ἡγεμόσιν ὡς δι' αὐτοῦ πεμπομένοις». καὶ ὁ εἰπὼν δὲ προφήτης «ἔτοιμάζου τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν θεόν σου, Ἰσραήλ. διότι ἰδοὺ στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα καὶ ἀναγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ» καὶ τὸ «γραφῆτω αὕτη εἰς γενεὰν ἑτέραν, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν κύριον» τὸ κτίζων οὐκ ἐπὶ τοῦ γεγονότος ἐξ ἀνυπαρξίας παρείληφεν. οὐ γὰρ τότε ἔκτισεν ὁ θεός τὸ πνεῦμα, ὅτε τὸν Χριστὸν αὐτοῦ δι' αὐτοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις κατ' 3.2.11 ἡγγείλεν· οὐδὲν γὰρ «πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον». ἀλλ' ἦν μὲν καὶ προϋπῆρχεν, ἀπεστέλλετο δὲ καθ' ὃν καιρὸν ἦσαν οἱ ἀπόστολοι συνηγμένοι· ὅτε δίκην βροντῆς «ἐγένετο ἦχος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας», ἐπληρώθησάν τε «πνεύματος ἁγίου», καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ κατήγγειλαν ἀκολούθως τῇ προφητεῖα φησάσῃ «διότι ἰδοὺ στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα καὶ ἀναγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ», τοῦ μὲν «κτίζων» ἀντὶ τοῦ καταπέμπων ἢ κατατάσσειν εἰρημένον, τῆς δὲ βροντῆς καθ' ἕτερον τρόπον τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα δηλούσης. καὶ ὁ λέγων δὲ «καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ θεός», οὐχ ὡς μὴ ἔχων καρδίαν τοῦτ' ἔλεγεν, καθαρὰν δὲ αὐτῷ τὴν διάνοιαν ἀπο3.2.12 τελεσθῆναι ἠύχετο. οὕτως εἴρηται καὶ τὸ «ἵνα τοὺς δύο

κτίση εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον» ἀντὶ τοῦ συναγάγῃ· ὅρα μήποτε τοιοῦτόν ἐστιν καὶ τὸ «ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα» καὶ τὸ «εἰ τις οὖν ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις» καὶ ὅσα ἄλλα εὗροι ἂν τις τοιουτότροπα τὴν θεόπνευστον γραφὴν διερευνώμενος. μὴ θαυμάσης οὖν εἰ μεταφορικῶς καὶ ἐν τῷ «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ» τὸ ἔκτισεν ἀντὶ τοῦ κατέστησεν ἢ κατέταξεν εἰς τὸ ἄρχειν εἴρηται, ἐπεὶ καὶ ἐν Εὐαγγελίοις λεγομένου ὑπὸ τοῦ σωτήρος ἡμῶν τοῦ «ἐξομολογοῦμαί σοι, πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις» οὐ τὴν τῶν ἀμαρτημάτων ὁμολογίαν καθ' ἃ λέλεκται ἐν ἑτέροις «ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰς ἀμαρτίας» φαιμέν ὑπὸ τοῦ σωτήρος δηλοῦσθαι, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ τοῖς νηπίοις εὐχαριστίαν ἀντὶ τοῦ «εὐχαριστῶ σοι, πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς» 3.2.13 τοῦ ἐξομολογεῖσθαι λελεγμένου. μυρία δ' ἂν τις εὗροι σχολῇ ζητήσας τῷ κατὰ μεταφορὰν τρόπῳ δι' ὅλης τῆς θείας γραφῆς εἰρημένα, καὶ ἄλλα πολύσημον ἔχοντα τὴν διάνοιαν, καὶ ὁμωνύμως ἕτερα διαφόρων πραγμάτων κατηγορούμενα, περὶ ὧν μακρὸν ἂν εἴη καὶ οὐ τοῦ παρ3.2.14 ὄντος καιροῦ διεξιέναι. οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα τὸ «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ» ἀντὶ τοῦ κατέταξέν με εἰς τὸ ἄρχειν τῶν ἔργων αὐτοῦ λέλεκται· διὸ οὐχ ἀπλῶς «ἔκτισέν με» εἴρηται, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης τῆς «ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα 3.2.15 αὐτοῦ». τοῦτο δὲ μάλιστα παρίστησιν ἢ Ἑβραϊκῇ λέξις. εἰ γοῦν τις ἐξακριβᾷσαιο τὸν ἀληθῆ νοῦν τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, εὗροι ἂν τὴν Ἑβραϊκὴν ἀνάγνωσιν οὐ περιέχουσαν τὸ «ἔκτισέν με», διόπερ οὐδὲ τῶν λοιπῶν ἐρμηνευτῶν ταύτη τις κέχρηται τῇ λέξει. αὐτίκα δ' οὖν ὁ μὲν Ἀκύλας «κύριος ἐκτίσατό με κεφάλαιον τῶν ὁδῶν αὐτοῦ» εἴρηκεν, ὁ δὲ Σύμμαχος «κύριος ἐκτίσατό με ἀρχὴν ὁδοῦ αὐτοῦ». 3.2.16 καὶ ἔχοι γ' ἂν λόγον ἢ ἐρμηνεία. τὸ γὰρ κεφάλαιον τῆς τῶν γενητῶν ἀπάντων, ὀρωμένων τε καὶ ἀφανῶν, συστάσεώς τε καὶ σωτηρίας αὐτὸς ἦν, ὃν ἐγέννα μὲν ὁ πατὴρ υἴον μονογενῆ, γεννήσας δὲ κατέταττεν σωτήρα τῶν ὅλων, ἀνακεφαλαιούμενος ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ τὴν διάταξιν τοῦ παντός, ὡς ἐδίδαξεν ὁ θεῖος ἀπόστολος εἰπὼν «ἀνακεφαλαιώσασθαι πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς», ὡς μὴ μόνον τὰ σύμπαντα δι' αὐτοῦ συστήναι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι προελθόντα, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ὅλων διοικήσεως τὴν πρόνοιαν ἀναδέχεσθαι αὐτὸν ἅτε λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν παντός τε καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ πλήρωμα, ὡς δι' 3.2.17 αὐτοῦ κυβερνᾶσθαι καὶ διασώζεσθαι τὰ σύμπαντα. τοῦτο δὲ καὶ διὰ τῶν προτεθέντων λογίων αὐτὸς παρίστη, δι' ὧν ἔφασκεν «δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσιν, καὶ οἱ δυνάσται γράφουσιν δικαιοσύνην· δι' ἐμοῦ μεγαλύνονται, καὶ τύραννοι δι' ἐμοῦ κρατοῦσι γῆς». 3.2.18 λόγοις δ' οὖν ἀρρήτοις τῆς καθόλου σοφίας τε καὶ προνοίας τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τὰ σύμπαντα διοικεῖται. ταῦτ' οὖν διὰ τῶν προεκτεθέντων ἐδίδασκεν, προὔτρεπεν τε ἔχεσθαι αὐτοῦ φάσκων «ἐγὼ τοὺς ἐμὲ φιλοῦντας ἀγαπῶ, οἱ δὲ ἐμὲ ζητοῦντες εὐρήσουσιν», ἀπέτρεπεν τε τῆς ἐναντίας ὁδοῦ δι' ὧν ἐπήγαγεν «ἐμίσησα δὲ ἐγὼ διεστραμ3.2.19 μένας ὁδοὺς κακῶν». καὶ δὴ ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ἀδελφὰ ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς αὐτὸς γὰρ ἦν ἢ σοφία διαστειλάμενος, ἐξῆς τοῖς δι' αὐτῶν προωφελημένοις τὴν μυστικὴν περὶ ἑαυτοῦ γνῶσιν παραδίδωσιν λέγων «ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα, μνημονεύσω 3.2.20 τὰ ἐξ αἰῶνος ἀριθμῆσαι». εἰ γὰρ μέλλοιμι, φησίν, τὰ ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας ὑπ' ἐμοῦ πραττόμενα διδάσκειν, ἀνάγκη καὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς τοῦ παντός αἰῶνος ἔργων ἑμαυτοῦ μνημονεῦσαι καὶ παραστήσαι ὡς ἐπὶ τούτῳ με ὁ γεννήσας πατὴρ ἄρχειν τῶν ὅλων κατέστησεν, ἐφ' ᾧ τε ἠγεῖσθαι τῶν ὁδῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ δι' ἐμοῦ πεποιημένων ἔργων. διὸ ἀκολούθως ἐπάγει τὸ «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», ἢ «κύριος ἐκτίσατό με» κατὰ τὴν ἀπο3.2.21 δοθεῖσαν ἐρμηνείαν. τὸ γὰρ μέγα κτῆμα τοῦ θεοῦ ὁ μονογενῆς υἱὸς ἦν, καθ' ὃ μὲν ἐξ αὐτοῦ

γεγένητο υἱὸς ὧν αὐτοῦ, καθ' ὃ δὲ τοῖς πᾶσιν κοινωφελῆς καὶ σωτήριος καθέστηκεν, τὸ μέγιστον καὶ τιμιώτατον κτῆμα τοῦ πατρὸς ὑπάρχων τε καὶ ὠνομασμένος. οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι γένοιτ' ἂν πατρὶ υἱοῦ τιμιώτερον κτῆμα. ἔνθεν καὶ ὁ πρωτόπλαστος Ἀδάμ ὅτε τὸν ἐν ἀνθρώποις πρῶτον υἱὸν ἐκτήσατο, ἐλέχθη καὶ ἐπ' ἐκείνῳ «ἐκτήσαμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ», τῆς Ἑβραϊκῆς φωνῆς 3.2.22 ἀντὶ τοῦ «ἐκτήσαμην» κανιθεὶ περιεχούσης· τὸ δὲ «ἐκτήσατο» κανα παρ' Ἑβραίοις ἐκφωνεῖται. οὕτως οὖν ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ εἴρηται «τὸν ἀγρόν» «ὃν ἐκτήσατο Ἀβραάμ», ἀνθ' οὗ τὸ Ἑβραϊκὸν κανα περιέχει, τῆς αὐτῆς λέξεως κειμένης παρ' Ἑβραίοις καὶ ἐν τῷ «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ». καὶ ἐνταῦθα γὰρ κειμένης τῆς κανα λέξεως, τὸ «ἐκτήσατο» πάντες συμφώνως ἐκδεδώκασιν 3.2.23 οἱ ἑρμηνευταί· τὸ δὲ «ἔκτισεν» παραλέλεκται παρ' Ἑβραίοις, ὅπερ οὐ κεῖται ἐπὶ τῆς προκειμένης γραφῆς. πλείστη δ' ἂν γένοιτο τοῦ «ἔκτισεν» καὶ τοῦ «ἐκτήσατο» διαφορὰ τῷ τὴν μὲν κτίσιν κατὰ τὴν κοινοτέραν διάνοιαν τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι πάροδον σημαίνειν, τὴν δὲ κτῆσιν τοῦ προϋπάρχοντος ἰδιάζουσας οἰκειότητα 3.2.24 πρὸς τὸν κτώμενον. λέγων τοίνυν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τὸ «κύριος ἐκτήσατο με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», ὁμοῦ καὶ τὴν προϋπαρξιν αὐτοῦ ἐδήλου καὶ τὴν ἰδιάζουσας πρὸς τὸν πατέρα οἰκειότητα, ὁμοῦ καὶ τὸ χρήσιμον καὶ ἀναγκαῖον τῆς οἰκείας περὶ τὰ πατρῶα 3.2.25 ἔργα προνοίας τε καὶ διοικήσεως. διὸ ἐξῆς ἐπάγει «πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέν με, ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾶ με»· δι' ὧν ἀπάντων τὸ ἐξ αὐτοῦ λυσιτελεῖς καὶ ἀναγκαῖον τοῖς πᾶσιν ἐνδείκνυται, ὅτι τε ἦν καὶ προῆν καὶ τοῦ σύμπαντος κόσμου προϋπήρχεν τε καὶ καθηγεῖτο ἀναγκαίως διδάσκων. Μωσέως γὰρ ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ τῶν μὲν ὑπερκοσμίων καὶ ἀφανῶν δυνάμεων μηδεμίαν μνήμην πεποιημένου διὰ τὸ ἀτελεῖς τῶν δι' αὐτοῦ παιδαγωγουμένων, τοῦ δὲ ὄρατοῦ κόσμου τὴν σύστασιν διεξεληθόντος, τετάρων τε στοιχείων ἐν ἀρχῇ μνημονεύσαντος, οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ ἀβύσσου καὶ ὕδατος, καὶ δύο μὲν πεποιῆσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰρηκότος «ἐν ἀρχῇ» γάρ φησιν «ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», οὐκέτι δὲ ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ ὕδατος καὶ τῆς ἀβύσσου μνησθέντος ὡς ἄρα εἶη καὶ ταῦτα γενητά, ἀλλ' ἀπλῶς εἰρηκότος «καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου· καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος», ἀναγκαίως διὰ τῶν προκειμένων διδάσκει καὶ περὶ αὐτῶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὅτι τε γενητά εἶη καὶ ὡς αὐτὸς πρὸ πάντων 3.2.26 εἶη καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πεποιῆτο. διὸ φησιν «πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέν με, ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι καὶ πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων». τριῶν δὲ τούτων μνημονεύσας, γῆς καὶ ἀβύσσου καὶ ὕδατος, τὸ τέταρτον ἐπάγει τελευταῖον τὸ κρεῖττον φυλάξας τὸν οὐρανόν· διὸ ἐπιφέρει ἐξῆς «ἠνίκα ἠτοίμαζεν τὸν οὐρανὸν συμπαρήμην αὐτῷ». 3.2.27 τούτων τοίνυν ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς ἐναργῶς παρισταμένων, βραχείας τε παρ' ἡμῶν ὡς ἐν ἐπιτομῇ διηγήσεως τετυχηκότων, ἐπακούσωμεν ὅπως Μάρκελλος χαμαὶ βαλὼν τὴν διάνοιαν ταῦτα πάντα διισχυρίζεται περὶ τῆς σαρκὸς εἰρησθαι, ἧς ἀνείληφεν ὁ σωτήρ, γράφων κατὰ λέξιν τοῦτον τὸν τρόπον 3.2.28 τούτου τοίνυν οὕτως ἔχοντος, ἀκόλουθόν ἐστιν σκοπεῖν τῇ διανοίᾳ τὸ παροιμιωδῶς εἰρημένον τουτὶ κεφάλαιον «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ». ἔκτισεν γὰρ ἀληθῶς τὸ μὴ ὄν πεποιηκῶς ὁ δεσπότης ἡμῶν ὁ θεός· οὐκ οὖσαν γὰρ τὴν σάρκα, ἣν ἀνείληφεν ὁ λόγος, ἀλλὰ μὴ οὖσαν ἔκτισεν. καὶ ἐπιλέγει οὐκοῦν εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν τουτὶ καινὸν ἐπεφάνη μυστήριον, ὡς διὰ τοῦτο πρὸ τοῦ αἰῶνος τούτου προωρίσθαι, εἰκότως ὁ προφήτης ἔφη «πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέν με», δηλονότι τὴν σάρκα. 3.2.29 καὶ αὐθις ἐπάγει λέγων εἶτα «ἐν ἀρχῇ» φησὶν «πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι». γῆν ποίαν ταύτην ἢ δηλονότι τὴν ἡμετέραν σάρκα, τὴν μετὰ τὴν παρακοὴν γῆν αὐθις γενομένην; «γῆ» γὰρ «εἶ» φησὶν «καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση». ὁρᾷς

ὅσον διήμαρτεν, τῆς μὲν εὐθείας ἔκτραπείς, τραχεῖαν δὲ καὶ 3.2.30 δύσβατον καὶ ὡσπερ τινὰ ἀνεξίτητον ἑαυτῶ περινοήσας ὁδόν. θεὰ γοῦν ὅπως ἐξεβιάσατο πάντα μάλλον ἀναίσχυντον καὶ ἀναιδῆ λόγον φθέγγασθαι ὑπομείνας ἢ τὴν σοφίαν αὐτὸν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ 3.2.31 ὁμολογήσασθαι. τὸ μὲν οὖν «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ» τῷ τοῦ σωτῆρος ἀναφέρει προσώπῳ, ὁμολογῶν αὐτὸν εἶναι τὸν ἐν Παροιμίαις ταῦτα φάσκοντα. λέγει δ' οὖν αὐτοῖς ῥήμασιν οὐκοῦν εἰκότως τῶν ἀρχαίων παρεληλυθότων, καινῶν δὲ ἔσεσθαι μελλόντων ἀπάντων διὰ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καινότητος, ὁ δεσπότης ἡμῶν ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ προφήτου ἔβόα λέγων «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ». 3.2.32 τοῦτο δ' εἰπὼν ἐπὶ τὴν σάρκα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καταβάλλει τὴν διάνοιαν, ἐξῆς ἐπιλέγων ἔκτισεν γὰρ ἀληθῶς τὸ μὴ ὄν πεποιηκῶς ὁ δεσπότης ἡμῶν ὁ θεός· οὐκ οὔσαν γὰρ τὴν σάρκα, ἣν ἀνείληφεν ὁ λόγος, ἀλλὰ μὴ οὔσαν «ἔκτισεν ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ». καὶ οὐ συνήσιν ὁ γενναῖος ὡς μία τίς ἐστὶν ἔκφρασις καὶ ἐν πρόσωπον τυγχάνει τὸ φῆσαν «ἐγὼ ἢ σοφία κατεσκήνωσα βουλήν» καὶ τὸ «κύριος ἔκτισέν με»· ὥστε εἰ ἐπὶ τὴν σάρκα ἀνάγοιτο θάτερον, ἀνάγκη καὶ τὸ ἕτερον· καὶ ἡ σοφία ἔσται ἢ τὰ ἀμφοτέρωθεν λέγουσα. 3.2.33 εἰ δὲ ἡ σὰρξ λέγοι κατὰ Μάρκελλον τὸ «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ», αὕτη ἂν εἴη ἡ σοφία· καὶ ἔσται ἡ σὰρξ ἢ φάσκουσα «δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσιν» καὶ «δι' ἐμοῦ μεγιστᾶνες μεγαλύνονται». πῶς δ' ἂν εἴποι ἡ σὰρξ τὸ «μνημονεύσω τὰ ἐξ αἰῶνος ἀριθμῆσαι», οἷς ἐπάγει τὸ «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ»; ὁ δὲ καὶ τίνες αἱ ὁδοὶ παρίστησιν λέγων ἐξῆς οὗτος γὰρ ἡμῖν τοῖς δικαίως πολιτεύεσθαι μέλλουσιν θεοσεβείας ὁδὸς γέγονεν· ἀρχὴ πασῶν τῶν μετὰ ταῦτα ὁδῶν. 3.2.34 καὶ προστίθησιν «ἀρχὴν» δὲ «ὁδῶν» διὰ τοῦτο εἰκότως εἴρηκεν τὸν δεσπότην ἡμῶν τὸν σωτῆρα, διότι καὶ τῶν ἐτέρων, ὧν ἐσχῆκαμεν, ὁδῶν μετὰ τὴν πρώτην ὁδὸν ἀρχὴ γέγονεν, τὰς διὰ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων δηλῶν παραδόσεις τῶν «μετὰ ὑψηλοῦ» κατὰ τὴν προφητείαν «κηρύγματος» κηρυζάντων ἡμῖν τὸ καινὸν τοῦτο μυστήριον. ταῦτα Μάρκελλος. 3.3.1 εἰ μὲν οὖν μὴ καὶ τὴν Μωσέως καὶ τῶν μετὰ Μωσέα προφητῶν παρεδέχετο γραφήν, εἶχεν ἄν τινα εἰκότα αὐτῷ λόγον ἢ ἀπόδοσις· ἐπεὶ δὲ οὐ τῶν ἀθετούντων ἐστὶν τὴν παλαιὰν διαθήκην, τί δὴ ποτε τοὺς μὲν ἀποστόλους καὶ τούτων τὰς διδασκαλίας ὁδοὺς ὠνόμασεν, οὐχὶ δὲ προσέσχεν τοῖς τοῦ θεοῦ προφήταις μυρία περὶ ὁδῶν θεοῦ γεγραφόσιν; πρῶτον μὲν γὰρ Μωσῆς ὡδε γράφων ἔλεγεν «ὁδῶ βασιλικῆ πορεύσει» καὶ «ἰδοὺ τέθεικα πρὸ προσώπου σου 3.3.2 τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου», καὶ ὁ Δαυὶδ ὁμοίως «γινώσκει κύριος ὁδὸν δικαίων, καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολεῖται», καὶ Ἰερεμίας «στήτε ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ἐρωτήσατε τρίβους κυρίου αἰωνίους, καὶ ἴδετε ποία ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγαθή, καὶ πορεύεσθε ἐν αὐτῇ»· καὶ ἕκαστον δὲ τῶν προφητῶν διαφόρως μνημονεύσαντα τῶν ὁδῶν τοῦ 3.3.3 θεοῦ εὐρήσεις. εἰ τοίνυν ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῦ θεοῦ ἀρχὴν εἶναι τῶν ὁδῶν τοῦ θεοῦ ἑαυτὸν διδάσκει λέγων «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ» πάντως που καὶ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἔτι ἀνωτέρω κατὰ τὰς ὁδοὺς τοῦ θεοῦ βεβιωκότων ὧν πρεσβύτερος, ἀλλ' οὐχὶ ἡ σὰρξ ἦν ἀνείληφεν ἐκείνων ἀπάντων ὑπῆρχεν προγενεστέρα, οὐκ ὀρθῶς ἐπὶ 3.3.4 τὴν σάρκα ἐξείληπται τὸ λόγιον. οὐ διὰ τὴν σάρκα τοίνυν ταῦτ' ἔλεγεν ὁ σωτὴρ, διὰ δὲ τὸ προϋπάρχειν αὐτὸν καὶ καθηγεῖσθαι πασῶν τῶν ὁδῶν τοῦ θεοῦ, ἃς πάντες οἱ πάλαι θεοφιλεῖς ἄνδρες ὡδεύκασιν. 3.3.5 ἐπεὶ δὲ ὁ θεῖος ἀπόστολος λέγων «ὦ βάθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ» ἑτέρας τινὰς ὁδοὺς ὑποβάλλει, τὰς προνοητικὰς τῶν ὄλων, δι' ὧν ἀπορρήτῳ κρίσει καὶ λόγοις ἀλήπτοις τὰ σύμπαντα διακυβερνᾷ θεία δυνάμει, ἀκόλουθόν ἐστὶν καὶ τούτων τῶν ὁδῶν ἀρχὴν εἶναι λέγειν τὸν εἰρηκότα «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ». ὁ δὲ μὴ νοήσας τὰς ὁδοὺς τοῦ θεοῦ, τὴν 3.3.6 σάρκα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀρχὴν τούτων εἶναι ἀπεφίνατο. ἐρμηνεύει

δὲ καὶ τὸ «εἰς ἔργα αὐτοῦ» φάσκων «ἔκτισεν οὖν με» φησὶν «ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ». ποῖα δὲ ἔργα φησὶν; περὶ ὧν ὁ σωτὴρ λέγει «ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι», καὶ αὐθις «τὸ ἔργον» φησὶν «ἔτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι». 3.3.7 εἶθ' ὡσπερ διασαφῶν τὴν τῶν εἰρημένων διάνοιαν ἐπιλέγει τις γὰρ πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀποδείξεως ἐπίστευσεν ἂν ὅτι λόγος θεοῦ διὰ παρθένου τεχθεὶς τὴν ἡμετέραν ἀναλή ψεται σάρκα καὶ τὴν πᾶσαν θεότητα ἐν αὐτῇ σωματικῶς ἐπι δείξεται; καὶ ὡσπερ ἐντελεῖ τὴν διάνοιαν ἀποδοὺς ἐπάγει οὐκοῦν τοῦτ' ἔστιν τὸ «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ». 3.3.8 καὶ ταῦτα δὲ ἔγραψεν, οὐ δυνηθεὶς τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμοὺς «εἰς ὕψος» ἄραι καὶ τῷ προφήτῃ παραπλησίως εἰπεῖν «ὅτι ὄψομαι τοὺς οὐρανοὺς, ἔργα τῶν δακτύλων σου, σελήνην καὶ ἀστέρας ἃ σὺ ἔθεμελίωσας» οὐδὲ μνημονεύσας τοῦ προφητικοῦ λόγου, δι' οὗ εἴρηται «τὰ δὲ ἔργα κυρίου οὐκ ἐμβλέπουσιν, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ 3.3.9 οὐ κατανοοῦσιν». εἰ γὰρ τούτοις προσεσχέκει, ἔγνω ἂν ὅτι πρὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πρὸ τοῦ σύμπαντος κόσμου καὶ οὐ πρὸ τῶν ὁρατῶν μόνον ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν νοητῶν ἔργων τοῦ θεοῦ, τῶν ἐν ἀσωμάτοις καὶ ὑπερκοσμίοις δυνάμεσιν ἐν ὑποστάσει ὄντων, ἦν καὶ προῆν ὁ ταῦτα λέγων. ὁ δὲ μεταβὰς ἐπὶ τὸ «πρὸ τοῦ αἰῶνος ἔθεμελίωσέν με», πάλιν τὴν σάρκα εἰς μέσον ἄγει λέγων οὕτως θεμέλιον τοῦτον ὀνομαζῶν, τὴν κατὰ σάρκα αὐτοῦ προ3.3.10 ὀρισθεῖσαν οἰκονομίαν. ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει «θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός» καὶ ἐπιλέγει ἐνός δὲ αἰῶνος ἐνταῦθα μέμνηται, ἀφ' οὗ τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν τεθεμελιώσθαι ἔφη, καίτοι πολλῶν παρεληλυθότων αἰώνων, ὡς ὁ Δαυὶδ ἔφη «ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων». 3.3.11 καὶ μεταβὰς ἐξῆς ἐπὶ τὸ «ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι» καὶ τὴν γῆν πάλιν τὴν σάρκα εἶναι λέγει, γράφει δὲ οὕτως ποίαν ταύτην τὴν γῆν ἢ δηλονότι τὴν ἡμετέραν σάρκα, τὴν μετὰ τὴν παρακοὴν γῆν αὐθις γενομένην; «γῆ» γὰρ «εἶ» φησὶν «καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση». ἔδει γὰρ ταύτην ἰάσεως τυχεῖν. καὶ ταῦτα δὲ φάσκει, οὐ μνημονεύσας ὁ σοφώτατος ὡς καὶ ἀνωτέρω πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι ἐκτίσθαι τὴν σάρκα ἀρχὴν ὁδῶν τοῦ θεοῦ 3.3.12 εἰρηκῶς ἔτυχεν. εἰ δὲ ὅλως διὰ τῆς γῆς τὴν σάρκα ἐδήλου, πῶς οὐ προϋπάρχειν τῆς σαρκὸς ἀνάγκη ὁμολογεῖν τὸν λέγοντα πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι ἑαυτὸν εἶναι, «πρὸ» γὰρ «τοῦ αἰῶνος» φησὶν «ἔθεμελίωσέν με, ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι». οὐκοῦν πρὸ τοῦ 3.3.13 τὴν σάρκα ποιῆσαι ὁ ταῦτα λέγων ὑπῆρχεν. εἰ δὲ καὶ μὴ πολλῶν αἰώνων ἐμνημόνευσεν, ἀλλ' ἐνός, οὗ καὶ ὁ σωτὴρ ἐμνήσθη εἰπὼν «οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου γαμοῦσιν καὶ γαμίσκονται», καὶ οὕτως οὐχ ἡ σὰρξ ἦν ἀνείληφεν ὁ σωτὴρ ἡμῶν πρὸ τοῦ ἐνεστώτος αἰῶνος ὑπῆρχεν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ταῦτα διὰ Σολομῶνος διδάσκων. ὁρᾶς ὅση περιπέπτωκεν δυσχωρία ὁ τῆς εὐθείας καὶ βασιλικῆς παρατραπείς 3.3.14 ὁδοῦ. ὁ δὲ πρὸς ταῖς εἰρημέναις ἔτι καὶ ταῦτα προστίθησιν λέγων «πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι» φησὶν· ἐνταῦθα τὰς ἀβύσσους παροιμιωδῶς ὁ προφήτης τὰς τῶν ἀγίων καρδίας εἶναι λέγει τὰς ἐν τῷ ἑαυτῶν βάθει τὴν τοῦ πνεύματος ἐχούσας δωρεάν. καὶ οὐ συνίησιν ὡς πρὸ τῆς ἐνσάρκου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν παρουσίας οἱ ἅγιοι τοῦ θεοῦ προφήται τοῦ αὐτοῦ μετέσχον πνεύματος, Μωσῆς τε καὶ οἱ ἔτι Μωσέως παλαιότεροι. οὐκοῦν ἀνάγκη τούτων ἀπασῶν τῶν ἀβύσσων, εἰ δὴ αἱ τῶν ἀγίων καρδία ἦσαν αὗται, παλαιότερον 3.3.15 εἶναι τὸν λέγοντα «πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι». πῶς οὖν δυνατὸν ἦν ἐπὶ τὴν σάρκα τοῦ σωτῆρος ἀναφέρεσθαι ταῦτα; καὶ μὴν εἴ τις αὐτῷ παρῆν τῶν θείων γραφῶν ἐπιστήμη, οὐκ ἂν εὐχερῶς οὕτως ἀπεφαίνετο τὰς τῶν ἀγίων καρδίας εἶναι τὰς ἀβύσσους, ἐπιστήσας ὡς «σκοτός» ἦν «ἐπάνω τῆς ἀβύσσου» κατὰ τὴν Μωσέως μαρτυρίαν καὶ ὡς πολὺς καὶ δυσερμηνευτός ὁ περὶ αὐτῶν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ φέρεται λόγος. ὁ μὲν γὰρ ἀπόστολος «μὴ εἴπησιν» φησὶν «τίς 3.3.16 ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστιν Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστιν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν». ἔοικεν γοῦν ἐν τούτοις τὰ

τοῦ ἄδου χωρία κεκληκέναι ἄβυσσον. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ κύριος σαφέστερον τοῦτο παρίστη, ἐν τῷ πρὸς τὸν Ἰώβ χρηματισμῶ λέγων «ἦλθες δὲ ἐπὶ πηγὴν θαλάσσης, ἐν δὲ ἴχνεσιν ἀβύσσου περιεπάτησας; ἀνοίγονται δέ σοι φόβῳ πύλαι θανάτου, πυ3.3.17 λωροὶ δὲ ἄδου ἰδόντες σε ἔπηξαν»; καὶ τὰς ἐν τῇ ἀβύσσῳ δὲ δυνάμεις πονηράς, περὶ ὧν εἴρηται «αἰνεῖτε αὐτὸν ἐκ τῆς γῆς, δράκοντες καὶ πᾶσαι αἱ ἄβυσσοι», καὶ ἔτι τὸ ἐπάνω τῆς ἀβύσσου σκότος, περὶ οὗ Μωσῆς ἔφη «καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου», ταῦτα πάντα μαθὼν, εἶπερ ἦν ἐπιπόνως ἀλλὰ μὴ ἐξιτήλως ταῖς θεαῖς ἐντετυχηκῶς γραφαῖς, οὐκ ἂν τὰς τῶν ἀγίων καρδίας ἐτόλμα εἰπεῖν 3.3.18 τὰς ἀβύσσους, ἔγνω δ' ἂν ὅπως εἴρηται καὶ τὸ «ἄβυσσος ἄβυσσον ἐπικαλεῖται εἰς φωνὴν τῶν καταρακτῶν σου» καὶ αὐθις «ἐταράχθησαν ἄβυσσοι, πλῆθος ἤχους ὕδατος» καὶ ἄλλιν «ἄβυσσος ὡς ἱμάτιον 3.3.19 τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ». ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ἀδελφὰ διηκρίβωσεν ἂν, εἴ τις ἦν αὐτῷ φροντὶς τῆς τούτων καταλήψεως. νῦν δὲ προχειρῶς οὕτως καὶ διαλελυμένως τὰς τῶν ἀγίων καρδίας τὰς ἀβύσσους εἶναι ἀποφηνάμενος, οὐδ' οὕτως συνῆκεν ὡς πρὸ τῶν ἀγίων καὶ θεοφιλῶν ἀνδρῶν τῶν ἐξ αἰῶνος γενομένων ἑαυτὸν ὑπάρχειν ἐδίδαξεν ὁ εἰπὼν «πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι»· ὡς πανταχόθεν μὴ δύνασθαι τῇ σαρκὶ τοῦ σωτήρος ἐφαρμόζειν τὰς προκειμένας 3.3.20 λέξεις. ὁ δὲ ἐφ' ἑτέραν μεταβάς ῥῆσιν τῆς αὐτῆς γραφῆς, καὶ ταύτην οὕτως ἐρμηνεύει λέγων τί τοίνυν ἔστιν καὶ τουτὶ τὸ κεφάλαιον «πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων»; τοὺς ἱερούς ἀποστόλους εἶναί φησιν. τοῦτο δὲ ἡμῖν τὸ μυστήριον παρίστησιν ἢ τῆς Ἐξόδου 3.3.21 γραφῆς τοὺς τῶν ἀποστόλων τύπους πάλαι προαγορεύουσα, δῶ δεκα γὰρ ὄντων τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποστόλων δώδεκα πηγῶν μέμνηται. καὶ ταῦτα λέγων οὐ συνίησιν ὡς καὶ τοῦ Ἰσραὴλ δώδεκα ἦσαν φυλαὶ καὶ δώδεκα οἱ τούτων πατριάρχαι μία τε βίβλος ἢ τῶν δώδεκα προφητῶν, ἀλλὰ καὶ δώδεκα τῆς ἡμέρας ὥραι καὶ μῆνες τοῦ παντός 3.3.22 ἔτους δώδεκα. τί οὖν μᾶλλον τοῖς ἀποστόλοις ἢ ἐκείνοις ἅπασιν ὁ τῶν δώδεκα διέφερεν ἀριθμὸς, εἰ δὴ τοῦ ποσοῦ τις ἀριθμὸς τὴν αἰτίαν αὐτῷ τῆς τοιασδὶ τοῦ λόγου παρεῖχεν ἐρμηνείας; χρῆν δὲ συνιδεῖν ὡς καὶ οἱ τοῦ θεοῦ προφηταὶ, καθ' ὃ τοῦ αὐτοῦ μετέσχον πνεύματος ἀγίου, οὐκ ἦσαν ἀλλότριοι τῶν πηγῶν. διὸ λέλεκται περὶ αὐτῶν ἐν Ψαλμοῖς «ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν θεὸν κύριον ἐκ 3.3.23 πηγῶν Ἰσραὴλ». ὥστε καὶ πρὸ ἐκείνων τῶν πηγῶν ἀναγκαῖον ὁμολογεῖν τὸν υἱὸν εἶναι τοῦ θεοῦ τὸν λέγοντα «πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων». ὁ δὲ ἐπάκουσον ὅπως ἐρμηνεύει, λέγων εἰκότως οὖν περὶ τῆς κατὰ σάρκα γενέσεως ὁ δεσπότης διὰ τοῦ προφήτου Σολομῶνος λέγων «πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων» ἔφη. 3.3.24 καὶ ἐπιφέρει οὕτω γὰρ ὁ σωτὴρ πρὸς τὰς ἱεράς πηγὰς ἔφη «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη». εἶθ' ὡσπερ συναγαγὼν τὸν λόγον, τὸ συμπέρασμα ἐπάγει τῇ ἑαυτοῦ διηγήσει λέγων πανταχόθεν δῆλόν ἐστιν τοὺς ἱερούς ἀποστόλους καὶ πηγὰς τροπικῶς ὠνομάσθαι ὑπὸ τοῦ προφήτου. καὶ τοὺς μὲν ἀποστόλους τὰς πηγὰς εἶναι βούλεται, οὐκ ἀρέσκουσιν 3.3.25 δὲ αὐτῷ οἱ προφηταὶ· διατί, ἀλλ' ἢ ὅτι μὴ ἐδύνατο τὴν σάρκα τοῦ σωτήρος πρὸ ἐκείνων διδόναι; καίτοι καὶ πρὸ τῶν κατὰ φύσιν αἰσθητῶν πηγῶν, ὧν καὶ Μωσῆς ἐμνημόνευσεν ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ εἰπὼν «πηγὴ δὲ ἀνέβαινεν ἐκ τῆς γῆς, καὶ ἐπότιζεν πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς» καὶ αὐθις «ποταμὸς δὲ ἐκπορεύεται ἐξ Ἐδέμ ποτίζειν τὸν παράδεισον», προὔπῆρχεν ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς ὁ ταῦτα ἐν Παροιμίαις περὶ ἑαυτοῦ διδάσκων. ὁ δὲ τῷ Ἰώβ χρηματίζων καὶ πηγῶν θαλάσσης μνημονεύει λέγων «ἦλθες δὲ ἐπὶ πηγὴν θαλάσσης, 3.3.26 ἐν δὲ ἴχνεσιν ἀβύσσου περιεπάτησας»; ἐπεὶ δὲ καὶ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ὕδατά τινα εἶναι ἢ γραφῆ διδάσκει ἢ λέγουσα «αἰνεῖτε αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν, καὶ τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν», ἀκόλουθόν ἐστιν κάκεινων τῶν ὑδάτων ὅποια δ' ἂν ὑπάρχη τὴν φύσιν νοῆσαί τινας εἶναι πηγὰς, ὅπως κάκεινων πρεσβύτερος ἀποδειχθῆ ὁ εἰρηκῶς ἑαυτὸν προὔπαρχειν «πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς 3.3.27 πηγὰς τῶν ὑδάτων». ὁ δὲ μηδενὶ τούτων ἐπιστήσας

τὸν νοῦν μηδὲ πονεῖν ἐθέλων, τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένει, ἐπεὶ καὶ ταῦτα φάσκων «πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασθῆναι» φησὶν «πρὸ δὲ πάντων βου νῶν γεννᾶ με». ὄρη καὶ βουνοὺς τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς τῶν ἀποστόλων διαδόχους λέγει, ἵνα παρὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τὴν κατ' αὐτῶν δικαίαν πολιτείαν παροιμιωδῶς σημῆνῃ. 3.3.28 οὐκοῦν οἱ αὐτοὶ ἦσαν καὶ αἱ πηγαί, οἱ αὐτοὶ καὶ τὰ ὄρη, οἱ αὐτοὶ καὶ οἱ βουνοί. ἀλλ' ὡς περ οὐκ ἔχει φύσιν ἐπὶ τῶν θεωρουμένων πηγῶν τε καὶ ὄρων τὰ αὐτὰ φάσκειν εἶναι οὐδὲν γὰρ κοινὸν ὡς ἐν ποιότητος λόγῳ πηγαῖς ὑδάτων πρὸς τὰ τῶν ὄρων ἀναστήματα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἀλληγορικῶς κατὰ διάνοιαν θεωρουμένων παραστήσαι χρὴ διαφορὰν τῶν κατὰ τὴν θεωρίαν νοουμένων πηγῶν τε καὶ ὄρων καὶ βουνῶν. ἀλλ' ὁ μηδὲν βεβασανισμένον ἐπιστάμενος, τὰ πάντα φύρων δι' εὐχέρειαν, τοὺς αὐτοὺς εἶναι ἀποπέφανται καὶ πηγὰς ὑδάτων καὶ ὄρη καὶ βουνοὺς, φησὶν τε πάντα ταῦτα εἶναι τοὺς ἀποστόλους, οὐ διαστειλόμενος τὸν τῆς διαφορᾶς 3.3.29 τρόπον. τί οὖν οὐχὶ καὶ πρὸ τῆς σαρκὸς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐν δικαιοσύνῃ καὶ θεοσεβείᾳ τελειωθέντας ὄρη καὶ βουνοὺς ὁμοίως ἐπεκάλει, ἀλλ' ἢ ὅτι μὴ πρὸ ἐκείνων οἶός τε ἦν τὴν σάρκα τοῦ σωτῆρος ὑφίστασθαι; οὐκοῦν βίαιος καὶ κατηναγκασμένη τῶν προκειμένων λέξεων ἢ ἐπὶ τὴν σάρκα τοῦ σωτῆρος ἀναφορά. πῶς δὲ καὶ τὸ «γεννᾶ με» ἐφαρμόσειεν ἂν τῇ σαρκί; πρὸ γὰρ τῶν πηγῶν καὶ πρὸ τῶν ὄρων καὶ πρὸ τῶν βουνῶν γεγεννησθαι ἔφησεν ἑαυτὸν εἰπὼν «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος 3.3.30 ἔθεμελίωσέν με». εἰ δὴ οὖν ἡ σὰρξ ταῦτα φάσκοι, ὡς Μαρκέλλω δοκεῖ, πῶς τὸ «πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾶ με» εἴποι ἂν ἡ σὰρξ; ἔστω γὰρ πρὸ τῶν ἀποστόλων ἡ σὰρξ· ἀλλὰ πῶς αὐτὴ ὑπὸ τοῦ θεοῦ γεγεννησθαι φησὶν ἑαυτήν; τὸ μὲν γὰρ ἐκτίσθαι μὴ οὔσαν πρὸ 3.3.31 τερὸν τὴν σάρκα ἐδόκει Μαρκέλλω λέγειν. ἔφη γὰρ ἔκτισεν ἀληθῶς τὸ μὴ ὄν πεποιηκῶς ὁ δεσπότης ἡμῶν ὁ θεός· οὐκ οὔσαν γὰρ τὴν σάρκα, ἣν ἀνείληφεν ὁ λόγος, ἀλλὰ μὴ οὔσαν ἔκτισεν. τὸ μὲν οὖν ἐκτίσθαι ἔγνωμεν, τὸ δὲ καὶ γεγεννησθαι αὐτὴν ὑπὸ τοῦ θεοῦ πῶς ἂν ἀποδοθῆι, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν λέγοντος «τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστίν», καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ φησὶν «γενός 3.3.32 μενος ἐκ γυναικός, γενόμενος ὑπὸ νόμον». πῶς οὖν ἡ σὰρξ εἶπεν ἂν περὶ τοῦ θεοῦ τῶν ὄλων τὸ «πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾶ με»; ταῦτα μὲν οὖν ὡς βεβασμένην ἔχει τὴν ἐρμηνείαν οἶμαι παντὶ τῷ καταφανῆς εἶναι. ἀβιάστως δ' ἂν εἴποι τις τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ δίχα παντὸς ἀλληγορικοῦ τρόπου ταῦτα ἐπαληθεύειν, ἐπεὶ καὶ τῆς γῆς προϋπῆρχεν, ἣν τε καὶ προῆν πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς σωματικὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων καὶ πρὸ τῶν αἰσθητῶς λεγομένων ἀβύσσων καὶ πρὸ τοῦ συστήναι τὸ τῆς γῆς σχῆμα ἐν τοῖς τῶν ὄρων καὶ τῶν βουνῶν ἀναστήμασιν· «πάντα» γὰρ «δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ 3.3.33 χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν». εἰ δ' ἐρωτήσεσιν τις, διατί μὴ πρὸ τῶν οὐρανῶν μηδὲ πρὸ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἢ τῶν ἐπέκεινα θείων καὶ ὑπερκοσμίων δυνάμεων τε καὶ πνευμάτων ἑαυτὸν εἶναι ἐδίδασκεν, λελέξεται αὐτῷ ὅτι τούτων τέως οὐκ ἐμνημόνευσεν ὁ λόγος, ἐπειδὴ παιδαγωγίαν τινὰ διὰ τῶν Παροιμιῶν τοῖς τὰς ψυχὰς νηπίοις παρε3.3.34 δίδου. ὃ καὶ δῆλον τυγχάνει ἐκ τοῦ ποτὲ λέγεσθαι «ἄκουε, υἱέ, παιδείαν πατρός σου, καὶ μὴ ἀπώση θεσμούς μητρός σου», ποτὲ δὲ «υἱέ, ἐμοῖς νόμοις πρόσεχε, τοῖς δ' ἐμοῖς ῥήμασιν παράβαλε σὸν οὐς» καὶ αὐθις «υἱέ, μὴ ὀλιγώρει παιδείας κυρίου, καὶ μὴ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ 3.3.35 ἐλεγχόμενος» καὶ «υἱέ, ἐὰν καλῶς γένη σεαυτῷ, καλὸς ἔσῃ καὶ τοῖς 3.3.35 πλησίον· ἐὰν δὲ κακὸς ἀποβῆς, μόνος ἀντλήσεις τὰ κακά». μυρία δ' ἂν καὶ αὐτὸς τούτοις ὅμοια καθ' ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς βίβλου τῶν Παροιμιῶν ἀναλέξῃ δι' ὧν ὁ λόγος φαίνεται νηπίοις τὰς ψυχὰς 3.3.36 προσδιαλεγόμενος. οὕτω καὶ Μωσῆς παιδαγωγὸς τῶν ἀτελῶν τὰς φρένας ὑπάρχων, οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῆς τῶν ὀρατῶν δημιουργίας ἐμνημόνευσεν, οὐ μὴν καὶ κτίσεως ἀγγέλων οὐδὲ θείων δυνάμεων οὐδὲ πνευμάτων ἁγίων, τῷ μὴ χωρεῖν πῶ τὴν τούτων διδασκαλίαν 3.3.37 τοὺς αὐτῷ μαθητευομένους. εἰκότως τοιγαροῦν καὶ

ὁ ἐν ταῖς Παροιμίαις λόγος ὡς τοιούτοις ἀπὸ τῶν περὶ γῆν ὀρῶν τε καὶ βουνῶν καὶ πηγῶν ὡς ἀπὸ γνωριμωτέρων τὴν διδασκαλίαν ἐποιεῖτο, ὡς ἐξ ὑποβάθρας ἀρξάμενος ἐπὶ τὰ κρείττω χειραγωγῆσειεν τοὺς παιδαγωγουμένους, ἀπὸ τε τῶν σμικροτέρων ἐπὶ τὰ θειότερα διαβαίνειν πα3.3.38 ρασκευάσειεν. ταῦτα μὲν οὖν, εἰ μὴδὲν τις πέρα τῆς λέξεως περιεργάζοιτο· εἰ δὲ βαθυτέρον τις καὶ ταῦτα νοεῖν ἐθέλοι, οὐ μᾶλλον ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἢ ἐπὶ πάντας τοὺς πώποτε γενομένους δικαίους καὶ θεοφιλεῖς ἄνδρας αὐτὰ ἐκδέξεται, διαβήσεται δὲ ἐνθὲνδε καὶ ἐπὶ τὰς θείας καὶ ἀγγελικὰς δυνάμεις, ὄρη λέγων καὶ βουνούς αἰνίττεσθαι ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων καὶ πνευμάτων θείων διαφορὰς, θρόνους 3.3.39 τε καὶ κυριότητος καὶ ἀρχᾶς καὶ ἐξουσίας, ὅτι δὴ καὶ ταῦτα «πάντα τὰ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν» ἐκτίσθαι καὶ «πρὸ πάντων» αὐτὸν εἶναι τούτων ὁ θεῖος ἐδίδαξεν ἀπόστολος, ἔνθεν ὡς εἰκὸς ὀρμώμενος, διὰ τὸ λέγεσθαι ἐν τούτοις ἐκ προσώπου τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τὸ «πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾶ με». τὰ μὲν οὖν ἄλλα ἠδράσθαι ἔφη, μόνον δὲ αὐτὸν γεγενῆσθαι πρὸ τῆς τῶν 3.3.40 δηλωθέντων συστάσεως. οἶδεν δὲ τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ ὁ αὐτὸς ἀπόστολος καὶ τὸ οὐράνιον ὄρος ἐφ' ᾧ ταύτην εἶναί φησιν λέγων «προσεληλύθατε Σιών ὄρει καὶ πόλει θεοῦ ζώντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίω, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων, πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς». καὶ τούτων τοιγαροῦν ἀπάντων προϋπάρχων ὁ τοῦ θεοῦ μονογενὴς υἱὸς τὰ τῆς οἰκείας ἀπορρήτου γεννήσεως ἐπικεκρυμμένως διὰ τῶν Παροιμιῶν ἠνίτ3.3.41 τετο. καὶ ὅτι γε ταῦτα ὑπέβαλλε νοεῖν, δηλὸν ἂν γένοιτο ἀφ' ὧν συνάπτει ἐξῆς λέγων «ἠνίκα ἠτοίμαζεν τὸν οὐρανὸν συμπαρήμην αὐτῷ». ἔνθα ὁ γενναῖος τῶν γραφῶν ἐρμηνεὺς ἀποκλεισθεὶς ἔστη, μηκέθ' ὑπερβάς, τῷ μὴ δεδυνῆσθαι ἐξομαλίσαι τὴν ἀκολουθίαν τῆς 3.3.42 ἀποδοθείσης αὐτῷ περὶ τῆς σαρκὸς τοῦ σωτῆρος ὑποθέσεως. ἄνω γὰρ καὶ κάτω τῆς σαρκὸς μνημονεύσας καὶ πάντα εἰρήσθαι περὶ τῆς σαρκὸς ἀποφηνάμενος μέχρι μὲν τῶν ὀρῶν καὶ τῶν βουνῶν ἔφθασεν τοὺς ἀποστόλους ταῦτ' εἰπὼν εἶναι, τὰ δὲ γε τούτοις ἀκόλουθα ἐκὼν παρέδωκε σιωπῇ, μηκέτι τῆς γραφῆς περαιτέρω προελ3.3.43 θεῖν τολμήσας. ἐνταῦθα μὲν οὖν ἴστησιν τὸν λόγον· μετὰ πλεῖστα δὲ ὅσα μεταξὺ αὐτῶ λελεγμένα ἀφίσταται μὲν τῆς ἐπὶ τὴν σάρκα ἐκδοχῆς, ὁμολογεῖ δὲ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον εἶναι τὸν ταῦτα φήσαντα. λέγει δ' οὖν αὐτοῖς ῥήμασιν πρὸ γὰρ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι ἦν ὁ λόγος ἐν τῷ πατρὶ. ὅτε δὲ ὁ παντοκράτωρ θεὸς πάντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ποιῆσαι προέθετο, ἐνεργείας ἢ τοῦ κόσμου γένεσις ἐδεῖτο δραστηκῆς· καὶ διὰ τοῦτο, μὴδενὸς ὄντος ἐτέρου πλὴν θεοῦ πάντα γὰρ ὁμολογεῖται ὑπ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι, τότε ὁ λόγος προελθὼν ἐγένετο τοῦ κόσμου ποιητής, ὁ καὶ πρότερον ἔνδον νοητῶς ἔτοιμάζων αὐτὸν, ὡς διδάσκει ἡμᾶς ὁ προφήτης Σολομῶν «ἠνίκα ἠτοίμαζεν τὸν οὐρανόν» λέγων «συmpαρήμην αὐτῷ» καὶ «ὡς ἀσφαλεῖς ἐτίθει πηγὰς τῆς ὑπ' οὐρανόν, ἠνίκα ἰσχυρὰ ἐποίει τὰ 3.3.44 θεμέλια τῆς γῆς, ἤμην παρ' αὐτῷ ἀρμόζουσα· ἐγὼ ἤμην ἢ προσ ἔχαιρεν»· ἔχαιρεν γὰρ εἰκότως ὁ πατὴρ μετὰ σοφίας καὶ δυνάμεως διὰ τοῦ λόγου πάντα ποιῶν. ταῦτα Μάρκελλος. εἰ δὴ οὖν ἐκ προσώπου τοῦ λόγου εἰρήσθαι αὐτὰ μόγις ποτὲ ὠμολόγησεν, ἀνάγκη αὐτὸν παραδέξασθαι πᾶσαν τὴν σύμφρασιν τῶν προκειμένων ἐπὶ τὸν αὐτὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἀναφέρε3.3.45 σθαι. ὁ γὰρ εἰπὼν «ἠνίκα ἠτοίμαζεν τὸν οὐρανόν, συμπαρήμην αὐτῷ» αὐτὸς ἦν ὁ καὶ τὸ «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ» φήσας· ἐν γὰρ καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἀρχομένοις ἡμῖν ἐδείχθη τὸ πάντα διεξοδεῦον τὰ προκείμενα. αὐτὸς τοιγαροῦν ὁ εἰπὼν «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ» ἐπήγαγεν τὸ «πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέν με» καὶ τὸ «ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι» καὶ τὸ «πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάν3.3.46 των βουνῶν γεννᾶ με»· ὁ αὐτὸς δὲ καὶ τὸ «ἠνίκα ἠτοίμαζεν τὸν οὐρανόν, συμπαρήμην αὐτῷ» συνῆψεν καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτοις. εἰ δὴ οὖν ὁ λόγος ἦν ὁ ταῦτα φήσας, πῶς ἔνδον ἦν ἐν τῷ θεῷ καί,

συναγένητος ὢν τῷ θεῷ ἔν τε καὶ ταῦτόν ὑπάρχων αὐτῷ, ἐκτίσθαι ἑαυτὸν ἔλεγεν καὶ γεγεννηῆσθαι; ἔν γὰρ καὶ ταῦτόν, ὡς ἔφην, ἀπε3.3.47 δείχθη πρόσωπον τὸ πάντα διεξιὸν τὰ προκείμενα. εἰ δὲ καὶ ὁψέ ποτε ὠμολόγησεν ἐκ προσώπου ταῦτα εἰρησθαι τοῦ ἔν τῷ θεῷ λόγου, βεβίασται ἄρα αὐτῷ τὰ τῆς εἰς τὴν σάρκα τοῦ σωτῆρος ἀποδόσεως, καὶ πάντα ἀθρώως ἐκεῖνα ἔωλα καὶ μάταια καὶ περιττὰ πεφώραται. εἰ δὲ ἡ σὰρξ ἦν τοῦ σωτῆρος ἡ λέγουσα τὸ «κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ» κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν αὐτῷ ἑρμηνείαν, καὶ εἰ ἡ σὰρξ «πρὸ τοῦ αἰῶνος» ἐθεμελιώθη καὶ «ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι» γῆν δηλαδὴ τὴν σάρκα ὡς αὐτῷ ἐδόκει διὰ τὸ εἰρησθαι «γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση», καὶ εἶπερ ἡ σὰρξ ἦν ἡ λέγουσα «πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασηθῆναι, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾶ με» διὰ τὸ προγεγεννημένην εἶναι αὐτὴν τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς ὡς ἐδόκει τῷ σοφωτάτῳ, ἔπεται ἐκ προσώπου τῆς σαρκὸς λέγεσθαι καὶ τὸ «ἡνίκα ἠτοίμαζεν τὸν οὐρανόν, 3.3.48 συμπαρήμην αὐτῷ». ἀλλ' οὐκ ἄν τις μὴ τῶν φρενῶν ἐκστὰς ταύτῃ ποτὲ συνθοῖτο τῇ ἑρμηνείᾳ· ἀντιφθέγγεται γὰρ αὐτῷ μέγα βοήσας ὁ 3.3.49 τῆς ἀληθείας λόγος, ἐπιδεικνὺς τίς ποτε ἦν ὁ ταῦτα διεξιὼν. ὡς δ' οὖν ἕτερος ἦν ὁ ἐκ τοῦ θεοῦ γεγεννημένος μονογενῆς υἱός, ζῶν καὶ ὑφεστώς, ὢν καὶ πρὸ τῆς τῶν γεννητῶν ἀπάντων συστάσεως, ὅδε παρίστησιν αὐτὸς δι' ὧν ἐξῆς ἐπάγει λέγων «ἡνίκα ἠτοίμαζεν τὸν οὐρανόν, συμπαρήμην αὐτῷ»· συνῆν γὰρ καὶ παρῆν αὐτῷ πρὶν καὶ γενέσθαι τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐπέκεινα οὐρανοῦ τὰ τε ἐν οὐρανῷ πάντα. τοῦτο γοῦν ἠνίττετο διὰ τοῦ φάναι «ἡνίκα ἠτοίμαζεν τὸν 3.3.50 οὐρανόν, συμπαρήμην αὐτῷ». πῶς δὲ ἠτοίμαζεν ὁ θεὸς ἢ πρὶν γενέσθαι αὐτὸν νομοθετῶν καὶ διατυπούμενος ὃν ἔδει τρόπον αὐτὸν συστήναι; ὁ μὲν οὖν πατήρ διετύπου καὶ ἠτοίμαζεν, διανοούμενος ὅπως ἐχρῆν συστήναι τὸν τοσοῦτον οὐρανόν, ὅσου τε μεγέθους ἐδεῖτο καὶ ὁποίου σχήματος μέτρων τε καὶ μερῶν ὁπόσων, τῶν μελλόντων εἴσω τε αὐτοῦ περιέχεσθαι χάριν, καὶ τῶν ἐκτὸς ἔσεσθαι αὐτοῦ, τῶν τε ἐν αὐτῷ τὸν δρόμον ποιησομένων ἕνεκα· ὁ δὲ τοῖς τοῦ πατρὸς λογισμοῖς ἐνατενίζων καὶ μόνος ἐποπτεύων τὰ ἐν αὐτῷ βάθη, δι' ἔργων ἐχώρει τοῖς τοῦ πατρὸς 3.3.51 ἐξυπηρετούμενος νεύμασιν. διὸ λέλεκταί που «αἰνεῖτε τὸν κύριον ἐκ 3.3.52 τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις. αἰνεῖτε αὐτόν, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ· αἰνεῖτε αὐτόν, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ. αἰνεῖτε αὐτόν, ἥλιος καὶ σελήνη· αἰνεῖτε αὐτόν, πάντα τὰ ἄστρα καὶ τὸ φῶς. αἰνεῖτε αὐτόν, οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν, καὶ τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα κυρίου· ὅτι αὐτὸς εἶπεν καὶ 3.3.53 ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν». πλην ἀλλὰ καὶ πρὶν γενέσθαι αὐτὸν τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐπέκεινα οὐρανοῦ τὰ τε ἐν οὐρανῷ πάντα ἐξ ἑνὸς γὰρ τὰ πάντα περιληπτικῶς δεδήλωται ἦν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ τῷ πατρὶ παρῆν τε καὶ συνῆν ἔτι βουλευομένῳ περὶ τῆς τούτων ἀπάντων συστάσεως. διὸ φησιν «ἡνίκα ἠτοίμαζεν τὸν οὐρανόν, συμπαρήμην αὐτῷ». εἶθ' ὡς ἀγαθὸς γραφεὺς τὰς ἀρχετύπους ιδέας ἐκ τῶν πατρικῶν λογισμῶν ἀπολαμβάνων ἐπὶ τὰς τῶν ἔργων μετέφερεν οὐσίας, τοιαῦτα ζωοπλαστῶν καὶ ὑφιστάμενος, 3.3.54 ὁποῖα τῇ τοῦ πατρὸς διανοίᾳ προὑποκείμενα ἑώρα. τούτων δ' αὐτὸς γένοιτ' ἂν μάρτυς ἀξιόχρεως, ἐν Εὐαγγελίοις ὡς διδάσκων· «ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐὰν μὴ τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα· ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ 3.3.55 ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. ὁ γὰρ πατήρ φιλεῖ τὸν υἱὸν καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ ἃ αὐτὸς ποιεῖ». ἔνθα τις εἰκότως ζητήσκειν ἂν πῶς τὰ ἅπαξ ὑπὸ τοῦ πατρὸς γεγονότα ὁ υἱὸς αὐθις ποιεῖ; ἐπελύσατο δ' αὐτὸς τὸν λόγον εἰπὼν «ἃ γὰρ ἂν ὁ πατήρ ποιῇ, ταῦτα καὶ 3.3.56 ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ». οὐκοῦν ὁμοιώματα τυγχάνει τὰ πρὸς τοῦ υἱοῦ γιγνόμενα ἔργων ἀρχετύπων ἐν ἀπορρήτοις τοῦ πατρὸς λογισμοῖς προὑφισταμένων, ἃ δὴ βλέπων ἀτενὲς ἐν τῇ τοῦ πατρὸς διανοίᾳ ὁ υἱὸς μιμήματα ὢν ἑώρα ἐποίει. τὸ δ' ἐποπτεύειν αὐτὸν τὰ τοῦ πατρὸς βάθη

τῆς πατρικῆς ἀγάπης ἔργον εἶναι παρίστη διασαφῶν ἐξῆς καὶ λέγων «ὁ γὰρ πατήρ φιλεῖ τὸν υἱὸν καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ ἃ αὐτὸς ποιεῖ». δεικνύντος ἄρα τοῦ πατρὸς τὰ ἑαυτοῦ κρύφια θεωρῶν ὁ υἱὸς δι' ἔργων ὑφίστη τὰ τῆς πατρικῆς βουλῆς ἔργα. οὕτως οὖν συνὼν τῷ πατρὶ καὶ συμπαρῶν αὐτῷ προετοιμάζοντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐπ' αὐτῷ τοῦτ' ἐδίδασκε λέγων «ἡνίκα ἠτοιμάζεν 3.3.57 τὸν οὐρανόν, συμπαρήμην αὐτῷ». ἔχαιρέν τε ὁ πατήρ πρὶν ἢ καὶ τὸν κόσμον γενέσθαι, εἰς αὐτὸν ἀφορῶν τὸν ἑαυτοῦ μονογενῆ υἱὸν καὶ ὡσπερ ἐν εἰκόνι ἑαυτὸν ἐνοπτριζόμενος ἐν αὐτῷ· διό φησιν ἡ σοφία «ἐγὼ ἤμην ἢ προσέχαιρεν καθ' ἡμέραν». ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς εὐφροσύνης ἐπληροῦτο γανύμενος ἐπὶ τῇ τοῦ πατρὸς θεᾶ· τοῦτο γοῦν αὐτὸς διδάσκει λέγων «ἠύφραινόμεν δὲ ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν παντὶ 3.3.58 καιρῷ, ὅτε ἠύφραίνετο τὴν οἰκουμένην συντελέσας», οἰκουμένης ἐνταῦθα νοουμένης τῆς τῶν γενητῶν ἀπάντων συμπληρώσεως, ἧς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι διὰ τοῦ υἱοῦ προαγομένης ὁ τῶν ἀπάντων ἠύφραίνετο θεός. ὁ μὲν οὖν ἀληθῆς λόγος, ὡς ἐν βραχέσιν καὶ ἐν ἐπιτόμῳ διηγῆσαι παριστάμενος ἐκ τῆς θείας γραφῆς, τοιοῦτός τις ἂν εἴη. ὁ δ' ἄνωθεν κάτω φερόμενος ἐπὶ τὴν σάρκα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τὴν διάνοιαν ἐξώκειλεν παρατρέπων καὶ παρερμηνεύων τὸν 3.3.59 ἀληθῆ νοῦν τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν λόγον μεταβάς αὐτὸν εἶναί φησιν τὸν ἔνδον ἐν τῷ πατρὶ ὡς ἐν διαλογισμῷ 3.3.60 καὶ ἐνθυμήσει τὸν οὐρανὸν ἠτοιμακότα. ἔλεγεν γοῦν αὐτοῖς ῥήμασιν· πρὸ γὰρ τοῦ τὸν κόσμον ποιῆσαι ἦν ὁ λόγος ἐν τῷ πατρὶ. ὅτε δὲ ὁ παντοκράτωρ θεὸς πάντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ποιῆσαι προέθετο, ἐνεργείας ἢ τοῦ κόσμου γένεσις ἐδεῖτο δραστηκῆς καὶ διὰ τοῦτο, μηδενὸς ὄντος ἑτέρου πλὴν θεοῦ πάντα γὰρ ὁμολογεῖται ὑπ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι, τότε ὁ λόγος προελθὼν ἐγένετο ποιητῆς τοῦ κόσμου, ὁ καὶ πρότερον ἔνδον νοητῶς ἐτοιμάζων αὐτόν, ὡς διδάσκει ἡμᾶς ὁ προφήτης Σολομῶν «ἡνίκα ἠτοιμάζεν τὸν οὐρανόν, συμπαρήμην αὐτῷ» λέγων. 3.3.61 ἐν οἷς προσήκει ἐπισκέψασθαι τίνα τρόπον ἐθελοκωφῶν τοῦ μὲν «συμπαρήμην» οὐκ ἀκούει, ὃ σημαίνει διαρρήδην παρουσίαν τοῦ υἱοῦ σὺν τῷ πατρὶ, ἀποφαίνεται δὲ τῇ γραφῇ ἐναντίως μηδένα εἶναι ἕτερον πλὴν τοῦ θεοῦ πρὶν γενέσθαι τὰ γενόμενα· καὶ οὐκ ἔφριξεν ταύτην ἀφείς τὴν φωνήν, ἀρνητικὴν οὔσαν τοῦ υἱοῦ, οὐδὲ τὴν θείαν γραφὴν ἐδυσωπήθη μαρτυροῦσαν πρὸ τῆς τοῦ οὐρανοῦ κτίσεως μόνον αὐτὸν συμπαρεῖναι τῷ πατρὶ. «ἡνίκα» γὰρ φησιν «ἠτοιμάζεν τὸν οὐρανόν, 3.3.62 συμπαρήμην αὐτῷ». ἢ γὰρ σὺν πρόθεσις τῷ παρεῖναι προσκειμένη τὴν κατὰ τὸ αὐτὸ σὺν ἑτέρῳ παρουσίαν δηλοῖ. οὐχ ἀπλῶς οὖν παρεῖναι, ἀλλὰ συμπαρεῖναι ἑαυτὸν τῷ πατρὶ διδάσκει. καὶ ὁ πατήρ δὲ οὐχ ἀπλῶς ἔχαιρεν, ἀλλὰ προσέχαιρεν τῇ παρουσίᾳ τοῦ 3.3.63 υἱοῦ· διό φησιν «ἐγὼ ἤμην ἢ προσέχαιρεν καθ' ἡμέραν». τὸ δὲ καὶ εὐφραίνεσθαι αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ πατρὸς πῶς ἂν ἀρμόσειεν μὴ ὑφε στώτι λόγῳ, ἐν αὐτῷ δὲ τῷ θεῷ ὄντι καὶ σημαντικῶς ἐνεργοῦντι, ἄντικρυς τοῦ εὐφραίνεσθαι καὶ τοῦ «ἐνώπιον αὐτοῦ» τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ παριστῶντων. ἀλλὰ τούτων Μάρκελλος οὐδένα λόγον ποιησάμενος ἀθετεῖ μὲν τὸν υἱόν, λόγον δὲ φησιν ἔνδον ὄντα ἐν τῷ θεῷ ποτὲ μὲν ἐνεργεῖα δραστηκῆ προῖεναί, ποτὲ δὲ ἔνδον εἶναι ἐν αὐτῷ μὴ ἐνεργοῦντα· καὶ οὐχ ὀρᾷ ὅτι τὸ λέγειν εἶναί τι ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ θεοῦ σύνθετόν τι ὑποτίθεται καὶ σωματικὸν πάθος, ὅπερ οὐ 3.3.64 θέμις ἐπὶ τῆς ἀγενήτου καὶ ἀσωμάτου φύσεως παραδέχεσθαι. πῶς δὲ καὶ προελθὼν ὁ λόγος ἐγένετο τοῦ κόσμου ποιητῆς; πότερα γλώττη καὶ φωνῆ, ἢ πάντως δήπου καὶ διαλέκτῳ χρησαμένου τοῦ θεοῦ; καὶ τίνοι ἂν διελέχθη μηδενὸς ἑτέρου συνόντος αὐτῷ; τίνοι δ' ἂν καὶ ὠμίλησεν μὴ παρόντος τινός; ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτῷ προσωμίλει φωνῆ καὶ διαλέκτῳ χρώμενος, ὡς καὶ τὸν λόγον ἐξ αὐτοῦ προελθεῖν; 3.3.65 καὶ πῶς οὐχὶ καὶ ἔνδον ὄντος ἐν αὐτῷ τοῦ λόγου δραστηκῆ δυνάμει ταῦθ' ἄπερ ἐβούλετο συνίστη, ἐπεὶ καὶ παρὰ ἀνθρώποις οἱ πλεῖστοι τῶν δημιουργῶν καὶ σιωπῶντες τὰ ἑαυτῶν ἐκτελοῦσιν ἔργα, καὶ μάλιστα ὅτε μηδεὶς αὐτοῖς πάρεστι

δημιουργοῦσιν; τί οὖν ἐκώλυεν καὶ τὸν θεὸν οὕτω πως τὰ πάντα συστήσασθαι, ἔχοντα ἐν αὐτῷ τὸν λόγον; ὁ δὲ καὶ ὑποτίθεται εἰκόνα ἀνδριαντοποιοῦ ἑαυτῷ προσδιαλεγόμενου καὶ πρὸς ἑαυτὸν φάσκοντος· ἄγε ποιήσωμεν, ἄγε πλάσωμεν ἀνδριάντα· οὕτω γὰρ φησιν καὶ τὸν τῶν ὄλων δεσπότην θεὸν πρὸς ἑαυτὸν εἰρηκέναι τὸ «ποιήσωμεν ἄνθρωπον», ὡς πολλακίς ἤδη παρέστη διὰ τῶν ἔμπροσθεν, δι' ὧν οἶμαι τὴν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἄρνησιν 3.3.66 αὐτοῦ γεγυμνωσθαι. τὸ μὲν γὰρ αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν διαλέγεσθαι τὸν θεὸν ἔνδον ἔχοντα τὸν ἑαυτοῦ λόγον φάσκειν Ἰουδαϊκοῦ τινος εἴη ἄν φρονήματος· τὸ δὲ αὐτὸν εἶναι τοῦ ἐν αὐτῷ λόγου πατέρα, καὶ υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἐν αὐτῷ λόγον, τῆς Σαβελλίου κακοδοξίας ἦν γνώρισμα, 3.4.1 ὡς αὖ πάλιν καὶ τὸ λέγειν τὰ τρία ἐν εἶναι, τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα· Σαβελλίου γὰρ καὶ τοῦτο. ὁ δὲ καὶ αὐτὸ Μάρκελλος ὧδέ πη γράφων ἀπεφαίνετο ἀδύνατον γὰρ τρεῖς ὑποστάσεις οὕσας ἐνοῦσθαι μονάδι, εἰ μὴ πρότερον ἢ τριάς τὴν ἀρχὴν ἀπὸ μονάδος ἔχει. ἐκεῖνα γὰρ ἀνακεφαλαιουῦσθαι ἔφησεν μονάδι ὁ ἱερός Παῦλος, ἃ μηδὲν τῇ ἐνότητι τῷ θεῷ διαφέρει· ἐνότητι γὰρ ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα τῷ θεῷ διαφέρει μόνα. 3.4.2 εἶτα πειράται τοῦτο κατασκευάζειν ἐξῆς προῶν καὶ λέγων εἰ τοίνυν ὁ λόγος φαίνοιτο ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς ἐξεληθὼν καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐληλυθὼς, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς καὶ Ἀστέριος ὠμολόγησεν, παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, αὐθίς τε ὁ σωτὴρ φησιν περὶ τοῦ πνεύματος ὅτι «οὐκ ἄφ' ἑαυτοῦ λαλήσει, ἀλλ' ὅσα ἀκούσει λαλήσει, καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν. ἐκεῖνός με δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν», οὐ σαφῶς καὶ φανερώς ἐνταῦθα ἀπορρήτῳ δὲ λόγῳ ἢ μονὰς φαί νεται, πλατυνομένη μὲν εἰς τριάδα, διαιρεῖσθαι δὲ μηδαμῶς ὑπο3.4.3 μένουσα; εἰ γὰρ ὁ μὲν λόγος ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, τὸ δὲ πνεῦμα καὶ αὐτὸ ὁμολογεῖται ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, αὐθίς τε περὶ τοῦ πνεύματος τὸν σωτὴρα λέγειν «ἐκεῖνος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν», οὐκ ἄρα πρόδηλόν ἐστιν κεκρυμμένον ἀνακαλύπτεσθαι τι μυστήριον; πῶς γὰρ, εἰ μὴ ἢ μονὰς ἀδιαί ρετος οὕσα εἰς τριάδα πλατύνοιτο, ἐγχωρεῖ αὐτὸν περὶ τοῦ πνεύματος ποτὲ μὲν λέγειν ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ποτὲ δὲ λέγειν «ἐκεῖνος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν», αὐθίς τε ἐμφυσήσαντα τοῖς μαθηταῖς «λάβετε πνεῦμα ἅγιον» εἰρηκέναι; 3.4.4 πῶς γὰρ εἰ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται παρὰ τοῦ υἱοῦ τὴν διακονίαν ταύτην λαμβάνειν ἐπαγγέλλεται; ἀνάγκη γὰρ εἰ δύο διαι ρούμενα, ὡς Ἀστέριος ἔφη, πρόσωπα εἶη, ἢ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον μὴ δεῖσθαι τῆς παρὰ τοῦ υἱοῦ διακονίας πᾶν γὰρ τὸ ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον τέλειον εἶναι ἀνάγκη, μὴ δαμῶς προσδεόμενον τῆς παρ' ἑτέρου βοήθειας, ἢ, εἰ παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνοι καὶ ἐκ τῆς ἐκείνου δυνάμεως διακονοῖ τὴν χάριν, μηκέτι ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι. 3.4.5 καὶ μεθ' ἕτερα ἐπάγει εἰ δὲ τὸ Εὐαγγέλιον ὅτι ἐμφυσήσας τοῖς μαθηταῖς «λάβετε πνεῦμα ἅγιον» ἔφησεν, δῆλον ὅτι ἐκ τοῦ λόγου τὸ πνεῦμα ἐξῆλθεν. πῶς οὖν, εἰ ἐκ τοῦ λόγου τὸ πνεῦμα προῆλθεν, πάλιν τὸ αὐτὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται; καὶ προστίθησιν μεθ' ἕτερα οὐκ ὀρθῶς οὖν οὐδὲ προσηκόντως εἶρηκεν τρεῖς ὑποστάσεις εἶναι, φήσας οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ καὶ δεύτερον. διὰ δὲ τούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων ὁ σοφώτατος πειράται κατασκευάζειν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, τριῶν ὀνομάτων κατὰ μιᾶς ὑποστάσεως κειμέ3.4.6 νων. οὐδὲ γὰρ ἐν τούτοις συνῆκεν ὅπως καὶ ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι λέγεται καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ὁμοίως, οὐδὲ νοῆσαι δεδύνηται πῶς περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος εἶπεν ὁ σωτὴρ τὸ «ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν», οὐδὲ πῶς τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἐμφυσήσας ἔφη «λάβετε πνεῦμα ἅγιον». ὁ δὲ τοῖς εὐσεβῶς θεωροῦσιν ῥαδίαν ἔξει τὴν λύσιν, εἰ λογίσαιτό τις ὡς ὁ υἱὸς ἀεὶ συνὼν καὶ συμπαρὼν τῷ πατρὶ εἶσω που ὡσπερ ἐν ἀδύτοις καὶ ἀβάτοις τῆς πατρικῆς βασιλείας ἐτύγχανεν ὢν, εἶτα δὲ ἐπὶ σωτηρία τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους πρὸς τοῦ πατρὸς ἐκπεμπόμενος ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξεληλυθέναι

ἑαυτὸν ἔλεγεν. ὁ δὴ καὶ ἐτέρωθι διὰ παραβολῆς ἐδήλου περὶ ἑαυτοῦ 3.4.7 λέγων «ἐξῆλθεν ὁ σπεῖρων τοῦ σπεῖραι»· πόθεν γὰρ ἐξῆλθεν ἢ ἐκ τῶν ἐνδοτάτω βασιλείων τῆς πατρικῆς θεότητος; κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα παρεστὸς αἰεὶ τῷ θρόνῳ τοῦ θεοῦ, ἐπεὶ καὶ «μυρίαὶ μυριάδες» παρεστήκασιν αὐτῷ κατὰ τὸν Δανιήλ, ἀπεστέλλετο καὶ αὐτό, ποτὲ μὲν ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ποτὲ δὲ ἐφ' ἕκαστον τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων· 3.4.8 διὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι καὶ αὐτὸ εἴρηται. καὶ τί θαυμάζεις; ὁπότε καὶ περὶ τοῦ διαβόλου λέλεκται «καὶ ἐξῆλθεν ὁ διάβολος παρὰ τοῦ κυρίου» καὶ δευτέρον πάλιν εἴρηται «ἐξῆλθεν δὲ ὁ διάβολος ἀπὸ τοῦ κυρίου». εὐροὶς δ' ἂν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀχαάβ, ἔνθ' ἐπιφέρει ἡ γραφή «καὶ ἐξῆλθεν πνεῦμα πονηρὸν καὶ ἔστη ἐνώπιον κυρίου καὶ 3.4.9 εἶπεν· ἐγὼ ἀπατήσω αὐτόν». ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐναντία πνεύματα, ὅπως δὲ καὶ τίνα τρόπον εἴρηται, οὐ νῦν καιρὸς πολυπραγμονεῖν. ὁ δὲ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξεληλυθὲν ἑαυτὸν διδάσκει διὰ τὸ συνεῖναι αὐτῷ πάντοτε, καὶ τὸ ἅγιον δὲ πνεῦμα ὁμοίως ἕτερον ὑπάρχον παρὰ τὸν υἱόν. ὁ δὴ σαφῶς αὐτὸς ὁ σωτὴρ παρίστησιν λέγων «ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν». ἄντικρυς γὰρ παραστατικὸν ἂν εἴη τοῦτο τοῦ μὴ εἶναι ἐν καὶ ταῦτόν τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα· τὸ γὰρ παρ' ἐτέρου λαμβάνον τι ἕτερον παρὰ τὸν δίδόντα νοεῖται. 3.5.1 καὶ ὅτι γε ἕτερον ἐστὶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ υἱοῦ διαρρήδην καὶ διαφόρως λευκοτάτοις ῥήμασιν αὐτὸς ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν ἐδίδαξεν, ἐν οἷς πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἔλεγεν «ἐὰν ἀγαπᾶτε με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσετε. καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν ἵνα ἦ μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν». ὅρας ὅπως τὸ πνεῦμα τὸ παράκλητον ἕτερον εἶναι φησὶν καὶ ἄλλο παρ' ἑαυτόν. εἰ δὲ ἐμφυσήσας τοῖς μαθηταῖς εἶπεν «λάβετε πνεῦμα ἅγιον», οὐ χρὴ ἀγνοεῖν ὡς τὸ μὲν ἐμφύσημα καθαρτικὸν πως ἦν τῆς τῶν ἀποστόλων ψυχῆς, ἐπιτηδείους αὐτοὺς παρασκευάζον τῆς τοῦ ἀγίου 3.5.2 πνεύματος ὑποδοχῆς. οὐ γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῶν ἐμφυσεῖσθαι λέγεται οὐδ' ὅτι πνοὴν ζωῆς οὐδ' ὅτι πνεῦμα ἅγιον, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ ἀναγέγραπται ὅτι «ἐνεφύσησεν ὁ θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς», ἀλλ' ἐμφυσεῖσθαι μὲν εἴρηται πρότερον, ἔπειτα εἶπεῖν «λάβετε πνεῦμα ἅγιον». τὸ δὲ δίδόναι αὐτόν τὸ πνεῦμα πάλιν ἕτερον αὐτόν παρίστη 3.5.3 τοῦ διδομένου· οὐκ ἂν γὰρ ὁ αὐτὸς ἦν ὁ δίδους καὶ τὸ διδόμενον, ἀλλ' ὁ μὲν παρέχων ἦν ὁ σωτὴρ, τὸ δὲ διδόμενον τὸ ἅγιον πνεῦμα, οἱ δὲ λαμβάνοντες οἱ ἀπόστολοι, τὸ δ' ἐμφύσημα καθαρτικὸν ὡς ἔφην τῶν ἀποστόλων ἢ καὶ ἐνεργητικὸν τῆς μεταδόσεως τοῦ ἀγίου 3.5.4 πνεύματος, ἐκατέρως γὰρ νοεῖν δυνατόν. πλην ἐκ τούτων δείκνυται ἕτερον ὑπάρχον παρ' αὐτόν τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὡς καὶ διὰ τῶν ἐπιφερομένων, δι' ὧν πάλιν ἀναγέγραπται φήσας «ἐὰν τις ἀγαπᾶ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ πρὸς 3.5.5 αὐτόν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα». οἷς ἐπιφέρει «ταῦτα λελάληκα ὑμῖν παρ' ὑμῖν μένων· ὁ δὲ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὃ πέμψει ὁ πατήρ μου ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ὅσα εἶπον ὑμῖν». ἀκούεις ὅπως πληθυντικῶς κέχρηται τρόπῳ τὸ «ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα» περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς φήσας, καὶ ὡς περὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος διαλαλῶν ὡς περὶ ἐτέρου ἔλεγεν τὸ «ἐκεῖνος 3.5.6 ὑμᾶς διδάξει πάντα». τοιοῦτον δὲ ἦν καὶ τὸ «ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν ἵνα μεθ' ὑμῶν ἦ εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας». οὐκοῦν ἕτερος ἦν παρ' αὐτόν ὁ παράκλητος, περὶ οὗ τὰ τοσαῦτα ἐδίδασκεν. εἰκότως οὖν αὐτῆς προσετίθει λέγων «ταῦτα λελάληκα ὑμῖν παρ' ὑμῖν μένων· ὁ δὲ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὃ πέμψει ὁ πατήρ μου ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ὅσα 3.5.7 εἶπον». ἐγὼ μὲν γὰρ τέως ταῦθ' ὑμῖν λελάληκα, φησὶν, τὸ δὲ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ καὶ αὐτὸ πέμψει ὁ πατήρ μου, πάντα ὑμᾶς

διδάξει, 3.5.8 ὅσα νῦν οὐ μεμαθήκατε διὰ τὸ μὴ χωρεῖν ὑμᾶς· ἀλλ' ἐκεῖνος ἔλθων, λέγω δὲ ὁ παράκλητος, ἀναπληρώσει τὴν διδασκαλίαν, μετὰ τοῦ καὶ τῶν νῦν λεγομένων ὑπ' ἐμοῦ μνήμην ὑμῖν ἐμποιῆσαι. καὶ αὐθις ἐπάγει «ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ». δι' ὧν ἀπάντων σαφῶς παρίστησιν ἐκεῖνον τὸν ὑπ' αὐτοῦ πεμπόμενον καὶ τὸν μέλλοντα περὶ αὐτοῦ 3.5.9 μαρτυρεῖν ἕτερον εἶναι παρ' ἑαυτόν. ἐπεξεργάζεται δὲ τὸν λόγον ἔτι μᾶλλον καὶ δι' ὧν ἐπιλέγει «ἀλλ' ἐγὼ τὴν ἀλήθειαν λέγω ὑμῖν, συμφέρει ὑμῖν ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω. ἐὰν γὰρ μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς· ἐὰν δὲ πορευθῶ, πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς». ἀπελθεῖν δὲ ἑαυτὸν λέγων ἐν τούτοις τε τὸ πάθος ἑαυτοῦ ἐσήμαινεν 3.5.10 καὶ τὴν μετὰ τοῦτο πρὸς τὸν πατέρα ἄνοδον. τίς οὖν οὕτως ἠλίθιος ὡς μετὰ τοσαύτας φωνὰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι φάναι τὸν ταῦτα λέγοντα καὶ τὸν περὶ οὗ ταῦτ' ἔλεγεν, ἀκούων αὐτοῦ σαφῶς διοριζομένου τὴν ἀλήθειαν φάσκειν, καὶ τίς ἢ ἀλήθεια παριστῶντος, ὡς 3.5.11 εἰ μὴ ἀπέλθοι αὐτός, μὴ ἂν ποτε ἦξειν τὸ ἅγιον πνεῦμα. εἰ δὲ ποτὲ μὲν τὸν πατέρα πέμψειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ποτὲ δὲ ἑαυτὸν διορίζεται, οὐκ ἐναντία δὴπουθεν διδάσκει· πάντα γὰρ ὅσα ἐὰν «βλέπῃ τὸν πατέρα ποιῶντα», «ταῦτα ὁμοίως καὶ ὁ υἱὸς ποιεῖ» καὶ «καθὼς ἀκούει, κρίνει». διὸ τῆ τοῦ πατρὸς κρίσει, ὅτε καὶ βούλεται ὁ πατήρ, τηνικαῦτα ὁ υἱὸς καὶ † δι' αὐτοῦ ὁ σωτὴρ ἀποστέλλει τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας τὸ παράκλητον, πρὸς τὸ παρακαλεῖν αὐτοὺς καὶ παραμυθεῖσθαι ἐφ' οἷς κηρύττοντες τὸ εὐαγγέλιον ὑπὸ 3.5.12 τῶν ἐλαυνόντων αὐτοὺς ἔπασχον· οὐ μόνον δὲ πρὸς τὸ παρακαλεῖν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ διδάξαι αὐτοὺς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν τῆς καινῆς διαθήκης, ἣν οὐκ ἐχώρουν ὑπὸ τοῦ σωτῆρος διδάσκεσθαι, ὀπηνίκα ταῦτα αὐτοῖς ὠμίλει διὰ τὸ ἔτι τῆ Ἰουδαϊκῆ δεδουλωσθαι 3.5.13 ἀγωγῇ. ταῦτα δὲ ἔργοις ἐπλήρου μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν αὐτοῦ. μεθ' ἣν εἰπὼν τῇ Μαρίᾳ «μή μου ἄπτου, οὐπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου», μετὰ ταῦτα ἄτε δὴ ἀνεληλυθῶς πρὸς τὸν πατέρα τοῖς μαθηταῖς ὥφθη, τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀπεσταλμένου καὶ συνόντος αὐτῷ ἐτοίμου τε παρεστῶτος εἰς ἣν τέτακται διακονίαν, 3.5.14 ὅτε καὶ ἄψασθαι αὐτοῦ ἐπιτρέπει. τότε γὰρ «αὐτοῖς ἐνεφύσησεν» καὶ τότε μέρος τι χαρίσματος τοῦ ἁγίου πνεύματος αὐτοῖς, τὸ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτημάτων ποιητικόν, ἐδίδου· «διαιρέσεις» γὰρ «χαρισμάτων εἰσίν», ὧν ἐκ μέρους μὲν αὐτοῖς ἐδωρεῖτο τότε συνῶν καὶ παρῶν αὐτοῖς, μετὰ δὲ ταῦτα μείζονος αὐτοὺς καὶ τελεωτέρας δυνάμεως ἐπλήρου. περὶ ἧς ἐν ταῖς Πράξεσιν τῶν ἀποστόλων πρὸς αὐτοὺς ἔφη «ὕμεῖς δὲ λήψεσθε ἐξ ὕψους δύνάμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς»· ὅτε καὶ βαπτισθήσεσθαι αὐτοὺς ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἐπηγγέλλετο, ὃ δὴ καὶ αὐτὸ ἐπληροῦτο μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς ἀποσταλέντος αὐτοῖς τοῦ 3.5.15 ἁγίου πνεύματος ταῖς αὐτοῦ φωναῖς ἀκολούθως. πλείονος δὲ ἐξεργασίας καὶ σαφηνείας δεομένων τῶν κατὰ τὸν τόπον οὐ νῦν ἐπεξιέναι καιρὸς τῆ τῆς ἐξετάσεως ἀκριβεία, ἐπεὶ μηδὲ τοῦθ' ἡμῖν πρόκειται, παραστήσαι δ' ἐχρῆν ἕτερον εἶναι τοῦ υἱοῦ τὸ παράκλητον πνεῦμα, ὃ δὴ καὶ ἀπεδείχθη διαφόρως δι' ὧν αὐτὸς ἐπαίδευσεν ὁ σωτὴρ, πρὸς τε τοῖς ἄλλοις καὶ ἐν οἷς ἔλεγεν «ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι· ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα 3.5.16 τῆς ἀληθείας, διηγήσεται ὑμῖν τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν· οὐ γὰρ ἄφ' ἑαυτοῦ λαλήσει, ἀλλ' ὅσα ἀκούσει, καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν. ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν». ἐν οἷς πάλιν ἂ μὴ αὐτὸς ἐδίδαξεν ταῦτα μαθησεσθαι τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπαγγέλλεται, ὡς περὶ ἐτέρου λέγων τὸ «ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος» καὶ τὸ «οὐ γὰρ ἄφ' ἑαυτοῦ λαλήσει» καὶ τὸ «ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει» καὶ τὸ «ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται»· ταῦτα γὰρ πάντα ὑπολαμβάνειν τὸν σωτῆρα αὐτὸν περὶ ἑαυτοῦ λέγειν δεινὴ καὶ 3.5.17 δυσθεράπευτος εὐήθεια. ἀλλὰ γὰρ σαφῶς διὰ τούτων αὐτὸς ὁ σωτὴρ τὸ

πνεῦμα τὸ ἅγιον ἕτερον ὑπάρχειν παρ' ἑαυτὸν ἐδίδαξεν, τιμῇ μὲν καὶ δόξῃ καὶ πρεσβείοις ὑπερέχον καὶ κρεῖττον καὶ ἀνώτερον πάσης τῆς νοεῶς καὶ λογικῆς τυγχάνον οὐσίας διὸ καὶ συμπαρεῖληπται τῇ 3.5.18 ἀγία καὶ τρισμακαρία τριάδι, ὑποβεβηκός γε μὴν εἶναι αὐτοῦ. ὃ δὲ παρίστη εἰπὼν «οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλήσει, ἀλλ' ὅσα ἀκούσει λαλήσει»· παρὰ τίνος δὲ ἀκούσει, διασαφεῖ λέγων «ἐκ τοῦ ἔμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν», ἐκ τοῦ ἔμοῦ δηλαδὴ θησαυροῦ· ἐν αὐτῷ γὰρ «εἰσιν πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι». 3.5.19 αὐτὸς μὲν οὖν ἄτε υἱὸς μονογενῆς παρὰ τοῦ πατρὸς λαμβάνει καὶ παρὰ τοῦ πατρὸς ἀκούει, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρ' αὐτοῦ χορηγεῖται· διὸ φησιν «ἐκ τοῦ ἔμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν». λέγεται μὲν οὖν καὶ ὁ ἐπὶ πάντων θεὸς πνεῦμα, ὡς αὐτὸς ἐδίδαξεν ὁ σωτὴρ εἰπὼν «πνεῦμα ὁ θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν», καὶ ἔσται ἀληθῶς ἅγιος ἀγίων αὐτός, καὶ «ἐν ἀγίοις ἀναπαύομενος». ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ πνεῦμα ὡν τυγχάνει, καὶ πνεῦμα καὶ αὐτὸς ἀγίων ἅγιον, εἰ δὲ εἰκὼν ἐστὶν τοῦ 3.5.20 ἀοράτου· διὸ καὶ περὶ αὐτοῦ λέλεκται «ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν» 3.5.21 καὶ «πνεῦμα πρὸ προσώπου ἡμῶν χριστὸς κύριος». ἀλλὰ γὰρ τοῦ ἀγίου πνεύματος ἑτέρου ὄντος παρὰ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, τὸ ἰδίωμα παριστὰς ὁ σωτὴρ κέκληκεν αὐτὸ παράκλητον, τὸ κοινὸν τῆς ὁμωνυμίας ἀφορίζων διὰ τῆς τοῦ παρακλήτου προσηγορίας, ἐπεὶ καὶ αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις εἶεν ἂν πνεύματα· «ὁ» γὰρ «ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα» εἴρηται. ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐξισοῦσθαι δύναται τῷ παρακλήτῳ πνεύματι. διὸ τῇ ἀγία καὶ τρισμακαρία τριάδι 3.5.22 μόνον τοῦτο συμπαρεῖληπται, οὐκ ἄλλως τοῦ σωτῆρος τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ διαταξαμένου τὸ μυστήριον τῆς αὐτοῦ παλιγγενεσίας πᾶσιν τοῖς ἐξ ἔθνων εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν παραδιδόναι ἢ βαπτίζοντας «αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος»· τοῦ μὲν πατρὸς αὐθεντοῦντος καὶ δωρουμένου τὴν χάριν, τοῦ δὲ υἱοῦ ταύτη διακονουμένου «ἡ» γὰρ «χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο», τοῦ δὲ ἀγίου πνεύματος, δηλαδὴ τοῦ παρακλήτου, αὐτοῦ ὄντος τοῦ χορηγουμένου κατὰ τὰς ἐν αὐτῷ διαιρέσεις τῶν χαρισμάτων, «ὧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἑτέρω πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι» καὶ τὰ τούτοις κατηριθμημένα ὁμοίως. 3.6.1 τὸ μὲν οὖν ἅγιον πνεῦμα μόνοις ἀγίοις ἐμφιλοχωρεῖν πέφυκεν, διὰ τοῦ υἱοῦ χορηγούμενον οἷς ἂν ὁ πατὴρ κρίνειεν. καὶ τοῦτ' ἂν εἴη ἔργον αὐτοῦ τὸ πάντας ἀγιάζειν, οἷς ἂν ἐνός τινος ἢ καὶ πλειόνων μεταδιδῶ τῶν ἐν αὐτῷ χαρισμάτων, ὡς καὶ προφήτας καὶ ἀποστόλους καὶ πᾶσαν θεοφιλή ψυχὴν, εἰκὸς δὲ καὶ τὰς κρεῖττους καὶ θείας δυνάμεις, τῆς ἐξ αὐτοῦ μεταλαμβάνειν ἀγιότητος. ὁ δὲ υἱὸς μόνος πατρικῆ θεότητι τετιμημένος, ποιητικὸς ἂν εἴη καὶ δημιουργικὸς τῆς τῶν γεννητῶν ἀπάντων, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, καὶ δὲ καὶ αὐτῆς τῆς τοῦ παρακλήτου πνεύματος ὑπάρξεως· «πάντα» γὰρ 3.6.2 «δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν» καὶ «ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα». ὁ δ' ἐπέκεινα τῶν ὄλων θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἄρρητόν τι ὡν ἀγαθὸν καὶ παντὸς λογισμοῦ καὶ διανοίας φωνῆς τε πάσης καὶ ἐνθυμήσεως κρεῖττον, ὁμοῦ τῶν πάντων ὅσα ποτὲ ὄντα καὶ ὅποια τυγχάνει, αὐτοῦ τε τοῦ ἀγίου πνεύματος προσέτι δὲ καὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ καθηγούμενος, μόνος εἰκότως ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν θεὸς ἀνείρηται παρὰ τῷ ἀποστόλῳ φάντι «εἷς κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα· εἷς θεὸς πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ 3.6.3 ἐν πᾶσιν». καὶ μόνος μὲν αὐτὸς «εἷς θεὸς καὶ πατὴρ» «τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» χρηματίζοι ἂν, ὁ δὲ υἱὸς «μονογενῆς θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς»· τὸ δὲ παράκλητον πνεῦμα οὔτε θεὸς οὔτε υἱός, ἐπεὶ μὴ ἐκ τοῦ πατρὸς ὁμοίως τῷ υἱῷ καὶ αὐτὸ τὴν γένεσιν εἴληφεν, ἐν δέ τι τῶν διὰ τοῦ υἱοῦ γενομένων τυγχάνει, ὅτι δὲ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ

ἐγένετο οὐδὲ ἓν». 3.6.4 ταῦτα μὲν οὖν τῇ ἀγίᾳ καὶ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ὧδέ πη διὰ τῶν θείων φωνῶν παραδίδονται τὰ μυστήρια· Μάρκελλος δὲ πάντα φύρας, ποτὲ μὲν εἰς αὐτὸν ὅλον τὸν Σαβελλίου βυθὸν χωρεῖ, ποτὲ δὲ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ἀνανεοῦσθαι πειρᾶται τὴν αἴρεσιν, ποτὲ δὲ Ἰουδαῖος ὢν ἄντικρυς ἀπελέγχεται· μίαν γὰρ ὑπόστασιν τριπρόσωπον ὥσπερ καὶ τριώνυμον εἰσάγει, τὸν αὐτὸν εἶναι λέγων τὸν θεὸν καὶ τὸν ἐν 3.6.5 αὐτῷ λόγον καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. εἴτ' ἐντεῦθεν μεταβάς ἐπὶ τὰς ἀποστολικὰς περὶ τοῦ Χριστοῦ θεολογίας, πάλιν διαστρόφοις κέχρηται ἐρμηνείαις. τοῦ γὰρ θείου ἀποστόλου θεολογοῦντος διαρρήδη τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ λέγοντος «ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὄρατὰ εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι· πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτὸς ἐστὶν πρὸ πάντων καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν», 3.7.1 ὁ θαυμαστὸς οὗτος αὐθις ἐπὶ τὴν σάρκα καταπεσὼν αὐτὴν εἶναι ἀποφαίνεται τὴν εἰκόνα τοῦ ἀοράτου θεοῦ, οὐκ ἀκούων ὡς ἀρσενικῶ χαρακτῆρι ἐξενήνεκται τὸ «ὅς ἐστιν εἰκὼν». τὸ γὰρ «ὅς» οὐκ οἶδ' ὅπως ἐφαρμόσας τῇ σαρκί, ταύτην ἔφη δηλοῦσθαι ὡς αὐτῆς οὔσης τῆς εἰκόνας «τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου». καὶ πάλιν τὸ «αὐτὸς ἐστὶν πρὸ πάντων» περὶ τῆς σαρκὸς φησὶν εἰρησθαι, οὐκ αἰδούμενος 3.7.2 τὸ «αὐτὸς» ἐπὶ τῆς σαρκὸς ἐκλαμβάνειν. καὶ τὸν «πρωτότοκον πάσης κτίσεως» διὰ τὴν σάρκα κεκλησθαι λέγει, ἐπιμένει τε ἀδιατρέπτως ἐν τῇ σαρκὶ φάσκων «τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς» ἐκτίσθαι, «τὰ τε ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα», οὐδὲ διατρέπεται θρόνους καὶ κυριότητας καὶ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας διὰ τῆς σαρκὸς τοῦ σωτήρος λέγων τῆς ἐν Χριστῷ κτίσεως ἠξιώσθαι. ἤδη δὲ διὰ τῆς πρὸ τούτου γραφῆς τὰς περὶ τούτων τοῦ Μαρκέλλου φωνὰς παραθέμενος, λόγου συμμετρίας φειδόμενος, τῇ αὐτῶν ἐκείνων ἀρκεσθήσομαι μαρτυρία. ὡς δὲ διάστροφος καὶ βεβιασμένη ἢ τοιαύτη τυγχάνει τῆς ἀποστολικῆς λέξεως διήγησις, οὐ μοι δεῖν ἠγοῦμαι κατασκευῆς πλείονος, διὰ τὸ καὶ παντὶ τῷ κατάφωρον εἶναι τὸ ἀναιδὲς τῆς ἐρμηνείας. 3.8.1 πλὴν τοσαῦτα περὶ τῆς σαρκὸς τοῦ σωτήρος εἰπὼν οὐδ' αὐτὴν ἡμῖν φυλάττει σῶαν· ὡς εἴθε γὰρ κἂν εἰς αὐτὴν τὸν εὐσεβῆ διετήρει λογισμὸν. νυνὶ δὲ μετὰ πάντα τὰ περὶ αὐτῆς αὐτῷ λελεγμένα ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων καταλείπεσθαι αὐτὴν ἔρημον τοῦ λόγου ἀποφαίνεται γράφων οὕτως εἰ οὖν ὁμολογεῖ τὴν σάρκα μηδὲν ὠφελεῖν αὐτόν, πῶς ἐγχωρεῖ τὴν ἐκ γῆς τε οὖσαν καὶ μηδὲν ὠφελοῦσαν καὶ ἐν τοῖς μέλλουσιν αἰῶσιν ὡς αὐτῷ λυσιτελοῦσαν συνεῖναι τῷ λόγῳ; καὶ δευτεροῖ τὸ αὐτὸ ἐν ἑτέρῳ φάσκων εἰ τοίνυν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀποκαταστάσεως ἀπάντων καὶ αὐτὴν τὴν κτίσιν ἐκ τῆς δουλείας εἰς τὴν ἐλευθερίαν μεταβληθῆσθαι ὁ Παῦλος ἔφη λέγει γὰρ «ὅτι καὶ αὐτὴ ἢ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ», πῶς ἔτι τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἣν ἀνεῖληφεν ὁ λόγος, μορφήν οὖσαν δούλου, συνεῖναι τῷ λόγῳ δι' αὐτὴν γένοιτ' ἂν δυνατόν; ὁρᾶς ὁποῖας προέσθαι φωνὰς κατὰ τῆς σαρκὸς τοῦ σωτήρος ἡμῶν τετόλμηκεν, οὐκ ἐπιστήσας ὡς καὶ πρὸ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως ἔτι οὖσαν αὐτὴν ἐπὶ γῆς πρὸ τοῦ πάθους οὕτως ἐδόξασεν ἐν τῷ ὄρει, τρισὶν τοῖς ἐκκρίτοις αὐτοῦ μαθηταῖς μόνοις εἰκόνα δεικνὺς τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ὡς ἐξαστράψαι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ 3.10.2 φωτὸς μαρμαρυγὰς ἐκλάμψαι «ἐγένετο» γὰρ φησὶν ἢ θεία γραφή «τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λευκὰ ὡς τὸ φῶς», ἀλλ' οὐδὲ συνεῖς ὁποῖον σῶμα δόξης Χριστοῦ ὁ θεῖος ἀπόστολος ἔλεγεν καὶ ὡς καὶ τὰ ἡμέτερα σῶματα σύμμορφα ἔσεσθαι ἐκείνῳ τῷ σῶματι ἐδίδασκεν λέγων «ὅς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σῶματι τῆς δόξης αὐτοῦ», ἀλλ' οὐδὲ νοήσας τίνι τρόπῳ καταποθήσεσθαι τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς ἔγραφεν φάσκων «ἐφ' ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι ἀλλ' ἐπενδύσασθαι, ἵνα καταποθῆ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς»· τούτων

ἀμαθῶς ἔχων τὸν μὲν λόγον διαβεβαιουῦται ἐν καὶ ταύτῳ μέλλειν γίνεσθαι τῷ θεῷ ὡς περὶ καὶ πρότερον ἦν, τὴν δὲ σάρκα καταλειφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ λόγου 3.10.3 οὐκ οἶδ' ὅτι ποτὲ γενήσεσθαι. ἐπάκουσον δ' οὖν ὅπως ταυτά φησιν εἰ δέ τις περὶ τῆς σαρκὸς ταύτης τῆς ἐν τῷ λόγῳ ἀθανάτου γεγονυίας πυνθάνοιτο, τί φαμεν πρὸς αὐτόν; ὅτι δογματίζουσιν μὲν ἡμεῖς περὶ ὧν μὴ ἀκριβῶς παρὰ τῶν θείων μεμαθήκαμεν γραφῶν οὐκ ἀσφαλῆς εἶναι νομίζομεν. πῶς γὰρ τοῦτο 3.10.4 πράττειν δυνατόν τοῖς καὶ τὰ ἐτέρων ἀνατρέπουσιν δόγματα; ἀλλ' ἐροῦμεν πρὸς τοὺς τὸν ἀκριβῆ περὶ τούτου μαθεῖν παρ' ἡμῶν βουλομένους λόγον, ὅτι πειθόμενοι τῷ ἱερῷ ἀποστόλῳ ἴσμεν ὅτι οὕτως ἡμᾶς ὄραν τὰ ἀποκεκρυμμένα μυστήρια προσήκει, ὡς αὐτὸς ἔφη· «βλέπομεν γὰρ ἄρτι» φησὶν «δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» καὶ τὰ ἐξῆς. ὥστε μὴ μου πυνθάνου περὶ ὧν σαφῶς παρὰ τῆς θείας γραφῆς μὴ μεμάθηκα· διὰ τοῦτο τοίνυν οὐδὲ περὶ τῆς θείας γραφῆς ἐκείνης τῆς τῷ λόγῳ κοινωνησάσης σαρκὸς σαφῶς εἰπεῖν δυνήσομαι. εἴθ' ὁ μηδὲν λέγειν δύνασθαι ὁμολογῶν μηδὲ μεμαθηκέναι τι ἀπὸ 3.10.5 τῆς γραφῆς, τοιαῦτα περὶ τῆς σαρκὸς ἀπεφήνατο, οὔτ' ἀπὸ τῆς γραφῆς λαβῶν οὔτε ἀφ' ἐτέρων παραλαβῶν οὔτε ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας μαθῶν, ἑαυτῷ δὲ ἀναπλάσας καὶ τῆς οἰκείας ἐνθυμήσεως ἐπινοήσας ξένον καὶ τῆς ἀληθείας ἀλλότριον γέννημα, μηδὲ ἐν νῷ λαβῶν τὴν λέγουσαν γραφὴν «μὴ προσθῆς τοῖς λόγοις αὐτοῦ, μὴ ποτε ἐλέγξῃ σε, καὶ ψευδῆς γένη» καὶ «οὐαὶ τοῖς προφητεύουσιν ἀπὸ καρδίας 3.10.6 αὐτῶν». ὅρα δ' οὖν ὅση δυσσεβεία περιπέπτωκεν. ὁ γὰρ τὴν πᾶσαν περὶ τοῦ προὔπαρχοντος μονογενοῦς υἱοῦ θεολογίαν ἐπὶ τὴν σάρκα καταβαλὼν αὐτοῖς τε ῥήμασιν νίκης στέφανον αὐτὴν ἀναγορεύσας οὕτως γὰρ ἔφη τὸν τοῦ θεοῦ λόγον τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀθάνατον γενέσθαι παρεσκευακέναι καὶ ὡς περὶ τινὰ νίκης στέφανον ἀναδησάμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθέζεσθαι οὗτος αὐτὸς φησὶν αὐτὴν ἔρημον ἔσεσθαι καὶ ὀρφανὴν ἐν τῷ τοῦ παντὸς τέλει, ἐνῶν μὲν τὸν λόγον τῷ θεῷ τὴν δὲ σάρκα χωρίζων τῆς τοῦ λόγου ἐνεργείας καὶ καταλιπὼν αὐτὴν οὐκ οἶδ' ὅπως ἀθάνατον μὲν καὶ ἄφθαρτον ἄψυχον δὲ καὶ ἀνεργητὸν ὑπὸ τοῦ 3.10.7 λόγου. καὶ ταῦτα δὲ πάλιν ἐκ τῶν θείων ἀναγνωσμάτων, ἃ μὴ νενόηκεν, συνιστᾶν πειράται. τοῦ γὰρ σωτήρος ἡμῶν πρὸς τοὺς μὴ συνιέντας τὰς περὶ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ διδασκαλίας εἰρηκότος «τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; ἐὰν οὖν θεωρῆτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον; τὸ πνεῦμά ἐστιν τὸ ζωοποιῶν, ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδὲν· τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν πνεῦμά ἐστιν καὶ ζωὴ ἐστίν», 3.11.1 οὐκ ἐπιστήσας τῇ διανοίᾳ τοῦ λόγου ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀθετεῖν τὴν σάρκα ἢ ἀνεῖληφεν ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου. εἴτ' ἐκ τούτου πειράται κατασκευάζειν ὡς μετὰ τὴν συντέλειαν τοῦ παντὸς ἔρημον τῆς ἑαυτοῦ ἐνεργείας ὁ ἐν τῷ θεῷ λόγος καταλείψει τὴν σάρκα. λέγει γοῦν αὐτοῖς ῥήμασιν περὶ γὰρ τῆς σαρκὸς, ἦν ἔχων ὠμίλει τοῖς μαθηταῖς, οὕτω λέγει «τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; ἐὰν οὖν ἴδητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀπιόντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον; τὸ πνεῦμα ζωοποιεῖ, ἡ σὰρξ οὐδὲν ὠφελεῖ». εἰ οὖν ὁμολογεῖ τὴν σάρκα μηδὲν ὠφελεῖν αὐτόν, πῶς ἐγχωρεῖ τὴν ἐκ γῆς τε οὕσαν καὶ μηδὲν ὠφελοῦσαν καὶ ἐν τοῖς μέλλουσιν αἰῶσιν ὡς αὐτῷ λυσιτελοῦσαν συνεῖναι τῷ λόγῳ; ὅρα ὅση κέχρηται τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου διαστροφῆ διὰ τὸ μὴ συνιέναι τοῦ λόγου τὴν σωτήριον φωνήν, ὅπως εἴρηται καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν. ἀλλὰ σύ γε ἀναλαβὼν τὴν εὐαγγελικὴν γραφὴν, θέα τὴν πᾶσαν τοῦ σωτήρος ἡμῶν διδασκαλίαν ὅπως οὐ περὶ ἧς ἀνεῖληφεν σαρκὸς διελέγετο, περὶ δὲ τοῦ μυστικοῦ σώματός τε καὶ αἵματος. ἐπειδὴ γὰρ τοῖς πέντε ἄρτοις ἔθρεψεν τὰ πλήθη, μέγα δὲ θαῦμα τοῦτο παρέσχεν τοῖς ἑωρακόσιν, Ἰουδαίων δὲ οἱ πλεῖστοι ἐξευτελίζοντες τὸ γεγονός ἐλέγον αὐτῷ «τί οὖν ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν», εἶτα παρέβαλλον τὸ μάννα τὸ ἐν τῇ ἐρήμῳ λέγοντες «οἱ πατέρες ἡμῶν τὸ μάννα ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθὼς ἐστὶν γεγραμμένον· ἄρτον ἐκ τοῦ

οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς φαγεῖν», 3.12.2 πρὸς ταῦτα ὁ σωτὴρ ἀπεκρίνατο «ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὁ πατήρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἄρτον τὸν ἀληθινὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ». εἶτ' ἐπιφέρει «ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς» καὶ πάλιν «ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ καταβάς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ» καὶ αὖθις «ὁ δὲ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω τὸ σῶμά μου ἐστίν». καὶ πάλιν προστίθῃσιν «ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ 3.12.3 ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς, ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον, κἀγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. ἡ γὰρ σὰρξ μου ἀληθὴς ἐστίν βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου 3.12.4 ἀληθὴς ἐστίν πόσις, ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει κἀγὼ ἐν αὐτῷ». ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα μυστικώτερον αὐτοῦ διεξιόντος τινὲς τῶν αὐτοῦ μαθητῶν εἶπον «σκληρὸς ἐστίν ὁ λόγος, τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν;» πρὸς οὓς ἀπεκρίνατο ὁ σωτὴρ λέγων «τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; ἐὰν οὖν θεωρῆτε 3.12.5 τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον; τὸ πνεῦμά ἐστίν τὸ ζωοποιοῦν, ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν· τὰ ῥήματα ἃ λελάληκα ὑμῖν πνεῦμά ἐστίν καὶ ζωὴ ἐστίν». δι' ὧν ἐπαίδευεν αὐτοὺς πνευματικῶς ἀκούειν τῶν περὶ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ λελεγμένων· μὴ γὰρ τὴν σάρκα, φησίν, ἦν περὶ κείμαι νομίσητέ με λέγειν, ὡς δέον αὐτὴν ἐσθίειν, μηδὲ τὸ αἰσθητὸν καὶ σωματικὸν αἷμα πίνειν ὑπολαμβάνετε με προστάττειν, ἀλλ' εἴ ἴστε ὅτι «τὰ ῥήματά μου ἃ λελάληκα ὑμῖν πνεῦμά ἐστίν καὶ ζωὴ ἐστίν», ὥστε αὐτὰ εἶναι τὰ ῥήματα καὶ τοὺς λόγους αὐτοὺς τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα, ὧν ὁ μετέχων ἀεὶ ὡσανεὶ ἄρτῳ οὐρανίῳ τρεφόμενος τῆς οὐρα3.12.6 νίου μεθέξει ζωῆς. μὴ δὴ οὖν, φησίν, σκανδαλιζέτω ὑμᾶς τοῦτο, ὃ περὶ βρώσεως τῆς ἐμῆς σαρκὸς καὶ περὶ πόματος τοῦ ἐμοῦ αἵματος εἶρηκα, μηδὲ ταραττέτω ὑμᾶς ἡ πρόχειρος ἀκοὴ τῶν περὶ τῆς σαρκὸς καὶ αἵματος εἰρημένων μοι· ταῦτα γὰρ «οὐδὲν ὠφελεῖ» αἰσθητῶς ἀκούόμενα, τὸ δὲ πνεῦμά ἐστίν τὸ ζωοποιοῦν τοὺς πνευματικῶς 3.12.7 ἀκούειν δυναμένους. ἀλλ' ὁ καινὸς ἐξηγητὴς τῶν εὐαγγελικῶν μαθημάτων μηδὲν τούτων συνείς, ἐπάκουσον ὅπως γράφει λέγων αὐταῖς συλλαβαῖς τοῦ ἀνθρωπίνου ἀψάμενος σώματος καὶ δείξας αὐτὸ τοῖς ὀρώσιν «τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει;» ἔφη «ἐὰν οὖν ἴδῃτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀνιόντα, ὅπου ἦν τὸ πρότερον; τὸ πνεῦμα ζωοποιεῖ, ἡ σὰρξ οὐδὲν ὠφελεῖ». 3.12.8 πρὸς ὃν ἦν εἰπεῖν· καὶ πόθεν σοι, ὦ γενναῖε, ἡ προσθήκη τῶν μὴ φερομένων ἐν τῇ εὐαγγελικῇ γραφῇ; τὸ γὰρ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀψάμενον τὸν σωτῆρα καὶ δείξαντα αὐτὸ τοῖς ὀρώσιν εἰρηκέναι «τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει;» παρὰ σαυτοῦ πλάττεις καὶ τὴν προσθήκην ἀπὸ σαυτοῦ ποιεῖσθαι τολμᾶς. ὃ δὴ τόλμημα παρ' ἑαυτοῦ λαβὼν ἐντεῦθεν οἶεται παρασκευάζειν, ἔρημον τῆς ἐνεργείας τοῦ λόγου τὴν σάρκα τοῦ σωτῆρος καταλειφθήσεσθαι, λέγων εἰ οὖν ὁμολογεῖ τὴν σάρκα μηδὲν ὠφελεῖν αὐτόν, πῶς ἐγχωρεῖ τὴν ἐκ γῆς τε οὖσαν καὶ μηδὲν ὠφελούσαν καὶ ἐν τοῖς μέλλουσιν αἰῶσιν ὡς αὐτῷ λυσιτελοῦσαν συνεῖναι τῷ λόγῳ; οὕτω μὲν οὖν ἀμαθῶς καὶ ἀνεπιστημόνως τὴν εὐαγγελικὴν παρερμηνεῦσαι φωνὴν ὠρμήθη. καὶ τῶν ἀποστολικῶν δὲ ὁμοίως ῥημάτων διαστρόφους ἐξηγήσεις ἐποίητο. 3.13.1 αὐτίκα γοῦν ἐν ταῖς Πράξεσιν τῶν ἀποστόλων τοῦ Πέτρου περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰρηκότος «ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως», μὴ νοήσας τὴν τοῦ λόγου διάνοιαν ἐντεῦθεν τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ περιγράφειν πειράται, ὅρον τινὰ φάσκων καὶ προθεσμίαν τῆς βασιλείας αὐτοῦ δηλοῦσθαι διὰ τὸ λέ3.13.2 γεσθαι «ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως». τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο συνίστασθαι φησιν καὶ διὰ τοῦ φάσκοντος Ψαλμοῦ «κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου», καὶ Παῦλον δὲ τὸν ἀπόστολον διὰ τοῦτο εἰρηκέναι τὸ «δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἕως ἂν θῇ τοὺς ἐχθρούς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ»· τὸ γὰρ «ἕως» καὶ τὸ «ἄχρι» περιωρισμένου χρόνου σημαντικὸν εἶναι ὑπέλαβεν. ἐπάκουσον γοῦν ὅπως κατὰ λέξιν γράφει λέγων διὰ τοῦτο γάρ μοι δοκεῖ

καὶ ὁ παντοκράτωρ θεός, ὁ δεσπότης, πρὸς αὐτὸν λέγειν «κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου». ἐνεργεῖα μόνη διὰ τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα χωρίζει αὐτὸν δοκῶν καὶ ὡσπερ ῥητὸν τινα χρόνον ὀρίζων αὐτῷ τῆς ἐν δεξιᾷ καθέδρας οὕτω φησὶν πρὸς αὐτὸν «ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου». τοῦτο δὲ τὸ προφητικὸν τοῦ Δαυὶδ ῥητὸν σαφέστερον ἡμῖν ἐρμηνεύων ὁ ἱερός ἀπόστολος οὕτω πῶς ἔφη «δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἕως ἂν θῆ τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ». οὐκοῦν ὅρον τινα ἔχειν δοκεῖ ἢ κατὰ ἄνθρωπον αὐτοῦ οἰκονομία τε καὶ βασιλεία. καὶ μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει καὶ διὰ τοῦτο αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων περὶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ὃν ἀνείληφεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος καὶ ἀνείλη φῶς ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθέζεται, οὕτως διδάσκουσιν λέγουσαι «ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως», καὶ αὐταὶ ὡσπερ ὅρον τινα καὶ προθεσμίαν ὀρίζουσαι. 3.13.4 οἷς μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει πῶς ἔτι τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἣν ἀνείληφεν ὁ λόγος, μορφήν οὕσαν δούλου, συνεῖναι τῷ λόγῳ δι' αὐτοῦ δυνατὸν γένοιτ' ἄν; σαφῶς γοῦν καὶ διαρρήδη ἐν βραχεῖ τινι χρόνῳ τῶν τε παρεληλυθότων καὶ τῶν μελλόντων αἰώνων τὴν κατὰ σάρκα οἰκονομίαν τοῦ λόγου δι' ἡμᾶς γεγενῆσθαι συμβεβηκέναι καὶ ταύτην ὡσπερ ἀρχὴν οὕτω καὶ τέλος ἔχειν ὁ θεσπέσιος εἶρηκεν Παῦλος, οὕτω πῶς εἰπὼν «εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδιδῶ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί». 3.14.1 διὰ τοσοῦτων Μάρκελλος καὶ τὸ σῶμα «τῆς δόξης» τοῦ υἱοῦ ἠγνόησεν καὶ τὴν ἀτελεύτητον αὐτοῦ βασιλείαν ἀρνεῖται, οὐκ ἐπιστήσας ὡς κατὰ τινα συνήθειαν τῆς γραφῆς ἰδιάζουσιν τὸ ἕως παραλαμβάνεσθαι εἴωθεν. οὕτω γοῦν ὁ σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν «ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος», οὐκ ἀναιρῶν τὸ συνέσεσθαι αὐτοῖς καὶ μετὰ τὴν συντέλειαν, διδάσκων δ' ὅτι καὶ νῦν μὲν ἔσται σὺν αὐτοῖς «ἕως τῆς συντελείας» ἐπισκοπῶν καὶ φυλάττων πάντας τοὺς αὐτῷ μαθητεῦο μένους, καὶ μετὰ τὴν συντέλειαν δὲ κρειπτόνως αὐτοῖς συνέσται κοί. 3.14.2 νωνοὺς αὐτοῦ ἀποφαίνων τῆς αὐτοῦ βασιλείας. οὕτως οὖν καὶ τὸ «κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου» καὶ τὸ «ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως» οὐχ ὡς μηκέτ' ἐσομένου μετὰ ταῦτα λέλεκται, ἀλλ' ὡς μέλλοντος κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν διανίστασθαι ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦ πατρικοῦ καὶ δευτέραν ποιεῖσθαι κάθοδον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, περὶ ἧς ὁ ἀπόστολος διδάσκει λέγων «ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι θεοῦ, καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτοι, ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρας· καὶ οὕτω πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα». δεῖ τοίνυν τὸν σωτῆρα μένειν ἐν οὐρανῷ καὶ καθέζεσθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς «ἕως τῆς συντελείας», κατὰ δὲ αὐτὴν τὴν συντέλειαν τοῦ παντὸς τὴν ἔνδοξον καὶ δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ποιησάμενος τοὺς ἀγίους αὐτοῦ παραλήψεται εἰς τὸ πάντοτε αὐτῷ συνεῖναι, οὐχὶ μέχρι τινὸς χρόνου ἀλλ' εἰς ἄπειρον αἰῶνα· 3.14.3 «οὕτω» γὰρ φησὶν «πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα». οὐκοῦν οἱ ἅγιοι πάντοτε συνεσόμενοι αὐτῷ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀπολαύσουσιν ἐν τῇ κατηγγελημένῃ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ. ἀλλ' ὁ γενναῖος ταῦτα μὴ συνείς, τοῦ θείου ἀποστόλου περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰρηκότος τὸ «δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρι οὗ θῆ τοὺς ἐχθρούς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος» καὶ πάλιν «ὅταν δὲ 3.14.4 αὐτῷ ὑποταγῇ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἢ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν», τῇ συνηθείᾳ ταύτῃ χρησάμενος καὶ ταῦτα παρερμηνεύει, οὐκ οἶδ' ὅπως τὸ ὑποταγήσεσθαι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ἀντὶ τοῦ ἐνωθήσεσθαι τῷ θεῷ τὸν λόγον ἔξακούων. καὶ πότε γὰρ αὐτῷ οὐκ ἦν ἠνωμένος, εἰ δὴ λόγος ἦν αἰδίως ὑπάρχων ἐν τῷ θεῷ; πῶς οὖν «τότε» φησὶν «ὑποταγήσεται» «τῷ θεῷ καὶ πατρί»; 3.15.1 χρῆ δὲ

ἐπιστήσαι τὸν νοῦν ὡς καὶ αὐτῷ τῷ υἱῷ τὰ πάντα ὑποταγήσεσθαι ὁ ἀπόστολος ἔφη, καὶ ὡς τῇ αὐτῇ ὑποταγῇ καὶ αὐτὸν ὑποταγήσεσθαι τῷ πατρὶ διδάσκει λέγων «ὅταν δὲ τὰ πάντα αὐτῷ ὑποταγῇ, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγῆται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ 3.15.2 τὰ πάντα, ἵνα ἢ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν». εἶτα τοῦ μὲν «πάντα ἐν πᾶσιν» οὐκ ἀκούει· οὐ γὰρ ἐν τῷ υἱῷ φησιν «τὰ πάντα» ἔσθαι τὸν θεόν, ἀλλ' «ἐν πᾶσιν» ὅπερ μᾶλλον ἔδοξεν ἂν συνάφειάν τινα πάντων καὶ ἔνωσιν σημαίνειν, εἰ πάντα μέλλοι ὁ θεὸς ἐν πᾶσιν εἶναι. τὴν δ' ὑποταγὴν τοῦ υἱοῦ ἔνωσιν ἐρμηνεύει τοῦ λόγου, ἐν καὶ ταύτῳ γενησομένου τῷ πατρὶ καθ' ἃ καὶ πρότερον ἦν, ὡς αὐτὸς 3.15.3 ἔφη. εἰ τοίνυν ἔνωσιν εἶναι τὴν ὑποταγὴν τὴν πρὸς τὸν πατέρα ὀρίζεται, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τὴν πάντων πρὸς τὸν υἱὸν ὑποταγὴν τὴν αὐτὴν πρὸς αὐτὸν ἔνωσιν σημαίνειν, ὡς μηκέτ' εἶναι τὸν υἱὸν καθ' ἑαυτὸν μηδὲ τὰ ὑποταγησόμενα αὐτῷ πλήθη τῶν σωζομένων ἰδίαν ζήσεσθαι ζωὴν, συναλοιφήν δέ τινα καὶ σύγχυσιν γίνεσθαι τῶν ὄλων, ἐν καὶ ταύτῳ γενησομένων τοῦ υἱοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἀπάν3.15.4 των, καὶ οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ. εἰ γὰρ τὰ μὲν πάντα τῷ υἱῷ, ὁ δὲ υἱὸς τῷ πατρὶ ἐν τῷ ὑποτάττεσθαι ἐνοῦται, ὅρα 3.15.5 τί συμβαίνει ἐκ τοῦ λόγου. ἀλλ' ὡςπερ οὐχ ἔνωσιν ὁ ἀπόστολος ἐδήλου λέγων ὑποταγήσεσθαι τῷ υἱῷ «τὰ πάντα», ἀλλὰ τὴν ἐξ αὐθεκουσίου προαιρέσεως ὑπακοὴν καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν ἣν ἀποδώσει αὐτῷ τὰ πάντα οἷα σωτήρι καὶ βασιλεῖ τῶν ὄλων, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ αὐτὸν ὑποταγήσεσθαι τῷ πατρὶ οὐδὲν ἕτερον σημαίνει ἂν ἢ τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὸ σέβας τὴν τε μεγαλοπρέπειαν τὴν τε αὐθεκούσιον ὑπακοὴν, ἣν καὶ αὐτὸς ἀποδώσει «τῷ θεῷ καὶ πατρὶ», ἐπειδὴν τοὺς πάντας ἀξίους τῆς πατρικῆς θεο3.15.6 τητος εἶναι παρασκευάσῃ. τέως μὲν γάρ, ὡς ὅτε οὐκ ἄξιοι ταύτης εἰσίν, προλαβὼν αὐτὸς οἷά τις κοινὸς ἀπάντων σωτήρ διορθωτικὴν τῶν ἀτελῶν καὶ θεραπευτικὴν τῶν θεραπείας δεομένων βασιλείαν βασιλεύει τοὺς τῆς βασιλείας ἐχθροὺς ὑπάγον τοῖς αὐτοῦ ποσίν· ὃ δὴ παρίστησιν ὁ φάσκων Ψαλμὸς «εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν 3.15.7 ποδῶν σου», ὅτε δὲ τοὺς μὲν ἐχθροὺς ὑπὸ πόδας θήσῃ, τοὺς δὲ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀξίους ἐν ἀτελευτήτῳ ζωῇ καταστήσῃ, τῆνικαῦτα γὰρ καὶ ὁ πάντων ἐχθρὸς θάνατος «ἔσχατος» καταργηθήσεται· μηδενὸς γὰρ θνήσκοντος ἔτι, ἐν αἰωνίῳ δὲ ζωῇ ζήσομένων τότε τῶν τῆς βασιλείας ἀξίων, τὸν θάνατον ἀργήσῃν εἰκὸς μηκέτ' ἔχοντα οὐς 3.15.8 θανατώσειεν. ὧν ὧδε εὐτρεπισθέντων τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ σωτήριον ὑποταγὴν πάντες οἱ ἅγιοι ὑποταγήσονται· αὐτῷ ζωῇ μὲν ὄντι ζήσομενοι αἰωνίως, σοφία δὲ ὄντι σοφοὶ γενόμενοι, λόγῳ δὲ ὄντι λόγοιοι ἀπεργασθέντες. οὕτω δὲ καὶ χριστοὶ γενήσονται πνεύματι τῆς αὐτοῦ εὐωδίας χρισθέντες, φωστήρες τε ἀναδειχθήσονται τοῦ νέου αἰῶνος ἐξ αὐτοῦ τὰ φῶτα χορηγούμενοι, καὶ υἱοὶ δὲ θεοῦ ἔσονται τῷ τῆς υἰοθεσίας πνεύματι κοσμηθέντες, καὶ τῶν λοιπῶν ἐν αὐτῷ δυνάμεων μεθέξουσιν οἱ αὐτῷ ὑποταγησόμενοι, ὡς καὶ δικαίους γενέσθαι ἐκ τῆς αὐτοῦ δικαιοσύνης καὶ ἁγίους ἐκ τῆς αὐτοῦ ἁγιωσύνης. ἐπεὶ δὲ 3.15.9 καὶ «θεὸς ἦν ὁ λόγος», οὐδὲ τῆς θεότητος αὐτοῖς φθονήσῃ, ὥστε ἐπαληθεῦσαι τὸν ἀπόστολον «κληρονόμους μὲν θεοῦ, συγκληρονόμους δὲ Χριστοῦ» γενήσεσθαι τοὺς ἁγίους προφήσαντα. ναὶ μὴν καὶ σώμασιν οὐρανίοις ἡλίω καὶ σελήνῃ καὶ ἄστροις χρήσονται παραπλησίοις, 3.15.10 καὶ ἐν τούτῳ τῆς αὐτοῦ μεταληψόμενοι δόξης· ὃ δὴ παρίστη ὁ αὐτὸς φήσας «ἐξ οὗ καὶ σωτήρα ἀπεκδεχόμεθα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα». ὁρᾷς ὅπως τῷ δύνασθαι αὐτὸν ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα καὶ τοῦ σώματος τοῦ ἡμετέρου μετασχηματισμὸν ποιήσει εἰς τὸ «σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ» καὶ 3.15.11 τὸ ἡμέτερον ἀπεργάσασθαι. εἰ δὲ τὸ ἡμέτερον σύμμορφον ἔσται «τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ», πῶς οὐχὶ καὶ πολὺ πρότερον τὸ τῆς αὐτοῦ δόξης σῶμα τῆς αὐτοῦ κοινωνὸν ἔσται

βασιλείας; καὶ εἰ τὸ ἡμέτερον καταποθήσεται ὑπὸ τῆς ζωῆς, ὡς ὁ ἀπόστολος ἐμαρτύρησε φήσας «ἐφ' ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι ἀλλ' ἐπενδύσασθαι, ἵνα καταποθῆ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς», πῶς οὐχὶ πολὺ πρότερον τὸ αὐτοῦ σῶμα ὡς ἂν ἐξυπηρητησάμενον τῇ αὐτοῦ θεότητι καταποθήσεται, οὐχ ὑπὸ μόνης τῆς ζωῆς ὁμοίως τῷ ἡμετέρῳ ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς αὐτοῦ θεότητος; μὴ δὴ οὖν πυνθανέσθω μηδ' ἀπορεῖτω τις πρὸς ἑαυτόν, τί δὴ προσήκει λογίζεσθαι περὶ τοῦ σωτηρίου σώματος, τρανῶς Παύλου λέγοντος ἀκούων, δεῖν καταποθήσεσθαι «τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς», καὶ τὸ ἡμέτερον σῶμα σύμμορφον ἕσεσθαι «τῷ σώματι τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι 3.15.12 αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι ἑαυτῷ τὰ πάντα». ἄρ' οὖν ὑποτάξει ἑαυτῷ τὰ πάντα· καὶ τοιαύτην τινὰ τὴν σωτήριον ὑποταγὴν χρὴ νοεῖν, καθ' ἣν «καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα», ἄλεκτόν τινα καὶ ἄρρητον καὶ μόνῳ αὐτῷ πρέπουσαν ὑποταγὴν ποιησόμενος, ὅτε τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πάντας χοροῦ δίκην περιστοιχισάμενος «τῷ θεῷ καὶ πατρὶ» προσάξει, τὴν δόξαν αὐτῷ καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὸ σέβας καὶ τὴν μεγαλωσύνην ἅτε δὴ πάντων τῶν ἀγαθῶν αἰτίῳ προσοίσων, 3.16.1 ὅτε καὶ τὸ συμπέρασμα τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας τέλους τεύξεται φῆσαν «ἵνα ἢ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν». ὁ δὲ καὶ αὐτὸ νοήσομεν ἐξ ἑτέρας ἐπαγγελίας, δι' ἧς ἐξ αὐτοῦ εἴρηται τοῦ θεοῦ τὸ «ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω ἐν αὐτοῖς· καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός». ἀλλὰ νῦν μὲν κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα εἰς βραχεῖς μόνους τοὺς ἀξίους καὶ ἐκ μέρους ἢ ἐπαγγελία προχωρεῖ κατὰ τὸ «ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν»· μετὰ δὲ τὴν συντέλειαν τοῦ παντὸς ἐπιστάντος τοῦ νέου αἰῶνος, οὐκέτ' ἐν βραχέσιν τισὶν ἐνοικήσει, ἀλλ' ἐν ἅπασιν τοῖς τότε 3.16.2 τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀξίοις. οὕτως οὖν ἔσται «πάντα ἐν πᾶσιν», δηλαδὴ «ἐνοικῶν ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατῶν ἐν αὐτοῖς» καὶ «θεὸς αὐτῶν» οὐκ ἀπαξιῶν εἶναι λαὸν τε αὐτοῦ τοὺς πάντας οἰκειούμενος. οὕτω μὲν οὖν ἔσται ἐν αὐτοῖς ὡς καὶ ἐν αὐτῷ λέγεται εἶναι τῷ υἱῷ, καθὼς διδάσκει λέγων αὐτὸς «ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ». καὶ «πάντα» δὲ ἔσται ἐν αὐτοῖς τῷ πᾶσιν ἑαυτὸν παρέχειν, καθ' ἣν ἑκάστου δύναμις χωρεῖ τῆς αὐτοῦ θεότητος μεταλαγχάνειν· τῆς τρισμακαρίας ἐλπίδος καὶ τῆς ἀτελευτητοῦ καὶ ἀφθάρτου ζωῆς ἐν τούτῳ καταστησομένης τῷ τέλει, ἐν ᾧ ὁ μὲν θεὸς ἔσται «πάντα ἐν πᾶσιν» ταῖς τῆς θεότητος αὐτοῦ μαρμαρυγαῖς ἀλέκτου φωτὸς ἐμπιπλῶν τοὺς πάντας, ὁ δὲ υἱὸς ἐναγαλλόμενος καὶ χαίρων τῷ κατορθώματι στεφάνου δίκην περιθέμενος τοὺς δι' αὐτοῦ τῆς μακαριότητος ἠξιωμένους ὑπὸ ἐφόρῳ τῷ πατρὶ τὴν ἀγήρω καὶ ἀτελευτήτην διατελέσει βασιλείαν, τῶν περὶ αὐτοῦ λογίων τηνικαῦτα πληρωθησομένων τῶν τε ἄλλων, ἀτὰρ δὴ καὶ τῶν τοῦ ἀγγέλου Γαβριὴλ πρὸς τὴν παναγίαν παρθένον εἰρημένων περὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς τεχθησομένου, ὡς ἄρα «βασιλεύσει εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς 3.16.3 βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος». βασιλεύων δὲ τότε ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοὺς ὑπ' αὐτῷ βασιλευμένους πάντας τῷ αὐτοῦ παραδώσει πατρὶ, οὐ παυσόμενος τῆς βασιλείας οὐδ' ἀναχωρῶν αὐτῆς, οὐδὲ γὰρ παύσεσθαι αὐτὸν τῆς βασιλείας ὁ θεῖος ἀπόστολος ἔφη ἢ γὰρ ἂν τάναντία ἔγραφεν τῷ Γαβριὴλ θεσπίσαντι πρὸς τὴν παρθένον βασιλεύσειν αὐτὸν «εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ» μὴ ἕσεσθαι «τέλος», ἀλλὰ παραδώσειν «τὴν βασιλείαν», δηλαδὴ τοὺς ὑπ' αὐτῷ 3.16.4 βασιλευμένους, «τῷ θεῷ καὶ πατρὶ». τελειωθέντας γὰρ ὑπ' αὐτῷ τοὺς πάντας ὡσανεὶ φαιδρυνόμενος τῷ κατορθώματι παραδώσει τῷ πατρὶ οἷά τινα παραθήκην ἀποδεδεγμένους· ὁ δὲ διδάσκει λέγων αὐτὸς «πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου». διὸ ἀκολούθως οἷα φύλαξ ἀγαθὸς σώαν καὶ κατὰ πάντα ἐρρωμένην τὴν παραθήκην φέρων παραδώσει τῷ θεῷ, ἀρχιερέως δίκην τοὺς ὑπ' αὐτῷ ἱερουμένους πάντας λευχείμονας καὶ ὡσπερὶ λαμπροτάταις στολαῖς τοῖς τῆς ἀναστάσεως ἀφθάρτοις σώμασιν ἐξαστράπτοντας παριστῶν αὐτῷ, ἵνα μὴ μόνης τῆς ὑπ' αὐτῷ βασιλείας ἀπολαύωσιν ἀλλὰ καὶ τῶν τοῦ 3.16.5 πατρὸς ἀρρήτων ἀγαθῶν

ἐμπιπλῶνται. οὕτω γὰρ ἔσται κατὰ τὸν ἀπόστολον «ὁ θεὸς πάντα ἐν πᾶσιν», τοῦ υἱοῦ τοὺς βασιλευμένους προσάγοντος αὐτῷ, ἵν' ὅλον τοῦτο γένηται, λέγω δὲ τὸ «πάντα ἐν πᾶσιν» εἶναι τὸν πατέρα. ὡς γὰρ ἦν πρότερον ἐν τῷ υἱῷ κατὰ τὸ «ὁ πατήρ ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν τῷ πατρὶ», οὕτως ἔσται τότε καὶ ἐν πᾶσιν 3.16.6 τοῖς ὑπὸ τῷ υἱῷ τελειωθεῖσιν. οὐ γὰρ παύσεσθαι μὲν τῆς βασιλείας τὸν υἱὸν τὸν δὲ θεὸν βασιλεύσειν ἔφη ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ τὸν μὲν υἱὸν «τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τὴν βασιλείαν» παραδώσειν, σώαν τὴν παραθήκην καὶ πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς λατρείαν τε καὶ ἱερωσύνην ἐπαρκοῦσαν ἐνδεικνύμενον, τὸν δὲ θεὸν ἔσεσθαι «πάντα ἐν πᾶσιν» ὡς θεὸν ἐνοικοῦντα καὶ ἐμπεριπατοῦντα «ἐν αὐτοῖς» καὶ πάντα αὐτοῖς γινόμενον. τῶν μὲν γὰρ ἔσται δεσπότης, τῶν δὲ βασιλεύς, τῶν δὲ ἕτερόν τι· πάντων δὲ ἀθρόως θεός, ταῖς ἐν αὐτῷ θεϊκαῖς ἀρεταῖς τε 3.16.7 καὶ δυνάμεσιν τὰ πάντα αὐτοῖς γινόμενος. τοῦτο τέλος τῆς τρισμακαρίας ἐλπίδος ὑπέγραψεν ὁ μέγας ἀπόστολος εἰπὼν «ἵνα ἢ ὁ θεὸς πάντα ἐν πᾶσιν». ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς πᾶσιν πάντα ἔσται ἀναλόγως τῇ ἐκάστου δυνάμει τὰς τῆς αὐτοῦ θεότητος διαφόρους ἐπινοίας χορηγῶν τοῖς πᾶσιν, μόνῳ δὲ τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ υἱῷ τὴν ἐξαίρετον καὶ πατρικὴν τοῖς τε λοιποῖς ἅπασιν ἀκοινώνητον δόξαν καὶ τιμὴν καὶ βασιλείαν φυλάξει. 3.17.1 εἰ δὲ χρή ταῦτα ἐπισφραγίσασθαι προφητικῇ σφραγίδι, εἰς βεβαίαν πίστῳσιν τῶν εἰρημένων μάρτυρι χρήσομαι προφητικῷ πνεύματι δι' Ἐζεκιήλ τοῦ προφήτου αὐτὰ δὴ δὴ ταῦτα τοιαύταις θεσπίζοντι φωναῖς «τάδε λέγει κύριος κύριος· ἰδοὺ ἐγὼ ζητήσω τὰ πρόβατά μου καὶ ἐπισκέψομαι αὐτά. ὡσπερ ζητεῖ ὁ ποιμὴν τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ ὅταν ἢ γνόφος καὶ νεφέλη ἐν μέσῳ προβάτων διακεχωρισμένων, οὕτως ἐκζητήσω τὰ πρόβατά μου.» καὶ μεθ' ἕτερα «καὶ σώσω τὰ πρόβατά μου, καὶ οὐ μὴ ὤσιν ἔτι εἰς προνομήν, καὶ κρινῶ 3.17.2 ἀνὰ μέσον κριοῦ πρὸς κριόν. καὶ ἀναστήσω ἐπ' αὐτοὺς ποιμένα καὶ ποιμανεῖ αὐτούς, τὸν δοῦλόν μου Δαυὶδ, καὶ ἔσται αὐτῶν ποιμὴν· καὶ ἐγὼ κύριος ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεόν, καὶ Δαυὶδ ἐν μέσῳ αὐτῶν ἄρχων· ἐγὼ κύριος ἐλάλησα, καὶ διαθήσομαι τῷ Δαυὶδ διαθήκην». καὶ μεθ' ἕτερα δευτεροῖ τὴν αὐτὴν προφητείαν λέγων «καὶ ῥύσομαι αὐτοὺς ἀπὸ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν ὧν ἡμάρτοσαν ἐν αὐταῖς, καὶ καθαρῶ αὐτούς, καὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεόν· καὶ ὁ δοῦλός μου Δαυὶδ ἄρχων ἐν μέσῳ αὐτῶν· καὶ ποιμὴν 3.17.3 ἔσται πάντων αὐτῶν». καὶ αὐθις ἐπιλέγει «καὶ Δαυὶδ ὁ δοῦλός μου ἄρχων αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα». θεὰ δὲ ἐν πᾶσιν τούτοις ὡς ὁ μὲν θεὸς οὐ ποιμὴν οὐδὲ ἄρχων ἀλλὰ θεὸς ἔσεσθαι τῶν τοῦ μακαρίου τέλους καταξιωθησομένων λέγεται· τῶν δὲ αὐτῶν τούτων προφητεύεται ἄρχων καὶ ποιμὴν γενήσεσθαι ὁ Δαυὶδ, ἐπικεκαλυμμένως ἐνταῦθα τοῦ Δαυὶδ τὸν Χριστὸν αἰνιττομένου διὰ τὸ «ἐκ σπέρματος» 3.17.4 αὐτοῦ γεγονέναι. τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τοῦ προτεθνηκέναι τὸν Δαυὶδ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ταῦτ' ἐλέγετο. σαφέστερον δὲ ταῦτα καὶ Δανιήλ ὁ προφήτης θεσπίζει τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν ἀνθρώπου ὀνομάζων λευκῶς οὕτως, ὡσπερ οὖν καὶ ἡ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων εἴωθεν αὐτὸν ἀποκαλεῖν γραφή. λέγει δὲ τοῦτον τὸν τρόπον· «ἐθεώρουν ἐν ὄραματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν, καὶ ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασεν· καὶ προσηνέχθη αὐτῷ. καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοί, φυλαί, γλῶσσαι αὐτῷ δουλεύ3.17.5 σουσιν· ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος ἣτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται». συνορᾶς ὡς καὶ ἐν τούτοις ἄφθαρτον καὶ ἀγήρω καὶ ἀτελεύτητον οὐ τοῦ λόγου τοῦ ἐν τῷ θεῷ τὴν βασιλείαν ἔσεσθαι, ἀλλὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου παρίστησιν ὁ προφήτης, ἕτερόν τε παρὰ τὸν παλαιὸν τῶν ἡμερῶν σαφῶς διδάσκει τὸν υἱὸν εἶναι τοῦ ἀνθρώπου τὸν τὴν ἄφθαρτον βασιλείαν παρὰ τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν, δηλαδὴ παρὰ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς, ὑποδε3.17.6 ξάμενον. ἀλλὰ Μάρκελλος ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι ὀρίζεται, καὶ μίαν ὑπόστασιν δυσὶν ὀνόμασιν ὑποκειμένην· ἔτι μὴν καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ

περιγράφειν τολμᾶ καὶ τέλος ἔσεσθαι τῆς Χριστοῦ βασιλείας ἀναιδῶς οὕτως ἀποφαίνεται μετὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν, τοῦτον γράφων τὸν τρόπον μέγιστον ἡμῖν μυστήριον ἐνταῦθα ὁ ἀπόστολος ἀνακα3.17.7 λύπτει, τέλος μὲν ἔσεσθαι φάσκων τῆς Χριστοῦ βασιλείας· τέλος δὲ τότε, ὅταν πάντα ὑποταγῇ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. καὶ ἐπεξεργάζεται τὸν λόγον ὡδὲ πη λέγων ἔφαμεν ἐν τοῖς προάγουσιν ἡμῶν ῥητοῖς τὸν δεσπότην ἡμῶν τὸν Χριστὸν ἀρχὴν ἐσχηκέναι βασιλείας, ἐκ τῶν θείων γρα φῶν ἀποδείξουσιν χρώμενοι. καὶ ἐπιλέγει καὶ ὅλως μυρίων ῥητῶν πρὸς μαρτυρίαν ἔστιν εὐπορήσαντα δεῖξαι, ὅτι ἀρχὴν βασιλείας εἴληφεν ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ 3.17.8 λόγου. εἰ οὖν εἴληφεν ἀρχὴν βασιλείας πρὸ ἐτῶν ὄλων οὐ πλειόνων ἢ τετρακοσίων, οὐδὲν παράδοξον εἰ τὸν πρὸ οὕτως ὀλίγου χρόνου τῆς βασιλείας ταύτης τυχόντα ὁ ἀπόστολός φησιν παραδώσειν τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ. 3.17.9 καὶ προστίθησιν μεθ' ἕτερα λέγων τί τοίνυν μανθάνομεν περὶ τῆς ἀνθρωπίνης σαρκός, ἦν δι' ἡμᾶς ἀνείληφεν ὁ λόγος πρὸ τετρακοσίων οὐχ ὄλων ἐτῶν; πότερον ποτε ταύτην καὶ ἐν τοῖς μέλλουσιν αἰῶσιν ὁ λόγος ἔξει, ἢ ἄχρι μόνου τοῦ τῆς κρίσεως καιροῦ; Μάρκελλος μὲν οὖν τοιαῦτα λέγειν ἐτόλμα· οἱ δέ γε τοῦ θεοῦ προφήται ἀτελεύτητον τοῦ Χριστοῦ τὴν βασιλείαν ὀριζόμενοι μετὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν τοῦ νέου αἰῶνος τὴν ἀρχὴν καθέξουσιν αὐτόν φασιν. θεὰ γὰρ ὡς ὁ προφήτης Ἐζεκιήλ κριτήριον τῶν τοῦ θεοῦ προβάτων ὑποθέμενος μετὰ τὴν τούτων κρίσιν τὸν Δαυὶδ αὐτοῖς ἐφίστησιν 3.17.10 ποιμένα καὶ τὸν αὐτὸν ἄρχοντα αὐτῶν ἔσεσθαι θεσπίζει. ὁ δὲ Δανιὴλ προειπὼν «ἐθεώρουν ἕως ὅτου θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθητο, καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡς χιών, καὶ ἡ θριξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον καθαρὸν· ὁ θρόνος αὐτοῦ φλόξ πυρός, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον. ποταμὸς πυρὸς εἴλκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ· χίλια χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύρια μυριάδες παρειστήκεισαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ· κριτήριον ἐκάθισεν, καὶ βίβλοι ἠνεύχθησαν», ταῦτα προθεασάμενος ἐξῆς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου θεωρεῖ ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ προσιόντα τῷ παλαιῷ τῶν ἡμερῶν καὶ τὴν ἄφθαρτον βασιλείαν ὑποδεχόμενον. οὐκοῦν καὶ τότε διαφερόντως καὶ κρειττόνως ἢ νῦν ἀρχὴν ἔξει τοῦ βασιλεύειν τῶν τῆς μακαριότητος ἀξίων. 3.17.11 τούτοις μαρτυρεῖ τὸ Εὐαγγέλιον, ἐν οἷς αὐτὸς ἐπισφραγίζεται ὁ σωτὴρ τὰς προφητικὰς λέξεις, τοὺς περὶ συντελείας λόγους παραδιδούς τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς δι' ὧν ταῦτ' ἐδίδασκεν λέγων «ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ· καὶ συναχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἀφοριεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὡσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων, καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων. τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.» ὅπως δὲ ταῦτα συνάδει τοῖς ἐν τῇ προφητείᾳ περὶ προβάτων καὶ περὶ κριῶν κρίσεως εἰρημένους τήρει, καὶ ὅπως βασιλεὺς μὲν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὴν τῶν προβάτων κρίσιν εἰσῆκται, 3.17.12 πατὴρ δὲ αὐτοῦ ὁ θεός. τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ἐδίδασκεν εἰπὼν «τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου,» ἀναλόγως τῷ ἐν τῇ προφητείᾳ ὠνομασμένῳ Δαυίδ, ὃν ποιμένα καὶ ἄρχοντα ἔσεσθαι τῶν προβάτων ὁ λόγος διδάσκει ὑπὸ ἐφόρῳ τῷ θεῷ μέλλοντα ποιμαίνειν καὶ ἄρχειν τῶν τοῦ θεοῦ θρεμ3.17.13 μάτων. καὶ ἐκεῖνῳ δὲ ἀναγκαῖον ἐπιστήσαι τὸν νοῦν ὡς τὸ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ λελεγμένον ἐν τῷ «ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν» ἠνίξατο ἢ προφητεία φήσασα «καὶ 3.17.14 ἀφανιῶ θηρία πονηρὰ ἀπὸ τῆς γῆς.» τίνα γὰρ ἂν γένοιτο τὰ θηρία τὰ πάλαι πρότερον τοῖς προβάτοις διενοχλοῦντα ἢ αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις; ὧν ἐκποδῶν ἀρθρισῶν, πάσης κακίας καθαρθεῖς ὁ νέος καὶ καινὸς αἰὼν βασιλεὺς μὲν ἔξει τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἢ κατὰ τὴν προφητείαν ἐπικεκρυμμένως αἰνιττομένην ποιμένα καὶ

ἄρχοντα τὸν Δαυὶδ, διὰ τὸ «ἐκ σπέρματος» αὐτὸν γεγονέναι Δαυὶδ, τὸν δὲ θεὸν οὐ ποιμένα οὐδὲ ἄρχοντα λέγεται κτήσεσθαι, ἀλλ' αὐτόθεον, ἐπινοία κρείττονι ἢ κατὰ ποιμένα καὶ ἄρχοντα καὶ βασιλέα τῇ τῆς θεϊκῆς δυνάμεως μεγαλοπρεπείᾳ οὐ τῶν προβάτων μόνον ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ποιμένος ἠγησόμενον. «ἔσται» γὰρ «αὐτοῖς» φησὶν «ὁ δοῦλός μου Δαυὶδ ποιμὴν· καὶ ἐγὼ κύριος ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεόν». δοῦλον δὲ καλεῖ τὸν Δαυὶδ δι' ἣν «ἐκ σπέρματος Δαυὶδ» ἀνείληφεν «μορφὴν δούλου» ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν. 3.18.1 καὶ τοῦτ' ἦν τὸ τρισμακάριον τέλος, καθ' ὃ τὴν ἐπηγγελμένην τῶν οὐρανῶν βασιλείαν τοῖς ταύτης ἀξίοις τοῦ σωτῆρος ἡμῶν πιστουμένου, ὁ ἐπὶ πάντων θεὸς καὶ πατὴρ αὐτοῦ, τὸ πάντων ἀνώτατον ἀγαθόν, αὐτὸς ἑαυτὸν τοῖς ὑπὸ τῷ υἱῷ βασιλευσόμενοις δωρήσεται, «πάντα ἐν πᾶσιν» γιγνόμενος. ὁ δὲ παρίστη πάλιν αὐτὸς ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν, τὴν μεγάλην εὐχὴν ὑπὲρ τῶν αὐτοῦ γνωρίμων ἀναπέμπων «τῷ θεῷ καὶ πατρί», δι' ἣς ἐξαιτεῖται λέγων «ἵνα πάντες ἐν ὧσιν, καθὼς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ 3.18.2 ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύῃ ὅτι σύ με ἀπέστειλας. κἀγὼ τὴν δόξαν ἦν δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὧσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς ἐν ἐσμεν· ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὧσιν τετελειωμένοι εἰς τὸ ἔν, ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος ὅτι σύ με ἀπέστειλας καὶ ἠγάπησας 3.18.3 αὐτοὺς καθὼς ἐμὲ ἠγάπησας. πατὴρ, ὁ δέδωκάς μοι, θέλω ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ κἀκεῖνοι ὧσιν μετ' ἐμοῦ, ἵνα θεωρῶσιν τὴν δόξαν ἦν δέδωκάς μοι». αὕτη ἡ μεγάλη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν πρεσβεία, ἵν' ὧμεν σὺν αὐτῷ ὅπου ἂν ἦ αὐτὸς καὶ ἵνα θεωρῶμεν τὴν δόξαν τὴν αὐτοῦ καὶ ἵνα ἀγαπήσῃ ἡμᾶς καθὼς αὐτὸν ἠγάπησεν ὁ αὐτοῦ πατὴρ, καὶ ὅπερ αὐτῷ ἐδωρήσατο τοῦτο δῶ καὶ ἡμῖν, καὶ τὴν δόξαν ἦν αὐτῷ ἔδωκεν ταύτην δῶ καὶ ἡμῖν· ποιῶν ἡμᾶς ἐν τοῖς πάντας, ἵνα μηκέτι ὧμεν πολλοὶ ἀλλ' οἱ πάντες εἷς, ἐνωθέντες αὐτοῦ τῇ θεότητι καὶ τῇ δόξῃ τῆς βασιλείας, οὐ κατὰ συναλοιφήν 3.18.4 μιᾶς οὐσίας κατὰ δὲ τελείωσιν τῆς εἰς ἄκρον ἀρετῆς. τοῦτο γὰρ ἐδίδαξεν εἰπὼν «ἵνα ὧσιν τετελειωμένοι». οὕτω γὰρ ὑπ' αὐτοῦ σοφία καὶ φρονήσῃ καὶ δικαιοσύνη καὶ εὐσεβεία καὶ ἀρετῇ πάσῃ τέλειοι κατεργασθέντες τῷ πατρικῆς θεότητος ἀλέκτω φωτὶ συναφθησόμεθα φῶτα καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν συναφείας γενησόμενοι, καὶ υἱοὶ θεοῦ κατὰ μετοχὴν τῆς τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ κοινωνίας ἀποτελεσθέντες μετουσία τῶν τῆς θεότητος αὐτοῦ μαρμαρυγῶν. 3.19.1 καὶ δὴ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐν πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν οἱ πάντες γενησόμεθα. ὥσπερ γὰρ αὐτὸς ἑαυτὸν τε καὶ τὸν πατέρα ἐν εἶναι ἔλεγεν φάσκων «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐσμεν», οὕτω καὶ πάντας ἡμᾶς κατὰ τὴν αὐτοῦ μίμησιν τῆς ἐνότητος τῆς αὐτῆς μετασχεῖν εὔχεται· οὐ κατὰ Μάρκελλον τοῦ λόγου ἐνουμένου τῷ θεῷ καὶ τῇ οὐσίᾳ συναφθησόμενου, καθὼς δὲ ἐμαρτύρησεν ἡ ἀλήθεια, ὁ σωτὴρ αὐτὸς εἰπὼν «τὴν δόξαν ἦν ἔδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὧσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς ἐν· ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὧσιν τετελειωμένοι εἰς τὸ ἔν». οὕτω γὰρ καὶ τότε καὶ τὸ ἀποστολικὸν λόγιον τέλους τεύξεται τὸ φῆσαν «ἵνα ἢ ὁ θεὸς πάντα ἐν πᾶσιν». 3.19.2 καὶ ἐπειδὴ τρισὶν ῥητοῖς Μάρκελλος καὶ οἱ τὸν ὅμοιον αὐτῷ τρόπον Σαβελλίζοντες χρῆσθαι εἰώθασιν τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἐν εἶναι πειρώμενοι δεικνύναι, ποτὲ μὲν τὸ «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐσμεν» θρυλοῦντες, ποτὲ δὲ τὸ «ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν τῷ πατρί» καὶ τὸ «ὁ ἑώρακὼς ἐμὲ ἑώρακεν τὸν πατέρα», πρὸς μὲν τὸ «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐσμεν» τὰ προκείμενα αὐτοῖς προσακτέον δι' ὧν ὑπερεύχεται τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, ἵνα καὶ πάντες αὐτοὶ τῆς αὐτῆς ἐνώ3.19.3 σεως τύχωσι, λέγει δ' οὖν «ἵνα ὧσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς ἐν· ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὧσιν τετελειωμένοι εἰς τὸ ἔν». πρὸς δὲ τὸ «ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν τῷ πατρί» παραθήσομεν τὴν αὐτοῦ πάλιν φωνὴν δι' ἣς ὑπερευχόμενος αὐτῶν ἔλεγεν «καθὼς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ὧσιν, κἀγὼ τὴν δόξαν, ἦν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς» δι' ὧν σαφῶς παρίστησιν οὕτως εἶναι ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα καθὼς καὶ ἐν ἡμῖν εἶναι βούλεται· οὐχ ὅτι καθ' ὑπόστασιν μίαν εἷς ὧν

τυγχάνει αὐτὸς καὶ ὁ πατήρ, ἀλλ' ὅτι τοῦ πατρὸς μεταδεδωκότος αὐτῷ τῆς οἰκείας δόξης, καὶ αὐτὸς ὁμοίως 3.19.4 τοῖς οἰκείοις, τὸν πατέρα μιμούμενος, μεταδίδωσιν. διό φησιν, «κἀγὼ τὴν δόξαν ἣν ἔδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὡσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς ἔν.» «καθὼς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ὡσιν.» οὕτως οὖν ἐν εἶσιν ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱὸς κατὰ τὴν κοινωνίαν τῆς δόξης, ἥς τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς μεταδιδούς τῆς αὐτῆς ἐνώσεως καὶ αὐτοὺς ἠξίου. 3.20.1 καὶ πάλιν οὕτως ἦν ὁ πατήρ ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ πατρί. ὡς ὁ θεὸς ἀπόστολος καὶ περὶ πάντων διδάσκει τῶν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας ἀξίων λέγων· «τότε ἔσται ὁ θεὸς πάντα ἐν πᾶσιν», ὡς καὶ τὸ «ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω» λέλεκται, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς «ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμεν». καὶ ταῦτα πάντα περὶ ἡμῶν λέλεκται, τῶν κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν ὑφ' ἑστώτων καὶ ζώντων 3.20.2 καὶ μηδὲν ἐχόντων κοινὸν πρὸς τὴν πατρικὴν θεότητα. τί δὴ οὖν χρή θαυμάζειν, εἰ καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ αἱ παραπλήσιοι φέρονται φωναί, οὐκ ἀναιροῦσαι μὲν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν οὐδ' αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν διδάσκουσαι, τὴν δὲ τοῦ πατρὸς πρὸς αὐτὸν ἰδιάζουσαν καὶ ἐξαίρετον τιμὴν καὶ δόξαν τῆς μονογενοῦς καὶ θεϊκῆς κοινωνίας παριστῶσαι; 3.21.1 οὕτως οὖν καὶ «ὁ ἔωρακώς» αὐτὸν «ἔώρακεν τὸν πατέρα», τῷ μόνον αὐτὸν καὶ μηδένα ἄλλον εἰκόνα εἶναι «τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου» καὶ «ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ» «ἐν μορφῇ» τε «θεοῦ» ὑπάρχειν κατὰ τὰς ἀποστολικὰς διδασκαλίας. ὡς γὰρ καὶ ὁ τὴν βασιλικὴν εἰκόνα τὴν ἐπ' ἀκριβὲς ἀφωμοιωμένην αὐτῷ τεθεαμένος τοὺς τῆς μορφῆς τύπους διὰ τῆς γραφῆς ἀποματτόμενος φαντασιοῦται τὸν βασιλέα, τὸν αὐτὸν τρόπον μᾶλλον δ' ὑπὲρ πάντα λόγον παντός τε ἐπέκεινα παραδείγματος ὁ νῶ διαυγεῖ καὶ ψυχῆς κεκαθαρμένοις ἀγίῳ τε πνεύματι πεφωτισμένοις ὄμμασιν τῷ τε μεγέθει τῆς τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ καὶ κυρίου δυνάμεως ἐνατενίσας καὶ ἐννοήσας, ὅπως «ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς» πατρικῆς «θεότητος» καὶ ὡς τὰ σύμπαντα «δι' αὐτοῦ ἐγένετο» καὶ «ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὀρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα», λογισάμενός τε ὡς μόνον αὐτὸν υἱὸν μονογενῆ ἐγέννα ὁ πατήρ κατὰ πάντα ἀφωμοιωμένον αὐτῷ, δυνάμει καὶ αὐτὸν ὄψεται τὸν πατέρα διὰ τοῦ υἱοῦ, θεωρούμενον τοῖς τὴν διάνοιαν κεκαθαρμένοις περὶ ὧν εἴρηται τὸ «μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται». 3.21.2 ταῦτα μὲν οὖν προθεμένους ἡμῖν σκοπὸν τὴν βραχυλογία ὡς ἐν ἐπιτομῇ γεγυμνάσθω. πλείστης δὲ ὄσης ἐξεργασίας δεομένων τῶν κατὰ τὸν τόπον ὅτῳ μέλει τῆς τούτων ἀκριβοῦς καταλήψεως τοῖς εὐαγγελικοῖς καὶ ἀποστολικοῖς ἀναγνώσμασιν τὴν διάνοιαν ἐπερείσας τὸν πάντα νοῦν ἐξ αὐτῶν ἐπὶ σχολῆς ἀναλέξεται. μυρίων γε μὴν καὶ ἄλλων ἀσυναρτήτως ἐν τῷ Μαρκέλλου συγγράμματι συμπεφορημένων, πλείστων τε ὄσων ἐναντίως τῷ βουλήματι τῆς γραφῆς εἰρημένων ἐτέρων τε βεβιασμένων καὶ μηδεμίαν σωσάντων ἀκολουθίαν, κοινὸν τὸν ἔλεγχον κατάφωρον γεγονέναι παρὰ τοῖς εὐφρονοῦσιν διὰ τῶν ἡμῖν ἐξητασμένων ἡγούμενος, τούτοις ἀρκεσθήσομαι.